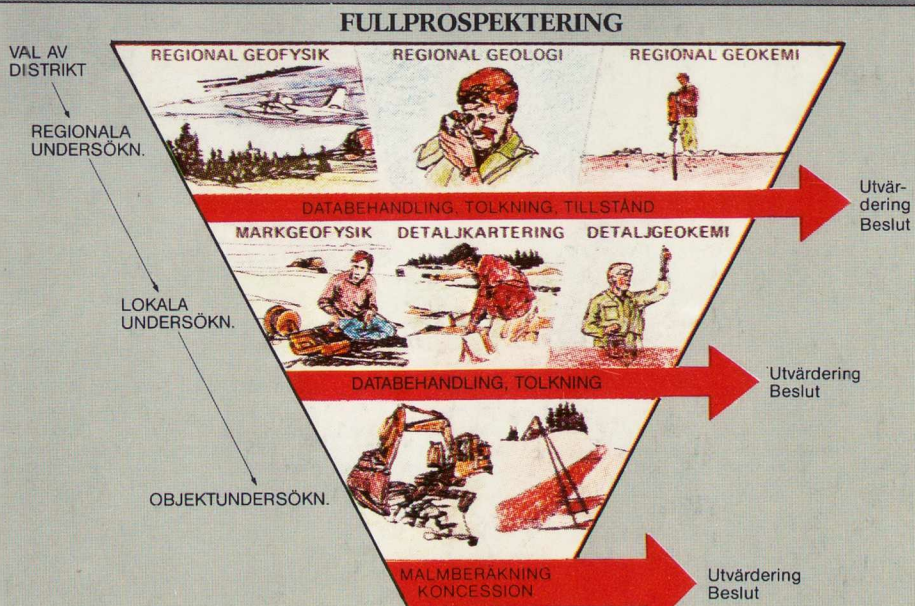

Ref NY MINERAL LAGSTIFTNING

Betänkande av minerallagskommittén

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2014

National Library
of Sweden

NICKELMALM
KOPPARMALM BLYMALM
ZINKMALM
ALUMINIUMSILIKATER FLUSSPAT
TENNMALM TANTALMALM VOLFRAMMALM
OLVIN KALKSTEN GABBRO
SILVERMALM KVARTS DOLOMIT
JÄRNMALM TALK KOBOLTMALM
GULDMALM TITANMALM VANADINMALM

SOU 1986:53

NY MINERALLAGSTIFTNING

Betänkande av minerallagskommittén

*Ref
etc*

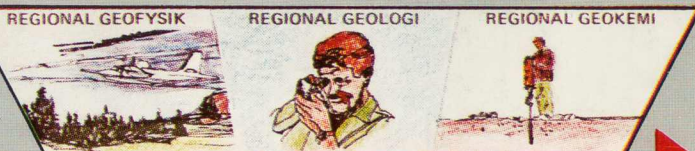
FULLPROSPEKTERING

VAL AV
DISTRIKT

REGIONALA
UNDERSÖKN.

LOKALA
UNDERSÖKN.

OBJEKTUNDERSÖKN.

DATABEHANDLING, TOLKNING, TILLSTÅND

Utvärdering
Beslut

MARKGEOFYSIK DETALJKARTERING DETALJGEOKEMI

DATABEHANDLING, TOLKNING

Utvärdering
Beslut

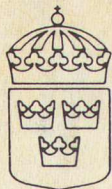
MALMBERÄKNING
KONCESSION

Utvärdering
Beslut

P
L
A
N
E
R
I
N
G

- NICKELMALM
- FALTSPAT
- KOPPARMALM
- BLYMALM
- ZINKMALM
- ALUMINIUMSILIKATER
- FLUSSPAT
- TENNMALM
- TANTALMALM
- VOLFRAMMALM
- OLVIN
- KALKSTEN
- GABBRO
- SILVERMALM
- KVARTS
- DOLOMIT
- JÄRNMALM
- TALK
- KOBOLTMALM
- GULDMALM
- TITANMALM
- VANADINMALM

SOU 1986:53

Statens offentliga utredningar

1986:53

Industridepartementet

Ny mineral- lagstiftning

Betänkande av minerallagskommittén
Stockholm 1986.

Omslag Ad Sum

foto Björn Rönnerberg. Godkänt för spridning.

ISBN 91-38-09504-1

ISSN 0375-250X

ALLF 112 6 008

Svenskt Tryck Stockholm 1987 631630

Till statsrådet och chefen för industridepartementet

Regeringen bemyndigade den 14 april 1983 chefen för industridepartementet, statsrådet Peterson, att tillkalla en kommitté med högst sju ledamöter med uppdrag att göra en översyn av nuvarande minerallagstiftning och utarbeta ett förslag till en ny lagstiftning. Med stöd av detta bemyndigande förordnade departementschefen såsom ledamöter i kommittén fr. o. m. den 22 juni 1983 numera ordföranden i bostadsdomstolen Hans Svahn, tillika ordförande i kommittén, riksdagsledamöterna Karl Björzén och Gunnar Ström, dåvarande riksdagsledamoten Karl-Erik Häll, dåvarande departementssekreteraren Lennart Roigart (t. o. m. den 30 april 1985), förbundsordföranden Anders Stendalen, verkställande direktören Roland Widmark samt fr. o. m. den 10 april 1985 numera statssekreteraren Olof Rydh (t. o. m. den 30 november 1985).

Svahn entledigades såvitt avser den nu aktuella delen av arbetet fr. o. m. den 1 december 1983. I hans ställe förordnades samma dag hovrättslagmannen Anders Hedström. Sedan Hedström begärt entledigande från uppdraget förordnades Svahn fr. o. m. den 1 maj 1985 på nytt att vara ledamot och ordförande i kommittén.

Som sakkunnig med uppgift att biträda kommittén i dess arbete med lagstiftningen om mineralutvinning förordnades den 1 december 1984 numera tf. rättschefen Per Erik Lindeberg.

Att som experter biträda kommittén har ett stort antal personer förordnats. Såvitt nu är av intresse förordnades fr. o. m. den 20 oktober 1983 förste länsassessorn Gustav Bjelle, förbundsjuristen Jörgen Bohlin, byrådirektören Per Gullbring, avdelningsdirektören Hans-Göran Jansson och dåvarande kanslirådet Rolf A Karlson (t. o. m. den 31 mars 1986), fr. o. m. den 27 januari 1984 tf. byråchefen Sven Arvidsson, direktören Ingvar Hillert, överingenjören Åke Liedberg, dåvarande byrådirektören Ulf Lindskog (t. o. m. den 30 november 1985), bergmästaren Harry Rova och sekreteraren Lars Starkerud, fr. o. m. den 15 september 1984 direktören Tom Ekström, fr. o. m. den 2 september 1985 lantmätaren Bo Eliasson och fr. o. m. den 1 april 1986 hovrättsassessorn Birgitta Widebäck.

Som sekreterare förordnades fr. o. m. den 1 oktober 1983 hovrättsassessorn Lars Trägård. Som biträdande sekreterare förordnades fr. o. m. den 1 januari 1984 hovrättsassessorn Kerstin Nyberg och fr. o. m. den 1 juli 1985 avdelningsdirektören Leif Wahlberg. Assistent vid sekretariatet har varit Marianne Håfner.

Kommittén har antagit namnet minerallagskommittén. Kommittén har den 16 maj 1984 avgett delbetänkandet (Ds I 1984:14) Lagstiftning om torv för energianvändning.

Kommittén har genom besök hos företag och i anläggningar studerat den svenska gruv- och mineralindustrin. När det gäller järnmalmsområdet har vi besökt LKAB i Kiruna och Svenskt Stål AB i Grängesberg. Vi har studerat sulfidmalmssektorn hos Boliden Mineral AB i Stekenjokk, Garpenberg och Aitik. Vi har besökt Cementa ABs anläggningar i Slite för att studera industrimineralhantering. Information om prospektering efter och utvinning av olja har vi inhämtat genom att besöka Oljeprospektering ABs verksamhet på Gotland. Kommittén har besökt industridepartementet i Norge och där sammanträffat med företrädare för departementet, bergväsendet, Norges geologiska undersökning, den norska mineralresursutredningen, den norska gruvindustrin och prospekteringsbolaget A/S Prospektering. I Finland har vi besökt handels- och industriministeriet, Geologiska forskningscentralen och företaget Outokumpu Oy.

Sekretariatet har därtöver besökt ytterligare svenska företag samt haft överläggningar med olika myndigheter på central, regional och lokal nivå.

Regeringen har för beaktande i utredningsarbetet den 17 november 1983 till oss överlämnat skrivelser från statens industriverk och bergmästaren i norra distriktet med förslag till ändringar i minerallagen samt ett av utredningen om vissa frågor inom mineralområdet (FRIMO, dir. 1982:68) avgett betänkande (Ds I 1983:2) Inmutningsbara mineral — förslag till ändringar i gruvlagen jämte remissyttranden. Regeringen har också den 19 september 1985 till oss överlämnat ytterligare ett av FRIMO avgett betänkande (Ds I 1985:3) Ytterligare regionalisering av Sveriges geologiska undersökning samt behovet av förstärkning av bergsstaten. Regeringen har slutligen den 13 mars 1986 till oss överlämnat en framställning från länsstyrelsen i Västmanlands län i fråga om kontrollmätningar vid nedlagda gruvor. Härutöver har ett antal skrivelser inkommit till oss från myndigheter, intresseorganisationer och enskilda.

Kommittén har avgett remissyttranden över betänkningarna (Ds Bo 1984:3) Förslag till lag om hushållning med naturresurser m. m., (SOU 1983:67) Rennäringens ekonomi och (Ds I 1984:15) Borrkärnearkiv.

Kommittén har samrått med FRIMO och samerättsutredningen (dir. 1982:71, dir. 1983:10).

Kommittén får härmed överlämna sitt slutbetänkande Ny minerallagstiftning.

Särskilda yttranden har avgetts av ledamöterna Björzén och Widmark.

Kommitténs uppdrag är härmed avslutat.

Stockholm den 14 november 1986

Hans Svahn

Karl Björzén

Gunnar Ström

Karl-Erik Häll

Roland Widmark

Anders Stendalen

/Lars Trägård

Kerstin Nyberg

Leif Wahlberg

Innehåll

Missiv

Innehållsförteckning

Förteckning över förkortningar

Författningsförslag

1	Förslag till lag om vissa mineraliska ämnen	11
2	Förslag till lag om ändring i lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter	35
3	Förslag till lag om ändring i naturvårdslagen (1964:822) ..	36
4	Förslag till lag om ändring i vattenlagen (1983:291)	37
5	Förslag till lag om ändring i miljöskyddslagen (1969:387) ..	38
6	Förslag till lag om ändring i lagen (1982:618) om utländska förvärv av fast egendom m. m.	39
7	Förslag till lag om ändring i lagen (1966:314) om kontinentalsockeln	41

Sammanfattning

1	Inledning	43
2	Tillstånd till undersökning och förlängning	46
3	Sambandet mellan undersökningsverksamhet och rätten att bearbeta upptäckta mineral.	47
4	Bearbetningskoncession.	48
5	Förhållandet till motstående intressen	50
6	Utökning av kretsen lagreglerade mineral	52
7	Skyldighet att redovisa uppgifter om undersökningsarbeten	53
8	Prövningen	53
9	Tillsyn	56
10	Fullföljd	57
11	Kontrollåtgärder vid nedlagda gruvor	59
12	Lagen om kontinentalsockeln och 1982 års havsrättskonvention.	60
13	Ikraftträdande	61

Ekonomiska konsekvenser av vårt förslag

1	Huvudsakliga nyheter i förslaget som kan ha ekonomiska konsekvenser	63
---	---	----

2	Ekonomiska konsekvenser för det allmänna.....	64
3	Ekonomiska konsekvenser för enskilda.....	65
1	<i>Inledning</i>	67
2	<i>Mineralhanteringen</i>	69
2.1	Allmänt om mineralbranschen.....	69
2.2	Järnmalmgruvor.....	70
2.3	Ickejärnmalmgruvor.....	71
2.4	Andra gruvor och mineralbrott.....	72
2.5	Utvinning av olja och gas.....	75
3	<i>Prospekteringsverksamheten</i>	77
3.1	Allmänt om prospektering och prospekteringsmetoder	77
3.2	Prospekteringens uppläggning.....	78
3.3	Prospekteringens inriktning och omfattning.....	79
4	<i>Överväganden och förslag</i>	81
4.1	<i>Inledning</i>	81
4.1.1	Minerallagstiftningen.....	81
4.1.2	Rättigheter enligt GL och ML.....	83
4.1.3	Uppdraget.....	84
4.2	Allmänna synpunkter.....	85
4.2.1	Utgångspunkter.....	85
4.2.2	Bestämmelser som skall underlätta prospektering och bearbetning.....	86
4.2.3	Behovet av statligt inflytande.....	87
4.2.4	Krav på aktivitet.....	88
4.2.5	Statens möjligheter till ekonomiskt utbyte av verk- samheten.....	89
4.2.6	Avvägning i förhållande till motstående intressen ..	90
4.2.7	Utvidgning av kretsen lagreglerade mineral.....	92
4.2.8	Övriga frågor.....	93
4.3	Tillstånd till undersökning.....	94
4.3.1	Vårt förslag.....	94
4.3.2	Sammanfattning av skälen.....	94
4.3.3	Skälen för vårt förslag.....	95
4.4	Förutsättningar för förlängning av undersökningstillstånd	103
4.4.1	Vårt förslag.....	103
4.4.2	Sammanfattning av skälen.....	103
4.4.3	Skälen för vårt förslag.....	104
4.5	Sambandet mellan undersökningsverksamheten och rätten att bearbeta upptäckta mineral.....	106
4.5.1	Vårt förslag.....	106
4.5.2	Sammanfattning av skälen.....	106
4.5.3	Skälen för vårt förslag.....	107
4.6	Bearbetningskoncession.....	110
4.6.1	Vårt förslag.....	110
4.6.2	Sammanfattning av skälen.....	110
4.6.3	Skälen för vårt förslag.....	111

4.7	Förhållandet till motstående allmänna intressen	120
4.7.1	Vårt förslag	120
4.7.2	Sammanfattning av skälen	120
4.7.3	Skälen för vårt förslag	121
4.8	Kretsen lagreglerade mineral skall utökas	132
4.8.1	Vårt förslag	132
4.8.2	Sammanfattning av skälen	133
4.8.3	Skälen för vårt förslag	133
4.9	Skyldighet att redovisa uppgifter om undersökningsarbeten införs	152
4.9.1	Vårt förslag	152
4.9.2	Sammanfattning av skälen	152
4.9.3	Skälen för vårt förslag	153
4.10	Bergsstaten skall vara tillståndsmyndighet	162
4.10.1	Vårt förslag	162
4.10.2	Sammanfattning av skälen	162
4.10.3	Skälen för vårt förslag	164
4.11	Bergsstatens tillsyn	177
4.11.1	Vårt förslag	177
4.11.2	Sammanfattning av skälen	177
4.11.3	Skälen för vårt förslag	178
4.12	Fullföljd av talan	184
4.12.1	Vårt förslag	184
4.12.2	Sammanfattning av skälen	184
4.12.3	Skälen för vårt förslag	186
4.13	Kontrollåtgärder vid nedlagda gruvor	196
4.13.1	Vårt förslag	196
4.13.2	Sammanfattning av skälen	196
4.13.3	Skälen för vårt förslag	196
4.14	Lagen om kontinentalsockeln och 1982 års havsrättskonvention	199
4.14.1	Vårt förslag	199
4.14.2	Sammanfattning av skälen	199
4.14.3	Skälen för vårt förslag	200
4.15	Ikraftträdande m. m.	203
4.15.1	Vårt förslag	203
4.15.2	Sammanfattning av skälen	203
4.15.3	Skälen för vårt förslag	203
4.16	Specialmotivering	210
4.16.1	Förslag till lag om vissa mineraliska ämnen	210
	1 kap. Inledande bestämmelser	211
	2 kap. Undersökningstillstånd	216
	3 kap. Undersökningsarbete	221
	4 kap. Bearbetningskoncession	224
	5 kap. Bearbetning	229
	6 kap. Överlåtelse, frånträdande, återkallelse och ändring av undersökningstillstånd och koncession	234
	7 kap. Ersättning	235

8 kap. Prövningen m. m.	236
9 kap. Hur markanvisningsförrättningen går till ..	239
10 kap. Hur olika ersättningar skall betalas	245
11 kap. Kronoandel.	247
12 kap. Gemensam förvaltning av koncessionsrätt .	247
13 kap. Verkan av att bearbetningskoncession upp- hör.	249
14 kap. Avgifter och andra särskilda skyldigheter. .	251
15 kap. Tillsyn, handräckning, vite och ansvar	252
16 kap. Hur beslut får överklagas.	254
17 kap. Särskilda bestämmelser.	256
Övergångsbestämmelser.	257
4.16.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1985:620) om vis- sa torvfyndigheter.	263
4.16.3 Förslag till lag om ändring i naturvårdslagen (1964:822).	263
4.16.4 Förslag till lag om ändring i vattenlagen (1983:291)	264
4.16.5 Förslag till lag om ändring i miljöskyddslagen (1969:387).	265
4.16.6 Förslag till lag om ändring i lagen (1982:618) om ut- ländska förvärv av fast egendom m. m.	266
4.16.7 Förslag till lag om ändring i lagen (1966:314) om kon- tinentalsockeln.	267

Särskilda yttranden

Särskilt yttrande av ledamöterna Björzén och Widmark.	269
Särskilt yttrande av ledamoten Björzén	269

Förkortningar

CU	civilutskottet
Dir.	direktiv
Ds I	departementsserie industridepartementet
FBL	fastighetsbildningslagen (1970:988)
FoU	forskning och utveckling
FRIMO	utredningen om vissa frågor inom mineralområdet
FUD	Företagens Uppgiftslämnardelegation
GF	gruvförordningen (1974:344)
GL	gruvlagen (1974:342)
HD	högsta domstolen
JoU	jordbruksutskottet
KF	kontinentalsockelförordningen (1966:315)
KL	lagen (1966:314) om kontinentalsockeln
KU	konstitutionsutskottet
LKAB	Loussavaara-Kiirunavaara AB
MF	förordningen (1974:893) om vissa mineralfyndigheter
MinFo	Stiftelsen Mineralteknisk Forskning
ML	lagen (1974:890) om vissa mineralfyndigheter
MPU	mineralpolitiska utredningen
NSG	nämnden för statens gruvegendom
NRL	lagen om hushållning med naturresurser m.m. (enl. förslag i prop. 1985/86:3)
NU	näringsutskottet
OPAB	Oljeprospektering AB
PBL	plan- och bygglagen (enl. förslag i prop. 1985/86:1)
Prop.	regeringens proposition
Rskr.	riksdagsskrivelse
SCB	statistiska centralbyrån
SGAB	Sveriges Geologiska AB
SGU	Sveriges geologiska undersökning
SKB	Svensk Kärnbränslehantering AB
SOU	statens offentliga utredningar
SSAB	Svenskt Stål AB
SÖ	Sveriges överenskommelser med främmande makter
TL	lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter
USBM	US Bureau of Mines
UU	utrikesutskottet
VL	vattenlagen (1983:291)

Författningsförslag

1 Förslag till Lag om vissa mineraliska ämnen

Härigenom föreskrivs följande.

1 kap. Inledande bestämmelser

Lagens tillämpningsområde.

1 § Denna lag tillämpas om inte annat sägs på undersökning och bearbetning av fyndigheter av följande mineraliska ämnen:

1. litium, rubidium, cesium, beryllium, strontium, sällsynta jordartsmetaller (skandium, yttrium, lantan och lantanider), torium, uran, titan, zirkonium, vanadin, niob, tantal, krom, molybden, volfram, mangan, järn som förekommer i berggrunden, kobolt, nickel, platinagruppens metaller (rutenium, rodium, palladium, osmium, iridium och platina), koppar, silver, guld, zink, arsenik, antimon, vismut, tenn och bly,
2. alunskiffer, andalusit, apatit, brucit, diamant, eldfasta och klinkrande leror, grafit, flusspat, kyanit, magnesit, magnetkis, nefelinsyenit, olivin, sillimanit, stenkol, stensalt eller annat salt som förekommer på liknande sätt, svavelkis, talk, tungspat och wollastonit,
3. olja och gasformiga kolväten.

2 § Lagen tillämpas också på diatomit, fältspat, glimmer, kvarts, kvartsit, dolomit, kalksten och krita.

I fråga om dessa ämnen tillämpas lagen enligt vad regeringen närmare föreskriver, dock endast när ämnena förekommer i sådana former

1. att det behövs systematisk letning eller undersökning för att påvisa och analysera dem och
2. att de sannolikt kan påträffas i Sverige på sådant sätt att de kan tillgodoses.

3 § Lagen tillämpas inte inom allmänt vattenområde i havet.

Definitioner

4 § Med undersökning avses i lagen arbete för att söka påvisa en fyndighet av ett mineraliskt ämne samt att utvärdera fyndighetens sannolika ekonomiska värde och beskaffenhet i övrigt.

Med bearbetning avses utvinning och tillgodogörande av ämnet.

Rätten att undersöka eller bearbeta en fyndighet

5 § För undersökning fordras undersökningstillstånd och för bearbetning bearbetningskoncession, om inte annat sägs i lagen.

Tillstånd och koncessioner kan avse enstaka ämnen, grupp av ämnen eller samtliga ämnen enligt denna lag.

6 § Rätt att undersöka en fyndighet utan tillstånd har

1. fastighetsägaren eller hans rättshavare i fall som sägs i 3 kap. 1 § andra stycket,
2. innehavare av tillstånd att undersöka en fyndighet av annat ämne än som avses i tillståndet i fall som sägs i 3 kap. 2 § första stycket,
3. koncessionshavaren i fall som sägs i 5 kap. 4 §.

7 § Rätt att bearbeta en fyndighet utan koncession har

1. fastighetsägaren i fall som sägs i 5 kap. 8 §,
2. innehavaren av tillstånd att undersöka fyndigheten i fall som sägs i 3 kap. 3 §,
3. innehavaren av koncession för en annan fyndighet i fall som sägs i 5 kap. 4 §.

8 § Den som söker eller innehar undersökningstillstånd kan begära besked, huruvida han framför annan sökande kommer att få bearbetningskoncession för sådana ämnen som påträffas vid undersökningen. Om han får en sådan företrädesrätt är den bindande vid prövning enligt 4 kap. 3 § första stycket, om koncessionsansökningen har kommit in innan undersökningstillståndet för samma område har upphört att gälla.

Sådan företrädesrätt får meddelas endast om kraven i 4 kap. 1 § 2 är uppfyllda eller sökanden gör sannolikt att de kommer att uppfyllas vid utgången av undersökningstiden.

9 § Undersökningstillstånd och bearbetningskoncessioner skall avse bestämda områden.

10 § Staten har rätt att delta med hälften i den med koncessionen avsedda verksamheten (kronoandel) enligt vad som sägs i 11 kap.

Bestämmelser i annan lagstiftning

11 § I fråga om verksamhet som avses i denna lag skall även iakttas tillämpliga föreskrifter i plan- och bygglagen (0000:000), miljöskyddslagen (1969:387) och andra författningar.

Bestämmelser om rätt att förvärva och inneha eller på annat sätt ta befattning med kärnämne eller mineral med halt av sådant ämne finns även i lagen (1984:3) om kärnteknisk verksamhet.

Bestämmelser om rätt i övrigt att bedriva radiologiskt arbete finns i strålskyddslagen (1958:110).

Bestämmelser som i vissa avseenden begränsar rätten att erhålla eller i övrigt förvärva undersökningstillstånd eller koncession finns i lagen (1982:618) om utländska förvärv av fast egendom m. m.

12 § Har regeringen enligt 4 kap. lagen (0000:000) om hushållning med naturresurser m. m. prövat frågan om tillstånd till en viss anläggning eller åtgärd, är beslutet bindande vid prövning enligt denna lag.

2 kap. Undersökningstillstånd

Förutsättningar för undersökningstillstånd

1 § Ansökan om undersökningstillstånd skall bifallas om det kan antas att undersökning av området leder till fynd av koncessionspliktigt mineraliskt ämne och sökanden inte uppenbarligen saknar möjlighet eller avsikt att få till stånd ändamålsenligt undersökningsarbete.

Den som vill undersöka en fyndighet av olja, gasformiga kolväten eller diamant skall visa att han är lämplig att undersöka fyndigheten för att få tillstånd till detta.

Har två eller flera ansökt om tillstånd för samma område, har den företräde som först kommit in med ansökan. Har ansökningarna kommit in samma dag, har sökandena lika rätt inom det gemensamma området. Motsvarande gäller om tillstånd har sökts enligt denna lag och enligt lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter.

2 § Om någon innehar undersökningstillstånd eller bearbetningskoncession för ett område, får inte någon annan beviljas undersökningstillstånd för samma ämne eller ämnen inom området. Endast om det finns särskilda skäl får någon annan beviljas undersökningstillstånd för annat eller andra ämnen inom området. Motsvarande gäller inom ett område där någon har koncession enligt lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter.

3 § Tillstånd får inte meddelas för större område än sökanden kan antas ha möjlighet att undersöka på ett ändamålsenligt sätt.

Undersökningstillståndets giltighetstid

4 § Undersökningstillstånd gäller i tre år från dagen för beslutet om inte giltighetstiden förlängs enligt 5 eller 6 § eller innehavaren dessförinnan frånträder sin rätt enligt 6 kap. 2 § första stycket.

5 § Undersökningstillståndets giltighetstid skall på ansökan av innehavaren förlängas med sammanlagt högst tre år, om ändamålsenlig undersökning har utförts inom området. Detsamma gäller om sökanden har

godtagbara skäl till att undersökning inte har skett och dessutom gör sannolikt att området kommer att undersökas under den tid som ansökan avser.

6 § Om giltighetstiden för tillstånd har förlängts enligt 5 §, skall den på ansökan av innehavaren förlängas i ytterligare sammanlagt högst fyra år, om det finns synnerliga skäl.

7 § Ansökan om förlängning skall för att kunna tas upp till prövning ha kommit in under den löpande undersökningstiden. Har tillståndshavaren ansökt om förlängning inom den angivna tiden eller har han inom samma tid ansökt om bearbetningskoncession, gäller tillståndet till dess ansökan har prövats slutligt.

Karenstid

8 § När ett undersökningstillstånd eller en bearbetningskoncession har upphört att gälla, får samme innehavare inte förvärva nytt undersökningstillstånd för mark inom samma område förrän tre år har gått.

Om han inte har utnyttjat hela tillståndstiden enligt 4, 5 eller 6 §, har han dock rätt att få tillstånd till undersökning under den tid som återstår, även om inte tre år har gått.

Villkor i undersökningstillstånd

9 § Tillstånd att undersöka fyndigheter av olja och gasformiga kolväten skall förenas med de villkor som behövs för att skydda allmänna intressen eller enskild rätt.

3 kap. Undersökningsarbete

Hur undersökningsarbetet får bedrivas

1 § Den som innehar undersökningstillstånd får inom tillståndsområdet utföra undersökningsarbete i den utsträckning och under de förutsättningar som sägs i 2—8 §§.

Om det kan ske utan intrång i nyttjanderätt eller servitut får fastighetsägaren utan tillstånd undersöka fyndigheter av alla ämnen som lagen gäller utom olja, gasformiga kolväten och diamant inom områden där inte någon annan har tillstånd eller koncession enligt denna lag. Fastighetsägarens rätt till undersökning får överlåtas. Bestämmelserna i 2 § tredje stycket samt 3—7 §§ gäller i tillämpliga delar även sådant undersökningsarbete.

2 § Undersökningsarbete får bedrivas endast för att visa att sådant ämne som anges i tillståndet finns inom området och för att ta närmare reda på fyndighetens brytvärdhet och beskaffenhet. I den mån ingen annan har tillstånd eller koncession enligt denna lag får undersökningen avse även andra ämnen som lagen är tillämplig på, dock ej olja, gasformiga kolväten eller diamant.

Tillståndshavaren får uppföra byggnader som är oundgängligen nödvändiga för undersökningsarbetet. I den mån det behövs får han också bygga väg inom området eller använda väg till och inom området. Efter tillstånd av prövningsmyndigheten får han också bygga nödvändig väg till området. Om markens ägare och innehavare av nyttjanderätt eller servitut medger det, får han också uppföra byggnader och använda eller bygga väg i andra fall.

Arbetet skall utföras så att minsta skada och intrång vållas.

3 § Tillståndshavaren får använda ämnen som han har utvunnit under undersökningsarbetet för att undersöka deras beskaffenhet och lämplighet för teknisk bearbetning. Han får också tillgodogöra sig de produkter som han därvid framställer eller utvinner. På samma sätt får tillståndshavaren utnyttja mineraliskt ämne som tidigare har utvunnits, i den mån ej annat följer av 13 kap. 1 § andra stycket.

Tillståndshavaren får bearbeta eller utvinna mineraliska ämnen som inte omfattas av denna lag endast om det behövs för att undersökningsarbetet skall kunna bedrivas på ett ändamålsenligt sätt.

4 § Minst två veckor innan undersökningsarbetet påbörjas skall tillståndshavaren underrätta bergmästaren, ägaren till den mark där arbetet skall bedrivas och innehavarna av nyttjanderätt eller servitut. Kan arbetena antas komma att beröra annan särskild rätt skall även innehavaren av denna underrättas.

Underrättelser till andra än bergmästaren skall delges. Underrättelse till innehavare av renkötselrätt får delges den sameby som innehavarna tillhör.

Innan arbetet påbörjas skall tillståndshavaren ställa säkerhet för ersättning enligt 7 kap. 1 §, om inte den som är berättigad till ersättning medger annat.

Hinder mot undersökningsarbete

5 § Undersökningsarbete får inte utan medgivande av länsstyrelsen äga rum inom

1. nationalpark och område som statlig myndighet hos regeringen har begärt skall avsättas till nationalpark,
2. befästningsområde och sådant område utanför detta som regeringen bestämmer,
3. kyrkogård och annan begravningsplats.

6 § Undersökningsarbete får inte utan särskilt medgivande av bergmästaren äga rum inom

1. område inom trettio meter från allmän väg eller sådan vägs sträckning enligt fastställd arbetsplan, trettio meter från sådan järnväg eller kanal som är upplåten för allmän trafik eller trettio meter från allmän flygplats,

2. område inom etthundra meter från byggnad som är avsedd att stadigvarande användas till bostad, eller etthundra meter från tomtplats eller trädgård vid sådan byggnad,
3. område med kyrka, annan samlingslokal, undervisningsanstalt, hotell eller pensionat eller område med vårdanstalt, elevhem eller därmed jämförlig inrättning, om den är avsedd för mer än femtio personer,
4. område med elektrisk kraftstation eller industriell anläggning,
5. område med detaljplan eller områdesbestämmelser enligt plan- och bygglagen (0000:000).

I fall som sägs i första stycket 5 får tillstånd inte meddelas i strid med planen eller områdesbestämmelserna. Om syftet med planen eller områdesbestämmelserna inte motverkas får dock mindre avvikelse göras.

Utän hinder av vad som föreskrivs i första stycket 2—4 får undersökning ske om medgivande har lämnats av den som berörs av arbetet. I fall som sägs i 2 skall medgivandet lämnas av ägaren till byggnaden, tomtplatsen eller trädgården och den som har nyttjanderätt till den. I fall som sägs i 3 och 4 skall medgivandet lämnas av ägare och nyttjanderättshavare.

7 § I andra fall än som avses i 5 och 6 §§ kan regeringen besluta att undersökningsarbete inte får utföras inom ett visst område utan medgivande av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer. Sådana beslut får meddelas endast om arbetet kan antas hindra eller avsevärt försvåra sådan pågående eller planerad användning av marken som är av väsentlig betydelse från allmän synpunkt.

8 § Gäller för samma område flera tillstånd eller koncessioner enligt denna lag eller enligt lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter, får arbete som utförs med stöd av en rättighet som tillkommit först inte hindras eller upphållas av arbete med stöd av en rättighet som tillkommit senare.

4 kap. Bearbetningskoncession

Förutsättningar för bearbetningskoncession

1 § Koncession skall meddelas om

1. en fyndighet som sannolikt kan ekonomiskt tillgodogöras blivit påträffad,
2. sökanden är lämplig att bedriva bearbetning av fyndigheten och den belägenhet inte gör det olämpligt att han erhåller koncessionen,
3. verksamheten inte är olämplig med hänsyn till intresset av att mineraltillgångarna utforskas och tillvaratas på ett ändamålsenligt sätt och
4. bestämmelserna i 2 och 3 kap. lagen (0000:000) om hushållning med naturresurser m. m. inte hindrar det.

2 § Om någon innehar undersökningstillstånd eller bearbetningskoncession för ett område, får inte någon annan beviljas koncession för samma ämne eller ämnen inom området. Endast om det finns särskilda skäl, får någon annan beviljas koncession för annat eller andra ämnen

inom området. Motsvarande gäller inom ett område där någon har koncession enligt lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter.

Företräde vid konkurrens

3 § Om två eller flera har ansökt om koncession för samma område och fler än en kan komma ifråga enligt 1 §, äger den företräde som har företrädesrätt enligt 1 kap 8 §.

Saknas sådan företrädesrätt, skall prövningsmyndigheten avgöra vem av de sökande som bör få företräde. Därvid skall särskilt beaktas om någon av sökandena har utfört ändamålsenligt undersökningsarbete inom området.

Villkor i bearbetningskoncession

4 § En koncession skall förenas med de villkor som behövs för att skydda allmänna intressen eller enskild rätt eller som behövs för att naturtillgångarna skall utforskas och tillvaratas på ett ändamålsenligt sätt.

5 § Meddelas koncession för någon annan än fastighetsägaren inom ett område där denne utvinner mineraliskt ämne för sitt husbehov skall koncessionen förenas med villkor som gör det möjligt för fastighetsägaren att på skäligena villkor få del av ämnet för sitt husbehov även i fortsättningen, om det inte finns särskilda skäl till något annat.

6 § Koncessionshavaren skall åläggas att ställa säkerhet för att villkor till skydd för allmänna intressen eller enskild rätt skall uppfyllas, om det inte finns särskilda skäl till något annat. Visar sig säkerheten otillräcklig, får prövningsmyndigheten bestämma att ytterligare säkerhet skall ställas.

Giltighetstid, förlängning m. m.

7 § En bearbetningskoncession skall ges för viss tid, minst tio år. Om sökanden begär det, får kortare tid bestämmas. Koncessionstiden kan förlängas med stöd av 8 och 9 §§.

Förändring av villkoren får ske endast med stöd av 6 kap. 4 eller 5 §.

8 § Om regelbunden bearbetning pågår när koncessionstiden går ut, skall prövningsmyndigheten utan särskild ansökan förlänga tiden med tio år i sänder. Om koncessionshavaren begär det, får kortare tid bestämmas.

9 § Koncessionshavaren har efter ansökan rätt till förlängning om verksamhet inom koncessionsområdet pågår i form av

1. tillredningsarbete eller anläggningsarbete för upptagande av bearbetning, eller
2. undersökningsarbete av större omfattning.

Om sådan verksamhet inte pågår, skall frågan om förlängning prövas särskilt med hänsyn till det allmännas intresse av att mineraltillgångarna utnyttjas på ett ändamålsenligt sätt.

Koncessionshavaren har rätt till förhandsbesked om huruvida planerat arbete har en sådan omfattning som sägs i första stycket 2.

Förlängning enligt denna paragraf skall ges för minst fem år, om inte koncessionshavaren begär kortare tid.

10 § Ansökan om förlängning enligt 9 § skall göras senast sex månader före koncessionstidens utgång. Har koncessionshavaren ansökt om förlängning inom den angivna tiden, gäller koncessionen till dess att ansökan har prövats slutligt.

5 kap. Bearbetning

Förutsättningar för att få ta mark i anspråk

1 § Koncessionshavaren får inte börja bearbetning eller därmed sammanhängande verksamhet utan att mark för ändamålet har anvisats enligt 2 § och marken får tillträdas enligt 3 §.

2 § Tillståndsmyndigheten skall anvisa mark för verksamheten, om koncessionshavaren begär det. Är koncessionshavaren överens med markägaren och innehavarna av särskild rätt till marken, skall mark anvisas i enlighet med överenskommelsen. I den mån överenskommelse inte har träffats, skall myndigheten anvisa den mark som behövs inom eller utanför koncessionsområdet. Om inte sökanden begär annat skall marken anvisas tills vidare.

Anvisning får inte ske i strid med bestämmelserna i 13 §.

3 § Har koncessionshavaren ställt säkerhet för den ersättningsskyldighet som avses i 7 kap. 2 §, får den anvisade marken tillträdas genast, om inte prövningsmyndigheten bestämmer annat.

Om säkerhet har ställts, kan prövningsmyndigheten bestämma att mark får tas i anspråk i avvaktan på att frågan om markanvisning och ersättning slutligt avgörs.

Koncessionshavarens rätt

4 § Koncessionshavaren får inom koncessionsområdet undersöka, bearbeta och tillgodogöra sig sådant ämne som omfattas av koncessionen och i den utsträckning som sägs i 5, 6 och 7 §§ även andra ämnen.

5 § I den mån ingen annan har tillstånd eller koncession får koncessionshavaren undersöka fyndigheter av andra mineraliska ämnen enligt denna lag än dem som avses i koncessionen. Endast den som har bearbetningskoncession avseende olja, gasformiga kolväten eller diamant får dock undersöka fyndigheter av dessa ämnen.

Koncessionshavaren får inom koncessionsområdet utvinna annat mineraliskt ämne än sådant som omfattas av koncessionen i den mån det behövs för att arbetet skall kunna bedrivas på ett ändamålsenligt sätt. Av detta får koncessionshavaren använda vad som behövs vid bearbetningen.

Andra stycket gäller även sådana ämnen som inte i övrigt omfattas av denna lag.

6 § Koncessionshavaren får tillgodogöra sig förut utvunnet mineraliskt ämne som omfattas av koncessionen, om inte annat följer av 13 kap. 1 § andra stycket.

7 § Koncessionshavaren får tillgodogöra sig sådana mineraliska ämnen som inte förrän vid anrikning eller därmed likställt förfarande kan avskiljas från det eller de ämnen som avses med koncessionen.

Koncessionshavaren får även i övrigt tillgodogöra sig annat utvunnet mineraliskt ämne, om markägaren inte inom sex månader efter tillsägelse avhämtar det och ersätter de kostnader som lagts ned på ämnet.

Vad som sägs i denna paragraf gäller även ämnen som inte i övrigt omfattas av lagen.

Utvinning för husbehov

8 § Fastighetsägaren får utan koncession för sitt husbehov utnyttja fyndigheter av mineraliska ämnen som omfattas av lagen i den mån han behöver ämnena och ingen annan har tillstånd eller koncession inom området.

Hur arbetet får bedrivas

9 § Koncessionsområdet i dagen får användas endast för undersökningsändamål och de ändamål som bestäms vid markanvisningen.

Under jord får området användas för undersökning, bearbetning och därmed sammanhängande verksamhet.

Mark utanför koncessionsområdet får användas för ändamål som bestäms vid markanvisningen.

I fråga om undersökningsarbete i dagen på ej anvisad mark skall 3 kap. 1—4 §§ tillämpas.

10 § Bearbetning får inte ske på sådant sätt att framtida utvinning av något mineraliskt ämne äventyras eller att det blir omöjligt eller väsentligt svårare att utvinna kvarlämnad känd tillgång av sådant ämne. Fyndigheter får inte heller bearbetas så, att uppenbar misshushållning med mineraliskt ämne äger rum på annat sätt.

11 § Utfraktsvägar och orter som leder till en gruvans obrutna delar skall hållas öppna. Borrhål till olje-, gas- eller saltfyndigheter skall vara försedda med mynningsskydd. För igenläggning av sådana utfraktsvägar, orter eller borrhål krävs särskilt tillstånd, även om koncessionen inte längre gäller.

12 § Koncessionshavaren skall sätta upp och underhålla behövt stängsel på mark som har tagits i anspråk för bearbetning eller därmed sammanhängande verksamhet.

Hinder mot verksamheten

13 § Bestämmelserna i 3 kap. 5 och 6 §§ om hinder mot undersökning skall tillämpas även på bearbetning och därmed sammanhängande verksamhet, om hindret uppstod innan koncessionen beviljades.

Sådant beslut som sägs i 3 kap. 7 § får meddelas också för bearbetning och därmed sammanhängande verksamhet. Beslut får dock inte meddelas sedan koncession har beviljats.

Finns flera rättigheter inom samma område skall 3 kap. 8 § tillämpas.

14 § I fråga om undersökningsarbete i dagen på ej anvisad mark och under jord skall 3 kap. 5—8 §§ om hinder mot verksamheten tillämpas. Sådant förhållande som sägs i 3 kap. 5 och 6 §§ utgör hinder endast om det uppstod innan koncessionen meddelades. Beslut enligt 3 kap. 7 § får inte meddelas sedan koncessionen har beviljats.

6 kap. Överlåtelse, frånträdande, återkallelse och ändring av undersökningstillstånd och koncession*Överlåtelse*

1 § Undersökningstillstånd och bearbetningskoncessioner får inte överlåtas utan tillstånd av prövningsmyndigheten.

Frånträdande

2 § Om en innehavare av undersökningstillstånd anmäler att han frånträder sin rätt, upphör tillståndet att gälla en månad efter det att anmälan kom in till prövningsmyndigheten. Motsvarande gäller när en del av tillståndsområdet frånträds.

Om en koncessionshavare anmäler att han frånträder sin rätt, upphör denna sex månader efter det att anmälan kom in till tillståndsmyndigheten.

Ansöker koncessionshavaren om att få frånträda sin rätt bara för en viss del av koncessionsområdet, prövas ansökan på samma sätt som gäller för att erhålla koncession.

Återkallelse

3 § En koncession kan återkallas, om innehavaren inte fullgör sina skyldigheter enligt denna lag eller enligt villkor i koncessionen eller om synnerliga skäl föreligger. Detsamma gäller undersökningstillstånd för olja, gasformiga kolväten och diamanter.

Ändring

4 § Om verksamheten ger upphov till betydande olägenhet som inte förutsågs när koncessionen meddelades, får prövningsmyndigheten bestämma de villkor för den fortsatta verksamheten som behövs för att förebygga eller minska olägenheten. Detsamma gäller undersökningstillstånd för olja, gasformiga kolväten och diamanter.

5 § Annan ändring av tillstånd eller koncession än som sägs i 4 § får göras om sökanden begär eller medger det. Därvid gäller i tillämpliga delar vad som sägs om beviljande av tillstånd eller koncession.

7 kap. Ersättning

Ersättning till sakägare

1 § Skada eller intrång som föranleds av undersökningsarbete skall ersättas av den som har undersökningstillstånd eller koncession med vars stöd verksamheten bedrivs.

2 § Skada eller intrång som föranleds av att mark tas i anspråk för bearbetning eller därmed sammanhängande verksamhet skall ersättas av koncessionshavaren.

Om det uppstår synnerligt men för någon fastighet eller del därav på grund av att mark tas i anspråk, skall koncessionshavaren lösa den fastighet eller fastighetsdel som lider sådant men, om ägaren begär det.

3 § Beträffande ersättning och löseskilling enligt 2 § gäller 4 kap. och 5 kap. 23 §, 24 § och 27 § första stycket första meningen expropriationslagen (1972:719) i tillämpliga delar. Vad som sägs i 4 kap. 3 § samma lag skall härvid tillämpas i fråga om värdeökning som ägt rum under tiden från dagen tio år före det talan om ersättning eller markanvisning väcktes.

4 § I fråga om ersättning för skada eller intrång som uppstår efter markanvisningen och som inte kunde förutses vid denna är lagen inte tillämplig.

Ersättning vid återkallelse

5 § Återkallas ett undersökningstillstånd eller en koncession utan att innehavaren har åsidosatt bestämmelserna i denna lag eller villkor i tillståndet eller koncessionen, är han berättigad att av staten erhålla ersättning för den förlust han därigenom lider.

8 kap. Prövningen m. m.

Undersökningstillstånd och bearbetningskoncession

1 § Ansökningar om undersökningstillstånd och bearbetningskoncession prövas av bergmästaren i det distrikt där tillstånds- eller koncessionsområdet eller huvuddelen därav ligger, om inte annat följer av 2 §.

Bergmästaren får avgöra ärenden om beviljande av undersökningstillstånd utan att annan än sökanden har haft tillfälle att yttra sig.

Ansökningar om koncession skall prövas efter samråd med länsstyrelsen i det eller de län där koncessionsområdet ligger.

2 § Ansökningar om koncession skall hänskjutas till regeringens prövning, om

1. bergmästaren anser att frågan om koncession är särskilt betydelsefull ur allmän synpunkt eller
2. länsstyrelsen eller en av flera berörda länsstyrelser anser att koncessionsansökan bör avslås till följd av 2 eller 3 kap. lagen (0000:000) om hushållning med naturresurser m. m. och bergmästaren är av annan uppfattning.

3 § Frågor i övrigt om undersökningstillstånd och bearbetningskoncession och innehavarens skyldigheter och rättigheter vid undersökning eller bearbetning prövas av bergmästaren i det distrikt där tillståndet eller koncessionen har meddelats.

Frågor om återkallelse av undersökningstillstånd eller bearbetningskoncession utan att innehavaren har åsidosatt bestämmelserna i denna lag eller villkor i tillståndet eller koncessionen skall dock hänskjutas till regeringens prövning.

4 § Bergmästaren skall bereda och yttra sig i ärenden som hänskjuts till regeringens prövning.

5 § Bergmästaren får anlita sakkunniga för att utreda frågor som kräver särskild fackkunskap. Den som står i sådant förhållande till saken eller till sakägare att hans tillförlitlighet kan ifrågasättas får inte anlitas som sakkunnig.

Ersättning till sakkunniga bestäms av bergmästaren. Myndigheter eller anställda i allmän tjänst får ersättning bara om det finns särskilda föreskrifter om detta. Sökanden skall betala kostnaderna för ersättning till sakkunniga.

6 § Bergmästaren får företa undersökning på platsen om det behövs. Sakägarna skall på lämpligt sätt underrättas om tid och plats för undersökningen. Sökanden skall betala kostnaderna för undersökningen.

Markanvisning

7 § Ärenden om anvisande av mark för bearbetning och därmed sammanhängande verksamhet skall prövas vid markanvisningsförrättning enligt bestämmelserna i 9 kap.

Ersättning m. m.

8 § Tvist om ersättning enligt 7 kap. 1 § prövas av bergmästaren. Om sådan tvist föreligger när markanvisningsförrättningen hålls, prövas frågan vid förrättningen.

9 § Tvist i frågor som avses i 7 kap. 2 § prövas av bergmästaren vid markanvisningsförrättningen.

10 § Bergmästarens beslut enligt 8 och 9 §§ får verkställas.

11 § Tvist om ersättning enligt 5 kap. 7 § andra stycket, 7 kap. 5 §, 10 kap. 3 §, 11 kap. 2 § och 12 kap. 7 § samt tvist om kostnad enligt 10 kap. 7 § andra stycket prövas av den fastighetsdomstol inom vars område koncessionsområdet eller större delen därav ligger. Detsamma gäller tvist i frågor som avses i 12 kap. 5 § andra stycket.

9 kap. Hur markanvisningsförrättningen går till

Förrättningsmyndigheten m. m.

1 § Markanvisningsförrättning hålls av bergmästaren i det distrikt där koncessionen har meddelats.

Två gode män skall delta i förrättningen om bergmästaren finner att det behövs eller när någon sakägare begär det och det inte medför oskäligt dröjsmål.

2 § Bergmästaren skall utse gode männen bland dem som i orten är valda till gode män vid fastighetsbildningsförrättning.

3 § Om en god man är hindrad att tjänstgöra på grund av jäv eller om han uteblir och någon annan god man inte utan dröjsmål kan infinna sig, får bergmästaren kalla någon som är valbar till god man vid fastighetsbildningsförrättning.

4 § Bestämmelsen i 4 kap. 12 § rättegångsbalken om hinder för närstående att samtidigt tjänstgöra som domare gäller också förrättningsmän.

5 § För förrättningsmän gäller samma jäv som mot domare.

6 § Om en sakägare vill anföra jäv mot en förrättningsman, skall han göra detta första gången han för talan i ärendet sedan han fick veta att förrättningsmannen tjänstgör och att jävsanledning föreligger. Gör han inte det, har han inte längre rätt att anföra jäv.

Har jäv anförts mot en förrättningsman, får denne endast vidta sådana åtgärder som inte kan skjutas upp utan synnerlig olägenhet och som inte innebär att en för förrättningen betydelsefull fråga avgörs. Sådana åtgärder får dock vidtas av bergmästaren, även om han förklarats jävig.

Att en förrättningsman har förklarats jävig påverkar inte beslut eller åtgärder som har tillkommit innan frågan om jäv uppkom.

7 § Förrättningsmännen får anlita sakkunniga för att utreda frågor som kräver särskild fackkunskap. Den som står i sådant förhållande till saken eller till sakägare att hans tillförlitlighet kan ifrågasättas får inte anlitas som sakkunnig.

Ansökan om markanvisning

8 § Ansökning om markanvisning skall vara skriftlig och innehålla

1. beskrivning av det område som sökanden önskar ta i anspråk,

2. uppgift om de fastigheter som berörs av ansökningen samt namn och adress på fastighetsägarna och de övriga sakägarna,
3. uppgift om tvist som enligt 8 kap. 8 § skall prövas vid förrättningen.

Sökanden skall erlægga förskott på kostnader som avses i 19 §, om bergmästaren begär det.

9 § Om ansökningen inte uppfyller föreskrifterna i 8 § första stycket eller den i övrigt är ofullständig eller sökanden inte har erlagt föreskriven ansökningsavgift eller förskott enligt 8 § andra stycket, får bergmästaren förelägga sökanden att inom viss tid avhjälpa bristen.

Om bristen inte avhjälpes får ansökningen avvisas. Detta skall framgå av föreläggandet.

Sammanträde med sakägarna m. m.

10 § Vid förrättningen skall sammanträde hållas med sakägarna. Sammanträdet skall inte hållas förrän koncessionsbeslutet vunnit laga kraft. Sammanträde behövs inte om stridiga intressen inte förekommer.

Mer än ett sammanträde får hållas om en viss fråga inte kan avgöras utan ytterligare utredning eller om det av något annat skäl är oundgängligen nödvändigt.

Myndigheten får företa undersökning på platsen om det behövs. Sakägarna skall på lämpligt sätt underrättas om tid och plats för undersökningen.

11 § Samtliga kända sakägare skall kallas till sammanträde. Om det är uppenbart obehövt att kalla en viss sakägare behöver denne dock inte kallas. Kallelsen skall delges i god tid före sammanträdet. Den som i föreskriven ordning har kallats till ett sammanträde får vid detta kallas till nytt sammanträde genom att tid och plats för det kommande sammanträdet tillkännages.

Kallelsen skall innehålla en kortfattad redogörelse för ansökningens innehåll, uppgift om var kopia av ansökningshandlingarna finns tillgänglig enligt 13 § och upplysning om innehållet i 14 §.

12 § Om fastighetsägaren eller dennes ställföreträdare stadigvarande vistas utom riket och delgivning inte kan ske med ombud, får delgivning i stället ske genom att handlingen lämnas till den som förvaltar eller brukar fastigheten.

Den som fått handlingen delgiven skall om möjligt snarast sända den vidare till fastighetsägaren eller dennes ställföreträdare. Han skall upplysas om detta när handlingen lämnas till honom.

Är den söktes uppehållsort känd, skall bergmästaren omedelbart med posten sända honom meddelande om delgivningen.

13 § Om det behövs skall bergmästaren sända kopia av ansökningshandlingarna till en lämplig person på platsen. Denne skall hålla handlingarna tillgängliga för sakägarna.

14 § Den som äger fastigheter som berörs av ansökningen skall för bergmästaren uppge de sakägare i fråga om fastigheterna som är kända för honom. Den fastighetsägare som inte gör det, skall ersätta sakägarna för skada som har föranletts av underlåtenheten. Om fastighetsägaren har giltigt skäl för sin underlåtenhet är han dock inte ersättningskyldig.

15 § Om sökanden uteblir utan att ha anmält laga förfall från det första sammanträde som han kallats till på föreskrivet sätt, skall sammanträdet ställas in. Nytt sammanträde skall sättas ut om han inom tre veckor gör framställning om detta. Gör han inte det, skall ärendet avskrivas.

Om någon av de andra sakägarna uteblir från ett sammanträde och han inte har kallats till detta på föreskrivet sätt, skall nytt sammanträde hållas innan förrättningen slutförs.

Nytt sammanträde behövs inte om den uteblivne sakägaren har biträtt ansökan eller annars medgett att förrättningen ändå slutförs.

Utän hinder av andra stycket får sådana förrättningsåtgärder vidtas som inte i någon nämnvärd mån inverkar på sakägarens rätt.

16 § Bergmästaren skall föra protokoll över förrättningen. Protokollet och övriga handlingar som ges in eller upprättas i förrättningsärendet skall föras samman till en akt.

Omröstning

17 § Om förrättningsmännen har olika mening, gäller som beslut vad två av dem säger. Om varje förrättningsman har sin mening, gäller bergmästarens mening. I fråga om pengar eller annat som utgör viss mängd skall dock den mening gälla som avser den näst största mängden.

Förrättningskostnader

18 § Till bergmästaren och gode männen utgår ersättning för inställelse vid förrättningen och vid undersökning på platsen enligt föreskrifter som regeringen meddelar.

Ersättning till sakkunniga bestäms av förrättningsmännen. Myndigheter eller anställda i allmän tjänst får ersättning bara om det finns särskilda föreskrifter om detta.

Sökanden skall betala kostnaderna för förrättningen.

19 § Sökanden skall svara för sina egna kostnader i ärendet och ersätta andra sakägare för deras kostnader för att bevaka sin rätt vid förrättningen. Detta gäller dock ej om annat följer vid en motsvarande tillämpning av 18 kap. 6 eller 8 § rättegångsbalken.

Markanvisningsbeslutets innehåll

20 § Beslut om markanvisning skall ange de anvisade områdenas läge, omfattning och ändamål samt innehålla avgörande i frågor om ersättning enligt 7 kap. 1 § eller om inlösen eller ersättning enligt 7 kap. 2 §. Därutöver skall beslutet innehålla avgörande i frågor om förrättningskostnader enligt 18 och 19 §§ och deras fördelning.

Om löseskilling eller intrångsersättning bestäms, skall det i beslutet också anges om belopp skall deponeras enligt 10 kap. 2 § samt var depositionen skall ske.

21 § Gränserna för mark som anvisas skall utstakas och utmärkas i behövlig omfattning. Karta skall upprättas över marken. Den skall göras så noggrann som ändamålet kräver. Kan förrättningen genomföras och förrättningsresultatet åskådliggöras utan karta, behöver en sådan dock inte upprättas.

22 § Överenskommelse om ersättning som avses i 7 kap. 1 och 2 §§ skall fastställas i markanvisningsbeslutet, om någon av parterna begär det. Ersättningen får inte bestämmas annorlunda än som parterna har kommit överens.

23 § Markanvisningsbeslutet skall meddelas vid sammanträde eller på tid och plats som förrättningsmyndigheten ger tillkänna för sakägare och andra som har rätt att överklaga beslutet. Ett sådant tillkännagivande skall lämnas vid sammanträde eller genom skriftligt meddelande.

10 kap. Hur olika ersättningar skall betalas

1 § Ersättning som har bestämts vid markanvisningsförrättning skall betalas inom en månad från det att markanvisningsbeslutet vunnit laga kraft. På ersättningen utgår ränta från dagen för beslutet eller, om marken dessförinnan har tillträtts, från tillträdesdagen.

Ränta beräknas enligt 5 § räntelagen (1975:635) för tiden till dess betalning skall ske och enligt 6 § räntelagen för tiden därefter.

2 § Ersättning som inte gäller personlig skada skall deponeras hos länsstyrelsen i det län där marken ligger, om fastigheten har minskat i värde så mycket att den kan antas inte utgöra full säkerhet för de borgenärer som hade panträtt i fastigheten när rätten till ersättning uppkom.

Om ersättningen gäller mark i olika län, skall den deponeras där prövningsmyndigheten bestämmer.

Ersättning som inte skall deponeras betalas till den som är berättigad till ersättningen.

3 § Om en borgenär som avses i 2 § lider förlust därför att deposition inte har skett, har han rätt till ersättning av koncessionshavaren mot avskrivning på fordringshandling. Detsamma gäller om borgenären gör förlust genom att ersättning som inte har prövats av förrättningsmän eller domstol har blivit för lågt beräknad.

4 § Vid deposition skall den ersättningsskyldige till länsstyrelsen ge in utdrag av protokollet över markanvisningsförrättningen och gravationsbevis i fråga om fastigheter som berörs. Gör han inte det, skall länsstyrelsen skaffa handlingarna på den ersättningsskyldiges bekostnad.

5 § Om den ersättningsskyldige inte betalar eller deponerar ersättning inom föreskriven tid, skall länsstyrelsen på begäran av den som är berättigad till ersättningen söka verkställighet av ersättningsbeslutet. Länsstyrelsen kan också efter att ha hört bergmästaren förordna att arbetet skall ställas in till dess ersättningen har betalats eller tagits ut.

6 § Om ersättning har deponerats hos länsstyrelsen eller om länsstyrelsen har tagit ut ersättning skall länsstyrelsen så snart som möjligt sätta in den på bank mot ränta.

7 § Ersättning och upplupen ränta skall länsstyrelsen betala ut till den som har rätt till ersättningen. Därvid tillämpas bestämmelserna i 6 kap. 18 § andra och tredje styckena samt 19 § expropriationslagen (1972:719).

Den ersättningsskyldige skall svara för kostnaderna vid fördelning av ersättningen, om inte annat följer vid en motsvarande tillämpning av 18 kap. 6 eller 8 § rättegångsbalken.

11 kap. Kronoandel

1 § Staten får sin kronoandel om inte staten avstår från den innan frågan om bearbetningskoncession avgörs. Om staten avstår skall detta anmälas skriftligen till bergmästaren. Denne skall genast sända meddelande till sökanden om en sådan anmälan.

2 § Har staten inte avstått från kronoandelen, skall staten betala koncessionshavaren hälften av dennes utgifter för ersättning till sakägare, handläggning av ansökningarna om bearbetningskoncession och markanvisning samt för fördelning av ersättning. Om mark som tillhör koncessionshavaren anvisats, skall staten i förhållande till sin andel ersätta denne för marken enligt de grunder som anges i 7 kap. 3 §.

3 § Kronoandel får helt eller till viss del överlåtas eller upplåtas.

4 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får besluta i frågor om kronoandel.

12 kap. Gemensam förvaltning av koncessionsrätt

Föreståndare för verksamheten

1 § Delägarna skall välja en föreståndare för verksamheten. Denne skall vara svensk medborgare och bosatt i Sverige.

Val av föreståndare skall anmälas till bergmästaren. Sker inte sådan anmälan eller har någon utsetts som inte är behörig, ansvarar varje delägare som om han var föreståndare.

Bestämmelserna i 3—8 §§ skall gälla i den mån inte annat är avtalat.

2 § Föreståndaren ansvarar för att verksamheten bedrivs enligt bestämmelserna i denna lag. Han får från delägarna fordra in de bidrag som behövs för detta och för betalning av avgifter.

Sammanträde (stämma) med delägarna

3 § Stämman skall hållas med delägarna när delägare som tillsammans äger minst en fjärdedel av koncessionen begär det eller föreståndaren anser det nödvändigt. På stämman behandlas frågor om hur verksamheten skall bedrivas och andra gemensamma angelägenheter.

Föreståndaren skall kalla till stämman. Om det inte finns någon föreståndare, kan var och en av delägarna kalla till stämman.

Delägarna skall kallas till stämman genom rekommenderade brev.

4 § Ordförande på stämman är den som delägarna utser.

Delägarna har rösträtt efter sin andel i koncessionen. Förekommer skilda meningar, gäller som stämmans beslut den mening som fått flest röster. Vid lika röstetal sker val genom lottning. I andra frågor än val gäller om inte annat följer av 5 § den mening som föreståndaren biträder. Lån får dock inte tas upp utan att alla delägarna samtycker till det.

Undersökning och bearbetning

5 § Vill delägare som innehar minst hälften av koncessionen utföra undersökning eller bearbetning i större omfattning än de andra, skall det större arbetet utföras. Detsamma gäller när fråga är om ett visst arbete skall utföras eller ej.

Den som har begärt att arbetet skall utföras svarar för kostnaden för detta och tillgodoräknas den ytterligare kvantitet av ämnet som utvinns genom arbetet.

6 § Delägare som har utfört undersökningsarbete inom koncessionsområdet skall på begäran tillhandahålla andra delägare resultatet av undersökningen.

7 § En delägare som inte har deltagit i ett visst arbete får ansluta sig till detta efter anmälan på stämman eller skriftlig anmälan hos föreståndaren. I sådant fall skall delägaren i förhållande till sin andel i koncessionen ersätta följande slag av kostnader som föranletts av arbetet:

1. kostnader för sådana byggnader och andra anläggningar, maskiner, redskap, inventarier och förråd som är nödvändiga eller nyttiga för fortsatt undersökning eller bearbetning, efter det värde egendomen har när delägaren ansluter sig till arbetet,
2. kostnader för ersättning eller inlösen enligt 7 kap 2 § samt kostnader för markanvisningsförrättning och fördelning av ersättning,
3. kostnader för sådana undersöknings- och tillredningsarbeten som utförts efter markanvisningsförrättningen och som är nödvändiga eller nyttiga för fortsatt undersökning eller bearbetning.

Har mark som tillhör en delägare tagits i anspråk för arbetet, skall den delägare som ansluter sig betala ersättning för detta i förhållande till sin andel enligt de grunder som anges i 7 kap. 3 §.

Förverkande av andel i koncessionen

8 § Om en delägare inte senast två månader efter anmodan betalar vad han är skyldig att bidra med enligt 2 § eller nödvändiga kostnader för undersökningsarbete eller bearbetning, är hans andel i koncessionen med vad som hör till denna förverkad till de andra delägarna.

13 kap. Verkan av att bearbetningskoncession upphör

1 § När en koncession upphör, förlorar koncessionshavaren rätten till de ämnen som koncessionen avser och som har brutits eller på annat sätt utvunnits men inte uppfodrats.

Ämnen som har uppfodrats får finnas kvar för koncessionshavarens räkning under högst två år efter det att koncessionen upphört att gälla. Koncessionshavaren förlorar rätten till det som inte tagits bort under denna tid.

Ämnen som koncessionshavaren har förlorat sin rätt till enligt denna paragraf tillfaller fastighetsägaren i den mån de inte tillfaller någon ny innehavare av undersökningstillstånd eller bearbetningskoncession enligt 3 kap. 3 § första stycket eller 5 kap. 6 §.

2 § Koncessionshavaren förlorar rätten till sådana byggnader som gjorts för anläggningarnas styrka och varaktighet samt inklädnad av borrhål och stängsel som innehavaren varit skyldig att hålla. Sådana anläggningar skall lämnas kvar på platsen. Om någon annan beviljas koncession inom området, övertar denne anläggningarna.

3 § Koncessionshavaren skall ta bort andra anläggningar än som sägs i 2 § och utföra det efterarbete som i övrigt är motiverat från allmän eller enskild synpunkt.

Anläggningar som lämnas kvar skall vara i sådant skick att det inte uppkommer fara för allmänheten. Sådant stängsel som sägs i 2 § skall vara utfört så, att det består varaktigt efter det att koncessionen har upphört.

När koncessionen upphör, förlorar innehavaren den rätt till marken som han har på grund av markanvisningen.

4 § I den mån koncessionshavarens skyldigheter enligt 3 § inte har bestämts genom villkor i koncessionen, skall frågan prövas i samband med att koncessionen upphör.

5 § Statens rätt enligt bestämmelserna om kronoandel upphör samtidigt med koncessionen. Därvid gäller vad som sagts i 1—3 §§ om koncessionshavare även för staten.

14 kap. Avgifter och andra särskilda skyldigheter

Avgifter

1 § Sökande i ärenden enligt denna lag skall betala ansökningsavgift i enlighet med vad regeringen föreskriver.

2 § Innehavare av undersökningstillstånd skall betala avgift till staten. Avgiften skall bestämmas med beaktande av undersökningsområdets storlek enligt vad regeringen närmare bestämmer.

Redovisning över utförda undersökningsarbeten

3 § När ett undersökningstillstånd har upphört, skall innehavaren senast inom en månad till bergmästaren avge redovisning över utförda undersökningsarbeten. Av redovisningen skall framgå

1. vem som har utfört undersökningen,
2. vilken typ av undersökningsarbeten som har utförts,
3. hur omfattande undersökningen har varit samt
4. vem som förvarar undersökningsresultaten.

Skyldighet att upprätta karta och föra journal m.m.

4 § Över gruvor och motsvarande anläggningar som är under arbete skall koncessionshavaren upprätta karta. På kartan skall redovisas de borrhål inom koncessionsområdet som är av bestående värde. I fråga om koncessionsområden där ingen bearbetning pågår skall sådana borrhål i stället läggas in på borrhålskarta. Kartorna skall förvaras hos koncessionshavaren och fortlöpande kompletteras av denne. Utdrag skall sändas till den myndighet som regeringen bestämmer.

Gruvor eller motsvarande anläggningar får inte utan tillstånd läggas ned förrän alla grubarbeten har blivit inmätta och inlagda på karta.

5 § Koncessionshavaren skall föra journal över undersökningsarbete och bearbetning samt till den myndighet som regeringen bestämmer redovisa prover och avge rapporter.

Sveriges geologiska undersökning skall på begäran få följa koncessionshavarens arbete i geologiskt avseende och ta del av de geologiska resultaten av arbetet. Regeringen kan besluta att andra myndigheter får göra detsamma.

15 kap. Tillsyn, handräckning, vite och ansvar

1 § Tillsynen över efterlevnaden av denna lag och av villkor eller föreskrifter som meddelats med stöd av lagen utövas av bergmästaren.

2 § Den som har tillstånd eller koncession eller på annat sätt utövar verksamhet enligt denna lag skall på begäran av bergmästaren

1. lämna bergmästaren de upplysningar och tillhandahålla de handlingar som behövs för tillsynens utövande, och
2. ge bergmästaren tillträde till anläggningar eller platser där verksamhet som omfattas av denna lag bedrivs.

3 § Bergmästaren får besluta om de åtgärder som behövs för att trygga efterlevnaden av denna lag eller av villkor eller föreskrifter som uppställts med stöd av lagen.

4 § Om undersökningsarbete påbörjas utan att säkerhet har ställts enligt 3 kap. 4 § tredje stycket eller 5 kap. 9 § fjärde stycket eller om anläggning utförs i strid med 3 kap. 2 § andra stycket eller 5 kap. 9 § fjärde stycket får tingsrätten på ansökan av den som äger eller innehar marken förordna att arbetet skall ställas in eller att anläggningen skall tas bort på undersökarens bekostnad. Beträffande sådan åtgärd finns bestämmelser i 17 § handräckningslagen (1981:847).

5 § Om en koncessionshavare inte iakttar villkor som förenats med koncessionen eller om han eller någon annan inte följer vad som föreskrivs eller begärs med stöd av 13 kap. 3 §, 14 kap. 3 §, 4 § första stycket eller 5 § eller 2 § detta kapitel, kan bergmästaren förelägga honom att fullgöra sina skyldigheter vid vite. Sådant föreläggande skall delges.

Om arbete bedrivs på sådant sätt att det uppkommer uppenbar fara för allmänt eller enskilt intresse, får bergmästaren förbjuda arbetet. Förbudet skall gälla omedelbart.

Om ett sådant förbud åsidosätts, får tingsrätten på ansökan av bergmästaren meddela handräckning för att åstadkomma rättelse. Beträffande handräckning finns bestämmelser i 17 § handräckningslagen (1981:847).

6 § Till böter eller fängelse i högst sex månader skall den dömas som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. påbörjar undersökningsarbete utan att iaktta vad som föreskrivs i 3 kap. 4 § eller 5 kap. 9 § fjärde stycket om underrättelse och ställande av säkerhet,
2. bearbetar ämne utan att ha erhållit bearbetningskoncession om sådan krävs,
3. utan tillstånd enligt 5 kap. 11 § lägger igen utfraktsväg, ort eller borrhål som sägs där,
4. utan tillstånd enligt 14 kap. 4 § andra stycket lägger ned gruva eller motsvarande anläggning innan alla gruvarbeten blivit inmätta och inlagda på karta.

Till böter eller fängelse i högst sex månader döms också den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet lämnar oriktig uppgift när han fullgör uppgiftsskyldighet enligt koncessionsvillkor eller enligt 2 § 1.

I fall som sägs i första stycket 2 kan ämne som utvunnits förklaras förverkat.

Om brott som avses i första stycket 1 berör enbart enskilds rätt, får åklagare väcka åtal endast om målsäganden anger brottet till åtal.

16 kap. Hur beslut får överklagas

1 § Beslut om markanvisning får överklagas hos den fastighetsdomstol inom vars område den mark saken gäller eller större delen av denna ligger. Överklagande sker genom besvär som skall ges in till fastighetsdomstolen inom tre veckor från beslutet.

Beslut under markanvisningsförrättningen får överklagas särskilt, om prövningsmyndigheten har

1. ogillat jäv mot förrättningsman,
2. beslutat angående ersättning till sakkunnig eller tolk, eller
3. beslutat enligt 5 kap. 3 § andra stycket angående ianspråktagande av mark i avvaktan på slutligt avgörande i ärendet.

Överklagande sker genom besvär som skall ges in till fastighetsdomstolen inom tre veckor från den dag då klaganden fick del av beslutet.

Den som menar att markanvisningsförrättning onödigt uppehålls genom ett beslut vid förrättningen får överklaga beslutet genom besvär hos fastighetsdomstolen. Denna rätt att överklaga är inte inskränkt till någon viss tid.

2 § Bergmästarens beslut i fråga om ansökningar om bearbetningskoncessioner och om återkallelser av sådana koncessioner får överklagas hos regeringen.

Bergmästarens beslut får överklagas hos Sveriges geologiska undersökning, om beslutet avser frågor om

1. undersökningstillstånd,
2. företrädesrätt enligt 1 kap. 8 §,
3. förlängning av giltighetstiden för bearbetningskoncession,
4. förhandsbesked enligt 4 kap. 9 § tredje stycket,
5. tillstånd att lägga igen utfraktsväg m. m. enligt 5 kap. 11 §,
6. tillstånd att lägga ned gruvor eller motsvarande anläggningar innan alla gruvarbeten blivit inmätta och inlagda på karta enligt 14 kap. 4 § andra stycket.

Beslut av Sveriges geologiska undersökning i ärenden enligt andra stycket får inte överklagas.

3 § Bergmästarens beslut enligt 3 kap. 6 § och 5 kap. 13 § första stycket får överklagas hos länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut i ett sådant ärende får inte överklagas.

Om beslutet gäller område med detaljplan eller områdesbestämmelser får det överklagas även av kommunen.

4 § Bergmästarens beslut i andra frågor än som avses i 1—3 §§ får överklagas hos kammarrätten genom besvär.

5 § Länsstyrelsens beslut i fråga om ställd säkerhet får överklagas hos kammarrätten genom besvär.

Länsstyrelsens beslut enligt 3 kap. 5 § och 5 kap. 13 § första stycket i fråga om områden som avses i 3 kap. 5 § får överklagas hos regeringen.

17 kap. Särskilda bestämmelser

1 § Med särskild rätt till fastighet menas i denna lag nyttjanderätt, servitut, renskötselrätt och rätt till elektrisk kraft samt liknande rätt.

Bestämmelserna i denna lag om sakägare gäller inte innehavare av fordran för vilken fastigheten svarar.

2 § Om säkerhet som skall ställas enligt denna lag inte har godkänts av den till vars förmån den ställs, skall säkerheten prövas av länsstyrelsen.

Borgen får godkännas av länsstyrelsen endast om borgensmannen svarar som för egen skuld och, om flera har tecknat borgen, de svarar solidariskt.

Staten, kommuner, landstingskommuner och kommunalförbund behöver inte ställa säkerhet.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988 då gruvlagen (1974:342), lagen (1974:890) om vissa mineralfyndigheter och lagen (1949:658) om inlösen i vissa fall av rätt till gruva m. m. skall upphöra att gälla.

Förekommer i lag eller annan författning någon hänvisning till föreskrift som har ersatts genom bestämmelse i nya lagen, skall i stället den nya bestämmelsen tillämpas.

Om inte annat framgår av 4—6 skall nya lagen tillämpas även på rättigheter enligt äldre lag. Därvid skall bestämmelserna om undersökningstillstånd i nya lagen tillämpas på äldre rättigheter till undersökning och bestämmelserna om bearbetningskoncession i nya lagen tillämpas på äldre rättigheter till bearbetning.

2. Vad som enligt nya lagen gäller om ägare av fastighet skall tillämpas även på den som innehar fastighet med ständig besittningsrätt eller fideikommissrätt. Detsamma gäller den som enligt beslut vid allmän avvittning innehar ströäng.

Bestämmelserna i denna lag om fordran för vilken panträtt har upplåtits i fastighet skall tillämpas på rätt till avkomst eller förmån som avses i 8 § lagen (1970:995) om införande av nya jordabalken, om rättigheten inte är att anse som särskild rätt till fastighet.

3. I mål och ärenden som har anhängiggjorts innan nya lagen träder i kraft skall äldre bestämmelser tillämpas.

14 kap. 3 § gäller inte inmutning och undersökningskoncession som upphör före den 1 juli 1989.

Om ersättning som har beslutats enligt äldre lag inte har betalats ut när denna lag träder i kraft, tillämpas 4 kap. 33—38 §§ gruvlagen (1974:342) i stället för 10 kap. nya lagen.

Lagen (1949:658) om inlösen i vissa fall av rätt till gruva m. m. skall alljämt tillämpas på inmutningar och utmål.

4. Beträffande inmutningar gäller nya lagen med följande begränsningar.

a. Inmutaren får inom det område som anges i mutsedeln utföra undersökning av sådana mineral som var inmutningsbara enligt gruvlagen (1974:342), när den upphörde att gälla. Medgivande enligt 2 kap. 3—5 §§ gruvlagen skall anses som medgivande till undersökningsarbete enligt 3 kap. 5—7 §§ nya lagen.

b. I fråga om undersökningstid och förlängning av denna tillämpas 3 kap. 5 § första och andra stycket samt 6 och 7 §§ gruvlagen i stället för 2 kap. 4—7 §§ nya lagen.

- c. Bestämmelserna i 6 kap. nya lagen skall inte tillämpas på inmutningar. I fråga om övergång av rätt till inmutning tillämpas i stället 9 kap. gruvlagen.
- d. När en inmutning upphör att gälla skall inte bestämmelserna i 2 kap. 8 § nya lagen om karenstid tillämpas på mark som har omfattats av inmutningen. I stället skall gälla att ansökningar om undersöknings-tillstånd för sådan mark, som ges in inom ett år från det att inmutningen upphörde att gälla, får beviljas endast efter medgivande av den myndighet som regeringen föreskriver.
- e. Inmutaren har företräde till bearbetningskoncession enligt bestämmelserna i 4 kap. 3 § första stycket nya lagen.

5. Beträffande utmål som har beviljats enligt gruvlagen (1974:342) eller motsvarande äldre lagstiftning gäller nya lagen med följande begränsningar.

- a. Beträffande utmål som har tillkommit enligt äldre lagstiftning tillämpas 14 kap. 6 § första stycket och 7 § gruvlagen så länge utmålet består.
- b. Utmålshavaren får under den tid utmålet består utföra undersökning och bearbetning av sådana mineral som var inmutningsbara enligt gruvlagen, när den upphörde att gälla. Mark som har anvisats enligt äldre lag skall anses som anvisad enligt nya lagen. Om ny mark behöver anvisas, tillämpas nya lagen. Medgivande att erhålla utmål utan hinder av 2 kap. 3—5 §§ gruvlagen skall vid tillämpning av 5 kap. 13 och 14 §§ nya lagen anses som medgivande enligt 3 kap. 5—7 §§ nya lagen.
- c. Innehavaren skall betala försvarsavgift enligt 6 kap. 8 och 9 §§ gruvlagen så länge utmålet består.
- d. I fråga om giltighetstiden för utmål tillämpas 6 kap. 10 § första stycket gruvlagen. Bestämmelserna i 6 kap. nya lagen skall inte tillämpas på utmål. I fråga om frånträdande tillämpas 6 kap. 13 § gruvlagen och i fråga om övergång av rätt till utmål 9 kap. gruvlagen. Bestämmelserna om inlösen av rätt till utmål i 10 kap. gruvlagen skall fortfarande tillämpas.
- e. I fråga om utmål tillämpas bestämmelserna i 8 kap. gruvlagen om samäganderätt i utmål i stället för dem i 12 kap. nya lagen om gemensam förvaltning av koncessionsrätt.
- f. Om en utmålshavare senast ett år före utgången av utmålets giltighetstid ansöker om bearbetningskoncession inom utmålet för sådana mineral som var inmutningsbara enligt gruvlagen när den upphörde att gälla, skall prövningen ske med iakttagande av följande.

Om regelbunden bearbetning eller tillredningsarbete eller anläggningsarbete för upptagande av bearbetning pågår skall 4 kap. 1—6 §§ nya lagen inte tillämpas.

Om undersökningsarbete av större omfattning pågår skall 4 kap. 1 § 1—3 nya lagen inte tillämpas.

- g. När utmålet upphör tillämpas 7 kap. 3 § andra stycket gruvlagen i stället för 13 kap. 3 och 4 §§ nya lagen beträffande anläggningar som har påbörjats före ikrafträdandet. I fråga om rätt till nytt undersök-

ningstillstånd för mark som har omfattats av utmålet skall inte 2 kap. 8 § nya lagen tillämpas. I stället skall gälla att ansökningar om sådant tillstånd, som ges in inom ett år från det att utmålet upphörde, får beviljas endast efter medgivande av den myndighet som regeringen bestämmer.

6. Beträffande koncessioner och motsvarande tillstånd, som har beviljats enligt lagen (1974:890) om vissa mineralfyndigheter eller motsvarande äldre lagstiftning gäller nya lagen med följande begränsningar.
 - a. Beträffande tillstånd som har tillkommit enligt äldre lagstiftning tillämpas punkt 5 i övergångsbestämmelserna till lagen om vissa mineralfyndigheter så länge tillståndet består.
 - b. Innehavaren får under den tid tillståndet består utföra undersökning eller bearbetning enligt de villkor som har angetts i beslutet. Mark som har anvisats enligt äldre lag skall anses anvisad enligt nya lagen. Om ny mark behöver anvisas tillämpas nya lagen. Medgivande enligt 17—19 §§ lagen om vissa mineralfyndigheter skall anses som motsvarande medgivande enligt 3 kap. 5—7 §§ nya lagen.
 - c. Den nya lagens bestämmelser om kronoandel i 1 kap. 10 §, undersökningstillstånds giltighetstid i 2 kap. 4—7 §§, ändring av tillstånd eller koncession i 6 kap. 4 § och gemensam förvaltning av koncessionsrätt i 12 kap. skall inte tillämpas på tillstånd som avses här.
 - d. När en koncession upphör tillämpas 36 § lagen om vissa mineralfyndigheter i stället för 13 kap. 3 och 4 §§ nya lagen beträffande anläggningar som har påbörjats före ikraftträdandet.
 - e. För tillstånd till förberedande undersökning enligt 15 § lagen om vissa mineralfyndigheter som gäller vid ikraftträdandet tillämpas den lagen så länge tillståndet består.
7. Den som vid utgången av juni 1988 bedriver undersökning eller bearbetning för vilken tillstånd eller koncession därefter behövs enligt denna lag får, under förutsättning att ansökan om koncession görs före den 1 juli 1989, fortsätta verksamhet för samma ändamål utan koncession till dess ansökan slutligt prövats. Den som bedriver bearbetning vid utgången av juni 1988 skall ha företräde till bearbetningskoncession som om han fått företrädesrätt enligt 1 kap. 8 § nya lagen.

2 Förslag till Lag om ändring i lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter

Härigenom föreskrivs att 9 och 37 §§ lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 §

Inom ett område som omfattas av *koncession enligt lagen* Inom ett område som omfattas av *undersökningstillstånd eller be-*

Nuvarande lydelse

(1974:890) om vissa mineralfyndigheter får någon annan än koncessionshavaren inte utan särskilda skäl beviljas koncession enligt denna lag. *Ej heller får inom ett område, som omfattas av rätt enligt 1 kap. 4 eller 5 § eller 14 kap. 6 § första stycket gruvlagen (1974:342) eller av ansökan om sådan rätt, koncessioner utan särskilda skäl meddelas någon annan än den som erhållit eller ansökt om sådan rätt.*

Föreslagen lydelse

arbetningskoncession enligt lagen (0000:000) om vissa mineraliska ämnen får någon annan än koncessionshavaren inte utan särskilda skäl beviljas koncession enligt denna lag.

37 §

Vid tvist angående fråga som avses i 25 § tillämpas *reglerna i 41 § lagen (1974:890) om vissa mineralfyndigheter.*

Vid tvist angående fråga som avses i 25 § tillämpas *8 kap. 3 § första stycket lagen (0000:000) om vissa mineraliska ämnen.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

Beträffande koncessioner enligt lagen (1974:890) om vissa mineralfyndigheter och beträffande inmutningar och utmål gäller äldre bestämmelser.

3 Förslag till

Lag om ändring i naturvårdslagen (1964:822)

Härigenom föreskrivs att 18 och 18 a §§ naturvårdslagen (1964:822) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Täkt av sten, grus, lera, jord, torv, eller andra jordarter för annat ändamål än markinnehavarens husbehov får ej ske utan länsstyrelsens tillstånd. Vad nu sagts avser dock ej täkt i vattenområde vartill tillstånd lämnats enligt vattenlagen (1983:291) eller fordras enligt lagen (1966:314) om kontinentalsockeln eller täkt av torv vartill bearbetningskoncession har meddelats enligt lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter.

*Föreslagen lydelse*18 §¹

Täkt av sten, grus, lera, jord, torv, eller andra jordarter för annat ändamål än markinnehavarens husbehov får ej ske utan länsstyrelsens tillstånd. Vad nu sagts avser dock ej täkt i vattenområde vartill tillstånd lämnats enligt vattenlagen (1983:291) eller fordras enligt lagen (1966:314) om kontinentalsockeln eller täkt vartill tillstånd fordras enligt lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter *eller lagen (0000:000) om vissa mineraliska ämnen.*

¹ Senaste lydelse 1985:622

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Länsstyrelsen får förelägga den som söker täkttillstånd att, vid äventyr att ansökningsen avvisas, lägga fram utredning som belyser behovet av tåkten samt en tåktplan av erforderlig omfattning. Tillståndet skall förenas med de villkor som behövs för att begränsa eller motverka företagets menliga inverkan på naturmiljön. Om ej särskilda skäl föranleder annat, skall tillstånd för sin giltighet göras beroende av att säkerhet ställs för sålunda föreskrivna villkor. Visar sig sådan säkerhet otillräcklig, får länsstyrelsen föreskriva att tillståndet skall gälla endast om ytterligare säkerhet ställs.

Om fullgörandet av föreskriven åtgärd ankommer på annan än markens innehavare, är innehavaren skyldig tåla att åtgärden vidtages.

Har tio år förflutit från det täkttillstånd har vunnit laga kraft, får länsstyrelsen upphäva tillståndet helt eller delvis eller förena tillståndet med ändrade villkor. Visar det sig att föreskrivna villkor inte i den utsträckning som behövs begränsar eller motverkar företagets menliga inverkan på naturmiljön, får länsstyrelsen före utgången av den angivna tiden förena tillståndet med de ytterligare villkor som behövs.

18 a §¹

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om skyldighet för den som driver täktverksamhet eller stenkrossrörelse att lämna de uppgifter om verksamheten som behövs som underlag för planering av naturvården.

I fråga om tillsyn över arbetets bedrivande och hushållningen med fyndigheter i fast berg gäller 5 kap. 10 § och 15 kap. 1—3 §§ samt 5 § andra och tredje stycket lagen (0000:000) om vissa mineraliska ämnen i tillämpliga delar.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

4 Förslag till

Lag om ändring i vattenlagen (1983:291)

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 6 § och 22 kap. 1 § vattenlagen (1983:291) skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

3 kap.

6 §²

Bestämmelserna i 1, 2 och 4 §§ gäller inte

1. vattenföretag som vid prövning av en viss anläggning eller åtgärd enligt 4 kap. lagen (0000:000) om hushållning med naturresurser

¹ Senaste lydelse 1982:1097

² Senaste lydelse 1985:621

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

- m. m., har angetts som ett villkor för anläggningens eller åtgärdens utförande,
2. broar eller andra vattenföretag för väg, järnväg, tunnelbana eller spårväg, vars anläggande har prövats i särskild ordning,
 3. rörledningar i vatten, vartill koncession har meddelats enligt lagen (1978:160) om vissa rörledningar,
 4. verksamhet, vartill bearbetningskoncession har meddelats enligt lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter.
4. verksamhet, vartill bearbetningskoncession har meddelats enligt lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter *eller lagen (0000:000) om vissa mineraliska ämnen,*
 5. verksamhet vartill utvinningstillstånd har meddelats enligt lagen (1966:314) om kontinentalsockeln.

22 kap.

1 §

Lagens bestämmelser om fastighet gäller också gruvor utom i fall som avses i 5 kap. 2 § tredje stycket.

Lagens bestämmelser om fastighet gäller också *områden där bearbetning av mineraliska ämnen pågår med stöd av bearbetningskoncession enligt lagen (0000:000) om vissa mineraliska ämnen. Vad som nu sagts gäller dock inte i fall som avses i 5 kap. 2 § tredje stycket.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

5 Förslag till Lag om ändring i miljöskyddslagen (1969:387)

Härigenom föreskrivs att 2 § miljöskyddslagen (1969:387) skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*2 §¹

Utöver bestämmelserna i denna lag gäller om miljöfarlig verksamhet vad som föreskrivs i hälsoskydds-, byggnads- och naturvårdslagstiftning eller i annan lagstiftning. I fråga om viss miljöfarlig verksamhet gäller särskilda bestämmelser enligt lagen (1971:850) med anledning av gränsöverskommelsen d. 16 sept. 1971 mellan Sverige och Finland.

¹ Senaste lydelse 1983:656

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Har regeringen enligt 4 kap. lagen (0000:000) om hushållning med naturresurser m. m. prövat frågan om tillstånd till en viss anläggning eller åtgärd eller enligt lagen (1978:160) om vissa rörledningar prövat frågan om framdragande eller begagnande av sådan ledning, är beslutet bindande vid prövning enligt denna lag.

Beslut om bearbetningskoncession enligt lagen (0000:000) om vissa mineraliska ämnen är bindande vid prövning enligt denna lag såvitt avser tillämpning av 2 och 3 kap. lagen (0000:000) om hushållning med naturresurser m. m. Detsamma gäller beslut om tillstånd till utvinning enligt lagen (1966:314) om kontinentalsockeln.

Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer äger meddela särskilda bestämmelser till förebyggande av vattenförorening genom fast avfall.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

6 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1982:618) om utländska förvärv av fast egendom m. m.

Härigenom föreskrivs att rubriken till 2 kap. samt 2 kap. 1 § och 3 kap. 5 § lagen (1982:618) om utländska förvärv av fast egendom m. m. skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

2 kap.

Inmutningsrätt och rätt till utmål

Rätt enligt lagen (0000:000) om vissa mineraliska ämnen

1 §

Kontrollsubjekt enligt lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m. m. får inte utan tillstånd (förvärvstillstånd) för varje särskilt fall här i landet erhålla eller i övrigt förvärva *inmutningsrätt eller rätt till utmål enligt gruvlagen (1974:342).*

Kontrollsubjekt enligt lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m. m. får inte utan tillstånd (förvärvstillstånd) för varje särskilt fall här i landet erhålla eller i övrigt förvärva *undersökningstillstånd eller bearbetningskoncession enligt lagen (0000:000) om vissa mineraliska ämnen.*

Nuvarande lydelse

Vad som i denna lag sägs om rätt till *utmål* skall gälla även nyttjanderätt till *utmål*.

Föreslagen lydelse

Vad som i denna lag sägs om rätt till *bearbetningskoncession* skall gälla även nyttjanderätt till *sådan koncession*.

3 kap.

5 §

Inmutningsrätt eller rätt till utmål, som har förvärvats genom inrop på exekutiv auktion under sådana förhållanden att förvärvstillstånd skulle ha krävts vid ett vanligt förvärv, skall åter avyttras inom ett år efter det att auktionen har vunnit laga kraft, om inte dessförinnan dessa förhållanden har upphört eller inroparen har fått tillstånd att behålla rättigheten. Regeringen får på ansökan av inroparen medge skäligt anstånd med avyttrandet.

I fråga om tillstånd *enligt första stycket att behålla inmutningsrätt eller rätt till utmål* gäller i tillämpliga delar bestämmelserna i denna lag om förvärv av sådana rättigheter.

Avyttras inte rättigheten inom föreskriven tid, gäller

1. *beträffande inmutningsrätt, att undersökningsarbeten som inroparen företar inom det inmutade området är utan verkan till bevarande av inmutningsrätten,*
2. *beträffande utmål, att rätten till utmål är förverkad på den första infallande dag då försvarsavgift enligt 6 kap. 8 § gruvlagen (1974:342) skall erläggas.*

Rätt enligt undersökningstillstånd eller bearbetningskoncession som meddelats enligt lagen (0000:000) om vissa mineraliska ämnen och som har förvärvats genom inrop på exekutiv auktion under sådana förhållanden att förvärvstillstånd skulle ha krävts vid ett vanligt förvärv, skall åter avyttras inom ett år efter det att auktionen har vunnit laga kraft, om inte dessförinnan dessa förhållanden har upphört eller inroparen har fått tillstånd att behålla rättigheten. Regeringen får på ansökan av inroparen medge skäligt anstånd med avyttrandet.

I fråga om tillstånd att behålla rättigheter *enligt första stycket* gäller i tillämpliga delar bestämmelserna i denna lag om förvärv av sådana rättigheter.

Avyttras inte rättigheten inom föreskriven tid, *är den förverkad.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

Beträffande inmutningar och utmål enligt gruvlagen (1974:342) gäller äldre lagstiftning.

7 Förslag till Lag om ändring i lagen (1966:314) om kontinentalsockeln

Härigenom föreskrivs att 3, 10 och 15 §§ lagen (1966:314) om kontinentalsockeln skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §¹

Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer äger meddela tillstånd för annan än staten att genom geofysiska mätningar, borrhning eller på annat sätt utforska kontinentalsockeln och att utvinna naturtillgångar från denna.

Tillstånd skall avse bestämt område och viss tid.

Regeringen äger föreskriva att visst slag av verksamhet som avses i första stycket får äga rum utan tillstånd.

Vid prövning av tillstånd till utvinning enligt denna lag skall 2 och 3 kap. lagen (0000:000) om hushållning med naturresurser m. m. tillämpas.

10 §²

Inom anläggning av säkerhetszon utanför territorialgränsen tillämpas svensk lag med undantag av bestämmelserna i *gruvlagen* (1974:342), *lagen* (1974:890) om vissa mineralfyndigheter, vattenlagen (1983:291) och lagstiftningen angående jakt och fiske. Därvid anses anläggningen och zonen belägna inom närmaste del av Sveriges sjöterritorium.

Inom anläggning av säkerhetszon utanför territorialgränsen tillämpas svensk lag med undantag av bestämmelserna i *lagen* (0000:000) om vissa mineraliska ämnen, vattenlagen (1983:291) och lagstiftningen angående jakt och fiske. Därvid anses anläggningen och zonen belägna inom närmaste del av Sveriges sjöterritorium.

Produkt som frambringats utanför territorialgränsen anses utvunnen i Sverige.

15 §³

Talan mot bergmästarens beslut enligt 7 § föres hos Sveriges geologiska undersökning genom besvär.

Mot beslut av Sveriges geologiska undersökning i ärende, som avses i 7 §, och mot tillsynsmyndighetens beslut enligt 12 § föres talan hos kamrarrätten genom besvär.

¹ Senaste lydelse 1984:891

² Senaste lydelse 1983:655

³ Senaste lydelse 1982:483

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Mot annat beslut av myndighet enligt denna lag föres talan genom besvär hos regeringen.

Annat beslut än som avses i första stycket länder till efterrättelse utan hinder av förd talan, om ej annorlunda förordnas.

Beslut gäller utan hinder av förd talan, om ej annorlunda förordnats.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

Sammanfattning

1 Inledning

Vårt uppdrag har omfattat en fullständig översyn av mineralagstiftningen, varvid vi bl. a. haft i uppgift att överväga en enhetlig lagstiftning, som grundar sig på den s. k. koncessionsprincipen men med inmutningsrättsliga inslag. Lagstiftningen om utvinning av torv för energiändamål har behandlats i delbetänkandet (Ds I 1984:14) Lagstiftning om torv för energiändamål. Vi redovisar nu återstoden av vårt uppdrag.

Sedan vissa allmänna synpunkter redovisats behandlas i betänkandet i särskilda avsnitt frågor om tillstånd till undersökning, förutsättningar för förlängning av undersökningstillståndet, sambandet mellan undersökningstillstånd och rätten att bearbeta upptäckta mineral, bearbetningskoncession samt förhållandet mellan mineralpolitiska intressen och motstående allmänna intressen. Dessutom behandlar vi frågor om utökning av kretsen lagreglerade mineral, om skyldighet för innehavaren av undersökningstillstånd att redovisa uppgifter om utförda undersökningar, om prövning och fullföljd i ärenden enligt mineralagstiftningen samt om tillsynen över undersökning och bearbetning. Slutligen tar vi upp frågor om bl. a. kontrollmätningar inom sönade utmål och kontinentalsockelfrågor.

Den svenska mineralindustrin brukar indelas i två näringsområden. Det ena är malmgruvor och det andra är andra gruvor och mineralbrott. Malmgruvorna delas i sin tur in i järnmalmsgruvor och ickejärnmalmsgruvor. Till andra gruvor och mineralbrott räknas industrimineralbrott samt grus- och sandtag.

I Sverige finns för närvarande fyra järnmalmsgruvor, som årligen (1985) producerar drygt 20 miljoner ton produkter, varav 86 procent exporteras. Gruvorna ligger i Norrbottens län och Mellansverige. Efterfrågan på järnmalm på världsmarknaden har varit mindre än tillgången under det senaste årtiondet, vilket har inneburit att en del av de svenska järnmalmsgruvorna har fått läggas ned.

De metaller som för närvarande utvinns i ickejärnmalmsgruvor i Sverige är koppar, bly, zink, guld, silver och volfram. Den 1 november 1986 var 21 gruvor och 12 anrikningsverk i drift hos fem företag. Störst är Boliden Mineral med 17 gruvor och åtta anrikningsverk. De fyndigheter som utvinns ligger i Norrbottens och Västerbottens län samt i Mellansverige. Den svenska råmalmsproduktionen uppgick år 1985 till samman-

lagt 18,2 miljoner ton, varav Boliden Mineral svarade för 15,8 miljoner ton. Efterfrågan på bl. a. basmetaller har minskat sedan år 1984. Produktionen av dessa är därför större än efterfrågan. Detta har lett till att priserna på världsmarknaden för närvarande ligger på sin lägsta nivå under 1980-talet.

Delbranschen andra gruvor och mineralbrott omfattar utvinning av en stor mängd olika produkter. För vårt vidkommande är det produkterna av kvalificerade industrimineral som är av intresse. Dessa är för närvarande i huvudsak apatit, dolomit, flusspat, fältspat, kalksten, krita, kvarts och kvartssand, kvartsit, kyanit, olivin, svavelkis och talk. Produktionen är i huvudsak koncentrerad till södra Sverige och Mellansverige. Flertalet av producenterna är förhållandevis små. De största företagen är Cementa och Ernström Mineral.

Marknaden för industrimineral har nu en snabbare tillväxttakt än den för metaller. Världens industrimineralproduktion överstiger värdemässigt metallproduktionen. Den svenska industrins behov av kvalificerade industrimineralprodukter bedöms öka väsentligt under de närmaste tio åren. För t. ex. pappersindustrin, som hittills i hög grad har importerat sina industrimineral, finns prognoser som pekar på ett fördubblat behov av fyll- och bestrykningsmedel under perioden. Inom plastindustrin förutses både tillverkningsvolymen och den tekniska nivån öka, vilket kommer att öka behovet av mer kvalificerade industrimineral. Detsamma gäller också flera andra branscher. De geologiska förutsättningarna i Sverige anses vara goda för att tillgodose en stor del av det inhemska behovet av industrimineral. Under senare tid har mot denna bakgrund satsningarna på forskning och utveckling samt prospektering när det gäller dessa mineral ökat.

Minerallagstiftningen i Sverige omfattar flertalet metallbärande mineral och några andra industriellt användbara mineral, t. ex. kaolin, svavelkis samt olja och gas. Rätten till övriga mineraliska ämnen tillkommer jordägaren.

Rätten att undersöka eller bearbeta mineral regleras i gruvlagen (1974:342, GL) och lagen (1974:890) om vissa mineralfyndigheter (ML). GL är tillämplig på malmer till vissa metaller, t. ex. koppar och järn och vissa industrimineral. ML reglerar rätten till bl. a. fyndigheter av olja och gas, vissa leror och uran.

GLs bestämmelser bygger på det s. k. inmutningssystemet, vilket innebär att den som först hos en myndighet (bergmästaren) ansöker om inmutning får ensamrätt att undersöka det område som inmutningen avser. Sådan rätt innefattar också i princip rätt att bearbeta en fyndighet, som kan påvisas genom undersökningen.

En inmutning gäller i tre år, men kan förlängas i ytterligare tre år och om synnerliga skäl finns, ytterligare fyra år. Om inmutaren inom denna tid påvisar en fyndighet som kan ekonomiskt tillgodogöras har han rätt att få ett område anvisat för bearbetning. Detta område kallas utmål. Vid utmålsläggningen görs ingen prövning av om bearbetningen är förenlig med andra markanvändningsintressen. Å andra sidan befriar inte utmålsbeslutet innehavaren från att söka tillstånd enligt annan lagstiftning. Inom vissa områden där motstående intressen finns krävs dock särskilt

tillstånd av regeringen eller länsstyrelsen för att inmutning eller utmål skall kunna beviljas. Utmål upphör efter 25 år med rätt till förlängning i vissa fall. Staten har rätt till andel i utmålet med hälften (kronoandel).

De mineral som omfattas av ML får inte undersökas eller bearbetas utan att en statlig myndighet gett tillstånd (koncession) till undersökning eller bearbetning efter en diskretionär prövning. Koncession ges för viss tid. För undersökning ges ofta fem år och för bearbetning som regel 25 år. Koncessionen ger innehavaren ensamrätt att undersöka resp. bearbeta fyndigheten inom området. Prövningen innebär en bedömning av sökandens lämplighet och en summarisk avvägning mellan sådana allmänna och enskilda intressen som kan stå mot intresset av att bearbeta mineralet. Detta innebär dock inte att koncessionshavaren är fritagen från att begära erforderliga tillstånd enligt annan lagstiftning. Bearbetningskoncession får ges endast om fyndigheten kan bearbetas ekonomiskt. Villkor av olika slag kan ställas i koncessionen. Regelmässigt föreskrivs att staten skall ha andel med hälften i verksamheten. Ansökningar om undersökningskoncession prövas som regel av SGU. Regeringen prövar frågor om bearbetningskoncession.

Varken GL eller ML ger rätt att påbörja bearbetning förrän mark har anvisats för ändamålet. Markanvisning sker vid förrättning efter särskild ansökan till bergmästaren. Därvid bestäms ersättning för skada och intrång till berörda sakägare.

Det av statsmakterna fastställda övergripande mineralpolitiska målet är att skapa förutsättningar för en livskraftig svensk mineralindustri. Ett annat mål är att skapa förutsättningar för en god försörjning med mineralråvaror för den svenska industrin. Ett mål är också att tillförsäkra staten del av det ekonomiska resultatet av verksamheten. För att uppnå detta skall mineralpolitiken främja nyttiggörandet av Sveriges egna mineralresurser. Därvid är det också viktigt att de för samhället mest fördelaktiga avvägningarna görs mellan intresset av att ta till vara mineralfyndigheter och allmänna intressen av annat slag. Lagstiftningen är ett av instrumenten för att uppnå de mineralpolitiska målen.

2 Tillstånd till undersökning och förlängning

Förslaget innebär följande.

Särskilt tillstånd skall krävas för undersökningsarbete med vissa smärre undantag. En sökande skall ges tillstånd om han kan lämna ett rimligt motiv för sitt antagande att undersökning av området kan leda till upptäckt av koncessionsbelagt ämne. Ansökan skall avslås om sökanden uppenbarligen saknar möjlighet eller avsikt att få tillstånd ändamålsenligt undersökningsarbete. Särskilda krav på kompetens ställs om ansökningen gäller olja, gasformiga kolväten eller diamant.

Tiden för ansökan avgör vem av flera kompetenta sökande som skall ha tillståndet.

Systemet med tre undersökningsperioder tas över från GL. Kravet på aktivitet skärps något.

Tillståndet gäller i tre år. För att få tillståndet förlängt efter tre år skall sökanden visa att han har utfört ändamålsenligt undersökningsarbete eller att han har haft ett rimligt motiv underlåta detta samt göra troligt att sådant undersökningsarbete kommer att inledas under perioden.

Inga villkor skall kunna ställas i tillståndet utom beträffande olja och gasformiga kolväten.

För att få förlängning i ytterligare högst fyra år skall sökanden — liksom för närvarande enligt GL — visa synnerliga skäl.

Tillståndshavaren skall kunna — som nu är fallet enligt ML — avstå från tillståndet under löpande undersökningstid.

Tillstånd till undersökning erhålls enligt GL genom inmutning och enligt ML genom undersökningskoncession. Enligt allmän uppfattning har GLs bestämmelser om undersökning fungerat bra. Vi har därför ansett att dessa bestämmelser i stort sett bör behållas i den nya lagen. Det är emellertid angeläget att tillståndet utnyttjas för så intensivt undersökningsarbete som möjligt och att det inte behålls längre än nödvändigt. Vi har övervägt ett flertal åtgärder för att åstadkomma detta. Vi har stannat för att föreslå en viss skärpning i förhållande till GLs regler om kraven för att få undersökningstillstånd och en skärpning av kravet på aktivitet under undersökningstiden för att få förlängning.

Beträffande olja, gasformiga kolväten och diamant föreslås att särskilda krav skall ställas på sökandens lämplighet för att han skall få tillstånd. Skälet härtill är att redan prospektering efter ämnena är komplicerad och kräver omfattande ekonomiska och tekniska resurser hos prospektören. I undersökningstillstånd som gäller olja och gasformiga kolväten skall också villkor få ställas. Anledningen till detta är att prospekteringen efter dessa ämnen ställer krav på omfattande säkerhetsföreskrifter. I övrigt skyddas allmänna intressen och enskild rätt av bestämmelser i lag Där-

för behövs ingen möjlighet att föreskriva villkor i tillståndet i dessa hänseenden.

Enligt GL är den första undersökningsperioden alltid tre år. Förlängning kan sökas för ett år i sänder. Ibland tar undersökningen kortare tid än tre år. Det är angeläget att områden inte blockeras för prospektörerna i onödan. Vi föreslår därför att innehavaren skall kunna avstå från tillståndet innan tre år har gått.

3 Sambandet mellan undersökningsverksamhet och rätten att bearbeta upptäckta mineral

Förslaget innebär följande.

Undersökningstillstånd skall inte obligatoriskt ge rätt till kommande bearbetning.

Sökanden skall ha möjlighet att i samband med ansökan om sådant tillstånd eller senare under undersökningstiden begära bindande förhandsbesked huruvida han framför andra kommer att få bearbetningskoncession.

Har ingen sökande erhållit företrädesrätt skall vid konkurrens om bearbetningskoncessionen beaktas särskilt om någon har påvisat eller bearbetat koncessionsmineral inom området.

Enligt GLs bestämmelser tillfaller undersökningsrätten den som först kommer in med ansökan, medan ML innebär att myndigheten diskretionärt avgör om sökanden skall få denna rätt. Vidare innebär GL att inmutaren har rätt att bearbeta och tillgodogöra sig den fyndighet han hittar. Bestämmelserna i ML ger inte innehavaren av en undersökningskoncession denna rätt men i sådana koncessioner föreskrivs så gott som alltid att innehavaren skall ha företräde framför andra till bearbetningskoncession om en sådan blir aktuell inom undersökningstiden.

De mer eller mindre automatiskt verkande bestämmelserna i GL har kritiserats därför att de inte medger tillräckligt inflytande för staten över tillståndsgivningen. Vi har haft i uppdrag att föreslå ett koncessionssystem liknande det i ML. Emellertid kan det minska prospekteringsviljan att helt bryta sambandet mellan undersökningsverksamheten och rätten till bearbetning. För att undvika detta föreslår vi att innehavaren av ett undersökningstillstånd — på samma sätt som nu är fallet enligt ML — skall ha rätt till förhandsbesked om huruvida han framför andra kommer att få bearbetningskoncession.

Om en sådan företrädesrätt inte finns är det ändå ofta lämpligt att ge bearbetningskoncessionen åt den som har varit verksam inom området genom undersökning eller bearbetning. Sådan verksamhet bör därför beaktas särskilt vid koncessionsprövningen.

4 Bearbetningskoncession

Förslaget innebär följande.

För att bearbeta mineral skall krävas särskilt tillstånd (koncession). MLs bestämmelser läggs i princip till grund för förvärv och innehav av koncessionen.

För koncession skall krävas att en fyndighet som sannolikt kan ekonomiskt tillgodogöras blivit påträffad. På sökanden skall ställas kravet att han är lämplig att bearbeta fyndigheten och att dennas belägenhet inte gör det olämpligt att han får koncessionen. Verksamheten får vidare inte vara olämplig med hänsyn till intresset av att mineraltillgångarna utforskas och tillvaratas på ett ändamålsenligt sätt. Det skall också krävas att bestämmelserna i 2 och 3 kap. NRL inte utgör hinder mot koncessionen.

Förhandsbesked om rätt till bearbetning är bindande om sökanden allttjämt uppfyller de lämplighetskrav som har legat till grund för beskedet. Gör sökanden inte det eller saknas förhandsbesked skall vid konkurrens den sökande som ur allmän synpunkt är mest lämplig erhålla koncessionen. Sökandens verksamhet inom området skall härvid särskilt beaktas.

I verksamhet som koncessionen avser skall staten ha rätt till andel med hälften. Den nuvarande försvarsavgiften får ingen motsvarighet för nya rättigheter.

Rättsförhållandet mellan staten och exploitören i fråga om bearbetningskoncession regleras genom bestämmelser om samäganderätt, liknande dem i GL.

Koncession skall ges för viss tid, minst tio år, om inte sökanden begär kortare tid.

Koncession förlängs utan prövning med tio år i sänder om bearbetning pågår, om inte koncessionshavaren begär kortare tid.

Koncession kan även i annat fall förlängas efter prövning. Sådan förlängning sker på minst fem år, om inte sökanden begär kortare tid.

Bestämmelserna om statsgruvefält och inlösen av rätt till utmål i GL får ingen motsvarighet i den nya lagen.

Vi har enligt direktiven haft att utgå ifrån ett system som huvudsakligen bygger på koncessionsprincipen och där frågan om bearbetningsrätt prövas av en statlig myndighet. Vid koncessionsprövningen skall prövas om det är önskvärt att utvinning överhuvudtaget kommer till stånd. Därvid skall en avvägning göras mellan intresset av att utvinna mineralet och andra intressen som kan stå i konflikt med detta. Till exempel kan pågående markanvändning komma att omöjliggöras av bearbetningen. Prövningsmyndigheten får då avgöra vilken markanvändning som är mest angelägen.

Om bearbetning av fyndigheten bedöms önskvärd skall myndigheten avgöra om sökanden är lämplig att bedriva verksamheten. Om flera ansöker om koncession kan det bli fråga om att avgöra vilken sökande som är mest lämplig. Sådant besked om företrädesrätt som vi har talat om i det föregående är dock bindande.

Enligt direktiven skall prövningen vara beroende av sökandens förutsättningar att tillvarata fyndigheterna. Det är enligt vårt förslag i huvudsak två moment som ingår i lämplighetsprövningen.

Det första momentet hänför sig till sökandens förhållanden. Myndigheten skall se till att koncession ges endast åt den som kan antas ha tekniska och ekonomiska resurser att bedriva rationell undersökning och bearbetning samt även i övrigt är lämplig för uppgiften. Med det senare avses att företaget är seriöst i mer allmän bemärkelse, dvs. har en vilja att bedriva ändamålsenlig gruvdrift. Som grund för bedömningen torde i de flesta fall kunna läggas företagets tidigare verksamhet. De tekniska och ekonomiska resurser som är erforderliga varierar väsentligt mellan olika fyndigheter.

Bedömningen bör ske utifrån vad som krävs med hänsyn till fyndighetens beskaffenhet. I lämpligheten ingår även en bedömning med avseende på mineralet som sådant. Myndigheten kan någon gång anse att undersökning och bearbetning av viss typ av mineral bör anförtros en viss exploatör. Detta kan vara fallet med exempelvis mineral av försvars- och utrikespolitisk betydelse eller mineral som har stor betydelse för folkhushållet. Sådana mineral utgör t. ex. olja, gas och uran, som idag är koncessionsbelagda i ML.

Det andra momentet i prövningen hänför sig till områdets belägenhet i förhållande till andra mineralrättigheter. Prospektering från mer än en organisation har i vissa fall lett till att inmutningar och utmål med olika ägare ligger tätt intill varandra. Detta skulle kunna försvåra eller förhindra rationell prospektering och bearbetning. Vi anser att man bör ta till vara möjligheterna att i en koncessionsprövning så långt möjligt förebygga en ineffektiv arrondering av mineralrättigheterna. Det krav som finns i såväl GL som ML på att fyndigheten skall vara sannolikt ekonomiskt utvinningsbar för att tillstånd skall ges har vi inte funnit skäl att ändra på.

Det är angeläget att innehavaren av en bearbetningskoncession utnyttjar denna som det är avsett. Enligt GL har staten ingen möjlighet att tvinga en utmålshavare till aktivitet. Staten får dock kronoandel, dvs. hälften i alla utmål som läggs för annan. Därigenom får staten rätt att mot exploatörens vilja starta eller utöka bearbetning, s. k. brytningsvitsord. Samma rätt har exploatören gentemot staten. Den mest aktive gynnas alltså. Vi har enligt direktiven att utgå ifrån att statligt deltagande allttjämt skall vara möjligt enligt den nya lagen. Enligt ML kan staten ges obegränsad del i verksamheten. En sådan bestämmelse i den nya lagen skulle enligt vår mening vara alltför långtgående för näringsidkaren och kunna medföra att bearbetningen på sikt minskar. Vi föreslår därför att staten ges samma möjligheter till deltagande som enligt GL. Vi utgår från att avtal om förvaltningen träffas. För fall där så inte sker måste dock bestämmelser om samäganderätt finnas.

Vi anser emellertid inte att det statliga inflytandet över den pågående verksamheten inom koncessionsområdena därmed är tillfredsställande. Dessa områden är alltför många och vidsträckta för att staten med rimliga resurser skall ha möjlighet att utöva tillräckligt inflytande genom delägarskap. Vi menar därför att en kontroll av hur tillstånden utnyttjas bör göras med vissa mellanrum. Vi har därför valt att föreslå möjlighet till relativt korta koncessionsperioder med obligatorisk förlängning om koncessioner utnyttjas på avsett vis och möjlighet till förlängning efter särskild prövning i andra fall. Därmed saknas också anledning att ha kvar de arealavgifter, som utgår för att skapa aktivitet. Det ekonomiska utbytet för staten anser vi bör regleras avtalsvägen mellan exploatören och staten i egenskap av innehavare av kronoandelen. Därmed finns inte heller av denna anledning skäl att ha kvar arealavgifterna.

Mineralutvinning är som regel en långsiktig verksamhet. Koncessionsperioderna bör därför inte göras alltför korta. Förslaget innebär därför att koncession skall ges för minst tio år, om inte sökanden begär annat. Förlängning får ges för minst fem år i sänder. Vi förutsätter dock att myndigheterna skall anpassa koncessionstiderna efter omständigheterna och om skäl finns ge längre tid än minimum.

5 Förhållandet till motstående intressen

Förslaget innebär följande.

Nuvarande bestämmelser om förbud mot undersökning och bearbetning i ML får sin motsvarighet i den nya lagen.

I ärenden om bearbetningskoncession skall en avvägning mellan motstående intressen göras enligt hushållningsbestämmelserna i NRL. Villkor skall kunna föreskrivas till skydd för allmänna intressen.

Bearbetningskoncession skall vara bindande i hushållningsfrågor enligt NRL vid senare prövning enligt annan lagstiftning.

Prövning enligt 4 kap. NRL skall vara bindande vid efterföljande prövning av bearbetningskoncession.

GL reglerar i första hand inmutarens och utmålshavarens förhållande till markägaren. Genom utmålet skapas en rättighet av civilrättslig natur. Förhållandet till motstående allmänna intressen regleras i huvudsak genom annan lagstiftning än GL, såsom vatten-, byggnads-, naturvårds- och miljöskyddslagstiftningen. Vissa intressen, som anses särskilt skyddsvärda, har dock genom särskilda bestämmelser i GL företräde framför mineralintresset. Sålunda råder förbud att utan särskilttillstånd

meddela inmutning eller utmål inom t. ex. nationalparker, befästningsområden, begravningsplatser, områden närmast omkring allmänna vägar, allmänna flygplatser, bostadsbyggnader, områden med samlingslokaler, skolor, industrier samt områden med stads- eller byggnadsplan (2 kap. 3 och 4 §§ och 4 kap. 2 § GL). Inmutning eller utmål inom de skyddade områdena förutsätter, beroende på hindrets art, medgivande från antingen rättshavaren, länsstyrelsen eller regeringen. Därutöver kan regeringen meddela förbud mot inmutning och utmålsläggning inom visst område om gruvdrift där kan anses hindra eller avsevärt försvåra markanvändning som är av väsentlig betydelse från allmän synpunkt (2 kap. 5 § GL). Sådant förbud har aldrig meddelats.

Enligt ML råder på liknande sätt dispensabelt förbud mot undersökning och bearbetning. Därutöver skall enligt ML en avvägning mellan exploateringsintresset och motstående allmänna intressen göras när bearbetningskoncession prövas. Vidare kan villkor till skydd för motstående allmänna intressen meddelas i koncessionen.

Vad gäller de inmutningsbara mineralen regleras dock förhållandet mellan mineralpolitiska intressen och andra allmänna intressen i huvudsak i annan lagstiftning än GL. Förhållandet är i praktiken detsamma enligt ML. Där förutsätts dock att en summarisk och översiktlig avvägning görs mellan olika allmänna intressen i koncessionsärendena. Enligt båda lagarna skyddas som ovan framhålls vissa känsliga områden genom särskilda bestämmelser. En möjlighet finns också att förbjuda verksamhet utan särskild prövning inom ytterligare områden. Verksamheten skall enligt såväl GL som ML ske så, att minsta skada och intrång vållas. Dessa bestämmelser, tillsammans med dem i annan lagstiftning anser vi vara tillräckliga för att skydda motstående intressen under undersökningsstadiet. Vi föreslår därför inte några ytterligare bestämmelser i detta hänseende för undersökningsfasen.

Bearbetning av en mineralfyndighet kan innebära stora lokala miljöingrepp. Det har från planmyndigheternas sida riktats kritik mot att det saknas möjlighet till en tidig övergripande prövning av frågan om hushållning med naturresurserna. Riksdagen väntas emellertid inom kort anta ett förslag till lag om hushållning med naturresurser m. m. (NRL prop. 1985/86:3). I propositionen förutsätts att det i tillståndsärenden enligt såväl minerallagstiftningen som annan lagstiftning skall göras en övergripande prövning av frågor om konkurrens beträffande mark- och vattenanvändningen. Vi föreslår att den nya lagen skall anknytas till NRL. Detta innebär att NRLs hushållningsbestämmelser skall tillämpas i ärenden om bearbetningskoncession. Utvinning av mineral kräver ofta tillstånd enligt annan lagstiftning. Den övergripande NRL-prövningen bör dock göras endast en gång beträffande en och samma verksamhet. Vårt förslag innebär därför att en bearbetningskoncession i detta hänseende skall vara bindande för kommande prövningar.

I 4 kap. NRL finns bestämmelser som motsvarar 136 a § byggnadslagen (1947:385). Enligt dessa är mineralutvinning i vissa fall prövningspliktig. Även i andra fall kan regeringen bestämma att prövning skall ske. En sådan prövning bör vara bindande för tillståndsprövning enligt minerallagstiftningen.

6 Utökning av kretsen lagreglerade mineral

Förslaget innebär följande.

Förutom enligt gällande lagstiftning inmutningsbara och koncessionspliktiga mineral, skall följande ämnen omfattas av koncessionsplikt:

Grundämnen

Litium, rubidium, cesium, beryllium, strontium, sällsynta jordartsmetaller (dvs. lantan, lantaniderna, skandium och yttrium), zirkonium, niob, tantal och platinagruppens övriga metaller (dvs. rutenium, røidium, palladium, osmium och iridium).

Industriella mineral och bergarter

Brucit, diamant, flusspat, nefelinsyenit, olivin, sillimanitmineral (dvs. andalusit, kyanit och sillimanit), talk, tungspat och wollastonit.

Diatomit, fältspat, glimmer, kvarts, kvartsit, dolomit, kalksten och krita skall också omfattas av lagen. Den skall dock tillämpas enligt vad regeringen närmare föreskriver, endast när ämnena förekommer i sådana former att det behövs systematisk letning eller undersökning för att påvisa och analysera dem och de sannolikt kan påträffas i Sverige på sådant sätt att de kan tillgodogöras.

Till de allmänna mineralpolitiska målen hör i första hand att främja tillgodogörandet av inhemska mineralfyndigheter och att tillförsäkra svensk industri tillgång till mineraliska ämnen. För att uppnå dessa mål är det betydelsefullt att uppmuntra prospektering och bearbetning av sådana mineraliska ämnen som kan tänkas förekomma i Sverige i ekonomiskt utvinningsbara mängder. Att införa nya mineraliska ämnen i minerallagstiftningen innebär emellertid ett ingrepp i markägarens rätt. Detta bör därför inte ske utan vägande skäl. Sådana skäl finns inte beträffande mineral eller former av mineral, som är relativt vanligt förekommande och därför enkla att upptäcka och bearbeta. Dessa mineral används huvudsakligen för ballaständamål. För att avgöra vilka mineral som bör omfattas av lagen har vi därför ställt två krav. Det ena är att ämnet skall med någon grad av sannolikhet förekomma i exploaterbara fyndigheter i Sverige. Det andra kravet är att mineralet skall förekomma på sådant sätt att det krävs systematisk letning och undersökning med vetenskapliga metoder för att påvisa det i ekonomiskt bearbetningsbara mängder. Alla de mineral som vi föreslår skall direkt omfattas av koncessionsplikt uppfyller dessa krav.

En del mineral är vanligt förekommande i jordskorpan och kräver inga särskilda prospekteringsinsatser för att påvisas. Dessa är bl. a. diatomit, fältspat, glimmer, kvarts, kvartsit, dolomit, kalksten och krita. Ämnena förekommer emellertid på vissa håll i kvalificerade former, vilka är av intresse för industrin. Mestadels förekommer dessa former mera säll-

synt och kräver ofta intensiva letnings- och undersökningsinsatser. Med hänsyn till det sagda är det ett mineralpolitiskt intresse att lagen får omfatta dessa former. Vi har emellertid inte ansett det lämpligt att i lagen detaljerat ange vilka kvaliteter eller former som lagen skall tillämpas på. Det får ankomma på regeringen att meddela verkställighetsföreskrifter härom.

7 Skyldighet att redovisa uppgifter om undersökningsarbeten

Förslaget innebär följande.

Den som innehar ett undersökningstillstånd och yrkesmässigt utför undersökningsarbeten skall lämna en skriftlig redogörelse för undersökningsarbetet till bergsstaten inom viss tid.

Enligt direktiven skall vi överväga att införa en skyldighet för den som lämnar ett undersökningsområde utan att bearbetning avses ske att lämna ut sina undersökningsresultat. Vi menar emellertid att uppgiftsskyldigheten endast bör omfatta en redogörelse för utförda undersökningsarbeten. En intressent skall alltså kunna få besked i fråga om t. ex. någon annan prospektör borrar inom ett tilltänt område. En sådan redovisningsskyldighet kan inte medföra några olägenheter för prospektörerna men göra det möjligt för den intresserade att få reda på om undersökningar inom ett område har utförts och i så fall av vem och på vad sätt det skett.

8 Prövningen

Förslaget innebär följande.

Bergmästaren skall pröva ärenden om undersökningstillstånd, bearbetningskoncession och markanvisning med nedan nämnda undantag.

Länsstyrelsen skall vara obligatoriskt samrådsorgan i fråga om tillämpningen av NRL i ärenden om bearbetningskoncession.

Bergmästaren skall hänskjuta ärenden om bearbetningskoncession till regeringens prövning om

- ärendet är särskilt betydelsefullt från allmän synpunkt
- frågan gäller återkallelse av tillstånd eller koncession utan att innehavaren har åsidosatt sina skyldigheter
- länsstyrelsen och bergmästaren är oense om vilken markanvändning som skall prioriteras vid tillämpning av NRL.

Frågor om dispens från hinder mot undersökning och bearbetning skall prövas av

- bergmästaren i de fall som nu prövas av länsstyrelsen (områden i omedelbar närhet av vägar eller vissa byggnader och områden med detaljplan eller områdesbestämmelser),
- länsstyrelsen i de fall som nu prövas av regeringen (inom nationalpark, begravningsplats och befästningsområde)

Bergmästaren skall pröva om verksamhet kan tillåtas inom område med detaljplan eller områdesbestämmelser enligt PBL.

Myndighetsuppgifterna enligt GL och ML åvilar för närvarande bergsstaten och SGU. Bergsstaten prövar ansökningar om inmutningar och utmål enligt GL. Bergsstaten anvisar även mark för gruvdrift, både enligt GL och ML. SGU prövar de flesta ärendena om undersökningskoncession enligt ML. Regeringen prövar samtliga ansökningar om bearbetningskoncession enligt ML och de undersökningskoncessioner, som inte prövas av SGU. Dessa ärenden bereds dock av SGU.

Enligt våra direktiv bör den av oss föreslagna minerallagstiftningen tillämpas inom ramen för en oförändrad myndighetsorganisation. När vi nu föreslår ett enhetligt system anser vi att myndighetsuppgifterna bör läggas på endast en myndighet i varje instans. Detta gör systemet både lättare att överblicka och enklare att tillämpa.

Vi har vid våra överväganden beaktat statsmakternas strävan efter en allt mer decentraliserad myndighetsutövning. Ur flera synpunkter anser vi det fördelaktigt om tillståndsärendena, inkl. ärendena om bearbetningskoncession, kan avgöras av bergsstaten i första instans.

Prövningen av en bearbetningskoncession innefattar fyra delfrågor, nämligen

- 1) är fyndigheten ekonomiskt möjlig att utvinna inom en viss tid?
- 2) är sökanden lämplig att bedriva verksamheten?
- 3) är verksamheten förenlig med intresset av att mineraltillgångarna utforskas och tillvaratas på ett ändamålsenligt sätt?
- 4) finns det motstående intressen som är av sådan styrka att de inverkar på möjligheten eller lämpligheten av att exploatera fyndigheten?

För att bedöma den första frågan erfordras i första hand geologisk och teknisk sakkunskap samt goda insikter i branschens ekonomi. Den andra delfrågan förutsätter också insikter i ekonomi och teknik samt förtrogenhet med branschen. Frågan enligt punkt 3 ovan innefattar en mineralpolitisk bedömning och förutsätter följaktligen sådana kunskaper. Den

fjärde delfrågan, dvs. att väga olika motstående intressen mot varandra kan innefatta en politisk bedömning. Det kan t. ex. vara aktuellt att väga behovet av sysselsättningstillfällena i en viss del av landet mot ett eller flera bevarandeintressen.

Vi har övervägt olika lösningar på myndighetsfrågan. Bl. a. har fastighetsdomstol och länsstyrelse diskuterats som prövningsmyndighet när det gäller ärenden om bearbetningskoncession.

Med hänsyn till att de avvägningar som skall göras till en stor del grundas på geologiska, tekniska och ekonomiska synpunkter anser vi emellertid att fastighetsdomstol inte är lämpligt sammansatt för att kunna pröva ärenden om bearbetningskoncession. Eftersom en koncessionsprövning kan kräva politiska ställningstaganden är det också principiellt olämpligt att lägga prövningen på fastighetsdomstol. Att lägga prövningen hos länsstyrelserna förutsätter att dessa tillförs en person med bergsingenjörsexamen eller motsvarande kunskaper och den erfarenhet i övrigt som erfordras för att t. ex. bedöma malmbevisning. Inte ens om en person med sådan kompetens biträder alla länsstyrelser kan vederbörande tillnärmelsevis beredas full sysselsättning genom att delta i denna ärendeprövning.

Den ordningen att den huvudsakliga sakkunskapen ryms inom prövningsmyndigheten bör eftersträvas. Länsstyrelsen är därför också olämplig som prövningsmyndighet. Länsstyrelsens kompetens beträffande tillämpningen av NRL kan tillvaratas på annat sätt vid prövningen av dessa ärenden.

Bergsstaten med sina nuvarande arbetsuppgifter fungerar bra. Ett undersökningstillstånd motsvarar i princip en inmutning. Att bergsstaten bör pröva frågor om undersökningstillstånd har inte ifrågasatts från något håll. Om bergsstaten skall pröva även ärenden om bearbetningskoncession kommer myndigheten att åläggas nya uppgifter i främst fyra avseenden. Det första är prövningen av om en sökande är lämplig att erhålla en bearbetningskoncession. Det andra är uppgiften att ta ställning till om verksamheten är förenlig med intresset av att mineraltillgångarna utforskas och tillvaratas på ett ändamålsenligt sätt, dvs. att beakta mineralpolitiska synpunkter. Det tredje är avvägningen mellan motstående intressen enligt NRL. Den fjärde nya uppgiften är att ta ställning till frågan för vilken tid en bearbetningskoncession skall meddelas. Prövningen i de båda första avseendena bör inte bereda bergsstaten några problem. Detsamma gäller frågan för vilken tid en bearbetningskoncession skall meddelas. Vi föreslår emellertid också att NRLs bestämmelser skall tillämpas i ärenden om bearbetningskoncession. Tillämpningen av hushållningsbestämmelserna i NRL innebär att företrädare skall ges åt den markanvändning som medför den från allmän synpunkt bästa hushållningen. Bergsstaten saknar kompetens att göra sådana samlade intresseavvägningar av politisk natur. Dessa bör i stället göras av ett politiskt sammansatt organ, t. ex. länsstyrelsen.

Vi har funnit det mest ändamålsenligt att — efter mönster i väglagen — föreslå att bergsstaten skall pröva ärenden om bearbetningskoncession efter obligatoriskt samråd med länsstyrelsen. Om bergsstaten och länsstyrelsen har olika uppfattning i fråga om vilken markanvändning som

skall ges företräde, skall frågan hänskjutas till regeringen. Förfarandet medför mycket begränsade organisatoriska konsekvenser och knappast något ökat personalbehov, varken hos bergsstaten eller länsstyrelsen.

Ett ärende kan dock vara av sådan betydelse ur allmän synpunkt att prövningen bör göras av regeringen. Detta kan vara fallet när en ansökan om bearbetningskoncession avser mineral som har betydelse ur försvars- eller utrikespolitisk synpunkt. Frågan om vem som skall få rätt att bearbeta sådana mineral är delvis av politisk natur och bör avgöras av regeringen. Även frågor om återkallelse av en koncession på grund av synnerliga skäl bör prövas av regeringen.

Rätten att utvinna och tillgodogöra sig mineral inom utmålet resp. koncessionsområdet får inte utnyttjas förrän mark anvisats för ändamålet. Detta sker såväl enligt GL som ML vid en förrättning som bergmästaren håller. Förutom att den anvisade markens utsträckning bestäms avgörs också tvistiga frågor om intrångsersättning. Enligt direktiven skall vi överväga möjligheterna och fördelarna med ett system där fastighetsdomstolen avgör frågan om anvisande av mark. Vi kan emellertid inte se några fördelar med en sådan ordning utan föreslår att bergmästaren i första instans även fortsättningsvis skall besluta om rätt att ta mark i anspråk och om intrångsersättning.

När det gäller områden där hinder föreligger mot att undersöka eller bearbeta en fyndighet utan tillstånd av länsstyrelsen, anser vi att bergmästaren bör bli prövningsmyndighet. Hinder föreligger exempelvis inom visst avstånd från allmän väg eller järnväg, stadigvarande bostad och vissa offentliga byggnader.

Inom nationalpark, begravningsplats och befästringsområde ges motsvarande tillstånd av regeringen. De synpunkter om decentralisering av den statliga förvaltningen som vi tidigare berört talar för att dessa i stället får avgöras av länsstyrelsen.

Befogenheten att lämna medgivande till inmutning resp. undersökningsarbeten enligt ML inom områden med stadsplan eller byggnadsplan tillkommer för närvarande länsstyrelsen. För att nå enhetlighet i regleringen när det gäller samordningen mellan PBL och annan lagstiftning bör det åläggas beslutsmyndigheten, dvs. bergmästaren, att pröva om verksamhet kan tillåtas inom område med detaljplan eller områdesbestämmelser enligt PBL.

9 Tillsyn

Förslaget innebär följande.

Bergsstatens tillsyn med avseende på stora ras, hushållning och skydd för tredje mans egendom skall i de fall då täktillstånd enligt 18 § naturvårdslagen föreligger omfatta även utvinningen av jordägarmineral i fast berg.

Hushållningsbestämmelserna utformas efter mönster av bestämmelserna i GL och ML.

Koncessionshavare och innehavare av tillstånd till bergtäkt skall vara skyldig att upprätta gruv- och borrhålskarta eller motsvarande. Verksamheten skall inte få läggas ned förrän alla grubarbeten eller motsvarande arbeten blivit inmätta och inlagda på karta.

Tillsynsmyndigheten skall ha rätt att få de upplysningar och handlingar som behövs för tillsynen och ha rätt till tillträde till gruvor och andra anläggningar för att kunna utöva tillsynen.

Innehavaren av ett undersökningstillstånd skall underrätta bergmästaren om när undersökningsarbete inleds.

Bestämmelserna är i huvudsak desamma som de nuvarande enligt GL och ML. Vi har enligt direktiven att överväga möjligheterna att från mineralpolitiska utgångspunkter få tillsyn över utvinningen av jordägarmineral. Enligt vår mening bör utvinningen av jordägarmineral i fast berg vara underkastad tillsyn av bergmästaren i samma utsträckning som utvinningen av de lagreglerade mineralen.

10 Fullföljd

Förslaget innebär följande.

Beslut om bearbetningskoncession och återkallelse av bearbetningskoncession överklagas hos regeringen.

Bergmästarens beslut med undantag för beslut om markanvisning eller intrångsersättning överklagas hos SGU om besvären rör lämplighetsfrågor och hos kammarrätten/regeringsrätten om besvären rör rättsfrågor. SGUs beslut i lämplighetsfrågor får inte överklagas.

Beslut av bergmästaren i ersättnings- och markanvisningsfrågor överprövas av fastighetsdomstol och därefter av hovrätt och högsta domstolen (HD).

Beslut av länsstyrelsen i fråga om hinder inom s. k. skyddade området får överklagas hos regeringen. Beslut av bergmästaren i sådana frågor får överklagas hos länsstyrelsen. Mot beslut av länsstyrelsen i sådana fullföljda frågor, får talan inte föras.

Kommuner får överklaga beslut av bergmästaren som gäller område med detaljplan eller områdesbestämmelser.

Utöver de förändringar i fullföljdsbestämmelserna som föranleds av vårt förslag i övrigt har vi övervägt förändringar för att göra processen enkla-

re och kortare med bibehållande av prövningens kvalitet. Vi har också beaktat de av riksdagen antagna riktlinjerna för en systematisk översyn av reglerna om rätt att överklaga ärenden till regeringen och för utformningen av besvärregler i nya ärendegrupper (prop. 1983/84:120, KU 23, rskr. 250). Dessa innehåller bl. a. att regeringen inte bör vara besvärinstans annat än när det behövs en politisk styrning av praxis. Ärenden som kan prövas i två eller flera instanser under regeringsnivån bör normalt inte få överklagas till regeringen.

Enligt vårt förslag skall bergsstaten bli prövningsmyndighet i de flesta ärendena enligt den nya lagen. Redan detta bidrar till att systemet blir mer överblickbart.

Med hänsyn till innehållet i de ovan nämnda riktlinjerna faller det sig naturligt att diskutera om SGU i stället för regeringen skulle kunna vara slutinstans i vissa ärenden. Bland de frågor som kommer att kunna aktualiseras enligt den nya lagen anser vi att det endast i tre fall förhåller sig så att ett ställningstagande från regeringen som politiskt organ kan vara nödvändigt. Det ena fallet hänförs till avvägningen mellan motstående intressen enligt bestämmelserna i NRL. Det andra avser den mineralpolitiska prövning som prövningsmyndigheten har att göra. Även när det gäller beslut av bergmästaren om att återkalla en koncession anser vi att det är önskvärt att regeringen som politiskt organ kan styra utvecklingen i praxis.

De övriga momenten i koncessionsprövningen är inte av den arten att ett ställningstagande från regeringen är nödvändigt. För att få enhetliga fullföljdsregler i ärenden om bearbetningskoncession föreslår vi emellertid att bergmästarens beslut i sådana ärenden får överklagas till regeringen, oavsett vilken grund som åberopas för besvären.

Beträffande samtliga övriga ärenden som kan komma att bli aktuella enligt den nya lagen och i vilka lämplighetsbedömningar dominerar anser vi det tillräckligt med en tvåinstansordning med bergmästaren som första instans och SGU som andra och sista instans. Hit hör t. ex. ärenden om tillstånd att lägga igen utfraktsväg m. m., ärenden om företrädesrätt och ärenden om undersökningstillstånd och förlängning av sådant tillstånd.

Beslut av bergmästaren i ärenden av övervägande rättslig karaktär kan enligt GL överprövas av hela tre instanser, nämligen SGU, kammarrätten och regeringsrätten. Det är för motsvarande ärenden enligt den nya lagen inte motiverat med en prövning i fyra instanser. Bergmästarens beslut i sådana frågor bör i stället få överklagas direkt till kammarrätten.

Vi föreslår att bergmästaren liksom nu skall pröva markanvisningsfrågan och andra frågor i samband därmed. Enligt GL och ML får besvär i markanvisningsfrågan föras hos SGU och därefter hos kammarrätten och regeringsrätten. Den som är missnöjd med bergmästarens beslut i ersättningsfrågor, får inom viss tid väcka talan hos fastighetsdomstol. Denna domstols beslut överklagas till hovrätt och därefter till HD. Med hänsyn till det starka sakliga samband som finns mellan dessa frågor bör samma instans överpröva såväl markanvisnings- som ersättningsfrågan. När det gäller val av instansordning anser vi att frågor om inträngsersättning alltså bör prövas av allmän domstol, och att denna fortsättnings-

vis bör pröva även markanvisningsfrågan.

Vi har föreslagit att prövningen av frågor om hinder mot verksamheten inom s. k. skyddade områden skall decentraliseras. En av avsikterna med detta är att avlasta regeringen ärenden som inte har större politiskt intresse. När det gäller frågor som nu avgörs av länsstyrelsen och enligt förslaget skall ankomma på bergmästaren bör därför rätten att överklaga inskränkas till en instans. Vi föreslår därför att sådana frågor skall få överklagas till länsstyrelsen och att denna blir slutinstans. När det gäller frågor som i dag prövas av regeringen, bl. a. beträffande nationalparker, är det å andra sidan givet att talan måste kunna föras hos regeringen mot länsstyrelsens beslut.

Vi har övervägt att föreslå en besvärsmät när det gäller allmänna intressen men valt att inte göra detta. Dock anser vi att kommuner bör ha rätt att föra talan mot beslut av bergmästaren som gäller område med detaljplan eller områdesbestämmelser.

11 Kontrollåtgärder vid nedlagda gruvor

Förslaget innebär följande.

Vi föreslår att det införs en möjlighet att på statsverkets bekostnad utföra olika kontrollåtgärder vid nedlagda gruvor för att öka möjligheterna att kunna förutse ras och sättningar i dagen.

Föreskrifterna tas in i en förordning som även omfattar föreskrifter om stängsling. I samband därmed upphävs 1956 års ämbetsskrivelse angående föreskrifter om anordnande i vissa fall av stängsel vid övergivna gruvhål m. m.

Kostnaderna för kontrollåtgärderna betalas från det under andra huvudtiteln uppförda anslaget B 8. Diverse utgifter.

Inom vissa områden finns, som en följd av tidigare gruvdrift, under jord relativt stora öppna brytningsrum i nära anslutning till bl. a. allmän väg, järnväg och byggnader. Enligt bergmästarens bedömning kan risk för sättningar och ras inte uteslutas inom vissa områden som gränsar till dessa brytningsrum. Så länge rätten till utmålen bestått, har utmålshavarna förelagts att hålla de kritiska områdena under observation. Detta har skett genom återkommande kontrollmätningar. Sedan utmålen inom dessa områden upphört att gälla har bergmästaren inte längre någon laglig möjlighet att ålägga någon att utföra dessa mätningar. Det är dock angeläget att kontrollen av områdena fortsätter. Detta måste ske genom det allmännas försorg.

Olika typer av åtgärder kan behöva vidtas för att förebygga olycksrisker vid nedlagda gruvor. En sådan åtgärd är att stängsla gruvhålén. Detta är emellertid onödigt kostsamt i de fall kontrollmätningar är tillräckliga.

Enligt vad vi har inhämtat från bergstaten och länsstyrelserna i gruvlänen finns det behov av att utföra dessa kontrollåtgärder endast inom södra bergmästardistriktet och i huvudsak i Bergslagen. Det föreligger för närvarande behov av kontrollåtgärder på ett tiotal ställen.

Vi föreslår därför att det införs en möjlighet att på statsverkets bekostnad utföra olika kontrollåtgärder vid nedlagda gruvor för att öka möjligheterna att kunna förutse ras och sättningar i dagen. En förutsättning för att statliga medel skall få tas i anspråk för ändamålet bör vara att utmålet eller koncessionen har upphört.

12 Lagen om kontinentalsockeln och 1982 års havsrättskonvention

Förslaget innebär följande.

Förutom redaktionella ändringar föreslår vi att de i lagen (1966:314) om kontinentalsockeln (KL) nu tillämpade definitionerna av vad som i lagen förstås med kontinentalsockeln och dess naturtillgångar anpassas till 1982 års havsrättskonvention. Anpassningen skall dock inte genomföras förrän Sverige tillträder konventionen samt denna trätt eller träder i kraft.

I ärenden om utvinningstillstånd enligt KL skall hushållningsbestämmelserna i NRL tillämpas. Utvinningstillstånd skall vara bindande i hushållningsfrågor enligt NRL vid senare prövning enligt annan lagstiftning.

I vårt uppdrag ingår att lämna sådana förslag till ändringar i KL som behövs för att nå en överensstämmelse med 1982 års havsrättskonvention. Vi har efter en jämförelse mellan konventionen och KL funnit att endast ett par ändringar av redaktionell karaktär behöver göras. Dessa ändringar bör genomföras under förutsättning att Sverige tillträder konventionen och denna då har trätt eller träder i kraft.

En fråga som vi också har haft att överväga är en anknnytning av KL till NRL. Våra överväganden om den nya minerallagens anknnytning till NRL gäller i huvudsak även motsvarande anknnytning till KL. Vi föreslår därför att KL anknyts till NRL. Hushållningsbestämmelserna i NRL bör tillämpas i ärenden om utvinningstillstånd, men inte i fråga om undersökningstillstånd. Tillstånd bör vara bindande i hushållningsfrågor enligt NRL vid senare prövning enligt annan lagstiftning.

13 Ikraftträdande

Förslaget innebär följande.

Lagen träder i kraft den 1 juli 1988. Äldre rättigheter enligt GL och ML fortsätter att gälla under återstående giltighetstid. Därvid skall med vissa undantag bestämmelser om undersökningstillstånd gälla äldre rättigheter till undersökning och bestämmelser om bearbetningskoncession gälla äldre rättigheter till bearbetning.

Inmutningar får förlängas med tillämpning av GLs bestämmelser. Bestämmelserna om överlåtelse av inmutning och inmutningsförbud i GL skall gälla i stället för motsvarande bestämmelser i nya lagen. Inmutning skall ge företrädesrätt till bearbetningskoncession enligt nya lagen.

Utmål får inte förlängas med tillämpning av bestämmelserna i GL. Den som innehar utmål blir i stället hänvisad att söka bearbetningskoncession enligt nya lagen, om han önskar fortsätta verksamheten. Ansökan skall dock prövas enligt samma principer som gäller för förlängning av koncession enligt nya lagen.

Bestämmelserna i GL om överlåtelse och verkan av att utmål upphör skall gälla i stället för motsvarande bestämmelser i nya lagen. Detsamma skall gälla efterarbeten i fråga om anläggningar som har påbörjats efter ikraftträdandet.

Koncessioner enligt ML får inte förlängas. I stället får nytt tillstånd resp. koncession sökas enligt nya lagen.

Undersökningskoncession med rätt till företräde att bearbeta skall ge företrädesrätt till bearbetningskoncession enligt nya lagen.

Verksamhet som vid ikraftträdandet bedrivs med stöd av markägarens tillstånd och täktillstånd enligt 18 § naturvårdslagen får fortsätta utan koncession fram till utgången av juni 1988.

När den nya lagen träder i kraft kommer det att finnas ett stort antal rättigheter enligt GL och ML. Vidare kommer det att finnas ett antal fall där bearbetning av industrimineral bedrivs med stöd av täktillstånd enligt naturvårdslagen.

Enligt vedertagna principer skall äldre rättigheter inte lida intrång genom ny lagstiftning. På de punkter som den nya lagen innebär skärpningar i materiellt hänseende föreslår vi därför att äldre rätt i princip skall gälla. Även praktiska skäl talar ibland för att äldre bestämmelser alltjämt skall tillämpas.

Riktmärket bör emellertid vara att den nya lagen snarast skall vinna genomslag i så stor utsträckning som möjligt. I åtskilliga avseenden innebär de nya bestämmelserna ingen materiell skärpning för innehavarna av mineralrättigheter. Den nya lagen bör då gälla även äldre rättigheter. Även bestämmelserna om förfarandet i nya lagen bör gälla omedelbart från ikraftträdandet i fråga om äldre rättigheter.

Ekonomiska konsekvenser av vårt förslag

1 Huvudsakliga nyheter i förslaget som kan ha ekonomiska konsekvenser

Vi vill inledningsvis framhålla att vi bedömer vårt förslag vara möjligt att genomföra med i stort sett oförändrade kostnader för såväl det allmänna som enskilda. Vi har därför inte ansett det nödvändigt med en ingående och kostnadskrävande ekonomisk analys av de enskilda detaljerna i vårt förslag, utan nöjt oss med att redovisa den bedömning i stora drag som vi själva har gjort. Vi vill också peka på, att vårt förslag i första hand syftar till att främja mineralindustrin i landet och att detta i sig sannolikt kommer att totalt medföra ökade intäkter för såväl staten och kommunerna som enskilda prospektörer och exploatörer.

Till en början skall nämnas att vi föreslår en utökning av mineralen i lagstiftningen med ett antal jordägarmineral som därigenom kommer att bli koncessionspliktiga och möjliga att ta i anspråk tvångsvis. Detta kan förutses medföra en ökning av antalet ärenden om undersökningsrätt med några tiotal.

Vad gäller prövningen av ärenden om rätt till undersökning (undersökningstillstånd) bygger vårt förslag i stora delar på inmutningsrättsliga principer. För de inmutningsbara mineralens del innebär vårt förslag därför i sak ingen större ändring. Vad gäller olja m. fl. mineral som omfattas av ML innebär vårt förslag vissa förenklingar. Den utökning av kretsen lagreglerade mineral som vi föreslår kan inte väntas medföra någon större ökning av antalet ärenden hos bergsstaten. För närvarande avgörs sammanlagt något mer än 200 inmutningsärenden om året. Antalet undersökningskoncessioner understiger tio om året. Antalet ansökningar om undersökningstillstånd hos bergsstaten kan förväntas bli mellan 200 och 250 årligen.

Prövningen av rätten att bearbeta mineral som för närvarande är inmutningsbara kommer, liksom nu är fallet, att göras av bergmästarna. Övergången till ett koncessionssystem innebär att prövningsgrunderna ändras och att prövningen blir mer omfattande än enligt GL. Utökningen av kretsen lagreglerade mineral väntas som nyss sagts inte ge upphov till något större antal ärenden. Vad gäller de ärenden som för närvarande prövas enligt ML sker i sak ingen större ändring. Prövningen i första instans överflyttas dock enligt vårt förslag i princip till bergmästarna. Enligt vår bedömning kommer det totala antalet ansökningar om bear-

betningskoncession knappast att överstiga tio per år. Det rör sig alltså om en mycket begränsad ärendemängd. Enligt vårt förslag skall länsstyrelsen vara obligatoriskt samrådsorgan i fråga om tillämpningen av NRL i ärenden om bearbetningskoncession. Enligt den lagen får länsstyrelsen emellertid ändå ett samordningsansvar när det gäller kunskapsförsörjningen i fråga om hushållning med mark- och vattenresurser. Material som underlag för bedömningen kommer således att finnas hos myndigheten. Antalet bearbetningsärenden kan förutsättas bli litet. Vad gäller handläggningen i övrigt föreslår vi vissa förenklingar. Exempelvis skall handläggningen i större utsträckning kunna ske skriftligen. Vidare föreslår vi att möjlighet öppnas för bergmästarna att företa undersökning på platsen, vilket i många fall kan utgöra ett alternativ till förrättningsammansamtråde. När det gäller fullföljdssystemet har vår strävan varit att i största möjliga utsträckning reducera antalet instanser.

I övrigt kan nämnas att enligt vårt förslag blir innehavaren av ett undersökningstillstånd skyldig att lämna viss information om företagna undersökningsarbeten. Vi föreslår också att bergsstaten får vissa tillsynsuppgifter bl. a. med avseende på stora ras och hushållning vad gäller bergtäkter enligt 18 § naturvårdslagen. För detta krävs i princip två gruvingenjörstjänster, en i vardera bergmästardistriktet. Vi föreslår dessutom att det skall bli möjligt att på statens bekostnad utföra olika kontrollåtgärder vid nedlagda gruvor.

2 Ekonomiska konsekvenser för det allmänna

Bestämmelserna om undersökningstillstånd och undersökningsarbete i vårt förslag kan — även med beaktande av att antalet lagreglerade mineral utökas — inte väntas ge annat än marginella ekonomiska konsekvenser. Antalet bearbetningskoncessioner är så litet, att den utökade prövning som föreslås inte kan väntas medföra annat än försumbara kostnadsökningar för staten. När det gäller tillämpningen av NRL, som enligt vårt förslag skall läggas på länsstyrelsen, kommer förslaget att ta endast marginella resurser i anspråk i förhållande till vad som kommer att krävas till följd av länsstyrelsens åligganden i övrigt vid tillämpningen av NRL.

När det gäller myndighetsprövningen och fullföljdsfrågorna innebär vårt förslag vissa förenklingar och kommer därför sannolikt att innebära vissa besparingar. Även dessa kan dock förutses bli marginella.

Förslaget om skyldighet att redovisa utförda undersökningsarbeten innebär för SGU att myndigheten lättare får tillgång till viss information som behövs för att den skall kunna fullgöra sina uppgifter. Å andra sidan uppstår en viss hanteringskostnad hos bergsstaten och SGU. De ekonomiska effekterna härav är marginella och torde i stort sett ta ut varandra.

En utökning av bergsstatens tillsynsuppgifter till att avse bergtäkter bedömer vi kräva en ny tjänst som gruvingenjör i vardera bergmästardistriktet. En sådan tjänst kostar i dagens penningvärde statsverket högst 300 000 kr om året, inkl. kostnader för inspektionsresor. Emellertid

finns, som framgår av avsnitt 4.11, för närvarande en personlig gruvning-enjörstjänst i södra bergmästardistriktet, vilket innebär en viss överkapacitet på arbetskraft som är tillräcklig för att täcka en del av det behov, som förslaget innebär. Vi föreslår att denna tjänst permanentas.

Som vi anfört i den allmänna motiveringen föreslår vi också att försvarsavgifterna höjs. I dag utgör försvarsavgifterna ca 1,6 miljoner kronor. Det kan dock förutses att höjningen leder till att ett antal utmål kommer att sönas inom en nära framtid, vilket för övrigt är syftet med förslaget. Dessutom föreslår vi att utmålshavarens undersökningskostnader eller någon del därav skall få dras av när avgifterna betalas in. Antalet utmål kommer också att fortsätta att minska fram till år 1999, då inga utmål kommer att finnas kvar. Intäkterna från försvarsavgifterna kommer därför inte att vara tillräckliga för att täcka hela den kostnad som tillsynen innebär. Tillsynen bör avgiftsfinansieras till den återstående delen.

Förslaget att kontrollmätningar skall kunna ske i vissa fall på statens bekostnad kommer, som framgår av avsnitt 4.13, inte att medföra att mer medel behöver tas in anspråk såvitt nu kan förutses.

3 Ekonomiska konsekvenser för enskilda

Utökningen av kretsen mineraliska ämnen som lagen skall omfatta innebär att en del ämnen som nu i princip jordägaren förfogar över kommer att bli koncessionspliktiga och följaktligen möjliga att ta i anspråk tvångsvis. Som vi anför i avsnitt 4.8 är emellertid kretsen mineral fortfarande begränsad till sådana som en markägare normalt saknar resurser att leta efter med utsikter till framgång. Ännu mindre har en markägare normalt möjlighet att kommersiellt exploatera fyndigheter av dessa ämnen. Vi föreslår som huvudregel att husbehovsutvinning skall tillåtas även efter det att någon annan än markägaren har fått koncession. Slutligen har markägaren rätt till ersättning för skada och intrång i huvudsak enligt samma regler som gäller vid expropriation. Därvid finns möjlighet att få ersättning för s. k. rörelseskada för en markägare som till följd av att hans mark tas i anspråk gått miste om möjligheten att själv fortsätta eller ta upp en av honom planerad utvinning. Det torde dock bli tämligen ovanligt att så är fallet, inte minst på grund av att den som bedriver verksamhet har en gynnad ställning vid konkurrens om bearbetningskoncession. Sammantaget kan därför de ekonomiska konsekvenserna för enskilda markägare förmodas bli obetydliga i många fall och i de flesta fall inga alls. För exploatörernas del öppnas genom förslaget ytterligare möjligheter att eftersöka och utvinna mineraliska ämnen. Detta kan förutses få gynnsamma ekonomiska konsekvenser.

Prövningen av undersökningstillstånd i första instans torde inte komma att medföra några förändrade kostnader för enskilda. Möjligen kan marginella kostnader uppkomma hos exploatörerna till följd av att prövningen kommer att ta genomsnittligt något längre tid än nu är fallet i ärenden som gäller mineral i GL. Prövningen i första instans av frågor

om beviljande av bearbetningskoncession kan förutses komma att regelmässigt ta längre tid att bedöma än den nuvarande utmålsprövningen. Den kommer också att kräva mer omfattande utredning särskilt när frågor om hushållningsbestämmelserna i NRL är aktuella i ärendet. Å andra sidan skulle denna utredning ändå förr eller senare ha fått göras i efterföljande ärenden enligt annan lagstiftning. Dessutom förutses länsstyrelsen ha erforderliga uppgifter om motstående intressen. Merkostnaderna för de enskilda kan på grund av det sagda betraktas som försumbara i förhållande till den totala kostnaden för prospektering och bearbetning.

I likhet med vad som gäller för staten torde de förenklingar i fullföljds-systemet som vi föreslår innebära marginella besparingar för enskilda prospektörer och exploatörer. Vårt förslag att innehavare av undersökningstillstånd i vissa fall skall vara skyldiga att avge redogörelse för undersökningsarbeten torde inte komma att innebära annat än smärre kostnadsökningar.

Bergmästarnas tillsynsverksamhet bör, som vi tidigare föreslagit finansieras dels genom att ledig kapacitet tas i anspråk dels — på samma sätt som nu sker — genom försvarsavgifter på utmål och bearbetningskoncessioner som meddelats enligt ML och dels genom avgifter på tillsynen. Tillsynen över dessa bearbetningskoncessioner och utmål bör så långt möjligt finansieras utan att tillsynsavgifter tas ut. Tillsynen över verksamhet som bedrivs med stöd av 18 § naturvårdslagen och koncessioner enligt nya lagen bör i första hand, om behov föreligger, finansieras genom avgifter på tillsynen. Det kan dock förutses att den av oss föreslagna finansieringen under de närmaste åren helt eller delvis räcker till för att finansiera tillsynen även i dessa fall. Vi föreslår emellertid ingen motsvarighet till försvarsavgifter för nya tillstånd. Successivt kommer utmålen att upphöra eller att ersättas av bearbetningskoncessioner enligt nya lagen. Denna process kommer att vara slutförd vid utgången av år 1999. Därför kommer ökade avgifter för tillsynen att behövas tas ut. Kostnaderna för enskilda exploatörer kommer därmed att öka successivt under denna tid.

Förslaget om kontrollmätningar kommer inte att medföra kostnader för enskilda.

1 Inledning

Större delen av den nu gällande minerallagstiftningen har tillkommit år 1974 efter överväganden som byggde på den år 1963 tillsatta gruvrättsutredningens betänkanden (SOU 1969:10) Ny gruvlag och (SOU 1970:45) Gruvrättslig speciallagstiftning. Utredningens förslag lades till grund för förslag till riksdagen (prop. 1974:32 resp. 1974:146) om antagande av de nu gällande lagarna, gruvlagen (1974:342, GL) och lagen (1974:890) om vissa mineralfyndigheter (ML).

Lagstiftningen från år 1974 överensstämmer i stort med den då gällande äldre lagstiftningen i fråga om huvudprinciperna. GL reglerar huvuddelen av mineralutvinningen medan ML gäller endast ett mer begränsat antal mineral. GL bygger på inmutningssystemet, vilket å ena sidan anses innebära en viss stimulans för prospekteringen och mineralutvinningen, men å andra sidan inte anses ge det allmänna tillräckliga möjligheter att kontrollera och styra mineralutvinningen. MLs regelsystem utgår ifrån att en diskretionär prövning skall företas i fråga om rätt till undersökning och bearbetning, vilket anses i princip verka återhållande på prospekteringen men medge tillräckligt inflytande för det allmänna. De mineral som inte omfattas av GL eller ML tillkommer markägaren.

Vid tillkomsten av GL diskuterades huruvida man skulle behålla inmutningssystemet. En övergång till ett koncessionssystem ansågs dock inte lämpligt. Skälen härför var framför allt att inmutningssystemet ansågs ha ett försteg när det gäller att stimulera till sökande efter nya fyndigheter. Inmutningssystemet modifierades dock i syfte att tillgodose allmänna intressen inom gruvnäringen. Ett sådant intresse angavs vara att stimulera till ett aktivt och ändamålsenligt utnyttjande av fyndigheterna.

GL har nu varit i kraft i drygt tio år. Det har vid olika tillfällen under denna tid framförts krav på ändringar av lagen. Exempelvis har sådana krav rests i ett antal motioner till riksdagen. GLs bestämmelser har också diskuterats i flera statliga utredningar. I prop. 1981/82:99 Mineralpolitik, förslag till vissa åtgärder inom mineralområdet, har erfarenheterna av 1974 års lagstiftning på mineralområdet samlats och redovisats. Där har också angivits de mål som mineralpolitiken syftar till.

Regeringen beslutade den 14 april 1983 om en samlad översyn av minerallagstiftningen (dir. 1983:41). Vårt uppdrag är att göra denna översyn. Våra direktiv bifogas som *bilaga 1* till betänkandet. I direktiven finns också en sammanställning av reformbehoven.

Förutom det uppdrag som vi har enligt direktiven har regeringen den 17 november 1983 till oss överlämnat en skrivelse från statens industriverk med förslag till ändringar i GL och ML samt det av utredningen om vissa frågor inom mineralområdet (FRIMO) avgivna betänkandet (Ds I 1983:2) Inmutningsbara mineral — förslag till ändringar i gruvlagen. I skrivelsen och betänkandet behandlas huvudsakligen frågor om vilka mineral som bör upptas i en kommande minerallagstiftning. Detta är frågor som vi redan enligt direktiven har att behandla. Även i övrigt upptar skrivelsen sådana frågor som vi har att överväga inom ramen för en samlad översyn av minerallagstiftningen.

Regeringen har också den 19 september 1985 till oss överlämnat det av FRIMO avgivna betänkandet (Ds I 1985:3) Ytterligare regionalisering av Sveriges geologiska undersökning samt behovet av förstärkning av bergsstaten. I detta betänkande föreslås bl. a. att bergsstaten som enda myndighet skall besluta i första instans i ärenden enligt minerallagstiftningen och att bergsstaten skall ges ett från mineralpolitiska utgångspunkter samlat ansvar för tillsynen av mineralutvinningen i landet.

Regeringen har slutligen den 13 mars 1986 till oss överlämnat en framställning från länsstyrelsen i Västmanlands län i fråga om kontrollmätningar vid nedlagda gruvor.

Dessutom har ett antal skrivelser inkommit till oss från myndigheter, intresseorganisationer och enskilda. Dessa skrivelser har vi beaktat i arbetet i den mån de har berört frågor som omfattas av vårt uppdrag.

Vi har valt att i huvudsak redovisa det av oss insamlade faktaunderlaget i bilagor till betänkandet. Därmed har de följande avsnitten om mineralhanteringen och prospekteringsverksamheten, liksom den under överväganden och förslag lämnade redovisningen om minerallagstiftningen kunnat hållas kortfattade.

I det följande redovisar vi alltså i korthet under avsnitt 2 mineralhanteringen och under avsnitt 3 prospekteringsverksamheten. Därpå följer i avsnitt 4 våra överväganden och förslag. I en särskild bilagedel lämnas redogörelser för direktiven (*bilaga 1*), mineralhanteringen i Sverige, (*bilaga 2*), prospekteringsverksamheten i Sverige, (*bilaga 3*), gruvrätternas utveckling, (*bilaga 4*), beskrivning av grundämnen, mineral och bergarter som underlag för en utökning av kretsen koncessionspliktiga mineral, (*bilaga 5*), gällande rätt (*bilaga 6*) och huvudpunkterna i finsk och norsk minerallagstiftning (*bilaga 7*).

2 Mineralhanteringen

2.1 Allmänt om mineralbranschen

Den svenska mineralindustrin brukar indelas i två näringsområden. Det ena är malmgruvor och det andra är andra gruvor och mineralbrott. Till det senare räknas förekomster av industrimineral, stenbrott samt grus- och sandtag. Branschens andel av industrins sysselsättning, produktionsvärde, förädlingsvärde och export ligger för närvarande på mellan en och två procent. Mineralindustrin utgör dock en viktig länk i en kedja av näringsverksamhet vars andra länk utgörs av anläggningar för vidareförädling, exempelvis smältverk och järnsvampverk. Den tredje länken i kedjan är bl.a. verkstadsindustrin.

Mineralindustrin svarar ofta för en betydande andel av industrisysselsättningen på de orter där bearbetningen bedrivs. Att upprätthålla och helst öka den inhemska försörjningen med mineralråvaror är också i sig ett mineralpolitiskt mål.

Mineralindustrin har under åren 1975—1984 mött betydande svårigheter, främst beroende på fallande världsmarknadspriser på dess produkter. Under perioden har sålunda antalet sysselsatta minskat från omkring 18 000 till omkring 13 000. Nedgången har fortsatt även efter år 1985. Mineralindustrin kräver stora investeringar. Den vikande efterfrågan har lett till en nedgång i investeringarna med 20 procent per år under tiden 1980—83. Därefter har investeringarna dock ökat igen.

Branschen har under senare år genomgått en viss strukturomvandling. Efterfrågan på järnmalmsprodukter har stagnerat, vilket har lett till nedläggning av gruvor och en minskning av produktionen. Sulfidmalmsproduktionen har däremot ökat. Parallellt härmed har även industrimineralsektorn breddats och ökat i betydelse.

Gruvnäringsen har stor regionalpolitisk betydelse särskilt i Norrbottens och Västerbottens län. I Mellansverige är den inte lika betydelsefull men gruvföretagen är ofta den dominerande arbetsplatsen på de ställen där utvinning sker.

År 1984 exporterades två tredjedelar av produktionen. Branschens andel av industrisektorns export har minskat från drygt fyra procent år 1970 till två procent år 1985.

2.2 Järnmalmgruvor

Järnmalmsverksamheten i landet är koncentrerad till Norrbottens län och Mellansverige. Omkring fyra femtedelar av de kända järnmalmstillgångarna finns i Norrbotten. Antalet järnmalmgruvor har minskat kraftigt under de senaste årtiondena. I mitten av 1940-talet pågick brytning i ett 70-tal gruvor. I början av 1960-talet var antalet nere i omkring 40 och år 1974 i omkring 20. För närvarande bryts järnmalm i fyra underjordgruvor. De största är Kiirunavaara och Malmerberget, båda ägda av LKAB. De två andra är Grängesberg och Dannemora, som ägs av SSAB. LKABs gruvor levererade år 1985 18,9 miljoner ton järnmalmprodukter medan de två mellansvenska gruvorna samma år levererade 3,0 miljoner ton. Av leveranserna exporteras 86 procent, i huvudsak till stålindustrin i EG-länderna.

Järnmalmsverksamheten är alltså starkt beroende av stålindustrins utveckling i Västeuropa och kommer att så förbli under överskådlig tid. Enligt flera bedömare får man räkna med att utvecklingen inom stålindustrin under en relativt lång tid kommer att leda till en fortsatt överkapacitet på järnmalmmarknaden. För att hålla sig kvar på marknaden gäller det därför för producenterna att kunna erbjuda rätta produkter med hög kvalitet till konkurrenskraftiga priser. Man bör helst också ha nära till sina huvudmarknader.

Mineralpolitiska utredningen (MPU) konstaterade i sitt delbetänkande (SOU 1979:40) Malmer och metaller att det med stor sannolikhet inte blir aktuellt att öppna någon ny stor järnmalmgruva i Sverige under detta sekel. Man betraktade det vidare som uteslutet att det skulle finnas någon oupptäckt större malmkropp på ett sådant djup och med en sådan järnhalt att den skulle kunna brytas till ett konkurrenskraftigt pris. Den framtida inhemska järnmalmproduktionen skulle därför enligt MPU bli beroende av de nuvarande gruvornas möjligheter att upprätthålla verksamheten. Denna bedömning står sig även i dag.

De fyra järnmalmgruvor som är i drift har under de senaste åren i stort sett lyckats bra med att tillgodose kraven på marknads- och kostnadsanpassning. Lönsamheten har förbättrats avsevärt. Den höga växelkursen på amerikanska dollar har bidragit till denna positiva utveckling. Man har dessutom nära till sina huvudmarknader. Dessa gruvor har malmtillgångar för en fortsatt produktion vid nuvarande brytningstakt till en bit in på 2000-talet.

Om inte järnmalmmarknaden försämras drastiskt, bör det mot denna bakgrund finnas förutsättningar för järnmalmgruvorna att kunna fortsätta verksamheten. Man får räkna med att marknaden för högfosformalm försvinner inom en inte alltför avlägsen tidsperiod. Detta ställer krav hos LKAB på en ökad omvandling av högfosformalm till lågfosformprodukter. Under tiden fram till sekelskiftet kan det bli aktuellt att återuppta gruvproduktionen i Svappavaara för en kortare eller längre period. Däremot blir det med stor sannolikhet inte fråga om att öppna någon ny inhemska järnmalmgruva.

2.3 Ickejärnmalmgruvor

De metaller som för närvarande utvinns ur ickejärnmalmgruvorna är koppar, bly, zink, guld, silver och volfram. Av dessa utvinns alla utom volfram ur sulfidmalmgruvor. Sulfidmalmen kan innehålla flera av dessa metaller och kallas då komplex. Innehåller den endast en kallas den enkel. De komplexa malmerna är vanligast bland dem som bearbetas.

De svenska fyndigheter som bearbetas ligger i Norrbottens och Västerbottens län samt Mellansverige. Den 1 november 1986 var 21 gruvor och 12 anrikningsverk i drift hos fem företag. Störst är Boliden Mineral med 17 gruvor och åtta anrikningsverk i norra Sverige och Mellansverige. Tre av anrikningsverken har mer än en gruva som levererar malm. Flera av Bolidens gruvor är för små för att lönsamhet skall kunna uppnås med ett eget anrikningsverk. Systemet med centrala anrikningsverk för flera gruvor är en förutsättning för dessa gruvors existens. Störst bland gruvorna är Aitikgruvan i Gällivare kommun och Laisvall i Arjeplogs kommun. Aitik är Europas största koppargruva. Där bryts i dagbrott årligen ungefär 11 miljoner ton kopparmalm med innehåll av guld och silver. I Laisvall, som är Europas största blygruva, produceras omkring 1,5 miljoner ton bly-zinkmalm om året. Brytningen sker under jord.

Övriga av Bolidens gruvor är vid en internationell jämförelse små. De är koncentrerade till trakten av Skellefteå (Skelleftefältet) och Mellansverige, huvudsakligen Bergslagen.

Övriga gruvägande företag är Viscaria AB, som driver koppargruvan Viscaria i Kiruna kommun, AB Statsgruvor som driver en volframgruva i Yxsjöberg i Ljusnarsbergs kommun och Vieille Montagne som bryter bly- och zinkmalm i Zinkgruvan i Askersunds kommun, alla med tillhörande anrikningsverk. Även dessa gruvor är efter internationella förhållanden små.

Produkterna från anrikningsverken utgörs av malmkoncentrat (slig) vilket som regel vidareförädlas i metallverk som helt eller delvis ägs av de koncerner, som äger gruvor i landet.

Såväl antalet företag som antalet gruvor har under de senaste 10–15 åren varit tämligen konstant. Emellertid ökade produktionen stadigt under perioden 1974–1983. De tre senaste åren har den legat på 1983 års nivå. År 1985 var produktionen två tredjedelar större än år 1974. Produktionen av koppar och zink svarar för nästan hela denna tillväxt.

Den svenska produktionen av koppar, bly, zink, guld och silver varierar mellan en halv och tre procent av världsproduktionen. Andelen i Västeuropas produktion är mellan 15 och 25 procent. Våra sulfidmalmgruvor producerar två till tre gånger vårt behov av bly och zink samt ungefär 80 procent av kopparbehovet, 60 procent av silverbehovet och i stort sett hela behovet av guld. Volframproduktionen svarar för en mindre del av vår förbrukning.

Råmalmsproduktionen uppgick år 1985 till sammanlagt 18,2 miljoner ton, varav Boliden svarade för 15,8 miljoner ton eller 87 procent. Produktionen uttryckt som metallinnehåll i koncentrat utgjorde år 1984 86,4 kton koppar, 80,6 kton bly, 208,3 kton zink, 206,0 ton silver, 3,9 ton guld och 0,5 kton volfram.

Bolidens produktion av koppar- och blysliger går i huvudsak till koncernens smältverk Rönskär i Skelleftehamn och ett hälftenägt blyverk i Västtyskland. Ca en tredjedel av zinksligen går till ett hälftenägt zinkverk i Norge. Resterande delar exporteras till kunder i framförallt Europa. Vieille Montagnes produktion går till koncernens egna smältverk i Belgien och Frankrike. Företagets blysliger säljs till kunder utanför koncernen. Större delen av vad som produceras i de övriga sulfidmalmsgruvorna köps av Bolidenkoncernen. Volframkoncentratet från Yxsjöberg avsetts till största delen inom landet.

Branschens investeringar uppgick år 1985 till ca 170 miljoner kronor varav Boliden Mineral svarade för tre fjärdedelar. Investeringsvolymen beräknas ligga kvar på denna nivå eller möjligen öka något under de närmaste åren.

Boliden Mineral har under år 1985 investerat för att utveckla en fyndighet i Rakkejaur inom Skelleftefältet. Målsättningen är att fyndigheten skall göras brytvärd till år 1990. Vidare övervägs möjligheterna att öppna en gruva i Rockliden i Junsele kommun. Fyndigheten innehåller främst koppar, zink och silver. Ett beslut i frågan om gruvsdrift, vilket blir i hög grad beroende på prisutvecklingen på dessa metaller, kan väntas inom ett par år. Investeringen har uppskattats till några hundra miljoner kronor. Boliden har också prospekterat fram en brytvärd silverfyndighet vid Dammsjön i Garpenbergsområdet i södra Dalarna. Regeringen har lämnat koncession enligt miljöskyddslagen för exploatering av fyndigheten. Företaget anser dock att med koncessionen har förknippats sådana villkor, att företaget inte längre betraktar det som ekonomiskt försvarligt att starta brytning. Boliden Mineral har därför våren 1986 beslutat att avbryta förberedelserna för att bryta Dammsjöfyndigheten.

Lönsamheten inom ickejärnmalmsektorn har i huvudsak utvecklats tillfredsställande under 1980-talet fram till och med år 1984. Härefter har den emellertid försämrats beroende på successivt sjunkande metallpriser. Prisfallet beror i hög grad på att efterfrågan på bl. a. basmetaller har minskat i västvärlden under dessa två år. Härigenom har förhållandet mellan tillgång och efterfrågan för flertalet metaller försämrats. En bidragande orsak till tillbakagången är den utbyggnad av den globala produktionskapaciteten som har skett under de tidigare goda åren. Denna har lett till att den totala produktionskapaciteten är betydligt större än konsumtionen. Flera av metallpriserna ligger därför i dag på de hittills lägsta nivåerna under 1980-talet.

Utvecklingen på sikt för de svenska sulfidmalmsgruvorna kan inte kommittén bedöma.

2.4 Andra gruvor och mineralbrott

Denna delbransch omfattar utvinning av en stor mängd olika produkter. Den till såväl volymen som värdet största produkten är grusmaterial för användning vid vägbyggnad, i betong samt vid mark-, grund- och planeringsarbeten. Den totala produktionen av sådant material uppgick till omkring 100 miljoner ton år 1984.

Den näst största produktgruppen är kvalificerade industrimineral. Värde mässigt mest betydelsefull är utvinningen av kalksten, dolomit, kvarts och kvartsit, fältspat, apatit och svavelkis. Den tredje stora produktgruppen i delbranschen är natursten. Omkring tre fjärdedelar av produkterna från denna delbransch avsätts på hemmamarknaden, främst till byggnadsindustrin, jord- och stenvaruindustrin, den kemiska industrin samt massa- och pappersindustrin.

För vårt vidkommande är det sektorn för kvalificerade industrimineral som är av intresse. Förbrukningen av kvalificerade industrimineral i Sverige är förhållandevis stor och den ökar stadigt. Däremot är den svenska produktionen av industrimineral i jämförelse med geologiskt likartade länder, t.ex. Finland och Canada, av liten omfattning. Sverige är därför för många viktiga mineral i mycket stor utsträckning beroende av import.

Produktionen av kvalificerade industrimineral omfattar i huvudsak apatit, dolomit, flusspat, fältspat, kalksten, krita, kvarts och kvartssand, kvartsit, kyanit, olivin, svavelkis och talk. Den består till största delen av mindre förädlade produkter, varför de högsta kvaliteterna ofta måste importeras. Produktionen är i huvudsak lokaliserad till södra och mellersta Sverige.

Den officiella statistiken är i många avseenden ofullständig när det gäller denna sektor. Det totala saluvärdet för inhemska leveranser av industrimineral för kvalificerade ändamål, dvs. exkl. ballastmaterial och natursten, kan uppskattas till omkring 360 miljoner kronor för år 1984. Omkring hälften av produktionen avsätts inom landet. Värdet av den totala importen av industrimineral uppgick år 1984 till omkring 1 300 miljoner kronor. Den totala förbrukningen i landet motsvarade samma år omkring 1 500 miljoner kronor.

Många av sektorns företag är relativt små. En viss strukturrationalisering har skett under den senaste tiden. Bland större svenska producenter kan följande nämnas.

Ahlsell Mineral AB bryter sandsten i Lemunda och utviner kvartssand bl.a. i Öresund.

Cemeta är landets dominerande producent av kalkstens- och kalkprodukter. Inom landet har företaget tre fabriker för cementtillverkning som baseras på kalkstensråvaror från egna täkter. Fabrikena ligger i Slite, i Skövde och i Degerhamn. Cemeta äger också helt eller delvis företag som tillverkar kalkprodukter på annat håll i landet.

Dala Kalk har anläggningar för tillverkning av kalkprodukter i Orsa och Rättvik.

Ernström Mineral bryter och förädlar dolomitisk kalksten i Glanshammar. Genom dotterbolag driver Ernström omfattande utvinning och framställning av industrimineralprodukter i bl.a. Guldsmedshyttan, Rid-darhyttan och flera anläggningar i Dalsland. I koncernen ingår även delägda Svenska Kyanite AB som bryter kyanit i Hålsjöberg. Ernström intar därmed vid sidan av Cemeta en ledande ställning inom industrimineralsektorn i Sverige.

Svenska Mineral framställer såväl karbonatprodukter som brända kalkprodukter för industri-, jordbruks- och miljövårdsändamål. Anlägg-

ningarna ligger i Persberg, där kalksten bryts under jord i Gåsgruvan, samt i Boda och Rättvik.

Boliden Mineral utvinner talk som biprodukt i Garpenberg och driver dessutom försöksverksamhet i Aitik för utvinning av glimmer ur anrikningssanden.

LKAB och SSAB utvinner apatitslig som biprodukter i Kiruna resp. Grängesberg. LKAB bryter också olivin utanför Malmberget. Statsgruvor utvinner flusspat som biprodukt i Yxsjöberg.

Höganäs bryter eldfasta leror främst i Albertbrottet i Billesholm för tillverkning av eldfast tegel. Oy Partek AB tillverkar i Skromberga byggekera-
mik och bryter för detta ändamål klinkrande leror i två närbelägna brott. Handöls Täljstens AB bryter och förädlar talk i Handöl. Malmö-krita producerar i Kvarnby krita som fyllmedel till bl.a. pappersindustrin. Råsjö Kross bryter och förädlar kvartsit i anläggningar i närheten av Mellerud. Stråbruken bryter och förädlar dolomit i Sala. Yxhult Mineral bryter sandsten under jord i Kvarntorp och kalksten i dagbrott i Yxhult.

Den globala marknaden för industrimineral har nu en snabbare tillväxt än den för metaller. Världens industrimineralproduktion överstiger för övrigt värdemässigt metallproduktionen. Tillväxten i bl. a. Europa, USA och Japan är särskilt markant för kvalificerade och förädlade industrimineralprodukter.

Den svenska industrins behov av kvalificerade industrimineralprodukter av hög förädlingsgrad bedöms öka väsentligt under de närmaste tio åren. För t. ex. pappersindustrin, som hittills i hög grad utnyttjat importerade industrimineralråvaror, finns prognoser som pekar på att förbrukningen av industrimineral som fyll- och bestrykningsmedel kommer att fördubblas under perioden. Inom plastindustrin förutses både tillverkningsvolymen och den tekniska nivån öka, vilket med stor sannolikhet kommer att öka behovet av allt mer kvalificerade industrimineral. Även inom flera andra branscher kommer troligen behovet av sådana mineral att öka.

Det anses föreligga goda geologiska förutsättningar att tillgodose en stor del av Sveriges behov av kvalificerade industrimineral med inhemska produkter. För att få till stånd en ökad utvinning och användning av inhemska industrimineral ur i första hand primära råvarutillgångar krävs dock främst prospektering samt forskning och utveckling. Mot denna bakgrund har styrelsen för teknisk utveckling beslutat att under perioden 1985—1990 satsa totalt 25 miljoner kronor på ett FoU-program inom detta område. Näringslivet beräknas under perioden tillskjuta ungefär samma belopp. Insatserna för prospektering efter industrimineral kommer med största sannolikhet fortsätta att öka. Det bör således finnas goda möjligheter för en ökad industriell aktivitet inom industrimineralsektorn i Sverige mot slutet av 1980-talet och under 1990-talet.

2.5 Utvinning av olja och gas

Oljeprospektering AB (OPAB) bildades år 1969 för att prospektera efter olja och gas på fastlandet i Sverige och på angränsande delar av vår kontinentalsockel. Företaget ägs till knappt två tredjedelar av svenska staten medan resterande andelar ägs av ett antal svenska industri- och oijeföretag. Sedan verksamhetens början i augusti 1969 till och med utgången av år 1985 har undersökningsarbeten m.m. utförts för totalt drygt 260 miljoner kronor.

OPAB har sedan 1970-talets senare del koncentrerat verksamheten till Gotland. Man har nu omkring 15 brunnar ur vilka man år 1985 producerade ca 8 500 m³ råolja.

3 Prospekteringsverksamheten

3.1 Allmänt om prospektering och prospekteringsmetoder

De råvaror som utvinns genom vad vi här kallar för bearbetning av en fyndighet har bildats i jordskorpan genom geologiska processer. Prospektering innebär ett yrkesmässigt och systematiskt sökande efter förekomster av brytvärda sådana mineralråvaror. I *bilaga 3* finns en utförligare beskrivning av prospekteringsverksamheten i Sverige.

Prospekteringsmetoderna kan grovt delas in i tre kategorier, nämligen geologiska, geofysiska och geokemiska. Härtill kommer borrhnings- och blottningsarbeten som nästan alltid erfordras för att man skall kunna påvisa bearbetningsbara fyndigheter. En systematisk prospektering innebär för de flesta fall en samverkan mellan de olika letningsmetoderna.

Geologiska metoder

Till de geologiska metoderna hör främst blockletning och geologisk kartering. Den svenska berggrunden är till 95 procent täckt av lösa avlagringar eller av sjöar. Blockletning går ut på att leta efter mineraliserade block, som inlandsisen en gång i tiden har slitit loss från berggrunden och med hjälp av blockens transporthistoria söka efter den plats som de kommit ifrån, det s.k. moderklyftet. Resultaten av de geologiska undersökningarna redovisas i form av rapporter med tillhörande geologiska kartor.

Geofysiska metoder

De geofysiska metoderna syftar till att mäta berggrundens fysiska egenskaper, främst magnetiserbarhet, elektrisk ledningsförmåga, densitet, elasticitet och radioaktivitet. Vid tillämpningen av dessa metoder utnyttjar man det förhållandet att vissa mineralförekomsters fysikaliska egenskaper avviker från motsvarande egenskaper hos den omgivande berggrunden. Genom mätningar från markytan kan man spåra förekomster ned till begränsade djup, vanligen inte mer än 250 meter. För att spåra förekomster på större djup kan mätningar i borrhål utföras. De geofysiska metoderna indikerar direkt fyndighetens läge och ibland dess form, utsträckning och djup. De är också i vissa fall jämförelsevis billiga att utnyttja.

Geokemiska metoder

De flesta geokemiska metoderna bygger på det faktum att en mineralisering i berggrunden långsamt bryts ner, varvid de nedbrutna produkterna sprids i en större omgivning, främst genom strömmande vatten. Vid provtagning och analys av morän, torv, bäcksediment, berggrund eller växtdelar kan mineraliseringen spåras genom dessa nedbrytningsprodukter. Metoderna är förhållandevis kostnadskrävande. Vissa metaller, t.ex. molybden, volfram, guld och silver är dock svåra att prospektera med andra metoder.

Borrning och blottning

När en fyndighet har blivit lokaliserad med hjälp av en eller flera prospekteringsmetoder erfordras diamantborrning eller blottningsarbeten för att slutligt påvisa fyndigheten och fastställa dess storlek, läge och sammansättning. Diamantborrning tillhör prospekteringsverksamhetens mest kostnadskrävande moment.

Borrhålets läge bestäms med ledning av tidigare arbeten. Diamantborrning innebär att man tar upp borrhärlor ur berggrunden. Genom analys av dessa kan man få en uppfattning om fyndighetens läge och djup. Borrhålen utnyttjas också för geofysiska mätningar. Blottningsarbeten innebär att de lösa avlagringarna över berggrunden tas bort. Denna metod används som regel endast när jordlagret inte överstiger fem meter.

3.2 Prospekteringen uppläggning

Uppläggningsmetoden innefattar som regel tre moment. Först inleds regionala undersökningar inom ett ganska vidsträckt område, ofta mellan 100 och 1 000 kvadratkilometer, men ibland större. Dessa undersökningar omfattar såväl geologi som geofysik och geokemi och inleds efter studium av flyg- eller satellitbilder.

Med utgångspunkt från resultaten vid regionalprospekteringen startas lokala undersökningar med uppföljning och tätare observationer inom de områden som har visat sig intressanta.

De lokala undersökningarna inleds som regel med att undersökaren skaffar sig en undersökningsrätt, dvs. inmutning eller undersökningskoncession. De områden som blir föremål för lokala undersökningar är väsentligt mindre än de som undersöks regionalt. Under åren 1976—1985 har den genomsnittliga ytan av beviljade inmutningar varit 5,2 kvadratkilometer. I huvudsak används samma metoder för den lokala prospekteringen som vid den regionala.

Om den lokala undersökningen påvisar en mineralisering som kan antas innehålla utvinningsbara kvantiteter, vidtar en detaljerad kartläggning av fyndigheten. En sådan undersökning kallas objektsundersökning och omfattar kostnadskrävande arbeten, främst täta geofysiska och

geokemiska mätningar samt diamantborrning och jordavrymning. Resultatet redovisas i en beräkning, som anger bl. a. fyndighetens omfattning och halt. Om det visar sig sannolikt att fyndigheten kan utvinnas ekonomiskt, ansöker undersökaren om utvinningsrätt, dvs. utmål eller bearbetningskoncession. Därefter vidtar ytterligare undersökningar, som syftar till att avgöra lönsamheten vid en eventuell bearbetning av fyndigheten.

3.3 Prospekteringen inriktning och omfattning

Som tidigare framgått är prospektering mycket kostnadskrävande och resultaten av verksamheten ligger långt fram i tiden. Kostnaderna för prospektering tenderar dessutom att öka. Det beror framför allt på att det blir allt svårare att hitta nya fyndigheter, eftersom dessa i ökad utsträckning måste sökas i berggrundens djupare delar. Det kommer därför att ställas allt större krav på prospektörernas effektivitet samt tekniska och ekonomiska förmåga. Som en följd härav är det i dag bara några få enskilda företag och staten som i någon större omfattning bedriver en aktiv och kontinuerlig prospekteringsverksamhet i Sverige. Den totala prospekteringsvolymen i landet exkl. kolväten uppgick år 1985 till ungefär 186 miljoner kronor. Den statliga andelen härav var 43 procent.

Boliden Mineral, LKAB Prospektering och nämnden för statens gruvegendom (NSG) är de dominerande prospekteringsorganisationerna i Sverige. Dessa svarar tillsammans för tre fjärdedelar av prospekteringsvolymen i landet.

Olika industrimineralföretag bedriver också prospektering. Deras verksamhet är dock ofta inte kontinuerlig utan den sker i kampanjer och omfattar i stor utsträckning fyndighetsundersökningar. Genom den organiserade mineraljakten deltar dessutom privatpersoner i olika aktiviteter av betydelse för prospekteringen.

Slutligen bedrivs även prospektering i Sverige inom energiområdet, främst i fråga om olja, gas och uran. OPAB prospekterar efter olja och gas på Gotland och på vår kontinentalsockel. Kostnaderna uppgick år 1985 till drygt 9 miljoner kronor. Vattenfall satsar tillsammans med andra intressenter totalt omkring 150 miljoner kronor på borrningar m. m. i Siljansområdet. Undersökningarna syftar till att klarlägga möjligheterna att finna djupgas i denna region. Svensk kärnbränslehantering AB (SKB) har under en följd av år bedrivit omfattande undersökningar efter uran i Sverige. Under perioden 1980—1985 har företagets prospektering totalt uppgått till omkring 85 miljoner kronor.

Den svenska gruv- och mineralindustrin är i stor utsträckning koncentrerad till Norrbottens län, Skelleftefältet och Bergslagen. En betydande del av prospekteringen läggs för närvarande på olika insatser för att trygga och utveckla råvarubasen i anslutning till befintliga gruvor, mineralbrott och anrikningsverk. Det är därför naturligt att även en stor del av prospekteringen förläggs till dessa tre regioner.

Malmletningens geografiska fördelning speglas tämligen väl av var prospektörerna begär inmutningar för att skydda sina undersökningsin-

tressen. Frekvensen inmutningar är störst i Norrbottens, Västerbottens, Västernorrlands, Gävleborgs, Örebro och Kopparbergs län, dvs. i huvudsak inom de traditionella gruvområdena. Vid sidan av närprospekteringen bedrivs i olika delar av landet även en omfattande basprospektering i syfte att spåra nya malmprovinser. Denna har vid sidan av de nämnda regionerna under senare år bl. a. uppmärksammat Småland som en potentiell malmprovins.

Den svenska berggrunden bedöms allmänt ha en mycket god potential för nyfynd av ett flertal metaller och kvalificerade industrimineral. Intresset fokuseras på främst bas- och ädelmetaller samt legeringsmetaller. Det anses råda goda förutsättningar för att hitta ytterligare såväl enkla som komplexa sulfidmalmer med innehåll av t. ex. zink, koppar, guld och silver. Vad gäller legeringsmetaller anses möjligheterna vara goda att hitta främst molybden, volfram och nickel. Inom industrimineralområdet är intresset stort för prospektering efter förekomster för framställning av framför allt olika fillerprodukter.

Statliga ställningstaganden i fråga om hushållningen med mark och vatten har betydelse också för prospekteringsinriktning. Enligt de av riksdagen hösten 1977 antagna riktlinjerna för den fysiska riksplaneringen (prop. 1977/78:3, CU 1977/78:8, rskr. 1977/78:99) skall de obrutna fjällområdena undantas från tyngre exploatering. Det innebär att bl. a. gruvor i princip inte får komma i fråga inom områdena. Dessa områden utgör tillsammans drygt en tiondel av Sveriges yta. Riktlinjerna anger dock att mineralutvinning kan tillåtas i mycket speciella fall. En förutsättning är att utvinningen skall ha en stor betydelse från nationell synpunkt. Med beaktande av vissa föreskrifter är prospektering i princip tillåten i de obrutna fjällområdena. Riksdagen väntas under hösten 1986 behandla ett förslag till lag om hushållning med naturresurser (NRL, prop. 1985/86:3). I detta föreslås de särskilda begränsningarna alltfjämt gälla i de obrutna fjällområdena vid exploatering av mineralförekomster.

De obrutna fjällområdena är i likhet med fjällkedjan i övrigt mycket ofullständigt kartlagda med avseende på geologi och mineralförekomster. Det är emellertid känt att det i fjällkedjan finns geologiska formationer och malmer, som gör att det också torde finnas goda utsikter till nyfynd av förekomster med bl. a. koppar, bly, zink och nickel. Av detta skäl har det under hela 1900-talet fram till tidpunkten för de av riksdagen antagna riktlinjerna bedrivits en betydande prospektering i denna region. Efter tillkomsten av riktlinjerna har däremot prospekteringen upphört. Av de 271 utmål som finns inom obrutna fjällområden har endast två tillkommit efter år 1975. Båda tillhör staten. Prospekteringen i de från mineralpolitiska utgångspunkter mycket intressanta obrutna fjällområdena ligger således på en mycket låg nivå. För att kunna upprätthålla en önskvärd nivå på prospekteringen föreslog MPU ett statligt finansierat inventeringsprogram för de obrutna fjällområdena. Detta har emellertid inte kommit till utförande.

4 Överväganden och förslag

4.1 Inledning

4.1.1 Minerallagstiftningen

Rätten till fyndigheter av flertalet industriellt användbara mineral är i Sverige särskilt reglerad i lag. Beträffande sådana som inte omfattas av regleringen tillkommer rätten jordägaren. För en närmare beskrivning av den gällande lagstiftningen hänvisas till *bilaga 6*.

Den rätt till en mineralfyndighet med åtföljande dispositionsrätt till mark som minerallagstiftningen ger kan sägas innefatta två moment, nämligen rätt att undersöka för att finna exploateringsbart mineral och rätt att bearbeta och tillgodogöra sig det som upptäckts. Dessa två moment hör samman i hög grad. Det förhåller sig i regel så att mycket undersökningsarbete återstår att göra när rätten till bearbetning söks. Med undersökning avses här fortsättningsvis den verksamhet som bedrivs fram till dess att frågan om tillstånd till bearbetning prövas. Med bearbetningsfasen avses verksamheten efter det att sådant tillstånd erhållits, oavsett om bearbetning kommer till stånd eller inte.

Rätten att undersöka eller bearbeta en mineralfyndighet utan fastighetsägarens medgivande följer av bestämmelser i GL eller ML. GL är tillämplig på malmer till vissa metaller, t. ex. koppar, bly, zink och järn samt vissa s. k. industrimineral, t. ex. svavelkis och apatit. ML reglerar rätten till bl.a. fyndigheter av olja och gas, alunskiffer, stenkol, vissa leror samt uran. Fram t. o. m. den 1 juli 1985 omfattade ML också undersökning och bearbetning av torv för att utvinna energi. Sådan verksamhet regleras numera av lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter (TL). Uppgifter om koncessioner i det följande avser endast ämnen som nu omfattas av ML.

GLs bestämmelser bygger på det s. k. inmutningssystemet, vilket innebär att den som först hos en myndighet, i detta fall bergsstaten, ansöker om inmutning får ensamrätt att undersöka det område som inmutningen avser. Inmutningsrätt innefattar också i princip en rätt att bearbeta en fyndighet, som kan påvisas genom undersökningen.

Inmutningssystemet har varit förhärskande i Sverige sedan 1700-talet. Den direkta kopplingen mellan sökande efter mineralfyndigheter och rätten till bearbetning har ansetts stimulera malmletningen. Att stimulera denna har ansetts nödvändigt, eftersom brytvärda förekomster av flerta-

let mineraliska ämnen är svåra att finna i vårt land. Önskemål om ett ökat samhälleligt inflytande över utnyttjandet av naturresurserna har resulterat i att utvinningen i ökande omfattning regleras genom myndighetsbeslut och att statens inflytande stärkts.

En inmutning gäller enligt GL i tre år från inmutningsdagen. Den kan förlängas med tre år och — om särskilda skäl finns — ytterligare fyra år. Enligt GL har inmutaren rätt att bearbeta och tillgodogöra sig sådant inmutningsbart mineral som han hittar inom det inmutade området. En förutsättning härför är dock att han innan inmutningstiden har löpt ut ansöker om en sådan rätt. Han måste därvid göra sannolikt att det inom området finns inmutningsbart mineral som kan ekonomiskt tillgodogöras. Kan han fullgöra denna s. k. malmbevisning skall han anvisas ett område för bearbetning. Ett sådant område kallas utmål. Beslutet om utmål, som fattas av bergmästaren, innebär att utmålshavaren har rätt att bearbeta och tillgodogöra sig inmutningsbart mineral inom utmålet. Ett utmål upphör efter 25 år om inte förlängning beviljas. Staten har alltid rätt till andel med hälften i lagda utmål. Denna andel kallas kronoandel. Genom kronoandelen kan staten alltid få till stånd brytning. Den som äger minst hälften av ett utmål har nämligen rätt att själv eller tillsammans med andra utmålshavare bearbeta fyndigheten. Enligt GL finns också rätt att i vissa fall inlösa utmål. Bestämmelserna om inlösen syftar till att skydda det allmännas intresse av att fyndigheter nyttiggörs i rimlig omfattning.

När GL år 1974 ersatte den då gällande gruvlagen från år 1938, ökade de koncessionära inslagen. Sålunda utgjorde de ovan beskrivna bestämmelserna om inlösen och begränsning av utmålets giltighetstid nyheter. Dessutom skärptes malmbevisningskravet, vilket innebar att det blev svårare att få utmål. Vad gäller det allmännas intresse av att få fyndigheter nyttiggjorda fästes emellertid störst avseende vid möjligheten att mer intensivt utnyttja de bestämmelser om kronoandel som hade införts år 1938 och som överfördes till den nya lagen i huvudsak oförändrade. Eftersom åtgärder hade företagits för att effektivisera förvaltningen av den statliga gruvegendomen förutsåg man ett mer aktivt utnyttjande av utmålen med staten som initiativtagare. Kronoandelen skulle också ge staten inflytande över vem som skulle bedriva verksamheten och dessutom ge staten del i verksamhetens ekonomiska resultat.

Bergmästarens beslut i inmutnings- och utmålsärenden kan överklagas hos Sveriges geologiska undersökning (SGU). SGUs beslut kan överklagas hos regeringen eller i vissa fall kammarrätten och därefter regeringsrätten.

Enligt MLs bestämmelser uppkommer rätt till undersökning eller bearbetning genom att en statlig myndighet ger tillstånd efter en diskretionär prövning. Tillståndet kallas koncession. Koncessionssystemet infördes i svensk gruvlagstiftning för första gången genom stenkolslagen år 1886. Koncessionssystemet hade till en början syftet att reglera förhållandet mellan den exploaterande industrin och jordägaren. År 1945 gjordes uranhaltigt mineral koncessionspliktigt på grund av att det antogs kunna få betydelse från försvars- och utrikespolitisk synpunkt.

ML är dock ingen renodlad koncessionslag på det sättet att varje tillstånd lämnas efter en diskretionär prövning. Ett exempel på inmutningsrättsliga inslag är den i praxis ofta utnyttjade möjligheten att i undersökningskoncession införa villkor om företräde till bearbetning.

Frågan om undersökningskoncession prövas i flertalet fall av SGU. En koncession ges för viss tid. I praxis ges ofta fem år. Koncessionen kan enligt praxis förlängas. Innehavaren har ensamrätt att undersöka koncessionsområdet. Prövningen innebär en bedömning av sökandens lämplighet och en summarisk avvägning mot sådana allmänna och enskilda intressen som kan stå emot intresset av att bearbeta mineralet. Undersökningskoncessionen kan förenas med villkor. Det är dock ovanligt med andra villkor än skyldighet att utge avgifter. En möjlighet att utföra förberedande undersökning öppnas i 15 § ML. Fråga om tillstånd till sådan undersökning prövas av SGU. Tillståndet ger inte ensamrätt till undersökning och föregås inte heller av någon avvägning mot motstående intressen.

Frågan om bearbetningskoncession prövas av regeringen. En koncession ger rätt att undersöka, bearbeta och tillgodogöra sig det eller de mineral som koncessionen avser.

Bearbetningskoncession ges i regel för 25 år. Prövningen i koncessionsärendet innebär i princip att samma bedömning som i ärendet om undersökningskoncession görs. Bearbetningskoncession får dock meddelas endast om fyndigheten kan bearbetas ekonomiskt. Här finns alltså en motsvarighet till malmbevisningen i GL. Även bearbetningskoncession kan förenas med villkor till skydd för såväl allmänna intressen som enskild rätt. Också villkor som syftar till att mineralpolitiska mål skall uppfyllas kan tas in. Exempelvis kan föreskrivas att staten skall ha rätt att delta i verksamheten. Villkor om detta ges regelmässigt.

Beslut av SGU i koncessionsärenden kan överklagas hos regeringen.

Varken GL eller ML ger rätt att påbörja bearbetning förrän mark har anvisats för ändamålet av bergmästaren vid särskild förrättning. Anvisande av mark sker efter ansökan. Vid förrättningen bestäms det område som får tas i anspråk för bearbetning och därmed sammanhängande verksamhet. Vid förrättningen bestäms också ersättning för skada och intrång som exploatören är skyldig att erlagga till markägare och andra sakägare.

Beslut om ersättning vid markanvisningsförrättning överklagas hos fastighetsdomstol. Andra beslut vid sådan förrättning överklagas hos SGU. SGUs beslut överklagas till kammarrätten.

4.1.2 Rättigheter enligt GL och ML

I *bilaga 4* till betänkandet finns en närmare redovisning av hur rättigheterna enligt GL och ML har utvecklats under de senare decennierna fram till och med år 1985.

Det fanns vid utgången av år 1985 omkring 750 inmutningar. Årligen beviljades i medeltal omkring 200 inmutningar under tiden 1975—1985.

Antalet utmål var vid samma tid omkring 3 400. Under tiden 1975—1985 beviljades årligen i medeltal sju utmål. Antalet har sjunkit under de senaste åren i denna period. Omkring en tiondel av utmålen bearbetas.

Kretsen av koncessionspliktiga mineral har hittills varit begränsad. Antalet koncessioner har också varit litet.

Det totala antalet undersökningskoncessioner (utom för energitorv) uppgick vid utgången av år 1985 till drygt 70. Under åren 1976—1985 beviljades i medeltal fyra undersökningskoncessioner om året. Koncessionerna innehas huvudsakligen av helt eller delvis statsägda företag eller NSG.

Det totala antalet bearbetningskoncessioner uppgick vid samma tidpunkt till knappt 30. Av dessa har nästan hälften beviljats enligt äldre lagstiftning. Endast någon koncession om året har beviljats under tiden 1975—1985.

4.1.3 Uppdraget

Vi har i det föregående (avsnitt 1) nämnt att de mål för mineralpolitiken som statsmakterna har bestämt kommer till uttryck i prop. 1981/82:99 Mineralpolitik — förslag till vissa åtgärder inom mineralområdet (s. 15 ff).

Det övergripande mineralpolitiska målet är enligt denna proposition att skapa förutsättningar för en livskraftig svensk mineralindustri. Ett annat mål är att skapa förutsättningar för en god försörjning av mineralråvaror för den svenska industrin. Ett mål är också att tillförsäkra staten del av det ekonomiska utbytet av verksamheten. För att uppfylla dessa mål skall mineralpolitiken främja nyttiggörandet av Sveriges egna mineralresurser. Särskilt viktigt är att försäkra sig om att mineralindustrins resurser utnyttjas effektivt. Vid mineralutvinningen måste hänsyn tas till miljökrav, regionalpolitiska hänsyn och hushållningsaspekter. Det är viktigt att göra de för samhället fördelaktigaste avvägningarna i konflikter mellan sådana intressen och intresset av att ta tillvara fyndigheter av mineraliska ämnen.

Vårt uppdrag omfattar en fullständig översyn av gruvlagstiftningen. Som framgått i det föregående innefattar den nuvarande ordningen tre olika system för regleringen av rätten att undersöka och bearbeta mineralfyndigheter. De två lagar som reglerar en del av området vilar på olika principer, nämligen inmutningsprincipen (GL) och koncessionsprincipen (ML). Som framhållits har emellertid GL betydande koncessionära inslag, liksom ML har vissa inmutningsrättsliga inslag. Det är alltså i båda fallen fråga om blandformer.

Enligt våra direktiv har vi att till en början överväga en enhetlig lagstiftning som huvudsakligen grundar sig på koncessionsprincipen, dock med inmutningsrättsliga inslag. En viktig uppgift för oss är alltså att överväga hur de ämnen som nu regleras enligt GLs bestämmelser, dvs. de inmutningsbara mineralen, skall kunna fogas in i en koncessionslag.

På motsvarande sätt har vi att överväga hur de nuvarande koncessionspliktiga mineralen kan passas in i en lag som i högre grad än nuvarande ML innehåller inmutningsrättsliga inslag. Särskilda bestämmelser beträffande dessa ämnen kan bli erforderliga.

Den tredje gruppen ämnen innehåller dem som nu tillkommer jordägaren. Vi har att överväga i vilken utsträckning dessa bör infogas i en ny enhetlig lagstiftning. Därutöver har vi att i enlighet med direktiven eller senare överlämnade skrivelser att behandla frågor om skyldighet att utlämna undersökningsresultat, tillsyn över prospektörers och exploatörers verksamhet samt frågor om rättegången. Vi skall även överväga vissa ändringar i lagen (1966:314) om kontinentalsockeln (KL).

I det följande skall vi inledningsvis redovisa allmänna synpunkter på en ny lagstiftning i avsnitt 4.2. Beträffande huvudfrågorna behandlas därefter i avsnitten 4.3—4.6 övergången till ett koncessionssystem för de inmutningsbara mineralens del och inpassningen av de nuvarande koncessionsmineralen i detta nya system. Därpå behandlar vi i avsnitt 4.7 förhållandet till motstående allmänna intressen. I ett särskilt avsnitt 4.8 överväger vi vilka övriga ämnen som bör göras koncessionspliktiga. Så följer i avsnitt 4.9 överväganden om skyldighet att redovisa uppgifter om undersökningsarbeten. Avsnitt 4.10 behandlar frågor om vilken myndighet som skall avgöra frågor om mineralrätter. I avsnitt 4.11 övervägs frågor om tillsyn över verksamheten och tillsyn över sådan bergtäkt, som inte kräver tillstånd enligt minerallagstiftningen. Därefter behandlas fullföljdsfrågor i avsnitt 4.12. I avsnitt 4.13 överväger vi kontrollåtgärder vid nedlagda gruvor och i avsnitt 4.14 behandlas kontinentalsockellagen och 1982 års havsrättskonvention. Avsnitt 4.15 behandlar ikraftträdandet och övergångsfrågor. Därpå följer specialmotiveringen i avsnitt 4.16.

4.2 Allmänna synpunkter

4.2.1 Utgångspunkter

I föregående avsnitt har bl. a. berörts de av statsmakterna beslutade mineralpolitiska målen. Om dessa skall uppnås bör lagstiftningen innehålla bestämmelser som underlättar eller åtminstone inte avhåller från prospektering och exploatering av fyndigheter. Dessutom bör lagstiftningen göra det möjligt för det allmänna att kontrollera hur mineralresurserna används och vid behov styra verksamheten mot ett effektivt resursutnyttjande. Utgångspunkten för våra överväganden är att lagstiftningen skall möjliggöra en långsiktig avvägning mellan stimulans och styrning. Den övervägande delen av kommitténs experter liksom tillfrågade representanter för myndigheter och näringsliv menar att den gällande minerallagstiftningens bestämmelser fungerar tämligen väl när det gäller denna avvägning. En del förbättringar kan dock göras.

4.2.2 Bestämmelser som skall underlätta prospektering och bearbetning

Prospektering är en kostnadskrävande hantering, vars ekonomiska utbyte dessutom är mycket osäkert. Om de ekonomiska riskerna blir alltför stora kommer intresset för prospektering att avta. En av huvudtankarna i minerallagstiftningen är att man vill underlätta eftersökandet av mineraliska ämnen. Sålunda ges prospektören genom inmutningen rätt att mot ersättning tvångsvis ta mark i anspråk för verksamheten, ensamrätt att bedriva sina undersökningar under viss tid och företräde till utmål. Detta ger på motsvarande sätt rätt att tvångsvis ta mark i anspråk och ensamrätt till utvinning av det mineral, som har påträffats. Sambandet mellan rätten till undersökning och rätten till bearbetning anses vara av stor mineralpolitisk betydelse. Det framstår också som uppenbart för oss att benägenheten att prospektera står i proportion till utsikterna för prospektören att få tillgodogöra sig det han finner vid sina undersökningar.

De överväganden som har lett fram till dessa bestämmelser är alltså giltiga. De bör därför vara vägledande även vid utformningen av den nya lagstiftningen. Systemet bör också göras så enkelt som möjligt att tillämpa för de berörda. Bestämmelsernas konsekvenser måste kunna överblickas på ett tidigt stadium. De som berörs av lagen måste kunna bilda sig en någorlunda säker uppfattning om lagens innehåll och dess rättsverkningar.

Man kan säga att GLs nuvarande bestämmelser uppfyller dessa krav. Bestämmelserna ger en tidig trygghet för investeringar. Den som först anmäler sitt fynd hos myndigheten får inmutningen. Inmutaren har sedan ensamrätt till framtida exploatering. Genom att det enda egentliga villkoret för utmål enligt GL är att malmbevisningskravet är uppfyllt ligger det i prospektörens egen hand om han skall få utmål eller ej på en arbetsvård fyndighet. Enligt GL är de administrativa hindren små och handläggningen går snabbt. Exempelvis används inget remissförfarande.

Enligt direktiven har vi att ta GLs bestämmelser till utgångspunkt för våra överväganden om hur undersökningsfasen skall regleras. Vårt förslag innebär att inmutning och undersökningskoncession ersätts med ett enda tillstånd, som vi kallar för undersökningstillstånd.

Vid utformningen av reglerna om undersökningstillstånd har vi utgått från GLs bestämmelser om undersökning och behållit sådana inslag i dessa som inte har utsatts för kritik. Det grundproblem som vi har haft att lösa gäller hur i ett koncessionssystem undersökningstillstånd skall ge tillräcklig säkerhet för en seriös prospektör att få tillgodogöra sig påträffade fyndigheter. Ett bärande moment i reglerna om inmutning är nämligen att den som först anmäler ett fynd hos prövningsmyndigheten har företräde framför andra till rätten att undersöka området. Detta har kritiserats främst därför att inmutningen inte bara ger rätt att undersöka området utan även i princip rätt att under vissa i lagen bestämda förutsättningar bearbeta fyndigheten. En viss garanti i detta avseende är enligt vår mening ofrånkomlig. Ett gruvföretag satsar inte på kostsamma undersökningar om det är osäkert huruvida företaget kommer att kunna

få utnyttja en påträffad fyndighet. Ett koncessionssystem måste utformas med beaktande av detta.

4.2.3 Behovet av statligt inflytande

Enighet torde råda om att ML ger staten tillräckliga möjligheter att se till att de mineral som omfattas av lagen nyttiggörs på ett från samhällets synpunkt ändamålsenligt sätt. Även GL innehåller vissa bestämmelser som syftar till att ge staten möjligheter att styra exploateringen, hit hör bl. a. bestämmelserna om kronoandel och om inlösen. I olika sammanhang har riktats kritik mot GL på denna punkt. Därvid har framhållits att bestämmelserna är otillräckliga och att de tar sikte på ingripanden på ett alltför sent stadium.

En av anledningarna till att staten bör ha inflytande över tillståndsgivningen är statens intresse av att bestämma om någon verksamhet i ett visst fall överhuvudtaget skall få komma till stånd. Ett skäl mot verksamheten kan vara att den strider mot statliga överväganden av mer övergripande natur, exempelvis i grundläggande hushållningsfrågor. De intressen som står mot mineralutvinningen, t.ex. naturvärden, skyddas i huvudsak av annan lagstiftning än minerallagstiftningen. Riksdagen väntas emellertid under denna höst anta det förslag till NRL, som vi nämnt i det föregående (avsnitt 3.3). Enligt förslaget tillskapas ett system för övergripande bedömning av frågor där olika samhällsliga intressen står mot varandra. I förslaget förutsätts att en sådan bedömning skall ske även i ärenden om mineralrättigheter. Det kan också av utrikes- eller försvarspolitiska skäl vara önskvärt att vissa ämnen inte får exploateras utan statligt medgivande.

Vi vill också peka på att det är av stor betydelse att mineralrättigheter anförtros endast exploatörer som har tillgång till ekonomiska och tekniska möjligheter att bedriva verksamheten ändamålsenligt och effektivt. I vissa fall kan det förekomma att sökande inte har för avsikt att bedriva sådan verksamhet som avses med rättigheten. Denna bör då kunna vägras.

Det kan också tänkas fall där redan på platsen etablerade exploatörer för sin fortsatta verksamhet är beroende av den sökta rättigheten eller det av annat skäl är ur hushållningssynpunkt bättre att låta denne få rättigheten. Så långt det är möjligt bör det också skapas garantier för att prospektörer och exploatörer verkligen använder sin rätt till undersökning och bearbetning.

GLs bestämmelser ger i bl. a. de nämnda hänseendena inte staten tillräckliga möjligheter att styra verksamheten för att i det enskilda fallet garantera att mineraltillgångarna tillvaratas på ett från allmän synpunkt lämpligt sätt. Vissa skärpningar bör alltså ske.

Som förut nämnts måste emellertid provningssystemet utformas så, att det inte avhåller från prospektering. Flertalet nyttiga mineral är svåra och kostsamma att finna i Sverige i sådana mängder att exploatering är möjlig. Kostnaden för att undersöka ett område och förbereda gruvdrift

varierar i hög grad men de måste betraktas som höga i förhållande till riskerna om man jämför med etablering av annan industriell verksamhet. Genomsnittligt kostar det omkring tio miljoner kronor att undersöka ett område fram till det att utmål kan sökas. Resultatet av undersökningar på 1 000 inmutningsområden resulterar genomsnittligt i ungefär tio utmål. Kostnaden för vidare undersökningar fram till beslut om att brytning skall påbörjas är av storleksordningen 100 miljoner kronor. Sådan undersökning resulterar inte alltid i att bearbetning upptas. I genomsnitt är av tio utmål endast ett under brytning. Att anlägga en gruva med anrikningsverk kostar som regel flera hundra miljoner kronor.

Huvuddelen av prospekteringsverksamheten i landet bedrivs av företag med krav på lönsamhet. Prospekteringen är en investering i företagets verksamhet och kostnaderna härför skall bäras av intäkterna från denna verksamhet. Vi utgår ifrån att prospekteringen även framdeles i stor utsträckning skall ske genom enskilda och statliga företags insatser på affärsmässiga villkor.

4.2.4 Krav på aktivitet

Som nyss sagts har staten krav på att mineralrättigheter utnyttjas på ett ändamålsenligt sätt. Vissa kritiker anser att den nuvarande lagstiftningen inte innehåller någon egentlig möjlighet att tvinga inmutaren till aktivitet. Systemet innefattar dock vissa aktivitetskapande moment. Det är också möjligt att något öka dessa utan att äventyra benägenheten att prospektera.

Den huvudsakliga kritiken riktas mot att GLs bestämmelser inte egentligen ger möjlighet till kontroll över utmålshavarnas aktivitet. En fördel med MLs regler anses vara att staten genom villkor i koncessionen kan utöva inflytande över hur den utnyttjas och bl. a. föreskriva viss aktivitet. Staten skulle enligt förarbetena till GL genom att i stället utnyttja kronoandelen kunna driva fram ny eller intensifiera pågående gruvdrift. Detta har dock inte skett vid något tillfälle. Därför bör enligt kritikerna kravet på aktivitet för den som har fått bearbetningsrätt skärpas så att inte utmålshavare kan låta fyndigheter ligga obrukade om det strider mot samhällsintresset.

Vi har nyss pekat på att endast en liten del av utmälen bearbetas. Vi har kunnat konstatera att denna andel är omkring tio procent. Härtill kommer dock en betydligt större andel som ingår i gruvornas malmbas, dvs. de reserver, som skall garantera kontinuitet i driften. En annan orsak till att utmål inte bearbetas är att fortsatt undersökning av en fyndighet som regel pågår långt efter det att utmål har beviljats. Under tiden utnyttjas inte brytningsrätten. Även andra rimliga skäl till att låta utmål "vila" finns. Dock återstår när sådana utmål frånräknats ett inte ringa antal vilande utmål, där närmare kännedom om mineralförekomsterna saknas och där inte heller någon undersökning pågår. Dessa utmål utgör ett hinder för andra att utan utmålshavarens tillstånd prospektera inom området. Sådana utmål innehas i ett stort antal fall av enskilda personer eller ej gruvdrivande företag. Även något gruvbolag har många utmål där närmare kännedom om förekomsterna saknas. Överlag förefaller dock

gruvbolagens utmål vara väl kartlagda. Övergångsbestämmelserna till GL innebär dessutom att det övervägande antalet utmål enligt gällande bestämmelser kommer att upphöra vid utgången av år 1999 såvida inte förlängning medges efter ansökan.

Den kompetensprövning som vi nyss berört utgör en viss garanti för att rättigheterna utnyttjas på ett ändamålsenligt sätt. Härtill kommer kronoandelen. Om denna inte anses tillräcklig för att skapa aktivitet på utmålen i erforderlig utsträckning kan man överväga ytterligare åtgärder. En är att i koncessionsbeslutet föreskriva viss aktivitet. En annan är att belägga innehavet med höga avgifter, som omöjliggör innehav av sådana vilande utmål som saknar intresse. Detta förutsätter en väsentlig höjning av den nuvarande försvarsavgiften, som är 45 kronor per ha och år. Ytterligare en möjlighet är att pröva rättigheten på nytt med inte alltför långa mellanrum för att i efterhand pröva om aktiviteten varit tillräcklig.

Fördelarna med en statlig andel är dock flera. Den ger staten en flexibel möjlighet till att ta del av verksamhetens ekonomiska resultat och rätt till insyn i undersökningsresultat. Den kan också i kombination med andra bestämmelser ge rätt till bearbetning. Ett direkt deltagande i verksamheten torde också vara ett bättre styrmedel än villkor och anvisningar.

Därför bör även i fortsättningen aktivitetskravet hävdas huvudsakligen genom en statlig andel i verksamheten. Denna kan emellertid kombineras med något eller några andra former av inflytande. I själva verket finns redan åtminstone en form för sådant inflytande. Utmål gäller i 25 år men kan förlängas med 20 år i sänder. Denna tid kan synas vara väl lång för att medge ett verkligt statligt inflytande över resursutnyttjandet. Det bör i första hand övervägas om inte förkortning av tiden tillsammans med en precisering av prövningsgrunderna vid förlängning av bearbetningsrätten kan tänkas ge staten tillräckliga ytterligare medel för att kontrollera rättighetshavarens aktivitet.

4.2.5 Statens möjligheter till ekonomiskt utbyte av verksamheten

Enligt såväl GL som ML har staten möjlighet att få del av verksamhetens ekonomiska resultat. Enligt GL sker detta i praktiken genom att kronoandelen arrenderas ut till exploatören. Enligt ML kan koncession förenas med rätt för staten att delta i verksamheten eller med föreskrift att avgift skall utges till staten. MLs regler medger således större flexibilitet men utnyttjas i stort sett på samma sätt som GLs, dvs. genom att staten förbehålls hälften av bearbetningsrätten. Det förekommer dock i vissa koncessioner villkor som ger staten rätt till avgifter. Enligt direktiven skall staten även i fortsättningen ha rätt att delta i verksamheten eller att ta ut avgifter. Som nyss nämnts utgör en fastställd statlig andel, som kan arrenderas ut, ett sätt att garantera staten ekonomiskt utbyte. Ett annat sätt är att staten ges möjlighet att i tillståndsbeslut föreskriva att avgift skall utgå. Det stöter emellertid på svårigheter att på detta stadium be-

stämma en avgift som innebär att staten får en rimlig utdelning på vinstgivande verksamhet, men samtidigt inte kväver en verksamhet som — kanhända initialt — dras med förluster eller går ungefär jämnt upp.

4.2.6 Avvägning i förhållande till motstående intressen

Önskemålet att prospektera efter och bearbeta mineralfyndigheter kommer ibland i konflikt med andra intressen. Genom bestämmelserna i GL regleras huvudsakligen intressekonflikter mellan tillståndsinnehavaren och markägaren eller andra sakägare. En del andra motstående intressen — av huvudsakligen offentlig natur — har dock ansetts särskilt skyddsvärda. Verksamhet inom områden där sådana intressen finns förutsätter därför särskilt tillstånd av länsstyrelsen eller regeringen. Exempel på sådana områden är nationalparker, befästningsområden och områden som är upplåtna för bebyggelse eller andra anläggningar. Enligt GL görs i övrigt ingen avvägning mellan brytningsintresset och motstående allmänna intressen.

Även enligt ML är vissa områden särskilt skyddade. Därutöver skall en avvägning mellan motstående intressen göras i koncessionsärendena. Denna avvägning är dock summarisk och översiktlig.

I övrigt regleras såväl enligt GL som ML konkurrensfrågor på så sätt att verksamheten kan fordra tillstånd enligt bestämmelser i annan lagstiftning, t. ex. byggnadslagen (1947:385), naturvårdslagen (1964:822), miljöskyddslagen (1969:387) och vattenlagen (1983:291, VL). Ibland krävs tillstånd även enligt lagen (1942:350) om fornminnen och terrängkörningslagen (1975:1313). Enligt ett förslag som regeringen har överlämnat till riksdagen (prop. 1985/86:1) skall byggnadslagen ersättas av en ny plan- och bygglag (PBL).

Från flera håll, främst planverket och naturvårdsverket, har framförts kritik mot att GL inte ger möjlighet till en översiktlig avvägning mellan motstående intressen på samma sätt som ML. Vi har därför att överväga om tillämpningen av minerallagstiftningen bättre kan samordnas med tillämpningen av annan lagstiftning som reglerar de motstående intressena.

Svårigheterna att tidigt avväga motstående intressen är dock betydande. Mineralutvinning är en långsiktig verksamhet. Beträffande sådana gruvor som nu drivs och som härrör från fynd gjorda under 1900-talet har mellan några månader och 60 år förflutit mellan fyndet och gruvdriftens början. Den genomsnittliga tiden är omkring 25 år. Samhällets syn på vad som är den lämpligaste avvägningen ändras i många fall under en sådan tidrymd. Vidare kan ny teknik leda till att olägenheter av driften undanröjs eller att metoder att kompensera dessa utvecklas. Att en gång för alla göra en avvägning mellan olika intressen är därför enligt vår mening svårt. Å andra sidan måste det innebära en fördel för alla intressenter att så tidigt som möjligt få en uppfattning om vilka konflikter som kan tänkas uppkomma och om styrkan hos de intressen som står i konflikt med de egna.

Utformningen av reglerna om förhållandet till motstående intressen måste grunda sig på en sammanvägning av dessa två synpunkter. Vi

menar att bestämmelserna om förfarandet i undersökningsskedet huvudsakligen bör ta sikte på att skapa lämpliga vägar för information och samråd. I ett senare skede, när frågan om bearbetningskoncession skall avgöras, bör en avvägning kunna ske. Hur ingående denna kan göras skall vi återkomma till i det följande (avsnitt 4.7).

Här skall emellertid beröras det tidigare nämnda förslaget till NRL. Den lagen skall som vi tidigare nämnt bl. a. delvis ersätta riktlinjerna för den fysiska riksplaneringen. NRL syftar till att ge en gemensam grund för att lösa konflikter som kan uppkomma i samband med beslut som rör ändrad användning av mark och vatten. Dock avses endast konflikter i övergripande hushållningsfrågor. Utvinning av mineral förutsätter i dag förutom utmål eller bearbetningskoncession bl. a. tillstånd enligt flera andra lagar, t. ex. VL, miljöskyddslagen och byggnadslagen. Dessa tillstånd aktualiseras oftast långt senare än utmålet resp. bearbetningskoncessionen. I förslaget till NRL förutsätts att en kommande mineralagstiftning skall anslutas till dess prövningssystem. Detta innebär att en avvägning mellan olika markanvändningsalternativ enligt NRL skall göras i koncessionsärendena. Som förut sagts är en tidig avvägning förenad med svårigheter. Inte ens om man inkluderar industrimineralen är mineralutvinning särskilt vanlig i landet och där den förekommer tar den förhållandevis liten yta i anspråk. Dessutom är åtminstone gruvhanteringen huvudsakligen lokaliserad till skogslänen, där intrånget i naturen och miljön i regel är måttligt. När konflikter uppkommer är de som regel av lokal karaktär. De lokala olägenheterna kan emellertid vara betydande. Ofta har dock såväl allmänheten som lokala och regionala myndigheter en nyanserad inställning till verksamheten, samtidigt som exploitörerna som regel hittills har visat tillmötesgående gentemot företrädare för motstående intressen. Det torde därför sällan inom dessa delar av landet stöta på några avgörande hinder att finna lösningar som tillgodoser olika intressen på ett rimligt sätt.

Det förtjänar här att påpekas, att mineralpolitiken å ena sidan har skjutit fram mineralnäringen medan andra politiska överväganden å andra sidan har lett till att betingelserna för näringen har försämrats. Det torde inte råda någon tvekan om att mineralnäringens ställning totalt sett har försvagats under senare tid. Exempelvis har riktlinjerna i den fysiska riksplaneringen om obrutna fjällområden inneburit att prospekteringen inom dessa områden har upphört. Även andra områden har undandragits exploatering. Om det skall vara möjligt att alltjämt hålla fast vid de mineralpolitiska målen bör denna försvagning kompenseras eller i vart fall inte fortgå. Mot bakgrund härav bör det inom andra områden kunna bli lättare att få tillstånd till verksamhet som är förknippad med mineralhantering. Exempelvis bör en bedömning, där prövningsmyndigheten efter en övergripande avvägning av frågan om hushållning med naturresurserna funnit att bearbetning kan ske, inte utan mycket starka skäl kunna ändras så länge frågan om bearbetning är aktuell.

Genom NRL skall en sådan övergripande avvägning av hushållningsfrågan ske. Därvid förutsätts mineralintresset kunna få ge vika för andra intressen, även inom områden där värdefulla mineraliska ämnen förekommer. Inte bara riksintressen skall därvid beaktas utan hänsyn skall

tas till även regionala och lokala intressen. Prövningen avses ske i tillståndsärenden enligt exempelvis mineralagstiftningen, miljöskyddslagstiftningen, vattenlagstiftningen och byggnadslagstiftningen. Mineralutvinning förutsätter som regel tillstånd i alla dessa hänseenden. Detta skulle kunna få till följd att samma frågor med stöd av NRL kommer att prövas vid minst fyra tillfällen, ofta med möjlighet att föra talan i tre instanser. Den avvägning i hushållningsfrågan, som skall göras i ärendet om bearbetningskoncession och tillämpning av NRL skulle därmed kunna få en annan utgång i ett senare ärende. Ett sådant system innebär en rättsosäkerhet för innehavaren av en bearbetningsrätt som enligt vår mening skulle kunna äventyra den svenska mineralnäringens bestånd, särskilt som stora delar av den traditionella gruvdriften redan är hotad till följd av bristande lönsamhet. Om man inte vill göra avkall på de mineralpolitiska målen för att tillgodose andra intressen måste man därför enligt vår mening utforma prövningssystemet så att den första avvägningen enligt NRL — vare sig den görs i koncessionsärendet eller senare — får genomslag vid senare prövning enligt annan lagstiftning.

Vi vill också framhålla att det i landet finns endast 25 malmgruvor i drift. Under de senaste decennierna har mycket få nya gruvor öppnats. I vart fall har det inte skett i samma takt som äldre fyndigheter har tagit slut eller blivit olönsamma. Som vi har framhållit tidigare har mineralnäringen stagnerat sedan mitten av 1970-talet. Uppnående av de mineralpolitiska målen förutsätter att bearbetning av nya fyndigheter påbörjas i högre takt än äldre upphör att producera. Det är därför angeläget att bearbetning verkligen kommer till stånd där brytvärda fyndigheter påträffas. Ofta torde också sådana områden där lönsam bearbetning kan komma till stånd vara av riksintresse. NRLs bestämmelser ger således mineralpolitiska intressen utrymme att konkurrera med motstående riksintressen i de fall sådana skulle föreligga. Vi återkommer till NRL och mineralagstiftningens anknötning till bestämmelserna däri i det följande (avsnitt 4.7).

4.2.7 Utvidgning av kretsen lagreglerade mineral

De övergripande mineralpolitiska målen är att främja tillgodogörandet av inhemska mineralfyndigheter och att tillförsäkra svensk industri tillgång till mineraliska ämnen.

Bestämmelserna i GL och ML täcker emellertid inte alla mineraliska ämnen. Ett stort antal är oreglerade. Detta medför främst att sådan prospektering som inte kan göras med stöd av allemansrätten fordrar att markägaren ger sitt medgivande. Detsamma gäller bearbetning. Några möjligheter till statlig kontroll över hur resurserna utnyttjas finns inte.

Under framväxten av de bestämmelser som nu finns i GL och ML har kretsen av reglerade mineraliska ämnen successivt ökats, allteftersom det bedömts angeläget att de bearbetas inom landet.

Vi har i uppdrag att överväga om undersökning och bearbetning av ytterligare ämnen skall regleras genom lagstiftning.

Vi lägger i betänkandet fram förslag till mineralagstiftning som uppmuntrar mineralletningen samtidigt som möjligheter ges till en sådan

offentlig kontroll över bearbetningen som man vill uppnå med MLs bestämmelser.

Frågan om urvalet av ämnen i en sådan lagstiftning bör därför kunna bedömas efter samma principer som man tidigare följt när det gäller urvalet av ämnen i GL. Urvalet bör således i första hand grunda sig på en bedömning av hurvida det är värdefullt för landet att ämnet eftersöks och bearbetas. Några mineraliska ämnen som skulle behöva regleras uteslutande i syfte att koncessionsmyndigheten skall kunna förhindra utvinning finns enligt vår mening inte.

Vid urvalet måste också hänsyn tas till markägarens intresse. I första hand bör därför en utvidgning ta sikte på ämnen som i likhet med de nuvarande inmutningsbara och koncessionspliktiga ämnena kräver sådana resurser att eftersöka och bearbeta att markägare i allmänhet inte har några möjligheter att bedriva verksamheten. Vi skall i det följande närmare överväga vilka ämnen som bör införas i lagen förutom dem i GL och ML (avsnitt 4.8).

4.2.8 Övriga frågor

Vi har också enligt direktiven att ta upp en del särskilda frågor. Bland dessa är skyldigheten att utge undersökningsresultat till tillsynsmyndigheten sedan ett tillstånd till undersökning har upphört. Det har hävdats att den som får favören att ensam undersöka ett område för viss tid, särskilt om staten bidrar till kostnaderna för undersökning, bör åläggas att ställa resultaten till andras förfogande om han själv inte använder dem för fortsatt verksamhet. En svårighet i sammanhanget är emellertid att undersökningen kan ha kostat prospektören relativt stora summor och att resultaten kan ha ett ekonomiskt värde. En inte ringa handel med undersökningsresultat pågår också mellan gruvbolagen. Härtill kommer att resultaten sannolikt har karaktären av företagshemligheter. Sådana skyddas i andra sammanhang för insyn genom bestämmelser i sekretesslagen (1980:100) och lagen (1931:152) med vissa bestämmelser om illojal konkurrens. Risken att få undersökningsresultat utlämnade kan också vara hämmande på prospekteringsviljan. Å andra sidan torde en mer systematisk insamling och förvaring av undersökningsresultat än vad som nu sker i sig vara av värde för prospekteringen. Det vore värdefullt för prospektörerna att kunna få en samlad bild av vilka undersökningar som har gjorts i ett visst område. Ännu värdefullare vore naturligtvis att få del av resultaten i större eller mindre utsträckning. Dessa värden får vägas mot den skada som därigenom åsamkas de prospektörer, som har utfört undersökningarna och prospekteringen som helhet. Vi återkommer till detta.

Andra frågor vi tar upp är prövningsförfarandet och frågan om bergsstatens tillsyn över jordägarmineral. Vi behandlar också fullföljdssystemet. Detta är enligt vår mening onödigt vittförgrenat och krångligt. Vi skall därför överväga om inte förenklingar kan ske.

4.3 Tillstånd till undersökning

4.3.1 Vårt förslag

Särskilt tillstånd skall krävas för undersökningsarbete, med vissa smärre undantag. En sökande skall ges tillstånd om han kan lämna ett rimligt motiv för sitt antagande att undersökning av området kan leda till upptäckt av koncessionsbelagt ämne. Ansökan skall avslås om sökanden uppenbarligen saknar möjlighet eller avsikt att få tillstånd ändamålsenligt undersökningsarbete. Särskilda krav på kompetens ställs om ansökningen gäller olja, gasformiga kolväten eller diamant.

Tiden för ansökan avgör vem av flera kompetenta sökande som skall få tillståndet.

Inga villkor skall kunna ställas i tillståndet utom beträffande olja och gasformiga kolväten.

Tillstånd gäller i princip i tre år. Tillståndshavaren får rätt att utan markägarens tillåtelse och med ensamrätt under denna tid utföra undersökning inom området.

Innan arbetet påbörjas skall underrättelse sändas till markägaren och innehavare av nyttjanderätt och servitut till marken samt innehavare av sådan särskild rätt som berörs av arbetet. Den som lider skada eller intrång av arbetet skall ha ersättning härför.

Tillståndshavaren skall kunna — som nu är fallet enligt ML — avstå från tillståndet under löpande undersökningstid.

4.3.2 Sammanfattning av skälen

Bestämmelserna om undersökning i GL har enligt allmän uppfattning fungerat bra. I stort sett bör de därför behållas och gälla även koncessionsmineralen i ML. Det är dock angeläget att tillstånd till undersökning utnyttjas för så intensivt undersökningsarbete som möjligt och att tillståndet inte behålls längre än nödvändigt. Därför har det uttryckts önskemål om att införa bestämmelser som stimulerar tillståndshavaren till aktivitet i högre grad än de nuvarande bestämmelserna i GL. Vi har övervägt ett flertal åtgärder. Avgiftshöjning anser vi inte lämpligt på grund av att den kan få en dämpande effekt på prospekteringen. Att ge möjlighet till att förena tillståndet med villkor om visst arbete är knappast möjligt på det stadium då tillståndet söks eftersom man då inte vet vilka undersökningsåtgärder som är motiverade.

Allmänna intressen och enskild rätt skyddas i tillräcklig utsträckning av lagbestämmelser. Möjligheter att föreskriva villkor i detta syfte behövs därför inte.

Att införa ett långtgående kompetenskrav redan på undersökningsstadiet skulle hämma privatpersoners mineralletningsverksamhet, vilket inte är önskvärt. Dock anser vi att sökanden i normalfallet bör i någon mån visa sin kompetens och vilja att undersöka området. Därför föreslår

vi en viss skärpning i kraven för att få undersökningstillstånd i förhållande till vad som gäller inmutning enligt GL. När det gäller borring efter olja och gas är förhållandena annorlunda. Sådan undersökning är förenad med avsevärda risker. Därför föreslår vi att särskilda krav ställs på prospektörerna, liknande dem som annars ställs på den som beviljas bearbetningskoncession. Detsamma gäller diamantprospektering på grund av de höga kraven på tekniska och ekonomiska resurser som sådan undersökning ställer.

Liksom enligt GL får tillståndshavaren enligt förslaget ensamrätt under tre år att utföra undersökning utan markägarens tillstånd. Några krav på ändringar i dessa hänseenden har inte framställts av någon.

När det gäller ersättning för skada och intrång har vi inte funnit skäl att frånga bestämmelserna i GL och ML. Med tanke främst på renskötselrätten föreslås att skyldigheten att underrätta innehavare av särskild rätt utvidgas till att i vissa fall avse även annan särskild rätt än nyttjanderätt och servitut.

Enligt GL är den första undersökningsperioden tre år, varken mer eller mindre. För att ge prospektörerna ytterligare incitament att snabbare undersöka områdena och att därefter omedelbart göra sig av med ointressanta sådana föreslår vi att de skall kunna avstå ifrån tillståndet efter kortare tid.

4.3.3 Skälen för vårt förslag

Det står var och en fritt att söka och erhålla inmutning. Området får dock inte göras större än att inmutaren kan undersöka det i dess helhet på ett ändamålsenligt sätt. Det skall vidare ha för ändamålet lämplig form. I kravet på att inmutaren skall kunna undersöka området på ett ändamålsenligt sätt ligger en viss kompetensprövning. För att bergmästaren skall kunna få ledning för sin bedömning av det inmutade områdets storlek kan han med stöd av 2 kap. 8 § GL begära att sökanden ger in en plan för undersökningsarbetets bedrivande och en utredning om sina möjligheter att fullfölja planen. I praxis tillämpas bestämmelserna så att ingen prövning görs av sökandens möjlighet att undersöka områden upp till 100 ha. När ansökan avser ett större område kräver bergmästaren in uppgifter om undersökningsresurser och undersökningsplan av enskilda personer eller företag vars kompetens och ekonomiska resurser är okända. Undersökningstiden är tre år från dagen för mutsedelns utfärdande.

Enligt 6 § ML får undersökningskoncession beviljas endast den, som från allmän synpunkt är lämpad att utföra undersökningen. Villkor om viss aktivitet kan föreskrivas, liksom att avgifter skall erläggas till staten. Giltighetstiden kan bestämmas från fall till fall. I förarbetena (prop. 1974:146 s. 82) uttalas dock att tiden bör sättas till mellan tre och fem år. Beträffande praxis kan sägas, att den i stort sett anknyter till motsvarande bestämmelser i GL. Ingen ansökan har avslagits med hänvisning till att sökanden varit olämplig. Arealavgift tas ut på samma sätt som enligt GL.

De flesta av kommitténs experter anser att de nuvarande bestämmel-

serna om undersökning i GL har fungerat bra. Som grund för denna uppfattning har framförts bl. a. att bestämmelserna är enkla att tillämpa och möjliggör en snabb handläggning. Konsekvenserna är också lätta att överblicka för prospektörerna. Den kritik som har framförts riktar sig i huvudsak mot regleringen av rätten till bearbetning. Den kritiken får dock naturligen en viss betydelse även för utformningen av bestämmelserna för undersökning. På enskilda punkter har riktats kritik även mot bestämmelserna om undersökning. Därvid har bl. a. uttryckts önskemål om åtgärder för att ytterligare stimulera till aktivitet på inmutade områden. Det är ur samhällets synpunkt angeläget att undersökning av en fyndighet sker så snabbt som möjligt sedan tillståndet meddelats. Skälen härtill är flera. Ett är att chanserna att upptäcka utvinningsbara fyndigheter som regel ökar ju intensivare undersökningen bedrivs. Ett annat är att områden som bedöms ointressanta av en prospektör snabbare blir tillgängliga för andra prospektörer, måhända från annorlunda utgångspunkter än den förre haft. Även därigenom ökar möjligheterna att utvinningsbara fyndigheter upptäcks.

Ett undersökningstillstånd kan också vara en viss belastning för de fastigheter som tillståndet berör. Detta gäller i synnerhet tätbebyggda trakter i södra Sverige och i Mellansverige. Ur markägarens synpunkt är det en fördel att tillståndet upphör så snart som möjligt på ointressanta områden.

Det är således angeläget att undersökningstillstånd utnyttjas för intensivt undersökningsarbete och inte behålls längre än vad som är nödvändigt för detta ändamål. I syfte att uppnå detta är flera åtgärder tänkbara.

Ett sätt är att höja arealavgifterna kraftigt. Därigenom ökas pressen på prospektörerna att slutföra undersökningen under den första perioden. Avgiftsinstrumentet är dock inte i dess nuvarande utformning flexibelt. Det slår inte bara mot den som utan anledning varit passiv utan även mot den som har haft fullgoda skäl att hålla kvar tillståndet under längre tid. Höga avgifter kan minska intresset för prospekteringen.

Arealavgiften kan därför inte utgöra det huvudsakliga instrumentet för att höja undersökningsaktiviteten men kan kanske utgöra ett komplement till andra åtgärder.

Ett annat sätt att aktivera tillståndshavaren är att förena tillståndet med villkor att visst undersökningsarbete skall utföras eller att en viss summa pengar skall brukas för undersökningen. En sådan möjlighet finns enligt ML. När ansökan görs, är det emellertid som regel inte känt vilka undersökningsmetoder som är lämpliga just i det område som ansökan gäller. Det är därför inte möjligt att ange undersökningsarbetets inriktning. Dessutom vet man inte med säkerhet om området innehåller intressanta mineral. När det gäller inmutningsbara mineral vet man inte så mycket om vilken del inom det undersökta området som är intressant. Är det fråga om koncessionsmineral vet man visserligen ibland utsträckningen av minerallagren men kvaliteten är i huvudsak okänd. Det är ju dessa frågor undersökningen skall ge besked om. Det kan finnas skäl att lägga ner undersökningen inom en kortare tid, sedan man konstaterat att området är ointressant. Omvänt kan det tämligen snart visa sig att omfattande och dyrbara undersökningar är befogade. Kanske kommer under-

sökningen att koncentrera sig till en liten del av området. Måhända visar det sig att områden bredvid det ursprungliga i stället är intressanta. Allt detta är okänt då tillståndet beviljas. Därmed framstår det inte som ändamålsenligt att ange ens volymen av det arbete som skall utföras. Vi vill därför inte föreslå några bestämmelser om detta.

Ytterligare ett sätt att skapa förutsättningar för att undersökningar skall bedrivas snabbt och ändamålsenligt är att se till att endast kompetenta prospektörer kan få tillstånd och att tillstånd inte ges för större område än som motsvaras av sökandens möjlighet att utföra ändamålsenlig undersökning. Som framgått i det föregående finns i GL regler som syftar till detta. Prövningen tar emellertid endast sikte på områdets storlek och undersökningstidens längd. Här finns således utrymme för viss skärpning utan att för den skull kompetenta sökande riskerar att bli utan tillstånd.

I och för sig kunde det synas ändamålsenligt att utföra en fullständig kompetensprövning redan på undersökningsstadiet. Därigenom kunde man förhindra ej seriösa prospektörer från att överhuvudtaget få rätt att undersöka ett område. En sådan prövning kan i dag göras beträffande undersökningskoncession enligt ML. Denna lösning diskuterades även för de inmutningsbara mineralens del under förarbetena till GL. Av flera skäl ansågs den emellertid mindre lämplig. Bl. a. framhölls svårigheterna att i samband med ansökan pröva vad som kan anses utgöra ändamålsenligt undersökningsarbete och därmed också att bedöma sökandens kompetens att utföra sådant arbete. Man pekade också på att enskilda privatpersoners malmletningsverksamhet — som ansågs värdefull i vissa hänseenden — skulle avta om man ställde upp kompetenskrav som inte kunde uppfyllas av enskilda. Det fanns därför skäl att gå fram med viss försiktighet (prop. 1974:32 s. 104, jämför SOU 1969:10 s. 144).

Enligt vad vi har kunnat finna råder det delade meningar om värdet av vad man kan kalla amatörprospektering. En del prospekteringsföretag anser att den har betydelse endast därigenom att den skapar förståelse och goodwill för den yrkesmässiga prospekteringen och i förlängningen även för gruvverksamhet. Andra pekar på att en del fyndigheter dock ursprungligen har upptäckts just av amatörer och menar att denna form av prospektering ger ett värdefullt tillskott till den totala prospekteringen i landet. Staten och gruvbolagen satsar också pengar på att uppmuntra allmänheten till att leta efter mineral, främst inom ramen för de s. k. organiserade mineraljakterna som anordnas i flera delar av landet. En närmare beskrivning av dessa finns i bilaga 3, avsnitt 5.3. FRIMO har i sitt beänkande (Ds I 1986:7) Utveckling av landets organiserade mineraljakter föreslagit en viss samordning av de organiserade mineraljakterna. Det finns mot denna bakgrund alltså skäl att hålla möjligheten öppen för amatörprospektörer att få tillstånd till undersökning. De överväganden som gjordes i detta hänseende under förarbetena till GL har därför alltså för sig.

I vissa fall kan undersökningsarbetet vara sådant att en kompetensprövning är nödvändig. Undersökning av olje- och gasfyndigheter utgör en särskilt riskfylld verksamhet med avseende på miljön och arbetarskyddet. Själva fyndigheten torde också kunna äventyras genom en

oskicklig undersökning. Därför bör tillståndsmyndigheten ha möjlighet att kräva en viss kompetens hos sökanden. Som vi senare skall närmare redovisa i avsnitt 4.8, föreslår vi att minerallagstiftningen skall omfatta ett antal nya ämnen, däribland diamant. Diamantprospektering skiljer sig såtillvida från annan prospektering, att den ställer höga krav på ekonomiska och tekniska resurser. Kostnaderna för undersökning kan uppgå till omkring 100 miljoner kronor. Därför bör även i fråga om diamant kunna ställas krav på sökandens kompetens. När det gäller de ämnen i övrigt som lagen skall omfatta enligt förslaget, föreligger ingen skillnad i de hänseenden som är avgörande för bestämmelserna om undersökning. Samma regler kan därför gälla för alla dessa ämnen.

För att få tillstånd till undersökning av olja, gasformiga kolväten och diamant, bör således krävas att prospektören besitter de kunskaper och resurser som behövs för att genomföra seriösa undersökningar. Med dessa undantag bör reglerna emellertid inte utformas så, att en fullständig kompetensprövning blir nödvändig.

Frågan är då om sökanden i normalfallet bör i någon enklare form redan i samband med ansökan visa sin kompetens och vilja att undersöka området ändamålsenligt inom undersökningstiden.

Rimligt är att ställa krav på ett visst underlag som motiv för ansökan. Något egentligt beviskrav kan naturligen inte ställas på detta stadium. Det bör vara tillräckligt att det framstår som möjligt att undersökning av området kan leda till fynd av något koncessionspliktigt ämne. Underlaget för ansökan kan bestå av t. ex. blockfynd, flyganomali, annat undersökningsresultat eller en slutsats, grundad på en geologisk teori. Ett sådant krav skulle knappast verka avskräckande på amatörprospekteringen. Däremot skulle det utvisa att prospektören har företagit åtgärder redan före ansökan och därmed utgöra ett indicium på hans vilja att undersöka området ändamålsenligt. Samtidigt skulle det utgöra ett prov på hans förmåga att utföra åtminstone en elementär undersökning. Tillstånd bör inte kunna ges om sökanden uppenbart saknar möjlighet eller avsikt att bedriva ändamålsenligt undersökningsarbete.

Även från en annan synpunkt kan det vara motiverat att begära underlag för en ansökan om undersökningstillstånd. Inmutning läggs ibland på tämligen svaga indikationer. Etablerade prospektörers ansökningar prövas inte särskilt ingående. Viss kritik har riktats mot detta. Bl. a. har det gjorts gällande att det finns en tendens att muta in omotiverat stora områden. Denna kritik har enligt vår mening visst fog för sig. Genom ett sådant förfarande kan prospektören, utan att själv ha några indikationer, hindra andra att utföra undersökningar. En bestämmelse om att sökanden måste redovisa ett rimligt motiv för sin ansökan är ägnat att motverka sådana tendenser.

De krav som vi föreslår ovan är inte större än att flertalet prospektörer uppfyller dem. Därmed kommer — liksom för närvarande — konkurrens att uppstå mellan sökande inom samma område. Som vi har anfört under avsnitt 4.2.2 är det utmärkande för GL att den som först anmäler ett fynd hos myndigheten har företräde till undersökningsrätten. Detta moment, som är av betydelse för prospekteringsviljan, har inte i sig utsetts för kritik. Vi anser det viktigt för prospekteringsviljan att det finns

kvar i en ny lag. Därför föreslår vi att den som först har ansökt om undersökningstillstånd skall ha företräde vid konkurrens.

Enligt ML krävs i regel koncession även för undersökning. Vårt förslag innebär således ingen förändring i dessa hänseenden beträffande koncessionsmineralen. Däremot skulle vårt förslag om att tiden för ansökan tillmäts avgörande betydelse vid konkurrens mellan kompetenta sökande, innebära ett minskat inflytande för det allmänna när det gäller att avgöra vem som skall tillåtas undersöka ett område. Förslaget innebär samtidigt ett enklare och billigare förfarande i förhållande till vad som gäller enligt ML. En sådan förenkling är förutsatt i direktiven och är i sig önskvärd. Av rationella skäl bör också samma bestämmelser gälla alla mineral i en ny lag. Så långt möjligt bör således förslaget omfatta även MLs mineral. Frågan är då om undersökning av något eller några av dessa måste regleras särskilt eller om förslaget kan göras tillämpligt på dem överlag.

Vid bedömningen skall till en början konstateras att samhällets inflytande inte heller enligt ML är utan inskränkningar. Enligt 8 § ML får den som innehar eller har ansökt om rättighet enligt GL eller ML med fastighetsägarens medgivande söka även efter mineral som annars skulle ha krävt koncession. Även fastighetsägaren får utan koncession söka efter sådant mineral. Det sagda förutsätter dock att ingen annan har koncession inom området.

Det första mineral som i Sverige belades med koncessionsplikt var stenkolet. Anledningen var i korthet följande. På grund av stenkolets förekomstsätt måste mycket större områden tas i anspråk för stenkolsbrytning än för annan gruvdrift. Marken i de stenkolsförande områdena hade i allmänhet högre värde än marken i malmtrakter. Efter 1800-talets mitt hade man utfärdat en mycket stor mängd mutsedlar och spekulation hade förekommit till förfång för jordägarna och stenkolsindustrin. Inmutningssystemet föreföll därför mindre väl lämpat för stenkol. Att å andra sidan ersätta inmutningssystemet med frivilliga uppgörelser med jordägarna skulle kunna hindra bearbetning eftersom sådan krävde stora sammanhängande markområden. Genom ett koncessionssystem kunde man tillgodose såväl jordägarens som industrins skäligen anspråk. Koncession skulle medges endast om ett verkligt industriellt behov fanns. Därigenom blev jordägaren skyddad mot det intrång som inmutningsrätten medförde. Stenkolslagens syfte var alltså främst att genomföra en tillfredsställande reglering av förhållandet mellan stenkolsindustrin och jordägarna (prop. 1886:4).

Därefter intogs först saltfyndigheter och sedan olje- och gasfyndigheter i stenkolslagen under motivering att de skäl som föranlett koncessionsförfarande beträffande stenkolet var tillämpliga även beträffande dessa mineral (prop. 1917:165 och 1933:85).

Beträffande stenkol, salt, olja och gas är således koncessionsförfarandet ursprungligen i huvudsak avsett att möjliggöra avvägning mellan motstående intressen främst när frågan om bearbetning skall avgöras och inte frågan om vem av flera kompetenta sökande som skall erhålla koncessionen, än mindre vem som bör erhålla rätt att leta efter dessa ämnen.

Sedermera gjordes även rätten att eftersöka och bearbeta alunskiffer

för att utvinna olja (numera alunskiffer överhuvudtaget) koncessionspliktigt. Därvid angavs delvis andra skäl för koncessionsplikten. Dessa var att staten skulle få möjlighet att med tanke på framtida behov begränsa produktionen samt möjlighet att såsom villkor för koncessionen stadga viss minimiproduktion.

När bestämmelser om uran och torium tillfogades stenkolslagen år 1945 anfördes som skäl att det med hänsyn till den utomordentliga betydelse som uran och uranföreningar hade ur försvars- och utrikespolitisk synpunkt var angeläget att snabbt vidta åtgärder, varigenom utnyttjandet av sådana tillgångar ställdes under statlig kontroll.

Vid senare lagstiftning om hantering av uran har denna ståndpunkt i stort vidhållits.

När bestämmelsen om uran och torium år 1974 togs in i ML framhöll föredraganden i propositionen (prop. 1974:146 s. 66) bl. a. att den möjlighet som koncessionslagstiftningen ger till kontroll av att utvinning sker på sådant sätt att allmänna intressen tillgodoses, framstår som ett allt viktigare skäl till sådan lagstiftning. Detta gäller särskilt sådana ämnen som har stor energipolitisk betydelse såsom olja, gas och uran.

Skälet för att införa koncessionsplikt för dessa mineral har sålunda varit att staten därigenom kan se till att en seriös exploator får utvinningsrätten och få möjlighet att påverka hushållningen genom villkor i koncessionen. På senare år har man också ställt sig tveksam till lämpligheten av att utvinna och använda uran. Detta medför att staten bör ha möjlighet att vid behov förhindra exploatering, vilket är möjligt i en koncessionslagstiftning.

Av uppgifter från SGU framgår att konkurrerande ansökningar om koncessioner enligt ML utom såvitt avser energitorv inte har prövats. I ett fall har konkurrerande ansökningar resulterat i att sökandena bildat ett gemensamt bolag, som därefter har fått koncessionen. Inga ansökningar om undersökningskoncession har heller avslagits. Däremot har några avseende uran återkallats. Vårt förslag innebär inget obligatoriskt samband mellan undersökning och bearbetningsrätt. När det gäller hantering av de radiokativa uran- och toriumhaltiga mineralen krävs särskilt tillstånd enligt lagen (1984:3) om kärnteknisk verksamhet. Det finns mot denna bakgrund knappast skäl att i minerallagstiftningen ställa några särskilda krav på den som skall kunna få tillstånd till undersökning av uran- och toriumhaltiga mineral eller alunskiffer.

Slutligen har genom ML elfasta och klinkrade leror införts under koncessionslagstiftningen. Därvid anfördes som skäl att dessa förekommer tillsammans med stenkol och att brytningen av lera framstod som mer och mer betydelsefull medan stenkolsbrytningen som sådan hade blivit olönsam. De synpunkter som förut anförts beträffande stenkol ansågs således gälla även för de koncessionspliktiga lerorna.

Som framgått ger GLs bestämmelser — som vi anser bör överföras till en ny lag — myndigheterna möjlighet att kräva in plan för undersökningsarbetet och utredning om sökandens kompetens. Sådan utredning krävs också in vid tveksamhet. Myndigheten har också enligt GL möjlighet att anpassa områdets omfattning till sökandens kompetens. Huruvida ansökan kan avslås på denna grund enligt GL är oviss. Vårt förslag

innebär att myndigheten kan avslå ansökan om sökanden är uppenbart olämplig att undersöka fyndigheten eller projektet är alltför omfattande för att sökanden vid en realistisk bedömning framstår som förmögen att genomföra det. Detta gäller alla mineral. Statens möjligheter att ingripa i sådana fall blir således inte mindre enligt vårt förslag än enligt ML.

Det förefaller således inte vara i första hand önskemål om att reglera valet av prospektör som har utgjort skäl att införa koncessionsplikt för mineralen i ML. I vart fall synes önskemål om att inte lägga hinder för prospekteringen ha fått väga tyngre.

De skäl som har legat till grund för koncessionsbestämmelserna i ML ger mot bakgrund härav inte anledning till att undanta dessa mineral från principen att dagen för ansökan är avgörande vid konkurrens.

Vi har i det föregående konstaterat att det inte är ändamålsenligt att föreskriva villkor i undersökningstillstånd för att skapa aktivitet. Enligt ML kan emellertid undersökningskoncession också förenas med villkor till skydd för allmänna intressen eller enskild rätt. Sådana villkor är — bortsett från dem i olje- och gaskoncessioner — mycket ovanliga. Detta torde huvudsakligen bero på att det skydd som dessa intressen har enligt lag är tillräckligt omfattande. Som vi skall utveckla närmare i det följande (avsnitt 4.7) föreslår vi att minerallagstiftningens nuvarande bestämmelser till skydd för motstående intressen skall behållas. Bestämmelserna om hinder mot undersökning skyddar flertalet motstående intressen. Vi föreslår också en bestämmelse om att arbete skall bedrivas så att minsta skada och intrång vållas. Dessutom föreslår vi att annan lagstiftning alltjämt skall vara tillämplig på undersökningsarbeten. Exempelvis medför 20 § naturvårdslagen skyldighet att samråda med länsstyrelsen om arbetsföretaget medför ingrepp som kan väsentligt förändra naturmiljön. Även andra möjligheter att skydda naturmiljön finns. Vi hänvisar här till avsnitt 4.7.3. Vi förordar också att prövningsmyndigheten blir skyldig att sända ansökan till kommunen och länsstyrelsen för att dessa skall få möjlighet till tidig kontakt med sökanden för att bevaka motstående allmänna intressen. Slutligen föreslår vi, som vi strax skall komma till, en utökad skyldighet för tillståndshavaren att underrätta sakägare innan undersökningsarbete påbörjas. Detta anser vi, som vi anför under avsnitt 4.7, vara tillräckligt för att skydda motstående intressen under undersökningsfasen. Att överväga villkor skulle medföra en längre prövningstid och merarbete för myndigheten, utan att medföra motsvarande nytta för de berörda intressena. Vi föreslår därför ingen möjlighet att föreskriva sådana villkor i tillståndet.

Prospektering efter olja och gasformiga kolväten är, som vi nyss har anfört, särskilt riskfylld. Därför förekommer i samband med undersökningskoncessioner beträffande dessa mineral enligt ML omfattande villkor, huvudsakligen för att förhindra s. k. blow-out. Vi föreslår därför att villkor till skydd för allmänna intressen eller enskild rätt får föreskrivas i undersökningstillstånd beträffande dessa ämnen.

Undersökningstiden enligt GL är tre år med rätt till förlängning på vissa villkor som vi återkommer till i följande avsnitt. Tiden tre år anses i branschen vara väl anpassad. De moment som hänför sig till tillståndets rättsverkan är gemensamma för GLs och MLs bestämmelser. Tillstånds-

havaren har ensamrätt att utföra undersökningsarbeten inom området. Han får dessutom utföra arbetet utan markägarens tillstånd. Det är — om man bortser från att inmutningen i princip medför rätt till bearbetning — denna rättsverkan som ger tillståndet dess innehåll. Några krav på ändringar i dessa hänseenden har inte rests och vi har heller inte funnit anledning att överväga sådana ändringar.

Skyldigheten att underrätta sakägare innan arbete skall påbörjas omfattar enligt GL och ML endast markägare samt innehavare av servitut och nyttjanderätt till marken. Innehavare av annan särskild rätt behöver således inte underrättas. Bland sådana rättigheter är det framför allt renskötseln som kan lida skada av arbetet. Ofta kan skadan motverkas eller begränsas om undersökningsarbetet kan utföras vid viss tid eller begränsas till ett särskilt område. Vi föreslår att tillståndshavaren skall vara skyldig att underrätta innehavare av sådan särskild rätt som kan beröras av arbetet. När det gäller rätt till ersättning för skada och intrång bör samma bestämmelser som enligt GL och ML gälla.

Vanligen kan inmutaren redan på ett tidigt stadium konstatera om området är intressant eller ej. I praktiken utnyttjas därför mestadels endast den första undersökningsperioden av tre år. Enligt prospektörerna används många gånger endast en del av denna tid. Det förekommer också att handläggningstiden mellan ansökan och beslut hos bergmästaren utnyttjas för sådana undersökningar som kan göras med stöd av allemansrätten och att ansökan på grund av undersökningsresultaten ändras eller återkallas. Trots att detta förfarande innebär en möjlighet att ganska väl anpassa undersökningsområdet anser likväl flera prospektörer att en möjlighet bör finnas att avstå från ett undersökningsområde under löpande undersökningstid. Detta anses särskilt angeläget om arealavgifterna skulle höjas väsentligt. Under förutsättning att årliga arealavgifter uttas skulle detta ge incitament till snabbare undersökningar och kortare undersökningstider. Såvitt gäller andra och tredje undersökningsperioden kan sökanden enligt GL genom att ansöka om en kortare period i sänder själv reglera undersökningstidens längd. Vi föreslår att den bestämmelse i ML som gör det möjligt att avstå från rätten till undersökning under löpande undersökningsperiod får en motsvarighet i en kommande lag.

4.4 Förutsättningar för förlängning av undersökningstillstånd

4.4.1 Vårt förslag

Systemet med tre undersökningsperioder tas över från GL. Kravet på aktivitet skärps något.

För att få tillståndet förlängt efter tre år skall sökanden visa att han har utfört ett ändamålsenligt undersökningsarbete eller att han har haft ett rimligt motiv att underlåta detta samt göra troligt att sådant undersökningsarbete kommer att inledas under perioden.

För att få förlängning i ytterligare högst fyra år skall sökanden — liksom för närvarande enligt GL — visa synnerliga skäl.

Det ettåriga omuttningsförbudet ersätts med en karenstid på tre år som gäller endast för den förre innehavaren. Han skall dock kunna utnyttja hela den sammanlagda tillståndstiden innan karenstiden börjar.

4.4.2 Sammanfattning av skälen

Det nuvarande systemet i GL med tre undersökningsperioder anses allmänt vara ändamålsenligt. Det bör därför behållas. Enligt nuvarande bestämmelser kan de flesta sökande påräkna förlängning mer eller mindre rutinmässigt. Därigenom är undersökningstiden i praktiken sex år utan någon närmare kontroll av aktiviteten. Detta anser vi — av samma skäl som vi i föregående avsnitt anført för en skärpning av tillståndsprövningen — inte vara tillfredsställande. Vi föreslår därför en skärpning av kraven för att erhålla förlängning efter tre år. För förlängning efter sex år krävs synnerliga skäl enligt GL. Detta har vi inte funnit anledning att frånga i den nya lagen.

Den nuvarande regeln om inmutningsförbud i GL innebär att området, som har varit föremål för undersöknings- eller bearbetningsrätt stängs för verksamhet under ett år från det att tillståndet upphör. Detta gäller oavsett hur länge tillståndet har gällt och avser alla. Den tidigare innehavaren kan således inte under detta år erhålla en andra undersökningsperiod, även om han hade haft rätt till detta vid den förstas utgång. Å andra sidan kan ingen annan heller undersöka området, även om denne finner det intressant. Denna reglering är enligt vår mening inte till fördel för prospekteringsverksamheten. Vi föreslår i stället en treårig karenstid, som endast gäller för den tidigare innehavaren och som inte börjar löpa förrän hela den sammanlagda undersökningstiden har avslutats.

4.4.3 Skälen för vårt förslag

Efter ansökan hos bergmästaren kan inmutaren enligt GL få undersökningstiden förlängd med högst tre år förutsatt att ändamålsenligt undersökningsarbete utförts eller kan antas bli utfört.

Efter ansökan hos bergmästaren kan undersökningstiden förlängas i ytterligare högst fyra år. Kraven på att erhålla en andra förlängning är att synnerliga skäl föreligger. Därmed avses enligt vad som framgår av förarbetena (prop. 1974:32 s. 155 f) att sådant som tvist om inmutningsrätten, långvarig arbetsinställelse, naturkatastrof, fyndighetens beskaffenhet, särskilda naturförhållanden eller därmed jämförlig omständighet har hindrat eller försvårat undersökningsarbetet.

För inmutningen skall erläggas en viss avgift, beräknad efter områdets areal. Efter förlängning utgår förhöjd avgift. Detta innebär en viss press på inmutaren att påskynda undersökningsarbetet. Avgiften är dock relativt blygsam i förhållande till andra kostnader för prospektering, 7 kronor per hektar och år för de tre första åren och 10 kronor per hektar och år efter förlängning.

Förlängning av undersökningskoncession enligt ML har sökts i några fall. Samtliga sökande har medgivits förlängning. En undersökningskoncession kan upphöra under löpande giltighetstid på innehavarens begäran.

Undersökningsaktiviteten har visst samband med undersökningstidens längd. Ett system där undersökningstiden bestäms av tillståndsmyndigheten från fall till fall övervägdes av gruvrättsutredningen men ansågs inte lämpligt. Främsta skälet härtill var den osäkerhet om tidsåtgången för undersökningsarbetena som råder vid tidpunkten för ansökan (prop. 1974:32 s. 103). Detta synsätt äger, enligt vad vi har inhämtat från de prospekterade organisationerna och kommitténs experter, alljämt giltighet. Det nuvarande systemet med tre undersökningsperioder anses bland dessa väl motsvara de faktiska behoven.

Något skäl till att det sagda inte skulle gälla även koncessionsmineral har vi inte funnit. Skälet till att ingen särskild giltighetstid har föreskrivits i ML angavs under förarbetena vara den väntade ringa frekvensen av koncessionsärenden. Vid en sådan samordning som här föreslås faller detta skäl bort.

Endast två privatpersoner har erhållit förlängning av undersökningstiden enligt GL. Detta innebär att bestämmelserna om kompetensprövning vid förlängning tillsammans med andra faktorer — sannolikt i huvudsak de höga kostnaderna för ändamålsenliga undersökningar — i realiteten medför att endast etablerade prospektörer kan få rätt att undersöka en fyndighet under mer än tre år. Bestämmelserna fyller således väl sin funktion med avseende på kompetensprövningen.

Enligt GL krävs för förlängning att ändamålsenliga undersökningar har påbörjats eller kan antas komma att företas. Detta krav är inte särdeles högt. Enligt förarbetena till GL skall kända, kompetenta inmutare utan närmare prövning få förlängning i tre år. Detta innebär i praktiken att inmutaren kan räkna med en tid på sex år. För att stimulera till aktivitet bör detta krav skärpas något. Det får dock inte ske urskillningslöst.

Det förhållandet att ett undersökningsområde inte har undersökts under den första treårsperioden kan troligen i de flesta fall motiveras. Exempelvis kan området utgöra ett av flera som undersöks i en viss ordning enligt prospektörens planering. Arbetet kan också vara försenat av olika skäl. Även andra rationella skäl kan sannolikt vara för handen. I de fall då underlåtenheten inte kan förklaras av sådana skäl bör emellertid förlängning inte komma till stånd, även om prospektören anses som seriös. Det förhållandet att tillståndet syftar till att möjliggöra undersökning bör särskilt markeras. Förlängning bör därför göras beroende av att det framstår som troligt att ändamålsenlig undersökning kommer att utföras under förlängningstiden.

Därför föreslår vi att förlängning skall ges första gången endast om tillståndshavaren har utfört ändamålsenligt undersökningsarbete eller han har en rimlig förklaring till att så inte har skett och dessutom kan göra troligt att sådant arbete kommer att inledas.

För förlängning efter sex år enligt GL krävs synnerliga skäl. Vi har inte funnit skäl att frånga den ordningen.

För att göra bestämmelserna om begränsad undersökningstid och förlängningsprövning meningsfulla krävs någon form av karenstid efter det att undersökningstiden har gått till ända. Under denna tid skall det inte vara möjligt för prospektören att få nytt tillstånd. I GL har detta lösts genom ett ettårigt s. k. ommutningsförbud. Under ett år efter det att inmutningen upphört kan ingen få ny inmutning. Därefter kan vem som helst — således även tidigare inmutare — få ny inmutning. Avsikten är främst att ingen skall kunna söka inmutning på nytt i stället för förlängning. Bestämmelsen är dock föga ändamålsenlig. Det enda innehavaren riskerar genom att underlåta att förlänga inmutningen och i stället avvakta förbudets utgång och därefter muta om, är att han eventuellt får dela rättigheten med någon annan. Denna risk är minimal, eftersom inmutaren ofta har överlägsen kännedom om området och för det mesta överhuvudtaget är den ende som känner till att det är av intresse. Dessutom kan inmutaren inte få förlängning om han ansöker efter det att den första treårsperioden gått tillända. Han måste således alltid i anslutning till att undersökningstiden upphör ta ställning till om han skall ha förlängning eller ej. Bättre vore enligt vår mening om han kunde få utnyttja hela undersökningstiden oavsett om han låtit tillståndet upphöra och under någon tid inte hållit det vid liv. En sådan reglering blir ännu angelägnare om — som vi föreslår i avsnitt 4.3 — det blir möjligt att avstå från tillståndet innan den beviljade undersökningstiden har löpt tillända. Sannolikt blir tillståndshavaren än mer benägen att släppa ett område innan tre år har gått, om han vet att han inte är utestängd från möjligheten att senare få tillstånd för den resterande tiden. Å andra sidan måste exploatören — om området är intressant — inom sex eller ibland tio år föra fram undersökningarna så, att det blir möjligt att söka koncession. I annat fall riskerar han att andra söker tillstånd under karenstiden. Detta system kan antas påverka exploatörerna så att de släpper ointressanta områden tidigt och i stället koncentrerar sig på intressanta. Därigenom vinnas en bättre struktur på innehavet av rättigheter och sannolikt en ökad effektivitet. I och för sig kan ett sådant system kringgås genom bulvan. Detta

försvåras därigenom att — som vi skall komma till i det följande — en lämplighetsprövning skall ske i frågan om bearbetningskoncession. Förvärv genom överlåtelse kräver dessutom myndighetstillstånd enligt vår förslag. Förvärvstillstånd skall vägras om förvärvaren inte hade kunnat erhålla tillstånd eller koncession genom egen ansökan. Dessa förhållanden gör att det kommer att ställas stora krav även på den som agerar som bulvan. Svårigheterna att arrangera bulvanskap kommer därmed oftast att överstiga de svårigheter som det innebär att följa lagen på denna punkt.

4.5 Sambandet mellan undersökningsverksamheten och rätten att bearbeta upptäckta mineral

4.5.1 Vårt förslag

Undersökningstillstånd skall inte obligatoriskt ge rätt till kommande bearbetning.

Sökanden skall ha möjlighet att i samband med ansökan om sådant tillstånd eller senare under undersökningstiden begära bindande förhandsbesked huruvida han framför andra kommer att få bearbetningskoncession.

Har ingen sökande erhållit företrädesrätt skall vid konkurrens om bearbetningskoncessionen beaktas särskilt om någon har påvisat eller bearbetat koncessionsmineral inom området.

4.5.2 Sammanfattning av skälen

Den kritik som har riktats mot inmutningssystemet enligt GL har främst avsett att staten inte har tillräckligt inflytande över tillståndsgivningen. Vi har därför att lägga fram ett förslag till ett koncessionssystem. Ett sådant innebär att rätten till undersökning inte — som enligt GL — mer eller mindre automatiskt ger rätt även till bearbetning. I enlighet härmed föreslår vi att undersökningstillstånd inte obligatoriskt skall ge rätt till bearbetning.

Emellertid kan det minska prospekteringsviljan att helt bryta sambandet mellan undersökning och rätten till bearbetning. Om detta skall undvikas måste prospektörerna redan när undersökningstillståndet ges ha en möjlighet att bedöma sina utsikter att få bearbetningskoncession. Att redan på det stadiet genomföra en total prövning av rätten till bearbetning är av rationella skäl uteslutet. Däremot kan sökandens lämplighet i och för sig prövas. Vi föreslår därför att sökanden skall ha rätt till förhandsbesked, huruvida han framför andra kommer att få en eventuell bearbetningskoncession.

Om sådan företrädesrätt inte finns är det ändå oftast lämpligt att ge

bearbetningskoncession åt den, som har varit verksam inom området genom undersökning eller bearbetning. Vi föreslår därför att detta skall beaktas särskilt vid koncessionsprövningen.

4.5.3 Skälen för vårt förslag

Som framgått i det föregående innebär GLs bestämmelser att undersökningsrätten tillfaller den som först kommer in med ansökan. Vidare innebär inmutningen också att innehavaren i princip har rätt att bearbeta och tillgodogöra sig den fyndighet han hittar. I syfte att ge det allmänna inflytande över exploateringen av en fyndighet, har olika åtgärder vidtagits inom GLs ram. Exempel på detta är bestämmelser om kronoandel och inlösen samt tidsbegränsningen av utmål till 25 år. Som vi anfört i det föregående innebär dessa bestämmelser endast möjlighet att ingripa i efterhand. Inlösen förutsätter också att den inlösande eller prövningsmyndigheten fullgör en avsevärd utredning. Det krävs nämligen att man genom åtgärden uppnår betydande teknisk och ekonomisk fördel eller att det är av synnerlig vikt från allmän synpunkt att undersökning eller bearbetning kommer till stånd. För det allmänna måste det vara bättre att kunna utöva en viss kontroll redan när rättigheten beviljas och därefter fortlöpande och under enkla former kunna upprätthålla ett visst krav på aktivitet från den, som har fått rätten att exploatera mineraltillgångar. Vi har att överväga ett system som beträffande bearbetning huvudsakligen bygger på koncessionsprincipen, vilket innebär att man inte kan ge undersökaren en mer eller mindre automatisk rätt till bearbetning. Å andra sidan kan ett gruvföretag inte förmås att satsa på kostsamma undersökningar utan att få rimliga garantier för att få rätten att bearbeta en påträffad fyndighet.

En lösning på denna motsättning kan tyckas vara att prospektören alltid hålls ekonomiskt skadelös när någon annan får rätt till bearbetning. Det stöter emellertid på betydande svårigheter att utforma bestämmelser som tar full hänsyn till den förlust som prospektören gör genom att han går miste om utvinningsrätten. Ofta blir resultatet av en undersökning endast att området visar sig ointressant. Endast omkring en gång på ett hundra resulterar undersökningen i att utmål söks. Jämför man i stället ytorna finner man att förhållandet är ett till tusen. Prospektören har kostnader för att undersöka även de områden som inte visar sig intressanta. Kostnaderna för sådana "bommar" räknar han med att täcka genom driften av de gruvor som han kan öppna. Ersättningen måste därför bestämmas med denna utgångspunkt. Det ställer sig dock utomordentligt svårt att avgöra vilka "bommar" man skall räkna in i kostnaden för ett visst utmål.

En annan svårighet innebär det förhållandet, att endast ett utmål av tio bearbetas. Många utmål ligger obearbetade i decennier innan verksamhet påbörjas. Det framtida ekonomiska utfallet låter sig dessutom inte beräknas vid tidpunkten då rätten till bearbetning prövas även om det då står klart att brytning är lönsam. Dessa och andra osäkerhetsfaktorer gör att det inte är möjligt att bedöma prospektörens förlust på grund av att

man tar ifrån honom rätten att bearbeta en fyndighet. Med tanke på att mycken kostsam undersökning återstår då bearbetningsrätten avgörs är det i själva verket så, att man inte ens vet om fortsatt verksamhet skulle ha inneburit vinst eller förlust för honom.

Härtill kommer att ersättningen, om den kunde fastställas, i de fall då gruvbrytning verkligen visat sig lönsam skulle bli så stor, att ingen vore intresserad av att ta emot bearbetningsrätten. Detta system är därför inte realistiskt.

Beträffande koncessionsmineralen vars utbredning ju är känd i huvudsak är riskerna inte lika stora. Därför borde dessa problem inte vara lika uttalade. Möjligheten att enligt 5 § ML ge rätt till bearbetningskoncession och undersökningskoncession samtidigt har inte utnyttjats vid något tillfälle såvitt gäller de mineral som för närvarande är reglerade i ML. Däremot har i praxis i stor utsträckning undersökningskoncessionerna enligt ML förenats med villkor att prospektören kan påräkna företräde framför andra i fråga om en eventuellt följande bearbetningskoncession. Det har ansetts rimligt att prospektören åtminstone skall kunna erhålla ett bindande besked huruvida det är lämpligt att just han får rätten till bearbetning. Skulle svaret bli negativt kan han lämna området med relativt små förluster. Om detta anses rimligt beträffande mineral i ML är det enligt vår mening nödvändigt för mineral i GL. Knappt någon skulle annars våga ta den ekonomiska risk sökandet innebär.

Vi förordar därför i enlighet med den praxis, som tillämpas i koncessioner enligt ML, att innehavaren av ett undersökningstillstånd får möjlighet att efter särskild prövning erhålla förhandsbesked beträffande företrädesrätt till bearbetning.

Prövningsgrunderna bör inskränka sig till vad som är motiverat av den fråga som skall avgöras, nämligen valet av exploator. Det är i huvudsak två moment som ingår i denna prövning. Det första hänför sig till sökandens förhållanden. Myndigheten skall se till att koncessionen ges endast åt den som har tekniska och ekonomiska resurser att bedriva rationell undersökning och bearbetning och även i övrigt är lämplig för uppgiften. Det andra momentet i prövningen hänför sig till områdets belägenhet i förhållande till andra mineralrätter och syftar till att i mer flagranta fall undvika orationella brukningsenheter. Vi kommer att närmare beröra prövningsgrunderna i avsnitt 4.6.3. Att bedöma sökandens erfarenheter och resurser att bedriva bearbetningen kan i praktiken inte vålla några större svårigheter. Endast ett begränsat antal tänkbara sökande uppfyller de krav som ställs. Dessa sökande är väl kända. Kostnaderna för malmbevisning och behovet av ingående kännedom om marknaden utgör i sig en garanti för att sökanden är kompetent. Bedömningen kan således i de flesta fall göras snabbt och utan ingående utredning. För nya företag kan det i de första tillståndsärendena bli någon tidsutdräkt. Ett nytt företag, som ämnar etablera sig inom mineralbranschen får dock förutsättas ha gjort grundliga kalkyler och noga övervägt detta steg. Det borde därför inte vara alltför svårt ens för ett sådant företag att visa sin lämplighet.

Inte heller när det gäller att utreda arronderingsfrågor bör alltför stora svårigheter möta. Bergsstaten kommer att ha allt erforderligt material rörande mineralrättigheter och kan snabbt konstatera om någon annan

än sökanden uppenbarligen kan utnyttja fyndigheten mer ändamålsenligt med hänsyn till fyndighetens belägenhet.

Prövningen av sökandes lämplighet bör således kunna göras förhållandevis snabbt och enkelt.

En komplikation i sammanhanget är den långa tid som ofta kommer att förflyta mellan beslut om undersökningsrätt och beslut om bearbetning. Det kan med fog göras gällande att det bör vara tillräckligt att exploatören är lämplig vid det senare tillfället. Lämplighetskravet kan då nämligen bättre anpassas till fyndighetens beskaffenhet. Vid en prövning i samband med undersökningstillståndet nödgas man många gånger ställa kraven så högt att endast företag som klarar de allra dyraste och svåraste typerna av bearbetning kan få positivt besked om företrädesrätt. Därigenom skulle små och medelstora företag avskräckas från att prospektera.

Dessa farhågor bör emellertid inte överdrivas. Branschens långsiktiga inriktning samt stora och osäkra investeringar borgar som tidigare anförts för att inga företag som inte är nog förberedda på allvar reflekterar över att föra en fyndighet fram till malmbevisning. Det torde också i regel förhålla sig så, att den som har undersökt en fyndighet och då påvisat utvinningsbara kvantiteter mineral är den lämpligaste att bearbeta fyndigheten, eftersom han är ensam om att ha kännedom om den. För att poängtera detta och ytterligare stärka undersökarens ställning bör i lagen anges att tidigare verksamhet inom området skall beaktas vid konkurrens om bearbetningskoncession om förhandsbesked saknas.

Enligt vår mening bör positivt förhandsbesked inte innebära annat än att innehavaren har företräde vid konkurrens. Det fritar honom inte från att uppfylla samma minimikrav senare när frågan om bearbetningskoncessionen skall avgöras. Han kan emellertid då genom att t. ex. anlita entreprenör skaffa sig de kunskaper och färdigheter han saknar vid undersökningsfasen. Därför bör man öppna en möjlighet även för den som i något avseende brister vid tidpunkten för undersökningstillståndet att erhålla positivt förhandsbesked, om han kan göra troligt att han senare kan uppfylla lämplighetskraven. Ett exempel är att han saknar egna kunskaper i ett visst avseende men visar att han kan skaffa sig dem.

Vi föreslår därför bestämmelser som innebär att innehavaren av undersökningstillstånd inte obligatoriskt har rätt till bearbetning men att han kan påkalla förhandsbesked huruvida han framför andra skall få en bearbetningskoncession som kan komma att meddelas inom undersökningsområdet. För att få detta skall han uppfylla de lämplighetskrav som senare kommer att ställas vid bearbetningskoncession eller göra troligt att han kommer att uppfylla dem då. Saknas förhandsbesked skall tidigare verksamhet på fyndigheten beaktas vid konkurrens. Genom denna lösning öppnas en möjlighet att tillgodose såväl kravet på att öka det allmännas inflytande över vem som skall bearbeta en viss fyndighet som kravet på att sökanden skall få tidig kännedom om sina möjligheter att få bearbeta fyndigheten.

4.6 Bearbetningskoncession

4.6.1 Vårt förslag

För bearbetning skall krävas särskilt tillstånd (koncession). MLs bestämmelser läggs i princip till grund för förvärv och innehav av koncessionen.

För koncession skall krävas att en fyndighet som sannolikt kan ekonomiskt tillgodogöras blivit påträffad. På sökanden skall ställas kravet att han är lämplig att bearbeta fyndigheten och att dennas belägenhet inte gör det olämpligt att han får koncessionen. Verksamheten får vidare inte vara olämplig med hänsyn till ett ändamålsenligt utforskande och tillvaratagande av naturtillgångarna. Dessutom skall krävas att koncessionen inte strider mot hushållningsbestämmelserna i NRL. Denna fråga behandlas i nästföljande avsnitt.

Förhandsbesked om rätt till bearbetning är bindande om sökanden alltjämt uppfyller de lämplighetskrav som har legat till grund för beskedet. Gör sökanden inte det eller saknas förhandsbesked skall vid konkurrens den sökande som ur allmän synpunkt är mest lämplig erhålla koncessionen. Sökandens verksamhet inom området skall härvid särskilt beaktas.

I verksamhet som koncessionen avser skall staten ha rätt till andel med hälften. Den nuvarande arealavgiften får ingen motsvarighet för nya rättigheter.

Rättsförhållandet mellan staten och exploitören i fråga om bearbetningskoncession regleras genom bestämmelser om samäganderätt, liknande dem i GL.

Koncession skall gälla i viss tid, minst tio år, om inte sökanden begär kortare tid.

Koncession förlängs utan prövning med tio år i sänder om bearbetning pågår, såvida inte koncessionshavaren begär kortare tid.

Koncession kan förlängas även i annat fall efter prövning. Sådan förlängning sker på minst fem år, om inte sökanden begär kortare tid.

Bestämmelserna om statsgruvefält och inlösen av utmål i GL får ingen motsvarighet i den nya lagen.

4.6.2 Sammanfattning av skälen

Vi har enligt direktiven att lägga fram förslag till en lagstiftning som i huvudsak bygger på koncessionsprincipen. Därmed är givet att bearbetningsrätt skall — liksom för närvarande enligt ML — ges i form av koncession efter prövning av en statlig myndighet. Prövningen innefattar till en början en bedömning av om det överhuvudtaget är lämpligt att ge koncession för fyndigheten. Självklart är också att koncession skall ges endast till den som är lämplig att bearbeta fyndigheten. Prövningen skall avse sökandens möjlighet att ta tillvara fyndigheten med hänsyn till bl. a.

tekniska och ekonomiska resurser. Fyndighetens belägenhet i förhållande till pågående utvinning skall kunna tillmätas betydelse.

Enligt GL har staten ingen möjlighet att tvinga en utmålshavare till aktivitet. Staten får dock kronoandel, dvs. hälften i alla utmål som läggs för annan. Därigenom får staten rätt att mot exploatörens vilja starta eller utöka bearbetning, s. k. brytningsvitsord. Samma rätt har exploatören gentemot staten. Den mest aktive gynnas alltså. Vi har enligt direktiven att utgå ifrån att statligt deltagande alltjämt skall vara möjligt enligt den nya lagen. Enligt ML kan staten ges obegränsad del i verksamheten. En sådan rätt är enligt vår mening alltför långtgående. Vi föreslår därför att staten ges samma möjligheter till deltagande som enligt GL. Vi utgår från att avtal om förvaltningen träffas. För sådana fall, där så inte sker måste dock bestämmelser om samäganderätt finnas.

Vi anser emellertid inte att det statliga inflytandet över den pågående verksamheten inom koncessionsområdena därmed är tillfredsställande. Dessa områden är alltför många och vidsträckta för att staten med rimliga resurser skall ha möjlighet att utöva tillräckligt inflytande genom delägarskap. Vi menar därför att en kontroll av hur tillstånden utnyttjas bör göras med vissa mellanrum. Vi har därför valt att föreslå möjlighet till relativt korta koncessionsperioder med obligatorisk förlängning om koncessioner utnyttjas på avsett vis och möjlighet till förlängning efter särskild prövning i andra fall. Därmed saknas också anledning att ha kvar de arealavgifter, som utgår i aktivitetsskapande syfte. Det ekonomiska utbytet för staten anser vi bör regleras avtalsvägen mellan exploatören och staten i egenskap av innehavare av kronoandelen. Därmed finns inte heller av denna anledning skäl att ha kvar arealavgifterna.

4.6.3 Skälen för vårt förslag

Som vi tidigare framhållit har vi enligt direktiven att utgå ifrån ett system som i huvudsak bygger på koncessionsprincipen och att bearbetningsrätt således skall beviljas efter prövning av en statlig myndighet. Bestämmelserna kommer således att i huvudsak anknyta till MLs regler i detta hänseende. Vi utgår därmed från att även bearbetning av gruvlagsmineralen i fortsättningen skall kräva koncession.

Krav på det sannolika ekonomiska utbytet av utvinningen

I mineralagstiftningen uppställs krav på att en fyndighet skall vara ekonomiskt möjlig att bearbeta för att tillstånd till detta skall ges. Enligt GL har inmutaren rätt att få utmål anvisat om han kan visa att för teknisk bearbetning lämpat mineral finns inom området i sådan mängd att fyndigheten sannolikt kan göras till föremål för gruvdrift. Den utredning, som sökanden företer i detta hänseende kallas malmbevisning. Enligt riktlinjer, som har utarbetats av statens industriverk (den centrala mineralpolitiska myndigheten under perioden den 1 juli 1973 till den 30 juni 1982) i samråd med bergsstaten, skall inmutningsbart mineral påvisas i sådan mängd att gruvdrift sannolikt är möjlig inom 25 år. Visas detta är kravet uppfyllt. För bearbetningskoncession enligt ML krävs att fyndig-

het som kan ekonomiskt tillgodogöras blivit påträffad. Denna bestämmelse tillämpas på samma sätt som den i GL. I den nya lagen bör det på motsvarande sätt krävas för att koncession skall beviljas, att fyndigheten sannolikt kan ekonomiskt tillgodogöras. Liksom tidigare bör innebörden därav närmare bestämmas genom riktlinjer.

Lämplighetsprövningen

Det nyssnämnda kravet på malmbevisning förutsätter omfattande resurser och kunskaper hos sökanden. Att undersöka en fyndighet fram till utmålsläggning kostar normalt omkring tio miljoner kronor. Härtill kommer att det ekonomiska utbytet av verksamheten är mycket osäkert. Vid utmålsläggningen är det sällan klarlagt om fyndigheten är omedelbart brytvärd. Dessa förhållanden gör att det anses uteslutet att någon som saknar tekniska och ekonomiska förutsättningar för att bearbeta en fyndighet skulle kunna eller ens vilja försöka uppfylla beviskravet beträffande utbytet av utvinningen. Enligt uppgift från bergsstaten har utmål enligt GL hittills endast meddelats LKAB, Boliden Mineral AB och NSG. En formell prövning av sökandens lämplighet i tekniskt och ekonomiskt hänseende torde således knappast innebära någon skillnad i praktiken i jämförelse med vad som nu gäller.

GLs system är som förut sagts inte förenligt med den grundläggande principen i koncessionssystemet, nämligen att koncessionsmyndigheterna från fall till fall har att pröva om en sökande är från allmän synpunkt lämplig att utöva den verksamhet som han söker koncession för.

Enligt direktiven skall prövningen vara beroende av sökandens förutsättningar att tillvarata fyndigheten. Som vi har anfört i avsnitt 4.5.3 är det enligt vårt förslag i huvudsak två moment som ingår i lämplighetsprövningen. Det första momentet hänför sig till sökandens förhållanden. Myndigheten skall se till att koncession ges endast åt den som kan antas ha tekniska och ekonomiska resurser att bedriva rationell fortsatt undersökning och bearbetning samt även i övrigt är lämplig för uppgiften. Med det senare avses att företaget är seriöst i mer allmän bemärkelse, dvs. har en vilja att bedriva ändamålsenlig utvinning. Som grund för bedömningen torde i de flesta fall kunna läggas företagets tidigare verksamhet. De tekniska och ekonomiska resurser som är erforderliga varierar väsentligt mellan olika fyndigheter. Bedömningen bör ske utifrån vad som krävs med hänsyn till fyndighetens beskaffenhet. I lämpligheten ingår även en bedömning med avseende på mineralet som sådant. Myndigheten kan någon gång anse att undersökning och bearbetning av viss typ av mineral bör anföras en viss exploatör. Detta kan vara fallet med exempelvis mineral av försvars- och utrikespolitisk betydelse eller mineral som har stor betydelse för folkhushållet. Sådana mineral utgör t. ex. olja, gas och uran, som idag är koncessionsbelagda i ML.

Det andra momentet i prövningen hänför sig till områdets belägenhet i förhållande till andra mineralrättigheter. Prospektering från ett flertal organisationers sida har i vissa fall lett till att inmutningar och utmål med olika ägare ligger tätt intill varandra. Detta skulle kunna försvåra eller förhindra rationell prospektering och bearbetning.

Frågan om komplikationer i förhållandet mellan innehavare av gruvrätter aktualiserades av Malmutredningen för Norrbotten i betänkandet (SOU 1963:36) Malmen i Norrbotten och togs även upp som en särskild punkt i gruvrättsutredningens direktiv.

Malmutredningen uttalade bl. a.:

Utredningen har särskilt fäst sig vid, att något legalt hinder inte finns mot uppkomsten av situationer innebärande att en inmutare låser en annan eller att två eller flera inmutare låser varandra. Oavsett om sådana spärrar uppkommit oavsiktligt eller avsiktligt, innebär de risker för att rationell brytningsplanering eller gruvbrytning över huvud omöjliggörs inom de av spärrarna berörda områdena.

Senare har delegationen för mellansvensk gruvindustri i en rapport (Ds I 1981:2) berört arronderingsfrågorna i Mellansverige. Beträffande järnmalm-utmålen fann delegationen ingenting som kunde innebära svårigheter eller hinder för gruvdriften. Av övriga utmål var endast ett fåtal så ingående undersökta att man kunde bedöma deras betydelse som malm-bas för befintliga anrikningsverk. Delegationen fann det angeläget att dessa snarast undersöktes och uttryckte särskilt att detta var problematiskt då det gäller utmål som innehades av mindre företag, enskilda eller ej gruvdrivande större företag. Dessa utmål måste nämligen enligt delegationen med största sannolikhet utnyttjas i samband med driften av de befintliga anrikningsverken. Annars skulle brytningsmöjligheterna gå förlorade.

Under vårt arbete har det framkommit att sådana komplikationer fortfarande skulle kunna aktualiseras. Som exempel har i sammanhanget nämnts splittringen av gruvrätter i närheten av gruvbolaget Vieille Montagnes utmål i Zinkgruvan vilken fått till följd att gruvans fortbestånd kan komma att bli beroende av att avtal kan träffas med prospektörer som inte själva bedriver gruvverksamhet i området.

I ett koncessionssystem bör man enligt vår mening ta till vara möjligheterna att från början åstadkomma bättre brukningsenheter genom att vid prövningen beakta arronderingsfrågor. Detta bör ske redan när man bedömer vem som skall få koncessionen. Vi inser dock att möjligheterna härtill är begränsade, liksom att man i allmänhet bör kunna räkna med att frågorna löses genom frivilliga avtal mellan parterna. Vi menar dock att man inte bör avstå från möjligheten att — i vart fall när missförhållandet är uppenbart — förebygga en ineffektiv arrondering i de fall en sådan kan förutses.

Således bör lämpligheten prövas utifrån två prövningsgrunder, nämligen dels att sökanden är vederhäftig samt har de kunskaper och resurser som behövs, dels att det är lämpligt ur arronderingssynpunkt att just sökanden bedriver bearbetningen.

Vi har i annat sammanhang föreslagit bestämmelser om förhandsbesked när det gäller rätt till bearbetning. Därvid har vi föreslagit att sökandens kompetens att bearbeta fyndigheten skall prövas. Förhandsbesked avser i första hand att garantera innehavaren företräde vid konkurrens. Prövningsgrunderna när det gäller sökandens kompetens skall emellertid vara desamma för bearbetningskoncession och förhandsbesked. Om

sökanden har erhållit besked om företrädesrätt skall prövningen i koncessionsärendet därför inskränkas till frågan om sökanden till följd av ändrade omständigheter har blivit olämplig som exploatör.

Vid konkurrens där flera ansökningar kan komma ifråga skall naturligtvis den som har fått förhandsbesked om företräde ha koncessionen. Finns inte förhandsbesked får man vid konkurrens bedöma vem av sökandena som är ur allmän synpunkt mest lämplig att erhålla koncessionen. I regel torde därvid den som uppfyller lämplighetskraven och under lång tid undersökt en fyndighet och påvisat utvinningsbart mineral framstå som lämpligast ur allmän synpunkt att bearbeta fyndigheten, även om han inte har företrädesrätt. Som sagts förut menar vi att sökandens verksamhet inom området skall särskilt beaktas vid konkurrens.

Mineralpolitisk prövning

GL ger inte prövningsmyndigheten några möjligheter att beakta mineralpolitiska synpunkter i utmålsärenden. Vid den diskretionära bedömning som skall göras enligt ML kan prövningsmyndigheten däremot väga in sådana.

I olika sammanhang har framhållits att det är en brist i GL att prövningsmyndigheten inte kan pröva om det är önskvärt att bearbetning överhuvudtaget kommer till stånd. Att så är fallet kan i de flesta fall anses vara självklart med hänsyn till de fördelar ur olika synpunkter som verksamheten för med sig för landet. Undantagsvis kan det emellertid te sig tveksamt. Ett tänkbart skäl skulle kunna vara att bearbetning skulle kunna medföra oönskade försvars- eller utrikespolitiska konsekvenser. Skälet till att man tog in uran i ML var exempelvis dettas förväntade betydelse ur försvars- och utrikespolitisk synpunkt.

Vi anser att i koncessionsprövningen bör ingå en mineralpolitisk prövning på det sättet att koncession skall meddelas endast om verksamheten inte är olämplig med hänsyn till ett ändamålsenligt utforskande och tillvaratagande av mineraltillgångarna.

Kravet på aktivitet

Enligt GL har staten inte någon möjlighet att tvinga en utmålshavare till aktivitet. Statens möjligheter till inflytande bygger i huvudsak på rätten till kronoandel. Denna innebär att staten automatiskt får andel med hälften i utmål, som läggs för annan än staten. Staten har dock möjlighet att avstå från kronoandel.

Genom kronoandel erhåller staten s. k. brytningsvitsord, dvs. rätt att mot annan delägares vilja starta eller utöka undersökning eller bearbetning inom utmålet. Andelen ger också staten rätt att om vissa förutsättningar föreligger inlösa utmål enligt reglerna i 10 kap. GL.

Skälen för kronoandelssystemet utvecklades närmare under förarbetena till GL. Bl. a. framhölls möjligheterna att genom en aktiv statlig gruvpolitik få till stånd ett ändamålsenligt utnyttjande av utmål. Kronoandelen förutsattes vid behov kunna utnyttjas för att sätta igång undersökning eller gruvdrift på vilande utmål i statlig regi. Ett annat sätt att åstadkom-

ma aktivitet angavs vara att arrendera ut andelen till intresserat företag. Det ansågs att kronoandelen därigenom utgjorde ett värdefullt instrument för det allmänna att påverka gruvnäringens struktur. Tillsammans med bestämmelserna om inlösen ansågs den kunna fylla funktionen som instrument för att åstadkomma önskvärd aktivitet. Det är också huvudsakligen i sin ägarfunktion som staten har möjlighet att inom GLs ram verka för de mineralpolitiska målen. Bestämmelserna om inlösen har aldrig tillämpats. Inte heller kronoandelen har brukats för att få till stånd brytning i statlig regi. Detta förhållande tyder enligt kritiken på att NSG inte har tillräckliga resurser att ta tillvara de möjligheter som faktiskt finns att framtvunga aktivitet. En av koncessionssystemets fördelar är därför, menar kritikerna, att man kan utforma bearbetningsrättigheter så, att inte innehavaren avvaktar med brytning i strid med det allmännas intressen.

Enligt direktiven skall staten dock även i fortsättningen ha rätt att delta i verksamheten eller kunna föreskriva att särskild avgift i stället skall erläggas. Vi har således att utgå ifrån att statligt deltagande kan användas som mineralpolitiskt medel.

Enligt ML finns ingen begränsning i statens rätt till andel i verksamheten. Staten har dock hittills i koncessioner enligt ML förbehållit sig just 50 procent av verksamheten. Vi har i det föregående framhållit att osäkerhet beträffande vem av flera konkurrenter som skall få tillstånd att bearbeta en mineralfyndighet kan befaras inverka hämmande på prospekteringen. Samma följd kan det få att införa bestämmelser som i alltför hög grad lämnar prospektören i ovetskap om de ekonomiska förutsättningarna för exploatering av fyndigheten. Inför utsikten att koncessionsvillkoren kan bli så betungande att rätten till bearbetning inte kan utnyttjas skulle inte många, om ens någon, av de etablerade enskilda prospektörerna fortsätta sin verksamhet. Vi anser det därför nödvändigt att begränsa möjligheten till statligt deltagande på det sätt som nu gäller enligt GL. Vi föreslår därför att staten skall ha rätt till andel med hälften i bearbetningsrätten.

En lagfäst bestämmelse om bestämd andel åt staten som enda alternativ medför flera fördelar. Den skapar stadga och säkerhet för prospektörerna, samtidigt som det allmänna ges möjlighet till inflytande över driften. Detta förutsätter dock att staten har tillräckliga resurser om behov av att ingripa skulle uppstå, annars kan systemet bli verkningslöst i praktiken. En nackdel med kronoandelen är risken för att statens resurser splittras på så många andelar att resurserna inte räcker till för att staten skall kunna utgöra en effektiv motvikt mot innehavare av den andra andelen i varje enskilt fall. Redan att avgöra var och när ett ingripande är motiverat samt hur det bör ske kan vara förenat med stora kostnader och krav på kunskaper.

Om fler än ett företag finns på marknaden har vart och ett av dessa i ett kronoandelssystem färre andelar i gruvrätter än staten. Som framhållits är omkring ett utmål av tio samtidigt föremål för bearbetning. Staten skulle således på de övriga göra affärsmässiga prognoser baserade på i huvudsak egna undersökningar för att utröna om passiviteten är befogad eller ej. Om statens företrädare sålunda skall kontrollera att aktiviteten

på varje utmål är den vid varje tillfälle mest ändamålsenliga, ställs större krav på denna myndighet än på gruvbolagen sammanlagt. Det torde knappast vara möjligt att satsa resurser av sådant format att den statliga myndigheten skulle kunna fylla en sådan funktion. Företagen har därför ett ekonomiskt och kunskapsmässigt övertag som äventyrar kronoandelens funktion i detta hänseende. Kronoandelen behöver därför kompletteras med en möjlighet att kontrollera aktiviteten på koncessionsområdena. Vi återkommer strax härtill.

För att hälftendel av rättigheten skall ge möjlighet till inflytande över aktiviteten i koncessionsområdet finns bestämmelser om brytningsvitsord och även andra bestämmelser om samägande i GL. Dessa kan ligga till grund för utformande av motsvarande bestämmelser i ett koncessionssystem.

Vi föreslår således att staten ges rätt till andel i verksamheten med högst hälften och att bestämmelser liknande dem i GL om samäganderätt i utmål tas in i den nya lagen.

Som ovan framhållits krävs att aktiviteten på annat sätt kan kontrolleras. Det finns olika sätt att uppmuntra till eller framkalla aktivitet. Ett sätt är att genom villkor i koncessionen föreskriva vilka åtgärder som skall vidtas under koncessionstiden. Det är dock förenat med stora svårigheter att fastställa ändamålsenliga villkor i detta hänseende. Skälen härtill är i korthet följande.

Mot kravet på maximal aktivitet står kraven på att kunna trygga verksamhetens fortbestånd genom en långsiktig planering. En vanlig strategi vid svenska sulfidmalmsgruvor är enligt vad vi har inhämtat att försöka driva undersökningsverksamheten så att man i anslutning till varje anrikningsverk har en malmbas som motsvarar mellan tio och femton års produktion. En sådan framförhållning anses allmänt inom branschen vara nödvändig vid seriös gruvdrift. Vi vill för vår del understryka behovet av en sådan framförhållning. Det kan således vara nödvändigt att avvakta med brytning av en fyndighet som i och för sig är omedelbart brytvärd. Som framhållits i det föregående är det emellertid när utmålsläggning sker ovisst om utvinning skall komma till stånd. Som regel föreligger endast en sannolikhet för att så skall ske under en tjugofemårsperiod. Det är mot bakgrund härav inte möjligt att vid utmålsläggningen avgöra när det kan vara rimligt att påbörja brytning på utmålet. Det kan heller inte ligga i samhällets intresse att tvinga fram olönsam brytning eller äventyra företagens långsiktiga planering och därmed kontinuiteten i verksamheten. Det skall också framhållas, att åtskilliga faktorer av betydelse för bearbetningsteknik och anrikningsförfarande är okända när frågan om bearbetningsrätten avgörs. Mycket undersökningsarbete återstår att utföra för att utröna det lämpligaste sättet att ta tillvara fyndigheten. Det är därför enligt vår mening som regel inte möjligt att i koncessionen ställa upp villkor om viss aktivitet i framtiden.

Ett annat sätt att kontrollera innehavarens verksamhet är att med vissa mellanrum pröva om förutsättningarna för koncessioner som inte har lett till bearbetning fortfarande finns. Detta kan uppnås genom att koncessionstiden sätts förhållandevis kort med obligatorisk rätt till förlängning för den som utnyttjar rättigheten på det i koncessionen avsedda sättet.

Tiden bör dock inte sättas alltför kort. Som sagts förut förutsätter en seriös gruvverksamhet tio à femton års framförhållning. Med hänsyn härtill bör prövning inte ske innan tio år förflutit från tillståndsprovningen, om inte sökanden själv önskar kortare tid. Utmål enligt GL ges på 25 år. Enligt förarbetena till ML (prop. 1974:146 s. 82) bör bearbetningskoncession inte ges för längre tid än 25 år. I praxis ges oftast just denna tid. Också vi menar att koncession inte annat än i sällsynta fall bör ges för mer än 25 år. Ofta torde kortare tid vara motiverat för att bereda möjlighet för myndigheten att kontrollera sökandens aktivitet. Beroende på vad som anses rimligt vid koncessionsgivningen, bör man också kunna bestämma längre tid. Vid förlängningen bör den fortsatta koncessionstiden kunna sättas kortare än den första. Vi föreslår att tiden inte får vara kortare än fem år. I de fall bearbetning pågår fyller omprövningen ingen aktivitetsskapande funktion. Förlängningen bör därför i det fallet ske utan särskild ansökan. Tiden bör vara tio år, om inte koncessionshavaren begär kortare tid.

Möjligheten att med relativt korta mellanrum ompröva förutsättningarna för koncessionen gör också bestämmelser motsvarande dem om inlösen i GL obehövligen för att åstadkomma en rationell gruvdrift. Vårt förslag innehåller också en möjlighet att om synnerliga skäl föreligger, återkalla en koncession mot ersättning. Inte heller för att bringa en koncession att upphöra under koncessionstiden behövs således bestämmelser om inlösen. Vårt förslag innehåller därför inga inlösenbestämmelser.

Ekonomiskt utbyte för staten och försvarsavgifter

Som tidigare framhållits innebär GLs bestämmelser bl. a. att staten genom att utnyttja kronoandelen kan försäkra sig om att få del av det ekonomiska resultatet i gruvbrytningsverksamhet. Staten arrenderar också regelmässigt ut kronoandelarna till gruvinnehavaren. Därutöver utger utmålsinnehavaren försvarsavgift till staten med för närvarande 45 kronor per år och ha av utmålets areal.

Att därutöver ge staten möjlighet att redan genom villkor i koncessionen erhålla någon form av ersättning från en kommande rörelse, stöter på svårigheter liknande dem som uppkommer om man försöker föreskriva aktivitetskrav i koncessionsvillkoren. Som regel återstår vid detta tillfälle mycket arbete med undersökning av fyndigheten samt bedömning av framtida utbud och efterfrågan, innan man vet hur verksamhetens ekonomi kommer att gestalta sig.

Sådana villkor, som i detalj tar hänsyn till alla tänkbara situationer i dessa avseenden kan knappast åstadkommas. Villkoren skulle därför med nödvändighet komma att bli alltför generella för att kunna preciseras med hänsyn till framtida händelser. Villkoren skulle därmed knappast fylla någon funktion utöver den möjlighet andelen ger staten att förhandlingsvägen erhålla ekonomisk del av verksamhetens utbyte. Vi föreslår därför ingen regel om särskilda avgifter i detta syfte.

Vårt förslag innebär att det allmänna får möjlighet att med kortare mellanrum pröva om bearbetningsrätten utnyttjas på ett sätt som står i överensstämmelse med det allmännas intressen. Om det inte sker, kan

förlängning vägras. Därmed saknas det bärande skälet för försvarsavgifter, nämligen att påverka innehavaren till att antingen aktivt utnyttja sin rättighet eller frånträda den. Vi föreslår därför ingen motsvarighet till dessa avgifter i den nya lagen.

Koncessionshavarens situation vid vägrad förlängning

Enligt vårt förslag skall bearbetningskoncession ges på viss, i koncessionen angiven, tid. Denna tid är i första omgången lägst tio år och i de följande omgångarna lägst fem år. Längre tid skall i båda fallen kunna bestämmas.

Prövningen skall inte ske så länge bearbetning pågår. Då skall förlängning automatiskt ske med 10 år i sänder. När förberedelse pågår skall förlängning ges med tid, som prövningsmyndigheten bestämmer. Vad som avses med förberedelser för bearbetning får avgöras av prövningsmyndigheten.

Avsikten med bestämmelsen är att staten skall kunna ingripa i sådana fall, då innehavaren inte kan eller vill fullfölja syftet med rättigheten, dvs. att bearbeta fyndigheten till nytta för samhället. Förnyad prövning skall främst utgöra ett hinder mot att innehavaren utan skäl avstår från vidare undersökningar eller bearbetning under längre tid. Koncessionstidens längd skall bestämmas med hänsyn till företagets planer för hur rättigheten skall utnyttjas. Om dessa planer följs skall koncessionen förlängas. Häri ligger den grundläggande säkerheten för exploatören. Gruvdriftens långsiktighet och osäkerhet medför emellertid att företagen i högre grad än vid annan verksamhet måste hålla flera alternativ öppna. Man får inte heller vara främmande för att förutsättningarna för planeringen kan radikalt ändras under tillståndstiden. T. ex. kan exploatören råka i finansiella svårigheter eller kan marknadsvillkoren ändras i för exploatören negativ riktning. Detta kan innebära att företaget, när omprövning skall ske, inte har kommit så långt som ursprungligen planerats. Ofta torde det då visa sig ur nationalekonomisk synpunkt fördelaktigt om ett projekt senareläggs några år i avvaktan på att exploatörens svårigheter kan lösas och förutsättningarna för dennes fortsatta verksamhet förbättras. Om dröjsmålet har sin grund i att marknaden för mineralet har försämrats torde enighet så gott som alltid råda mellan samhällets företrädare och exploatören om det lämpliga i att avvakta stigande marknad. Även i dessa fall bör man därför kunna räkna med att övervägande skäl talar för förlängning. Mestadels torde detta rentav vara det enda rationella alternativet. Endast om man inte kan förutse någon exploatering inom överskådlig tid kan det vara motiverat att vägra förlängning av koncessionen. Innan detta sker måste det förutsättas att man har övervägt också de möjligheter kronoandelen ger för staten att få igång verksamhet utan att ägarförhållandena ändras.

Prövningssystemet är således inte avsett att drabba sådana exploatörer som utan eget vållande har fått svårt att fullfölja de planer som förelåg vid koncessionsprövningen. En annan sak är, att ett företag medvetet kan välja att avstå från exploatering till förmån för andra investeringar. Sådana planbeslut inom företagen, som rycker undan grunden för kon-

cessionsbeslutet, bör få konsekvenser vid prövningen. Därmed är, som ovan antytts, inte sagt att denna alltid i dessa fall skall leda till att fortsatt koncession vägras. Det kan som nyss påpekats vara så, att det även ur samhällssynpunkt är lämpligt att göra en annan prioritering än vid koncessionsbeslutet.

När koncessionstiden går ut har oftast ett omfattande undersökningsarbete utförts och ibland dyrbara anläggningar uppförts på koncessionsområdet. Värdet av resultat och anläggningar bestäms av hur fyndigheten bedöms av dem som kan vara intresserade av att bearbeta den. Vi talar här om fyndigheter, som alltjämt är intressanta men där koncessionshavaren av en eller annan anledning inte kan exploatera dem på det sätt, som prövningsmyndigheten anser bäst för det allmänna. Vi har övervägt att införa en bestämmelse som i viss utsträckning tryggar exploitören mot förluster till följd av att koncessionen inte förlängs i de ovan beskrivna fallen. Som framgår av resonemanget torde detta komma att inträffa mycket sällan, om ens någonsin. För att det skall vara förmånligt ur samhällets synpunkt att låta koncessionen upphöra i dessa fall måste man vidare förutsätta att någon annan än innehavaren är intresserad av att ta upp bearbetning. Detta gör det än mindre sannolikt att något sådant fall skall bli aktuellt. Om det trots allt inträffar, får det förutsättas, att någon annan får koncessionen tämligen omgående. Då representerar förre innehavarens undersökningsresultat och anläggningar ofta ett betydande värde för den nye innehavaren. Man får därför förutsätta att förre innehavaren kan sälja tillgångarna till denne. Vi utgår därför från att parterna i en sådan situation kommer att träffa avtal om anläggningarna. Skulle detta visa sig omöjligt finns en möjlighet för bergmästaren att reglera frågan genom villkor i den nya koncessionen. Vi menar således att det utan en särskild bestämmelse finns möjligheter att tillgodose exploitörens befogade krav på trygghet för investeringar. Vi föreslår därför ingen särskild bestämmelse om ersättning i dessa fall.

Statsgruvefält

Enligt bestämmelserna i 2 kap. 3 § första stycket 1 GL kan riksdagen förklara att visst område utgör statsgruvefält. Detta innebär att området inte får inmutas av annan än staten utan regeringens medgivande. Bestämmelsen har karaktären av beredskapsinstrument avsett för fyndigheter av extraordinär betydelse för samhället. Det står enligt vårt förslag prövningsmyndigheten fritt att vid lämplighetsprövningen vägra koncession — eller i förekommande fall företrädesrätt — till enskilda med hänvisning till att staten med hänsyn till fyndighetens betydelse för samhället bör ha bearbetningsrätten. Även kronoandelen och de relativt korta koncessionstiderna ger staten sådant inflytande över bearbetningen att bestämmelserna om statsgruvefält inte längre behövs. Härtill kommer att inga områden numera utgör statsgruvefält. Vårt förslag innehåller därför ingen motsvarighet till bestämmelserna om sådana.

4.7 Förhållandet till motstående allmänna intressen

4.7.1 Vårt förslag

Nuvarande bestämmelser om förbud mot undersökning och bearbetning i ML får sin motsvarighet i den nya lagen.

I ärenden om bearbetningskoncession skall en avvägning mellan motstående intressen göras enligt hushållningsbestämmelserna i NRL. Villkor skall kunna föreskrivas till skydd för allmänna intressen.

Bearbetningskoncession skall vara bindande i hushållningsfrågor enligt NRL vid senare prövning enligt annan lagstiftning.

Prövning enligt 4 kap. NRL skall vara bindande vid efterföljande prövning av bearbetningskoncession.

4.7.2 Sammanfattning av skälen

Förhållandet mellan motstående intressen när det gäller undersökning är enligt vår mening ändamålsenligt reglerade i gällande lagstiftning. Denna innebär bl. a. att speciellt känsliga i lagen angivna områden skyddas genom att särskilt tillstånd till undersökning fordras. Även beträffande andra områden kan regeringen förordna om att sådant tillstånd skall krävas. Verksamheten skall ske så, att minsta skada och intrång vållas.

Dessutom gäller annan lagstiftning även om tillstånd till undersökning finns. Detta innebär att samrådsskyldighet enligt 20 § naturvårdslagen föreligger. Om så är fallet kan även villkor ställas. Vi menar att dessa möjligheter att beakta motstående intressen är tillräckliga. Det förutsätter dock att länsstyrelse och kommun får kännedom om verksamheten i tid för att kunna meddela sökanden vilka restriktioner som gäller. Vi föreslår således att GLs bestämmelser i fråga om förhållandet mellan mineralintresset och motstående intressen i stort får bilda mönster för bestämmelser i nya lagen. Vi föreslår att ansökan och beslut i ärenden om undersökningskoncession skall sändas till berörda länsstyrelser och kommuner för kännedom.

När det gäller verksamhet med stöd av bearbetningskoncession föreslår vi samma hinderbestämmelser som i fråga om undersökning. Även i fråga om bearbetning gäller annan lagstiftning. Således behövs tillstånd enligt ett flertal lagar för att bedriva bearbetning. Vid koncessionsprövningen skall emellertid göras en avvägning mellan motstående intressen. Vi har enligt förarbetena till NRL att föreslå att mineralagstiftningen anknyts till denna. Vi menar emellertid att en sådan övergripande bedömning av frågorna om hushållningen med mark och vatten i det område, som koncessionen gäller inte bör kunna tas upp till prövning mer än en gång så länge koncessionen består. Vi föreslår därför att den nya lagen skall anknytas till NRL så att dess bestämmelser om hushållning skall tillämpas i ärenden om bearbetningskoncession och att avgörandet i hus-

hållningsfrågorna skall vara bindande i kommande prövningar enligt annan lagstiftning.

I 4 kap. NRL föreslås bestämmelser, som motsvarar 136 a § byggnadslagen. En prövning enligt dessa bestämmelser innefattar en av regeringen gjord övergripande bedömning av markanvändningen. Den bör vara bindande vid efterkommande prövning enligt minerallagstiftningen.

4.7.3 Skälen för vårt förslag

GL reglerar i första hand inmutarens och utmålshavarens förhållande till markägaren. Genom utmålet skapas en rättighet av civilrättslig natur. Förhållandet till motstående allmänna intressen regleras i huvudsak genom annan lagstiftning än GL, såsom vatten-, byggnads-, naturvårds- och miljöskyddslagstiftningen. Vissa intressen, som anses särskilt skyddsvärda, har dock genom särskilda bestämmelser i GL getts företräde framför gruvintresset. Sålunda råder förbud att utan särskilt tillstånd meddela inmutning eller utmål inom vissa, i GL särskilt angivna områden. Sådana områden är nationalparker, befästningsområden, begravningsplatser, områden närmast omkring allmänna vägar, flygplatser, bostadsbyggnader, områden med samlingslokaler, skolor, industrier samt områden med stads- eller byggnadsplan (2 kap. 3 och 4 §§ och 4 kap. 2 § GL). Inmutning eller utmål inom de skyddade områdena förutsätter medgivande från antingen rättshavaren, länsstyrelsen eller regeringen, beroende på det motstående intressets art. Därutöver kan regeringen meddela förbud mot inmutning och utmålsläggning inom visst område om mineralutvinning där kan anses hindra eller avsevärt försvåra markanvändning som är av väsentlig betydelse från allmän synpunkt (2 kap. 5 § GL). Sådant förbud har aldrig meddelats. Frågan har dock prövats beträffande vissa för jordbruket betydelsefulla områden i Örebro län genom regeringens beslut 1979-12-20 (industridepartementet 851/76 och 896/77).

Enligt ML råder på liknande sätt dispensabelt förbud mot undersökning och bearbetning. Därutöver skall enligt ML en avvägning mellan bearbetningsintresset och motstående allmänna intressen göras även i andra fall när bearbetningskoncession prövas. Vidare kan villkor till skydd för motstående allmänna intressen meddelas i koncessionen.

Den grundläggande principen även enligt ML är dock att sådana intressen skyddas av speciell lagstiftning, som behandlar förutsättningarna för den aktuella verksamhetens tillåtlighet. Under förarbetena till ML uttalade föredragande statsrådet följande om avvägningen mellan motstående intresse (prop. 1974:146, s. 69).

Traditionellt har som en väsentlig fördel med koncessionssystemet framhållits möjligheterna att i samband med koncession åstadkomma en skälig, av formella hänsyn obunden avvägning mellan gruvintresset och motstående intressen av skilda slag. Även jag anser att företagets inverkan på motstående intressen är en viktig omständighet att beakta vid den lämplighetsprövning som sker i varje koncessionsärende. Det torde dock, som utredningen påpekar, vara förenat med betydande svårigheter att allsidigt och en gång för alla väga gruvintresset i förhållande till motstående intressen redan då koncession ges.

Föredraganden ansåg därför att prövningen enligt ML i detta hänseende endast kunde bli tämligen allmän och inte slutgiltig. Kritik har i olika sammanhang framförts från bl. a. planverket och naturvårdsverket mot att GLs bestämmelser om utmål och inte ger möjlighet till en sådan översiktlig avvägning mellan olika motstående samhällsintressen som koncessionslagstiftningen ger. Kritik har också riktats mot att kommunala och regionala myndigheter inte ges möjlighet att medverka i ärenden enligt GL på samma sätt som enligt ML.

Enligt våra direktiv bör ett enhetligt system medföra att tillämpningen av minerallagstiftningen kan bättre samordnas med tillämpningen av annan lagstiftning, främst byggnads-, rennärings-, samt naturvårds- och miljöskyddslagstiftningen. Frågan är då på vad sätt detta kan ske. Vi har också att överväga metoder för tidiga samråd mellan exploatör och myndigheter.

Undersökning

Mineralprospektering innefattar flera metoder. Vilka metoder som tillämpas beror bl. a. på hur stora områden som skall undersökas. De mest ingripande undersökningar som företas innan tillståndet till bearbetning söks är borrhningsarbeten och enstaka större blottningsarbeten. Dessa kan medföra skador på skog genom att träd måste fällas. Trafik med tunga fordon kan liksom grävning av provgrovar medföra markskador. Ingrepp av denna typ torde dock aldrig ha sådan karaktär att miljöskyddslagen blir tillämplig. Däremot kan bestämmelserna i naturvårdslagen, terrängkörningslagen och i undantagsfall byggnadslagstiftningen och fornminneslagen vara tillämpliga.

Om ingreppet är sådant att det kan komma att väsentligt förändra naturmiljön föreligger det enligt 20 § naturvårdslagen skyldighet att samråda med länsstyrelsen om arbetsföretaget. Dessutom finns enligt naturvårdslagen olika möjligheter att skydda känsliga eller intressanta områden genom särskilda bestämmelser, bl. a. möjlighet till generell samråds-skyldighet inom visst område för särskilda slag av arbetsföretag. Om ett arbetsföretag måste föregås av sådant samråd kan länsstyrelsen förelägga exploatören att vidta åtgärder för att begränsa eller motverka skador på naturmiljön.

På undersökningsstadiet kan också fornminneslagen bli tillämplig. Enligt denna lag får ingen utan tillstånd förändra, skada eller ta bort fast fornlämning. Lagen ålägger exploatören långtgående undersöknings- och anmälningskyldighet.

Även flera andra lagar, exempelvis byggnadslagen, innebär att de i resp. lag reglerade aktiviteterna är beroende av särskild prövning i varje enskilt fall, varvid bl. a. motstående intressen beaktas.

Hindersbestämmelserna i GL och ML skyddar de intressen, som kan stå i konflikt med intresset att prospektera efter mineral. Enligt bestämmelserna i GL och ML skall arbete bedrivas så att minsta skada och intrång vållas. Dessa bestämmelser bör enligt vår mening finnas kvar i en ny minerallagstiftning. Dessutom föreslår vi — i enlighet med vad som

gäller enligt ML — att villkor i undersökningstillstånd skall kunna ställas till skydd för allmänna intressen när det gäller prospektering efter olja och gasformiga kolväten. Vi menar att mineralagstiftningen därmed erbjuder tillräckliga möjligheter att ta hänsyn till de motstående intressena. Härtill kommer att annan lagstiftning är tillämplig på verksamheten. Om bestämmelserna i sådan lagstiftning på någon punkt ej bereder tillfredsställande skydd bör man överväga ändring i den lagen. När det gäller prövningsmyndighet och prövningsgrunder bör dock vissa förändringar göras för att anpassa förslaget till plan- och bygglagstiftningen. Vi återkommer till detta senare.

En annan sak är att kommunikationen mellan prospektörerna och länsstyrelsen såsom företrädare för de motstående intressena i vissa hänseenden kan vara bristfällig. Detta kan medföra att skyddsbestämmelserna inte kommer till prospektörernas kännedom, liksom att länsstyrelsen måhända inte alltid får vetskap om sådan pågående prospektering som kan tänkas inverka på exempelvis naturmiljön. Skyddsbestämmelserna kan därigenom bli försatta ur spel. Vi har i uppgift att överväga bestämmelser om tidiga samråd mellan exploatör, prövningsmyndighet och kommun. Begreppet prövningsmyndighet måste i detta sammanhang fattas i vidsträckt bemärkelse och innefatta även länsstyrelsen.

Det måste enligt vår mening i första hand åligga prospektören att ta reda på vilka tillstånd som behövs för verksamheten. Att bedriva verksamhet som kräver tillstånd utan sådant bör regelmässigt medföra någon form av sanktion från samhället och i förekommande fall grunda skadeståndsskyldighet.

Det bör emellertid också åligga såväl de tillståndsgivande myndigheterna inom mineralområdet som de myndigheter som företräder motstående intressen att genom råd och upplysningar till prospektörerna söka förhindra att överträdelser sker.

Enligt förordningen (1974:893) om vissa mineralfyndigheter (MF) är kommun och länsstyrelse obligatoriska remissinstanser i ärenden om undersökningskoncession. Eftersom ingen avvägning görs vid undersökningskoncession och villkor till skydd för motstående intressen sällan tas in i koncessioner kan den slutsatsen dras att remissen endast gör tjänst som information. Remissförfarandet är därför enligt vår mening överflödigt och kan ersättas med ett enklare informationsutbyte. Beträffande olja och gas är dock undantag från denna regel motiverad av skäl som framgått i det föregående.

Enligt gruvförordningen (1974:344, GF) skall bergmästaren sedan en inmutning beviljats sända beslutet till bl.a. länsstyrelsen och kommunen. I något fall sänder länsstyrelsen därefter ut upplysningar till prospektören om vad han har att iaktta under arbetet. Detta är enligt vår mening ett bra sätt att inleda samråd redan i början av undersökningsfasen. För att ge möjlighet för länsstyrelsen och kommunen att tidigt ta kontakt med sökanden bör även ansökan om undersökningsrätt sändas till dem. Ibland tar prospektören själv upp samråd med länsstyrelsen innan undersökningen börjar. Enligt vår mening krävs inte särskilda bestämmelser därom i mineralagstiftningen. Om det anses behövligt att framtvinga samråd i andra fall bör man i stället överväga ändrade bestämmel-

ser i t. ex. naturvårdslagen. För minerallagstiftningens del är det tillräckligt att fråga om underrättelseskyldighet regleras i förordning.

Ett meningsfullt informationsutbyte förutsätter att länsstyrelsen har tillräcklig kännedom om vilka förhållanden som råder inom tillståndsområdet. Enligt NRL avses länsstyrelserna få ett samordningsansvar när det gäller sådana kunskapsfrågor. Det får därför förutsättas att länsstyrelsen har sådan kännedom eller kommer att tillföras denna i framtiden. I avvaktan därpå får länsstyrelsen delge prospektören den kunskap som finns tillgänglig. Vi menar således att det liksom nu bör ligga på den tillståndsprövande myndigheten att underrätta länsstyrelsen om beslutet. Länsstyrelsen får därefter orientera sig om förhållandena i området och meddela sökanden råd.

Det nyss sagda gäller prospekteringen fram till dess tillstånd till bearbetning skall prövas. En annan fråga är om man redan på undersökningsstadiet bör göra klart vilket samhällsintresse som är mest angeläget vid konkurrens och möjligen — sedan detta slagits fast — hur andra intressen skall så långt möjligt skyddas.

En sådan bedömning skulle medföra en tämligen omfattande remissomgång. Den förutsätter också att prövningsmyndigheten har resurser till sitt förfogande för att bedöma olika intressen och sammanväga dessa. Även hos remissinstanserna fordras resurser att kartlägga och bedöma dessa intressen. För att kunna ta ställning fordras dessutom någorlunda kännedom om fyndigheternas lokalisering. För att kunna avväga intresset av att bevara en värdefull miljö mot intresset av att utnyttja en mineralfyndighet fordras kännedom om sådant som fyndighetens storlek och halt, tekniska och marknadsmässiga förutsättningar, transportmöjligheter och tillgång på arbetskraft.

Antalet utmål är endast någon procent av antalet inmutningar. Totalt utgör den yta som utmåslagts en promille av den totala inmutade ytan. Endast en tiondel av antalet utmål bearbetas. Den tid som förflyter från det att undersökningsintresse visats genom inmutning till dess brytning sätts igång uppgår vanligen till 10—40 år. För närvarande finns i Sverige 16 gruvor i drift, som kan som härledas till fyndigheter gjorda under 1900-talet. Tiden från fynd till gruvdrift uppgår för dessa gruvor till i genomsnitt 25 år. Denna tid varierar mellan några månader och sextio år. Mot bakgrund härav framstår det inte som meningsfullt att på undersökningsstadiet försöka bedöma vilket eller vilka av flera motstående intressen som väger tyngst. Det är dock väsentligt att prospektörer är medvetna om hur starka motstående intressen som är knutna till området, så att han kan bedöma risken att möta starkt motstånd i bearbetningsfasen.

En prövning av bearbetningens konsekvenser redan under undersökningsfasen skulle som nyss sagts ställa krav på omfattande utökning av resurserna hos såväl prövningsmyndigheterna som hos de tänkbara remissinstanserna. Kostnaderna härför skulle enligt vår mening inte medföra någon motsvarande vinst för samhället eller de enskilda inblandade. Däremot bör den information, som prospektören erhåller av länsstyrelsen innefatta även allt som är känt beträffande intressen som kan påverka en ansökan om bearbetningskoncession. Med ledning därav kan prospektören själv bedöma hur dessa kan påverka hans möjligheter att erhåll

la koncession, för den händelse han skulle finna utvinningsbart mineral.

Man bör således inte utanför de s. k. fredade områdena rimligen i samband med undersökningstillståndet göra någon preliminär bedömning av den eventuellt kommande bearbetningens effekter på de motstående intressena. Därmed faller också tanken på att tillämpa NRL i denna fråga. Det återstår då att bedöma om NRL skall tillämpas i samband med prövningen av undersökningstillstånd.

Av förarbetena framgår att NRL syftar till att skapa en för olika lagar gemensam grund för att avgöra konkurrensfrågor i samband med beslut som rör ändrad mark- och vattenanvändning. Reglerna skall till övervägande del tillämpas vid beslut där breda markpolitiska bedömningar måste göras. I flera sammanhang framhålls också hur angeläget det är att skapa underlag för dessa bedömningar i form av kunskaper om naturresurserna (prop. 1985/86:3 s. 14 och 22).

Sådan undersökningsverksamhet som får bedrivas med stöd av ett undersökningstillstånd kan inte anses falla inom begreppet markanvändning, än mindre kan pågående markanvändning anses ändrad genom att undersökningsåtgärder företas i terrängen. Redan på grund av detta måste följa att NRL inte tar sikte på undersökningsverksamhet. Härtill kommer att breda markpolitiska bedömningar inte behövs och utomordentligt sällan kan göras innan undersökningen är avslutad. Det är snarare så — vilket också synes framgå av motiven — att undersökningsverksamheten är en förutsättning för att sådana bedömningar skall kunna göras. Vi menar därför att NRL bör tillämpas först i samband med prövningen av bearbetningskoncessionen. Vi återkommer till frågan hur denna skall anknytas till en kommande minerallag på bearbetningsstadiet.

Vi föreslår med hänsyn härtill att det nuvarande systemet med hinderbestämmelser — med modifikationer som vi återkommer till — överförs till en ny minerallag. I övrigt bör som hittills motstående allmänna intressen på undersökningsstadiet beaktas med stöd av annan lagstiftning. Nödvändiga instrument för samråd och information finns enligt vår mening för de inmutningsbara mineralens del och vi menar att samma reglering är ändamålsenlig för koncessionsmineralen.

Bearbetning

Tillståndspliktig bearbetning av en mineralfyndighet innebär för det mesta en ändring av naturmiljön för lång tid framåt. Verksamheten innebär, åtminstone lokalt, betydande markingrepp i form av bebyggelse, vägar och andra anläggningar men även vattenförhållandena påverkas exempelvis genom att schakt och orter kontinuerligt måste pumpas ur. Upplag av ofyndigt material måste också ofta inrättas. Vid dagbrott och rasbrytning förändras landskapet. Som inledningsvis påpekats, reglerar GL och i stor utsträckning även ML förhållandet mellan exploatören och markägaren. Verksamheten kräver oftast tillstånd enligt VL, miljöskyddslagen och byggnadslagen. Tidrymden mellan bearbetningskoncession och prövning enligt annan lagstiftning uppgår regelmässigt till flera år och inte sällan till ett eller annat decennium. Man har främst från planmy-

digheternas sida kritiserat det förhållandet att det inte vid något tidigt tillfälle görs en övergripande prövning i hushållningsfrågan som uttrycker det allmännas syn på verksamheten. Förslaget till NRL har tillkommit bl.a. i syfte att råda bot på detta. Enligt förarbetena till NRL (prop. 1985/86:3) består bristen i att de lagregler som reglerar olika former av användningen av mark- och vattenområden är bristfälligt eller inte alls samordnade inbördes. Det anses därför angeläget att skapa en för olika lagar gemensam grund för att avgöra konkurrensfrågor om mark- och vattenanvändningen. Bestämmelserna i NRL skall uttrycka samhällets grundläggande synsätt när det gäller vad som är god hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt (nämnda prop. s. 12 f). NRLs grundläggande syfte bör enligt förarbetena vara att främja en användning av naturresurserna som är förnuftig för samhället vid en allsidig, samlad bedömning både i ett långsiktigt och ett kortsiktigt perspektiv. Den valda inriktningen skall innebära att det skapas en för olika lagar gemensam grund för att avgöra konkurrensfrågan i samband med beslut som rör ändrad användning av mark- och vattenresurserna (s. 14). Hushållningsreglerna (s. 145) är inriktade på att ge vägledning för att avgöra frågor om mark- och vattenanvändningen. De kan, sägs det, betraktas som planeringsriktlinjer för alla som bedriver eller avser att bedriva tillståndspliktiga verksamheter. Det blir aktuellt att ta in en föreskrift om tillämpning av NRL i sådana författningar som innehåller krav på tillstånd för nyetablering av verksamhet eller för utvidgning eller förändring av pågående verksamheter på sådant sätt att det påverkar mark- och vattenområden där verksamheten bedrivs eller intilliggande områden.

För att prövning enligt en viss lag skall anknytas till NRL bör vidare krävas att tillståndsprövningen skall vara sådan att det finns behov av att göra en bred prövning av den ifrågavarande verksamhetens ställning i förhållande till andra mark- och vattenanvändningsintressen. NRL innebär bl. a. att en avvägning skall göras mellan intresset av mineralbrytning och andra intressen. Sålunda heter det i förslaget (2 kap. 7 §):

Mark- och vattenområden som innehåller värdefulla ämnen eller material skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra utvinningen av dessa.

Områden som innehåller fyndigheter av ämnen eller material som är av riksintresse skall skyddas mot åtgärder som avses i första stycket.

Andra sektorsintressen som föreslås bli skyddade på ett motsvarande sätt är bl. a. rennärings-, naturvårds-, kulturminnesvårds-, friluftslivets-, industriell produktion och försvaret. Om flera sådana intressen är samsamma mellan oförenliga och samtidigt av riksintresse, skall företräde ges det eller de ändamål som på lämpligaste sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt. Detta framgår av 2 kap. 10 §.

De geografiska riktlinjerna i den fysiska riksplaneringen för t. ex. obrutna fjällområden och kuster har också sin motsvarighet i NRLs hushållningsbestämmelser. Dessa bestämmelser innebär att det skall finnas särskilda skäl för att få bryta ämnen och material inom dessa områden

om brytningen skulle stå i strid med hushållningsbestämmelserna för områdena.

Slutligen ges i 4 kap. NRL bestämmelser motsvarande en del av 136 a § byggnadslagen. Bestämmelserna innebär i fråga om mineralutvinningen dels en obligatorisk prövning av anläggningar för brytning av uranhaltigt material och beträffande gruvdrift i obrutna fjällområden, dels prövning i andra fall efter regeringens bestämmande i varje enskilt fall. Vid avgörande skall hushållningsbestämmelserna i NRL tillämpas. Regeringen är prövningsmyndighet.

NRLs bestämmelser torde i huvudsak komma att innebära en försvagning av de intressen, som mineralpolitiken avser att uppmuntra. Bestämmelserna i NRL överensstämmer visserligen i viss utsträckning med vad som nu gäller enligt riktlinjerna för den fysiska riksplaneringen. En viktig skillnad är dock att inte bara riksintressen utan intressen av andra digniteter är skyddade av NRL. Allt som faller inom den lagens tillämpningsområde skall således vägas mot mineralintresset i prövningen av sådana tillstånd som behövs för att bedriva verksamheten. Beaktas bör att bestämmelserna enligt propositionen skall tillämpas också när exploatören söker miljökoncession, vattendom och byggnadslov. Sannolikt kommer också prövning enligt 4 kap. NRL att ske vid gruvdrift i vissa fall också utanför de obrutna fjällområdena. Således kommer hushållningsaspekterna att beaktas i flera ärenden, då frågan om etablering av en gruva skall avgöras. Sker prövningen enligt 4 kap. NRL skall denna dock vara bindande vid efterföljande prövningar enligt speciallagstiftningen. Den bör också vara bindande i ärenden om bearbetningskoncession.

Det är i och för sig ett önskemål att en avvägning mellan hushållningsaspekterna görs tidigt. Det skulle utgöra en säkerhet för exploatören att veta hur samhället ser på avvägningen mellan motstående intressen redan då han får rätt till bearbetning. Att göra sådana avvägningar i en bearbetningskoncession stöter emellertid på svårigheter. Såväl fyndighetens som de motstående samhällsintressenas tyngd förändras med tiden. Härtill kommer att det när bearbetningstillståndet ges knappast är aktuellt att utvinna mineral ur fyndigheten. Det ställer sig därför svårare på mineralområdet än i fråga om annan verksamhet att slutgiltigt och en gång för alla ta ställning i intressekonflikter. Å andra sidan ligger det i både samhällets och exploatörens intresse att kunna förutse vilka intressen som kan tänkas motverka möjligheterna att utnyttja en viss fyndighet. Så långt möjligt bör därför dessa intressen tidigt uppmärksammas och vägas mot exploateringsintresset. I vissa fall är det måhända möjligt att redan på ett tidigt stadium avgöra om bearbetning kan ske. I allmänhet måste man dock nöja sig med en sådan översiktlig prövning, som idag skall ske enligt ML. Även beträffande villkor till skydd för motstående intressen kan i regel endast en översiktlig bedömning ske redan i samband med beslut om bearbetningskoncession.

Avvägningar mellan motstående intressen skall enligt NRLs principer ske utifrån en jämförelse mellan de motstående intressenas tyngd. Härvid är att märka att länsstyrelsen enligt förarbetena förutses samla in material för en sådan bedömning. Vidare skall enligt förslaget till PBL

alla kommuner ha en aktuell översiktsplan som omfattar kommunens hela yta. Denna plan skall kunna ändras och fördjupas för olika delområden. Bindande områdesbestämmelser skall kunna antas bl. a. inom områden som är av riksintresse enligt NRL. Under alla förhållanden skall översiktsplaner ange grunddragen i användningen av mark- och vattenområden i hela kommunen. Planen skall ange riktlinjer som underlag för tillståndsprövning vid markanvändningen. Planen skall också redovisa hur kommunen avser att tillgodose riksintressen enligt NRL. Detta material kan utgöra en grund för värderingar av de intressen som står mot mineralintresset.

Frågan är då om det vid prövningen av bearbetningskoncessionen finns tillräckligt material rörande fyndigheten för att bedöma dess värde ur samhällelig synpunkt. Undersökningen av en fyndighet fortsätter som förut sagts långt efter det att tillstånd till bearbetning har blivit klart. Först flera år därefter kan man som regel bedöma fyndighetens exploaterbarhet. Tidigare har även framhållits att det är ovisst om utvinning kommer till stånd när rätten till bearbetning ges. Emellertid är det enligt NRL tillräckligt att den innehåller "värdefulla ämnen eller material" för att omfattas av bestämmelserna i 2 kap. 7 § NRL.

Att fyndigheten inte behöver vara exploaterbar för att uppfylla detta kriterium framgår av förarbetena till NRL. Hur den skall vara beskaffad framgår dock inte. Det ankommer enligt förarbetena på ansvariga statliga myndigheter att utarbeta ett underlag för bedömningen (prop. 1985/86:3 s. 165 f). Underlaget skall stå till länsstyrelsernas förfogande vid samråden med kommunerna i plan- och tillståndsfrågor. Det får förutsättas, att kommunerna i sitt planarbete tar hänsyn till sådana områden som myndigheterna har avsett böra omfattas av 2 kap. 7 § NRL även om undersökningstillstånd efter bearbetningskoncession inte är aktuellt inom områdena.

Som vi har anfört i det föregående under avsnitt 4.2.6 torde områden med ekonomiskt utvinningsbara mineraltillgångar vanligtvis vara av riksintresse. När det gäller områden där bearbetningskoncession har beviljats får det därför förutsättas att bestämmelserna i 2 kap. 7 § andra stycket oftast är tillämpliga på fyndigheten. I dessa fall äger mineralintresset företräde där omständigheterna inte utvisar något motstående riksintresse.

Eftersom en ekonomisk bedömning huvudsakligen i enlighet med den som nu görs även i fortsättningen bör ingå i koncessionsprövningen, möter ingen svårighet att tillämpa NRL i de fall, där motstående intressen av stor tyngd saknas. Svårare ställer det sig att på detta stadium göra en avvägning mellan motstående intressen som båda eller samtliga är av riksintresse. Som nyss sagts skall en avvägning enligt 2 kap. 10 § NRL då ske.

När det gäller att närmare beskriva på vad sätt bestämmelserna i NRL skall tillämpas i enskilda ärenden ger lagen och dess förarbeten dock föga ledning. I huvudsak sammanhänger detta med att lagreglerna är allmänt avfattade. Frågan har under förarbetena berörts bl. a. av lagrådet. Efter att ha konstaterat att NRL i första hand innehåller avvägningsregler för situationer då det föreligger konkurrerande anspråk på marken

och vattnet instämmer lagrådet i departementschefens uttalande i lagrådsremissen att det knappast är möjligt att i lagen precisera hur utfallet bör bli i olika konkurrenssituationer och anför vidare följande (prop. 1985/86:3 s. 225 f):

Lagen syftar därför inte längre än till att ge riktlinjer för de bedömningar som måste göras i olika situationer såsom vid kommunernas planläggning enligt PBL och vid myndigheternas prövning av vissa tillståndsärenden. Till detta kommer att lagen anger de långsiktigt angelägna hushållningskraven. Nya och förändrade anspråk skall kunna vinna beaktande inom ramen för de nu föreslagna reglerna. De grundsatser på vilka NRL sålunda vilar har lett till att många av lagens bestämmelser är mycket allmänt hållna. Avvägningsreglerna ger stort utrymme för skönsmässiga bedömningar. Företräde ges åt "sådan användning som medför en från allmän synpunkt god hushållning" och det skyddsvärda intresset skall "så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada" intresset. De skyddsvärda intressena anges stundom med begagnande av begrepp och termer som inte är entydiga såsom "natur- eller kulturmiljön", "friluftslivet" och "värdefulla ämnen eller material". Skyddet anges gälla mot bl. a. "exploateringsföretag och andra ingrepp i miljön". När ett visst intresse skall åtnjuta ett absolut skydd framför andra konkurrerande intressen anges detta vanligen med orden att intresset "har stor betydelse i ett nationellt perspektiv". I motiven till bestämmelserna görs uttalanden avsedda att ge reglerna ett mera preciserat innehåll. Även om detta är en lagstiftningsteknik som numera ofta används, bör man ställa det kravet att de som berörs av lagen skall av lagtexten kunna bilda sig en någorlunda säker uppfattning om lagens innehåll och dess rättsverkningar. För den enskilde har lagen betydelse med avseende på hans möjligheter att använda sina mark- och vattenområden. Lagens bestämmelser om vad som i ett nationellt perspektiv är ett skyddsvärt intresse blir avgörande för statens möjligheter att enligt 12 kap. PBL ingripa i kommunernas rätt att bestämma om mark- och vattenområdenas användning och om bebyggelse. Med hänsyn till dessa och andra rättsverkningar kan en alltför stor spänning mellan lagtext och motiv inte göras. Enligt lagrådets mening balanserar förslaget på gränsen för vad som i detta hänseende är förenligt med god lagstiftning. Det må framhållas att remissinstanser som yttrat sig över den departementspromemoria som ligger till grund för förslaget redovisar helt olika uppfattningar om förslagets innebörd i fråga om konkurrensen mellan exploaterings- och bevarandointressen.

Departementschefen anförde för egen del bl. a. följande (prop. 1985/86:3 s. 22 f):

För egen del vill jag framhålla att NRL i första hand skall innehålla avvägningsregler för situationer då samhället har väsentliga intressen att bevaka från markpolitiska utgångspunkter. Det är då naturligt att reglerna utformas så att de ger samhället stöd för att bestämma över förändringar med hänsyn till vad som är lämpligast från det allmännas synpunkt. Eftersom reglerna till övervägande del skall tillämpas vid beslut där breda markpolitiska bedömningar måste göras, måste regelsystemet utformas så att det finns utrymme för avvägningar. Syftet med lagen är naturligtvis att redovisa vilka intressen som har en särskild betydelse för samhällsutvecklingen och som på grund härav skall ges ett försteg framför andra intressen när markanvändningsfrågor skall avgöras. Det är dock knappast möjligt — vilket också lagrådet medger — att i en lag precisera hur utfallet bör bli i olika konkurrenssituationer i olika områden. Det viktigaste är enligt min mening att lagen ger klart uttryck för inriktningen av de bedömningar som måste göras i det enskilda fallet.

Svårigheterna att uppfylla elementära krav på förutsebarhet är alltså betydande. Vi har i det föregående berört svårigheterna att tidigt göra en sådan avvägning i mineralärendena. Det naturliga vore att inte anknyta minerallagstiftningen till NRLs bestämmelser utan göra hushållningsavvägningen i samband med prövningen enligt miljöskyddslagen och VL eller annan lagstiftning som reglerar verksamheten. Enligt förarbetena till NRL har vi emellertid att överväga bestämmelser som gör NRLs hushållningsbestämmelser tillämpliga i mineralärenden.

NRLs bestämmelser syftar till att möjliggöra en övergripande avvägning i hushållningsfrågorna. Om man i enlighet med NRLs grundläggande syfte har gjort en samlad bedömning både i ett långsiktigt och ett kortsiktigt perspektiv har man därigenom fattat ett beslut som främjar en användning av naturresurserna som är förnuftig för samhället i dessa avseenden. Det är enligt vår mening självklart att den prövningen inte kan vara meningsfull om inte ett avgörande får något genomslag i frågor om användningen av det mark- eller vattenområde som prövningen gäller. Detta kan knappast heller vara avsikten med bedömningen enligt NRL. Lagen uttrycker nämligen samhällets grundläggande synsätt när det gäller vad som är god hushållning med marken. En bedömning enligt NRL måste mot denna bakgrund vara avgörande för markanvändningen under lång tid. Med andra ord måste en tillståndsprövning som har gjorts i ett ärende vara bindande i fråga om hushållningsaspekterna vid prövning i följande tillståndsärenden beträffande samma område.

Även av mineralpolitiska skäl finns anledning att låta ett avgörande i NRL-frågan vara bindande för kommande beslut. Som sagts kräver bearbetningsverksamhet tillstånd i flera omgångar, ofta med mellanliggande perioder av investeringar från exploatörens sida. NRL kan sägas innebära en breddning av prövningsgrunderna för dessa tillstånd. Genom lagen kan i t. ex. ett vattenlagsärende inte bara prövas frågan om vattenregleringens inverkan på enskilda och allmänna intressen, utan hela verksamhetens tillåtlighet kan prövas på nytt. Detsamma gäller prövning enligt miljöskyddslagen. Frågan har för den gällande lagstiftningens del behandlats av Staffan Westerlund i kommentaren till miljöskyddslagen (Publica Liber Förlag 1982, s. 25). Som hypotetiskt exempel anförs där följande.

En fabrik anläggs på renbetesland. Den kommer att släppa ut bl. a. luftföroreningar. Detta gör fabriken till miljöfarlig verksamhet. Men fabriken kommer också som anläggning att blockera renbetet. Den inverkan är inte en störning som faller under 1 § miljöskyddslagen. Anta nu att blockeringen av betesmarker innebär mycket stor olägenhet och att denna olägenhet, tillsammans med luftföroreningarna, gör att verksamheten kommer att orsaka så stora olägenheter att de anses vara av väsentlig betydelse (jämför 6 § första stycket miljöskyddslagen). Skall inverkan på renbetet beaktas i miljöskyddsprövningen vad gäller tillåtligheten?

Såvitt vi kan bedöma skulle sedan NRL ha trätt i kraft olägenheten för rennäringen ensam kunna leda till förbud enligt miljöskyddslagen i detta fall. Åtskilliga andra exempel kan anföras. Vi vill påpeka, att inte bara riksintressen skyddas av NRL. Såväl regionala som lokala intressen skall tas med i bedömningen. Floran av tänkbara intressen är rikhaltig.

Ofta kan företrädare föra talan i tre instanser. Om inte hushållningsavvägningarna görs bindande, kommer ny prövning av samma fråga att bli möjlig vid flera tillfällen under tiden från undersökning till dess verksamheten påbörjas. Om vi tänker oss att det ovan nämnda exemplet i stället gäller en gruva och NRL-prövningen skulle kunna göras i detta tillståndsärende, kan man tänka sig följande.

En bearbetningskoncession söks. Därvid görs gällande att den strider mot NRL på grund av att anläggningarna blockerar renbetet. Koncessionen beviljas med vissa villkor rörande anläggningarnas placering för att minimera skadan. Därefter fortgår undersökningarna. Vattendom söks. Ingreppet i vattenföringen innebär ingen skada men företrädare för rennäringen är inte nöjda med villkoren i koncessionsbeslutet utan återkommer med vissa yrkanden. Sedan vattendomstolen prövat dessa finns möjlighet att föra talan i vattenöverdomstolen och högsta domstolen (HD). Om vattendomen innebär bifall, behövs därefter miljöskyddskoncession, varpå samma sak kan utspela sig. Slutligen skall anläggningen uppföras, varvid byggnadslov söks. Även i detta ärende skall NRLs hushållningsbestämmelser tillämpas.

Det kan inte sättas i fråga, att blivande exploatörer skulle tveka redan inför utsikten att tvingas föra talan i alla dessa fall mot företrädare för motstående intressen. Även den som tror sig kunna slutligen vinna framgång i alla ärenden måste fråga sig om det inte kostar för mycket tid och pengar att ägna sig åt verksamheten. Härtill kommer risken för att, även om man har fått tillstånd av en eller flera myndigheter, få avslag senare. Detta är en naturlig risk så länge prövningen avser olika aspekter av verksamheten. Emellertid framstår det inte som förenligt med normala krav på rättssäkerhet att samma fråga skall kunna prövas gång på gång. En sådan osäkerhet skulle också allvarligt försämra möjligheterna att uppnå de mineralpolitiska målen. Även det förhållandet, att de motstående intressena kan visa sig starkare vid en senare prövning kan leda till ändrade överväganden. Det kan inte vara rimligt ur mineralpolitisk synpunkt att den enskilde exploatören ensam får bära bördan av detta, vare sig det beror på en felbedömning i det första ärendet eller på händelser som har inträffat efter bearbetningskoncessionen. Vi menar därför att markens användning för bearbetningsändamål inte bör få sättas i fråga så länge koncessionen består.

Det sagda innebär givetvis inte att den prövning, som rätteligen skall ske enligt annan lagstiftning skall upphöra. Om vattenregleringen kräver prövning enligt vattenlagen eller verksamheten är miljöfarlig skall självfallet sådan prövning ske. Denna bör emellertid endast avse de moment i verksamheten som är prövningsskyldiga enligt resp. lag. Till exempel kan utsläpp vägras eller villkor som begränsar dem föreskrivas enligt miljöskyddslagen. Den allmänna planmässiga prövningen av företaget med en breddning av prövningsgrunderna enligt NRL bör emellertid göras vid endast ett tillfälle. Vi återkommer i specialmotiveringen till denna fråga.

Sammanfattningsvis kan sägas att en bearbetningskoncession enligt vårt förslag skall vara bindande för efterföljande beslut i frågor om hushållning med mark och vatten. Detta innebär att hänsyn skall tas till

mineralrättigheter vid efterföljande planläggning och bygglovsprövning enligt PBL och att prövningen enligt miljöskyddslagen och vattenlagen inte skall omfatta avvägningar enligt NRL.

Vi skall till slut något beröra bestämmelserna om förbud mot undersökning och bearbetning inom detaljplanerat område. Som vi anförde i det föregående föreligger ett förslag till PBL, som skall ersätta byggnadslagen. Att tillåta verksamhet som strider mot detaljplan enligt PBL är i princip inte möjligt. I stället bygger PBL på tanken att planändring skall ske om en önskvärd verksamhet inte är förenlig med den gällande planen. Dispensinstitutet är således utmönstrat ur planlagstiftningen. Därför kan inte heller någon dispens ges från detaljplan för att planstridig undersökning eller bearbetning enligt minerallagstiftningen skall kunna komma till stånd. Prövningen skall inskränka sig till att avgöra om verksamheten verkligen strider mot planen och — om så är fallet — om den innebär endast en mindre avvikelse från denna och dessutom om den strider mot syftet med planen. Om verksamheten utgör en större avvikelse eller strider mot planens syfte måste exploatören således vända sig till kommunen för att få till stånd en planändring. Det sagda gäller endast planer som är gällande när beslut om undersökningstillstånd resp. bearbetningskoncession beviljas. Det får förutsättas att kommunerna regelmässigt i efterkommande planer beaktar mineralrätter på samma sätt som exempelvis befintlig bebyggelse. Enligt förslaget till PBL skall bindande bestämmelser om användningen av mark- och vattenområden samt bebyggelsemiljön kunna fastställas inte bara genom detaljplan utan även i form av s. k. områdesbestämmelser. Sådana bestämmelser skall enligt förslaget antas på i stort sett samma sätt som detaljplan. Institutet är avsett att användas när bestämmelser endast behövs i några få avseenden. Vad vi nyss sagt om detaljplan bör gälla även områdesbestämmelser.

4.8 Kretsen lagreglerade mineral skall utökas

4.8.1 Vårt förslag

Enligt vårt förslag skall — förutom enligt gällande lagstiftning inmutningsbara och koncessionspliktiga mineral — följande ämnen omfattas av koncessionsplikt:

Grundämnen

Litium, rubidium, cesium, beryllium, strontium, sällsynta jordartsmetaller (dvs. lantan, lantaniderna, skandium och yttrium), zirkonium, niob, tantal och plantinagruppens övriga metaller (dvs. rutenium, rodium, palladium, osmium och iridium).

Industriella mineral och bergarter

Brcuit, diamant, flusspat, nefelinsyenit, olivin, sillimanitmineral

(dvs. andalusit, kyanit och sillimanit), talk, tungspat och wollastonit.

Vi föreslår också att diatomit, fältspat, glimmer, kvarts, kvartsit, dolomit, kalksten och krita skall omfattas av lagen. Lagen skall dock beträffande dessa ämnen tillämpas enligt vad regeringen närmare föreskriver endast när ämnena förekommer i sådana former att det behövs systematisk letning eller undersökning för att påvisa och analysera dem samt att de sannolikt kan påträffas i Sverige på sådant sätt att de kan tillgodogöras.

4.8.2 Sammanfattning av skälen

Till de allmänna mineralpolitiska målen hör i första hand att främja tillgodogörandet av inhemska mineralfyndigheter och att tillförsäkra svensk industri tillgång till mineraliska ämnen. För att uppnå dessa mål är det betydelsefullt att uppmuntra prospektering och bearbetning av sådana mineraliska ämnen som kan tänkas förekomma i Sverige i ekonomiskt utvinningsbara mängder. Att införa mineraliska ämnen i en koncessionslagstiftning innebär emellertid ett ingrepp i markägarens rätt. Detta bör inte ske utan vägande skäl. Sådana skäl finns inte beträffande mineral eller former av mineral, som är relativt vanligt förekommande och därför enkla att upptäcka och bearbeta. Många av dessa används huvudsakligen för ballaständamål. För att avgöra vilka mineral som bör omfattas av lagen har vi därför ställt två krav. Det ena är att ämnet skall med någon grad av sannolikhet förekomma i exploaterbara fyndigheter i Sverige. Det andra kravet är att mineralet skall förekomma på sådant sätt att det krävs systematisk letning eller undersökning med vetenskapliga metoder för att påvisa det i ekonomiskt bearbetningsbara mängder. Alla de av oss föreslagna mineralen uppfyller dessa krav.

Vi har föreslagit att diatomit, kvarts, kalksten m. fl. skall endast i vissa former omfattas av lagen. Dessa är vanligt förekommande i jordskorpan och kräver inga särskilda prospekteringsinsatser för att påvisas. De förekommer emellertid på vissa håll i kvalificerade former. Dessa former är ofta av intresse för industrin. Mestadels förekommer dessa mer sällsynt och kräver ofta intensiva letnings- och undersökningsinsatser. I den mån dessa former går att skilja ut från mineralet i övrigt är det därför av mineralpolitiskt intresse att låta lagen omfatta dem.

Vi föreslår därför att lagen skall gälla dessa mineral i kvalificerade former. Vi överlåter åt regeringen att i förordning närmare bestämma vilka fysiska och kemiska karaktäristika som skall utmärka dessa former.

4.8.3 Skälen för vårt förslag.

Enligt GL är fyndigheter med följande innehåll inmutningsbara under förutsättning att det mineraliska ämnet inte ingår i alunskiffer:

1. guld, silver, platina, kvicksilver, koppar, bly, zink, järn, mangan,

- krom, kobolt, nickel, titan, vanadin, molybden, volfram, tenn, vismut, antimon eller arsenik, dock inte sjö- eller myrmalm, eller
2. svavelkis, magnetkis, grafit, apatit eller magnesit.

Följande mineral får undersökas och bearbetas med stöd av koncession enligt ML:

1. olja, gas, stensalt eller annat salt som förekommer på likartat sätt,
2. alunskiffer,
3. stenkol, eldfast lera och klinkrande lera,
4. uranhaltigt eller toriumhaltigt mineral.

Övriga mineral, s. k. jordägarmineral, får undersökas och bearbetas endast med jordägarens tillåtelse. På senare år har i olika sammanhang övervägts att reglera undersökning och bearbetning av en del av dessa mineral genom att föra in dem i GL eller ML. Bakgrunden har framför allt varit den ökade betydelse dessa mineral har fått. Den starkare ställning som prospektören och exploatören får gentemot jordägarna genom en sådan lagreglering av undersöknings- och utvinningsrätten anses nämligen i hög grad underlätta exploateringen och medför därmed också att intresset för att leta efter brytvärda fyndigheter stimuleras.

I uppgifterna för MPU ingick bl. a. att bedöma om exploateringen av industrimineral kunde underlättas genom att de hänfördes till GL eller ML. Utredningen skulle också överväga om det på sikt fanns anledning att ändra gränsdragningen mellan inmutningsbara och koncessionspliktiga mineral.

MPU föreslog i sitt slutbetänkande (SOU 1980:12) Mineralpolitik, att ytterligare ett antal ämnen skulle bli inmutningsbara enligt GL. MPU anförde därvid följande tre förutsättningar som skulle vara uppfyllda för att ett mineral skulle göras inmutningsbart.

1. Förekomstättet bör vara sådant att det för framletande och undersökning erfordras systematisk malmletning och undersökningsverksamhet.
2. Den brutna eller anrikade råvaran skall ha ett sådant värde att det är möjligt att transportera den någorlunda långa sträckor.
3. Det bör finnas åtminstone någon grad av sannolikhet för att mineralet i fråga skall kunna bli föremål för lönsam utvinning i Sverige.

I propositionen (1981/82:99) Mineralpolitik — förslag till vissa åtgärder inom mineralområdet föreslogs i stort samma utökning av mineralen i GL som MPU hade föreslagit. Vid riksdagsbehandlingen väcktes motioner med förslag i fråga om kretsen inmutningsbara mineral. Riksdagen ansåg att beslutsunderlaget var otillräckligt och avtog propositionen i denna del (NU 1981/82:40 och 60, rskr. 1981/82:430). Riksdagen utgick därvid ifrån att regeringen skulle återkomma med ett nytt förslag i frågan.

FRIMO överlämnade den 28 februari 1983 betänkandet (Ds I 1983:2) Inmutningsbara mineral — förslag till ändringar i GL. Betänkandet överlämnades efter en begränsad remissbehandling till oss för att beaktas

i vårt arbete. För en närmare beskrivning av ärendets tidigare behandling hänvisas till FRIMOs betänkande.

FRIMO anser att kriterierna 1 och 2 ovan inte ger någon egentlig vägledning för frågan om ett ämne skall införas i GL.

FRIMO har emellertid anslutit sig till kriterium 3 ovan och tillagt ytterligare fyra, nämligen

1. att det är av stor betydelse för Sverige att prospektering efter ämnet stimuleras,
2. att ämnet förekommer tillsammans med brytvärt koncessions- eller inmutningsbart mineral på sådant sätt att de bör omfattas av samma lagstiftning,
3. att ämnet inte bryts i Sverige såsom jordägarmineral,
4. att ämnet inte förekommer i sådana ytutbredda, låghaltiga fyndigheter som ML främst avser.

För att få ytterligare grund för våra överväganden i denna del har vi inhämtat synpunkter hos ledande företag på industrimineralmarknaden och gruvbolagen.

Den grundläggande avsikten med att lagreglera jordägarmineral hänger samman med de allmänna mineralpolitiska målen, i första hand att främja tillgodogörandet av inhemska mineralfyndigheter och att tillförsäkra svensk industri tillgång till mineraliska ämnen. Ett viktigt led i strävandena att uppnå dessa mål är att uppmuntra eller i vart fall underlätta prospektering efter och exploatering av mineralfyndigheter. Det framstår som uppenbart att den starkare civilrättsliga ställning tillståndshavaren enligt GL och ML åtnjuter gentemot såväl markägare och andra sakägare som gentemot andra intressenter, främjar eftersökande och exploatering av fyndigheter. Exempel på detta utgör utvecklingen i Finland, där man sedan ett stort antal mineral gjorts inmutningsbara, har kunnat konstatera en markant ökning av verksamheten vad gäller industrimineral. Som framgått i annat sammanhang har vi enligt direktiven att överväga en lagstiftning på i huvudsak koncessionsrättslig grund. För att göra undersökning eller bearbetning av vissa mineral koncessionsberoende kan också andra skäl än önskemålet att stimulera industrin anföras. Till exempel har en del mineral sådan försvarspolitisk eller utrikespolitisk betydelse att staten bör ha inflytande över exploateringen. Beträffande enstaka mineral kan undersökningsmetoderna vara miljöstörande eller riskfyllda i sådan grad att villkor bör uppställas redan för undersökningens bedrivande.

Vår utgångspunkt har varit att ett mineral bör omfattas av lagen om det är av betydelse för Sverige att prospektering efter mineralet förekommer i landet. För att skilja ut sådana mineral från andra kan man — såsom MPU och FRIMO föreslagit — ställa upp villkor eller kriterier som skall vara uppfyllda för att ett mineral skall kunna sägas vara intressant från denna synpunkt.

Gränsen mellan ämnen som uppfyller sådana villkor och ämnen som inte gör det blir dock flytande. I gränsfall måste därför urvalet ske med hjälp av det nyssnämnda övergripande mineralpolitiska målet.

För att prospektering efter ett ämne skall vara meningsfull över huvud taget fordras till en början att ämnet med åtminstone någon grad av sannolikhet kan tänkas förekomma i Sverige på sådant sätt att det är värt att bearbeta. Utvinningsbarheten påverkas emellertid av nya vetenskapliga rön, ny teknik och förändringar i marknadssituationen. Därför bör kraven i detta hänseende inte ställas särskilt högt.

En del ämnen förekommer tillsammans med eller i närheten av andra och kan då utvinnas med ekonomisk fördel tillsammans med detta eller dessa. Här kan två situationer förekomma. Antingen är ett av ämnena ensamt utvinningsbart och de andra utgör biprodukter eller är ingetdera ekonomiskt att bearbeta annat än gemensamt med de övriga. I båda fallen bör ämnena anses uppfylla kriteriet.

Det finns ett stort antal mineraliska ämnen som uppfyller det ovan beskrivna kravet. En del av dessa är mycket vanligt förekommande och används huvudsakligen som ballastmaterial, exempelvis makadam och andra stenprodukter för utfyllnad vid olika anläggnings- och byggföretag. Sådant material är lätt åtkomligt och kan utnyttjas av markägaren utan större investeringar. I vart fall uppgår kostnaden för anläggning av en bergtäkt med behandlingsverk nästan aldrig till mer än storleksordningen en tiondel av vad det kostar att anlägga en gruva med anrikningsverk. Att låta ett ämne som tidigare har varit jordägarmineral omfattas av lagen innebär ett ingrepp i äganderätten som bör vidtas endast om allmänna intressen av betydande tyngd talar för åtgärden. Det finns inget intresse från det allmänna sida att stimulera prospektering efter ämnen av nyss angivet slag som är relativt vanligt förekommande och möjliga att påvisa utan egentliga prospekteringsinsatser. Inte heller av annat skäl är det angeläget att reglera undersökning och bearbetning av dessa ämnen generellt i minerallagstiftningen. Att vissa sällsynta kvaliteter av dessa ämnen dock kan vara betydelsefulla såsom industrimineral, dvs. som insatsråvaror i olika industriella processer, skall vi senare återkomma till. Ämnen som förekommer på sådant sätt att det inte krävs systematiskt eftersökande och undersökning för att påvisa och analysera dem bör emellertid uteslutas ur lagen. Därmed undantas sådana ämnen som markägare rimligen kan påvisa och bearbeta. Detta kan ske utan att man ger avkall på de mineralpolitiska målen.

Man kan således grunda ett urval på följande överväganden.

- A. Det bör finnas åtminstone någon grad av sannolikhet för att ämnet förekommer i exploaterbara fyndigheter i Sverige.
- B. Förekomstsättet bör vara sådant att det fordras systematisk letning och undersökningsverksamhet med vetenskapliga metoder för att leta fram och påvisa ekonomiskt bearbetningsbara mängder av mineralet.

Som nyss framhållits får kriterierna i gränsfall bedömas med utgångspunkt från nyttan i stort av att prospekteringen efter och bearbetningen av ämnet stimuleras.

Med utgångspunkt från förslagen under ärendets tidigare behandling och från de överväganden som redovisats har vi funnit att följande äm-

nen bör komma i fråga när det gäller en utökning av kretsen koncessionspliktiga mineral:

Grundämnen

Litium, rubidium, cesium, beryllium, strontium, sällsynta jordartsmetaller dvs. lantan, lantaniderna, skandium och yttrium), zirkonium, niob, tantal och platinagruppens övriga metaller (dvs. rutenium, rodium, palladium, osmium och iridium).

Mineral och bergarter

Brucit, diamant, diatomit (kiselgur), dolomit, flusspat, fältspat, glimmer, kalksten och krita, kvarts och kvarsit, olivin, sillimanitmineral (dvs. andalusit, kyanit och sillimanit), talk, tungspat och wollastonit samt nefelinsyenit.

Närmare beskrivningar av dessa ämnen finns i *bilaga 5* till betänkandet. Beskrivningarna bygger bl. a. på FRIMOs betänkande och MinFos rapport Utvinning av industrimineral (Meddelanden från MinFo nr 5 1983).

De nya ämnen som vi föreslår införda i minerallagstiftningen skiljer sig inte från dem som regleras i GL eller ML på något sätt som hindrar att de omfattas av den nya lagen. Sålunda förekommer t. ex. olivin, talk, dolomit och kalksten på sådant sätt att de i likhet med en del av ämnena i ML bör omfattas av en koncessionslagstiftning på bearbetningsstadiet medan flertalet av de övriga är att jämföra med de inmutningsbara mineralen i GL. Diamant behöver enligt vår mening dessutom bli föremål för särskilda bestämmelser beträffande undersökningsstadiet. Beträffande de övriga är de möjligheter att bestämma villkor för bearbetningen som vårt förslag innebär tillräckliga.

I nedanstående sammanställning (tabell I) finns en översiktlig beskrivning av de ämnen som vi behandlar i betänkandet. I de fall som FRIMO övervägt att göra ämnet inmutningsbart anges FRIMOs ställningstagande.

Tabell 1 Översiktlig bedömning av övervägda ämnen

Ämne	Huvudsakligt förekomstsätt i Sverige	Kräver systematisk prospektering och/eller undersökningsverksamhet	Sannolikheten att brytvärda förekomster finns i Sverige	Förekommer i svenska fyndigheter som omfattas av Gruvlagen	Förekommer till- sammans med/är ett ämne som idag bryts som jord- ägarmineral	FRIMOs ställnings- tagande	Kommitténs förslag
<i>Grundämnena</i>							
Litium	B	PU	Stor	Tenn	—	Bör omfattas av GL	Bör omfattas av lagen
Rubidium	B	PU	Ganska stor	Tenn	—	Bör omfattas av GL	
Cesium	B	PU	Liten	Tenn	—	Bör omfattas av GL	
Beryllium	B	PU	Stor	Tenn	—	Bör omfattas av GL	
Strontium	Y	PU	Ganska stor	Apatit	Uran	Bör ej omfattas av GL	Bör omfattas av lagen
Sällsynta jordarts- metaller	B	PU	Stor	Apatit, järn	Uran, torium	Bör omfattas av GL	
Zirkonium	Y	PU	Ganska stor	—	Uran	Bör ej omfattas av GL	
Niob och tantal	B	PU	Stor	Volfram, tenn	Uran	Bör omfattas av GL	
Platina- gruppens övriga metaller	B	PU	Ganska stor	Platina, nickel	—	Ej övervägt	

Industriella mineral och bergarter

Brucit	B	PU	Ganska stor	Nickel, kobolt, magnesit	—	—	Bör omfattas av GL	Bör omfattas av lagen
Diamant	BY	PU	Liten	—	—	Sand	Bör omfattas av ML	Bör omfattas av lagen
Diatomit	BY	U	Ganska stor	—	—	Diatomit har brutits	Ej övervägt	Bör endast i vissa former omfattas av lagen
Dolomit	BY	U	Stor	—	—	Bryts som jordägarmineral	Ej övervägt	Bör endast i vissa former omfattas av lagen
Flusspat	BY	PU	Stor	Volfram, järn, sulfidmineral	—	—	Bör omfattas av GL	Bör omfattas av lagen
Fältspat	BY	PU	Stor	—	—	Bryts som jordägarmineral ofta tillsammans med kvarts och glimmer	Ej övervägt	Bör endast i vissa former omfattas av lagen
Glimmer	B	U	Stor	Sulfidmineral	—	Bryts som jordägarmineral ofta tillsammans med kvarts och fältspat	Ej övervägt	Bör endast i vissa former omfattas av lagen
Kalksten och krita	BY	U	Stor	Järn	—	Alunskiffer	Ej övervägt	Bör endast i vissa former omfattas av lagen
Kvarts och kvartsit	BY	PU	Stor	—	—	Bryts som jordägarmineral, bl.a. tillsammans med fältspat och glimmer	Bör ej omfattas av GL	Bör endast i vissa former omfattas av lagen

Ämne	Huvudsakligt förekomstssätt i Sverige	Kräver systematisk prospektering och/eller undersökningsverksamhet	Sannolikheten att brytvärda förekomster finns i Sverige	Förekommer i svenska fyndigheter som omfattas av Gruvlagen	Förekommer till sammans med/är ett ämne som idag bryts som jord-ägarmineral	FRIMOs ställnings-tagande	Kommitténs förslag
Nefelin-syenit	B	PU	Ganska stor	—	—	Ej övervägt	
Olivin	BY	PU	Stor	Nickel	Bryts som jord-ägarmineral	Bör ej omfattas av GL	
Sillimanit-mineral (andalusit, kyanit och sillimanit)	BY	PU	Stor	Järn, sulfid-mineral	Kyanit bryts som jordägarmineral	Bör omfattas av GL	Bör omfattas av lagen
Talk	B	PU	Stor	Sulfid-mineral	Bryts som jord-ägarmineral	Bör ej omfattas av GL	
Tungspat	BY	PU	Ganska stor	Bly, zink, nickel, kobolt	Tungspatgångar har brutits	Bör omfattas av GL	
Wollastonit	B	PU	Stor	—	Karbonatsten	Bör omfattas av GL	

B = förekommer huvudsakligen i brantstående fyndigheter och/eller fyndigheter med begränsad yttutbredning

Y = förekommer huvudsakligen i fyndigheter med stor yttutbredning

P = kräver systematisk prospektering

U = kräver systematisk undersökningsverksamhet

I de följande avsnitten redovisas ämne för ämne skälen för eller emot att föra in resp. ämne i lagstiftningen.

Framställningen inleds med ämnen som vi föreslår skall omfattas av koncessionsplikt. Därefter behandlas ämnen som vi övervägt, men som vi föreslår inte skall generellt omfattas av lagen. Avslutningsvis behandlas en regel som medger att föra in även vissa former av sådana ämnen under den av oss föreslagna lagen.

Jordägarmineral som föreslås bli omfattade av den nya lagen

Litium, rubidium och cesium

Litium förekommer i Sverige huvudsakligen i en bergart som kallas pegmatit och som ofta i varierande omfattning också innehåller cesium och rubidium. Härutöver kan i denna typ av pegmatiter även förekomma tenn, beryllium, niob, tantal och flusspat.

Pegmatitförekomsterna är brantstående med relativt liten ytutbredning.

Den internationella efterfrågan på litium och cesium inom traditionella och nya användningsområden väntas få en relativt stark tillväxt för tiden fram till år 2000. Även en viss ökad svensk förbrukning kan förutses.

FRIMO föreslog att litium, rubidium och cesium skulle införas i GL. Remissinstanserna framförde ingen erinran mot detta förslag. De av våra experter som uttalat sig i frågan är överens om att dessa grundämnen skall regleras i minerallagstiftningen.

Sannolikheten för att i landet påträffa brytvärda förekomster av litium är stor. För rubidium och cesium är den ganska stor resp. liten. Cesium förekommer emellertid ofta tillsammans med de övriga. För att påvisa och bedöma förekomster med innehåll av dessa tre grundämnen — antingen separat eller i kombination — erfordras systematisk malmletning och undersökning.

Beryllium

Brytvärda halter av det viktigaste berylliummineralet, beryll, finns endast i vissa pegmatiter, som förekommer i brantstående formationer med relativt liten ytutbredning. Beryll har hittills ofta tagits till vara som en biprodukt vid utvinning av andra pegmatitmineral, t. ex. litium-, niob-, tantal- och tennmineral.

En viss begränsad tillväxt i efterfrågan på beryllium för olika användningsområden förutses för såväl Sverige som för världen i övrigt.

FRIMO föreslog att beryllium skulle bli inmutningsbart, vilket remissinstanserna inte hade någon invändning mot. Kommitténs experter anser att beryllium bör omfattas av minerallagstiftningen.

Sannolikheten för att brytvärda förekomster av beryllium finns i Sverige anses stor. Att påvisa och bedöma berylliumförekomster fordrar systematisk prospekterings- och undersökningsverksamhet.

Strontium

Endast mycket små förekomster av strontium är kända i Sverige. Ämnet förekommer delvis i skrivkrita, dels tillsammans med uran, flusspat, tungspat, kalcit, gips eller bly. Strontium förekommer även i vissa apatiter, men hittills har inte några markerat förhöjda halter uppmätts i de svenska apatiterna. Apatit och bly omfattas av GLs bestämmelser, medan uran följer MLs bestämmelser.

Den totala förbrukningen i världen av strontium är liten. Efterfrågan bedöms öka med omkring tre procent per år fram till år 2000.

Det erfordras systematisk prospekterings- och undersökningsverksamhet för att påträffa och bedöma förekomster av strontium. I landet bedrivs det för närvarande ingen riktad prospektering efter strontium.

Enligt FRIMO är sannolikheten liten för att det skulle finnas strontium i brytvärda halter i Sverige, eftersom vi saknar sådana geologiska miljöer där strontium i större mängd kan förekomma. FRIMO föreslog därför att strontium inte skulle tas in i GL utan såsom biprodukt följa huvudmineralet. NSG menade i sitt remissvar att strontium är ett ämne som kunde tänkas uppfylla de av FRIMO uppställda kriterierna för inmutningsbarhet. Bland de av våra experter som uttalat sig i frågan förordar majoriteten att ämnet skall tas med i lagstiftningen.

NSG har uppgett att nämnden efter det att FRIMO avgav sitt betänkande har funnit strontiummineral med höga halter av strontium. Dessa fyndigheter, som är brantstående, uppges ligga på andra ställen än de tidigare kända förekomsterna. Även om tillgångarnas storlek ännu inte undersökts talar enligt NSG fynden för att brytvärda förekomster med ganska stor sannolikhet kan finnas i Sverige.

Sällsynta jordartsmetaller

Begreppet sällsynta jordartsmetaller omfattar enligt Tekniska Nomenklaturcentralen i Sverige grundämnena lantan, lantaniderna, skandium och yttrium. Enligt vissa definitioner räknas dock lantan till lantaniderna.

De sällsynta jordartsmetallerna förekommer alltid tillsammans. I Sverige kan dessa metaller främst komma att utvinnas ur apatit. Apatiten i LKABs järnmalmgruvor i Kiruna och Malmberget innehåller sällsynta jordartsmetaller. Såväl apatit som järn omfattas av GLs bestämmelser.

Förbrukningen av sällsynta jordartsmetaller bedöms öka successivt både inom konventionella och nya användningsområden såväl i Sverige som i övriga världen.

I sitt betänkande föreslog FRIMO även att de sällsynta jordartsmetallerna skulle införas i GL, vilket remissinstanserna inte hade någon erinran mot. De av våra experter som har uttalat sig i frågan anser att dessa grundämnen bör omfattas av tillståndsplikt enligt minerallagstiftningen.

Sannolikheten för att i Sverige finna brytvärda förekomster av sällsynta jordartsmetaller är god. En förutsättning för att kunna påvisa och utvärdera en förekomst av dessa ämnen är att man utför systematisk malmletning och undersökningsverksamhet.

Zirkonium

Zirkonium utvinns nästan uteslutande ur mineralet zirkon. Över 90 procent av det zirkonium som förbrukas används i form av mineralet zirkon. Detta erhålls huvudsakligen som biprodukt vid utvinning av titanmineral ur tungsandsförekomster på havsstränder. Med hänvisning till att zirkonium nästan uteslutande produceras ur sandförekomster ansåg FRIMO det olämpligt att införa detta ämne i GL. Denna uppfattning delades med ett undantag av remissinstanserna. Bland de av kommitténs experter som har uttalat sig i denna fråga är majoriteten för att zirkonium skall tas med i minerallagstiftningen.

Under de senaste åren har Svensk Kärnbränslehantering (SKB) i samband med prospektering efter uran påträffat fyndigheter av ett mineral i vilket zirkonium förekommer tillsammans med uran. Det anses som fullt möjligt att detta mineral är brytvärt. För att bedöma om så är fallet krävs ytterligare undersökningar. Sådana planeras dock inte för närvarande. Uran omfattas av MLs bestämmelser.

Sannolikheten för att påträffa brytvärda förekomster av zirkonium i Sverige i fast berg bedömer vi mot denna bakgrund vara ganska stor. För att kunna påvisa och bedöma förekomster av zirkonium erfordras systematisk malmletning och undersökningsverksamhet.

Niob och tantal

Niob och tantal förekommer oftast tillsammans, vanligen i pegmatiter. Som tidigare nämnts kan dessa pegmatiter även innehålla bl. a. litium, rubidium, cesium, beryllium och flusspat. Dessa skall enligt förslaget bli koncessionspliktiga. Niob och tantal förekommer dessutom tillsammans med volfram och tenn. Dessa båda metaller omfattas av GLs bestämmelser.

Niob och tantal har många och betydelsefulla användningsområden. Prognoserna pekar på en förhållandevis stark tillväxt av den globala efterfrågan på dessa metaller fram till år 2000. Även förbrukningen i Sverige bedöms öka.

FRIMO föreslog att niob och tantal skulle bli inmutningsbara. Detta hade inte remissinstanserna någon erinran mot. De av våra experter som uttalat sig i frågan anser att minerallagstiftningen bör omfatta dessa två ämnen.

Det finns stor sannolikhet för att brytvärda fyndigheter av niob och tantal finns i Sverige. För att påvisa och bedöma denna typ av fyndigheter erfordras systematisk prospektering och undersökning.

Platinagruppens övriga metaller

Platinagruppens metaller omfattar rutenium, rodium, palladium, osmium, iridium och platina. Dessa metaller förekommer ofta tillsammans associerade med andra ädelmetaller i nickel- eller krommineraliseringar. Vanligtvis är halterna av palladium och platina dominerande, men de inbördes halterna kan variera avsevärt. Metallerna har på senare år rönt en högst varierande efterfrågan med en kraftigt differentierad och snabbt

växlande prisbild. Detta innebär i många fall att samtliga de i en fyndighet ingående metallerna i platinagruppen måste utvinnas för att brytning skall vara lönsam. I andra fall kan någon eller några av metallerna tänkas kunna ha tillräckligt värde för att motivera brytning av en fyndighet.

Platina är inmutningsbart enligt GL. Övriga platinametaller har inte behandlats av FRIMO. Våra experter anser att även de övriga platinametallerna skall omfattas av minerallagstiftningen.

Prospektering med inriktning på platinametallerna pågår i landet. Sannolikheten för att man skall påträffa malm av dessa metaller är störst i anslutning till ultrabasiska bergarter. Det krävs systematisk prospektering och undersökning för att kunna påträffa och bedöma fyndigheter av platinagruppens metaller.

Eftersom samtliga platinagruppens metaller uppfyller de av oss använda kriterierna föreslår vi att de skall omfattas av minerallagstiftningen.

Brucit

Brucit är ett magnesiummineral som har kvalificerad industriell användning. Brucit uppträder som gångar och sprickfyllnad i bl. a. de nordsvenska peridotiterna. Det förekommer ofta tillsammans med magnesit och har samma användning som detta. I de nämnda peridotiterna uppträder brucit ofta tillsammans med både nickel, kobolt och magnesit, vilka alla tre omfattas av GLs bestämmelser.

Efterfrågan på magnesiumråvaror ökar för varje år och ökningen väntas fortsätta.

Enligt FRIMOs förslag borde brucit omfattas av GL, vilket också alla remissinstanserna höll med om. Våra experter anser att brucit bör tas in i minerallagstiftningen.

Ett antal brucitförekomster är kända i Sverige. Sannolikheten för att det finns brytvärda tillgångar av brucit i Sverige är ganska stor. För att kunna få till stånd en utvinning krävs dock i första hand en tämligen omfattande systematisk undersökning av dessa förekomster. Det är också önskvärt att ytterligare prospektering efter brucitförekomster kommer till stånd.

Diamant

Diamanter förekommer som spridda kristaller i bergarten kimberlit. Även när man lyckas påvisa moderbergarten återstår emellertid stora svårigheter i prospekteringen. Detta beror i huvudsak på att diamanter alltid förekommer i mycket låga halter och är svåra att påvisa. Det krävs därför stort kunnande och stor erfarenhet samt inte minst ett betydande riskvilligt kapital för att finna brytvärda diamantförekomster.

Kimberlit har påträffats inom vissa områden i Sverige. Det finns med viss sannolikhet diamant i åtminstone något av dessa områden. Bland svenska prospektörer råder emellertid delade meningar om sannolikheten för att kunna påvisa brytvärda kvantiteter diamant. Ett visst intresse för att starta prospektering efter diamant föreligger. En ovillkorlig förutsättning för detta uppges dock vara att diamant omfattas av minerallagstiftningen.

Enligt FRIMOs förslag borde diamant inte införas i GL utan snarare göras koncessionspliktigt. Ingen remissinstans berörde frågan. De av kommitténs experter som har uttalat sig i frågan förordar nästan alla att minerallagstiftningen skall omfatta diamant.

Det råder delade meningar om sannolikheten för att det finns brytvärda mängder diamant i Sverige. Det kan därmed anses tveksamt om diamant uppfyller våra kriterier. Med hänsyn till att det föreligger intresse för prospektering efter diamant inom landet föreslår vi dock att diamant skall omfattas av minerallagstiftningen.

Flusspat

Flusspat är ett mineral med kvalificerad industriell användning. Brytvärda förekomster av flusspat består oftast av sprickfyllnader och gångar. Ämnet kan också finnas i flacka, ytutbredda förekomster, som emellertid ofta är alltför tunna och låghaltiga för att vara brytvärda om inte något annat mineral, t. ex. blyglans, kan utvinnas samtidigt. Flusspat förekommer även ofta i sulfidmalms-, järnmalms- och volframfyndigheter, vilka alla omfattas av GLs bestämmelser. För närvarande utvinns man flusspat som biprodukt vid brytning av volframalm i Yxsjöberg. Flusspat förekommer också i litiumpegmatiter och tillsammans med tungspat. Vi föreslår att minerallagstiftningen skall omfatta litium och tungspat. FRIMO föreslog att flusspat borde införas i GL, främst för att man skall kunna ta tillvara flusspat som förekommer i anslutning till annan pågående eller planerad gruvdrift. Remissinstanserna hade inget att erinra mot detta förslag. Våra experter anser att flusspat skall tas in i en kommande lag.

De geologiska förutsättningarna för att finna brytvärda koncentrationer av flusspat i Sverige är goda, särskilt om något eller några andra mineral kan utvinnas samtidigt. För att kunna påvisa och bedöma förekomster av flusspat erfordras systematisk prospektering och undersökning.

Nefelinsyenit

Nefelinsyenit är en bergart med kvalificerad industriell användning. Den förekommer huvudsakligen i fyndigheter med begränsad ytutbredning. Efterfrågan på nefelinsyenit i Sverige väntas öka.

FRIMO övervägde inte möjligheten att låta nefelinsyenit omfattas av GL. Bland våra experter finns en majoritet för att låta nefelinsyenit ingå i minerallagstiftningen.

Sannolikheten för att i Sverige finna brytvärda förekomster anses vara ganska stor. Det är nödvändigt att bedriva systematisk prospektering och undersökning för att kunna påvisa och bedöma förekomster av nefelinsyenit.

Olivin och talk

Olivin och talk är två mineral med kvalificerad industriell användning. Båda dessa mineral kan vara bergartsbildande, men brytvärda förekom-

ster finns endast i begränsade områden. Fjällkedjan har på många ställen ett betydande innehåll av olivin, ofta tillsammans med begränsade halter nickel. Olivin uppträder även i vissa kustnära regioner, bl. a. Västerbottens kustland söder om Skellefteå. De flesta svenska fyndigheter av talk förekommer på samma sätt som olivin. Betydande förekomster av talk finns i Norrbottens och Västerbottens län samt i västra Värmland och Dalaland. Förekomsterna i fjällkedjan bildar ofta massiva kullar och fjäll.

Olivin och talk utvinns i Handöl i Jämtland. I en fyndighet utanför Malmberget i Norrbotten pågår brytning av olivin. Dessutom tillvaratas talk som biprodukt vid brytning av sulfidmalm i Garpenberg i Dalarna.

Den inhemska efterfrågan på kvalificerade olivin- och talkprodukter för olika användningsområden förutses få framtida god tillväxt.

FRIMO ansåg att olivin och talk inte borde införas i GL. Främsta skälet härtill var att de största förekomsterna finns i fjällkedjan och att de ägs av staten. Om det skulle vara av intresse för landet att brytning i större skala sätts i gång så skulle staten därför enligt FRIMO som jordägare kunna exploatera eventuella fyndigheter. NSG pekade i sitt remissyttrande på att olivin och talk är exempel på mineral som kan tänkas uppfylla de i FRIMOs betänkande anförda kriterierna för inmutningsbarhet.

Bland de företag som producerar industrimineral är meningarna delade om behovet av att införa dessa båda mineral i en ny minerallagstiftning. Bland våra experter menar vissa att olivin och talk bör omfattas av minerallagstiftningen.

Flera fyndigheter av olivin och talk är kända i landet. Sannolikheten för att finna ytterligare brytvärda förekomster av dessa mineral är god. Huruvida det erfordras systematisk prospektering är föremål för delade meningar. Kvalificerad undersökning krävs dock för att påvisa brytvärdheten. För närvarande bedrivs riktad prospektering efter såväl olivin som talk. Mot bakgrund härav anser vi att olivin och talk skall omfattas av minerallagstiftningen oaktat den tveksamhet som finns rörande kriterierna för vårt urval.

Sillimanitmineralen

Sillimanitmineralen, som är en sammanfattande benämning för mineralen andalusit, kyanit och sillimanit, har alla samma kemiska sammansättning och de förekommer ibland tillsammans. De har alla tre en kvalificerad industriell användning. Sillimanitmineralen uppträder oftast i brytvärda halter och kvaliteter som långsträckta kroppar med relativt begränsad ytutbredning.

Andalusit förekommer i anslutning till nästan alla sulfidmalmsgruvor i Skelleftefältet. Det förekommer också i glimmerskiffrar i Bergslagen. Sillimanit är vanligast förekommande i sedimentgnejsjer i Södermanland och Hälsingland. Det finns också sillimanit i LKABs järnmalmsgruva i Malmberget. Kyanit är mindre vanligt än de båda andra mineralen. Detta finns bl. a. i Hålsjöberget i Värmland, där utvinning nyligen startat.

FRIMO föreslog att sillimanitmineralen borde ingå i GL, ett förslag

som remissinstanserna inte hade något att erinra mot. De flesta av våra experter anser att minerallagstiftningen bör omfatta sillimanitmineralen.

Sannolikheten för att det finns ytterligare brytvärda förekomster av sillimanitmineral i Sverige är stor. För att påvisa och bedöma förekomster av sillimanitmineral, är det nödvändigt med systematisk prospektering och undersökning.

Tungspat

Tungspat eller baryt är ett industrimineral med många kvalificerade användningsområden. Det förekommer i Sverige i många geologiska miljöer, från små kvantiteter i koppar- och järnmalmer till mäktiga barytgångar i alkalina bergarter. Enstaka större gångar av mer eller mindre ren tungspat är kända från Alnön utanför Sundsvall, där brytning tidigare har ägt rum, och Ultevis i Jokkmokks kommun. I fyndigheter av gångtyp förekommer tungspat ofta i förening med i dag inmutningsbara ämnen såsom främst bly, kobolt och nickel samt flusspat. Det sistnämnda skall enligt vårt förslag göras koncessionspliktigt. Av stort intresse är den tungspat som skulle kunna utvinnas som biprodukt vid anrikning av vissa sulfidmalmer i mellersta och norra Sverige.

Den globala efterfrågan på tungspat, som framför allt används vid borring efter olja och gas, bedöms under tiden fram till år 2000 få en årlig tillväxt på ett par procent.

FRIMO föreslog att tungspat skulle införas i GL och remissinstanserna hade inte någon avvikande uppfattning. De av våra experter som uttalat sig i denna fråga anser att tungspat bör tas in i minerallagstiftningen.

Förutsättningarna för att påträffa brytvärda förekomster av tungspat i landet anses goda. För detta krävs systematisk prospektering och undersökning.

Wollastonit

Wollastonit är ett industrimineral med ett flertal kvalificerade användningsområden. Det förekommer vanligen i gränzonen mellan kalksten och intrusivbergarter, dvs. magmatiska bergarter. Även om wollastonit är ett relativt vanligt mineral i områden med omvandlade kalkstenar så är brytvärda förekomster, dvs. av tillräcklig storlek och renhet, ganska sällsynta såväl i Sverige som utomlands. Mineralet har påträffats på ett flertal platser i Sverige.

Efterfrågan på wollastonit väntas öka under de närmaste åren.

Enligt FRIMOs förslag borde wollastonit införas i GL. Remissinstanserna hade ingen erinran mot detta förslag. De av våra experter som uttalat sig i denna fråga anser att minerallagstiftningen bör omfatta wollastonit.

Sannolikheten för att brytvärda förekomster av wollastonit förekommer i Sverige är stor. Systematisk letning och undersökning är nödvändig för att påträffa och bedöma denna typ av förekomster.

*Jordägarmineral som föreslås bli i vissa former omfattade av den nya lagen**Diatomit (kiselgur)*

Diatomit eller kiselgur är ett sediment bildat av de kiselsyrorika skalerna av kiselalger, diatoméer. Diatomit är ett industrimineral som har ett stort antal kvalificerade användningsområden. Det finns ett flertal kända förekomster av diatomit i landet, främst i Västerbotten och Skåne. Diatomitsedimenterna i Västerbotten ligger alla i torvmarker eller sjöar och de är aldrig rena utan förekommer alltid i förening med något annat material av framför allt organiskt ursprung. Sannolikheten för att påträffa brytvärda förekomster i landet är ganska stor.

FRIMO övervägde inte frågan om att göra diatomit inmutningsbart. De av våra experter som har yttrat sig i frågan menar att det bör kvarstå som jordägarmineral. Från NSG har dock kommit önskemål om att lagen skall omfatta även diatomit. Detta mineral förekommer i Sverige som en jordart. De enda jordarter som hittills reglerats i GL eller ML är eldfasta och klinkrande leror. Som nämnts i avsnitt 4.3.3 föranleddes denna reglering av särskilda omständigheter, främst dessa lerors förekomstsätt. Mineralet diatomit är möjligt att eftersöka och påvisa utan egentlig prospektering och undersökning. Det uppträder dessutom företrädesvis tillsammans med torv, som nyligen har utmönstrats ur ML såsom ett för denna lagstiftning främmande element.

Vi föreslår därför att ämnet diatomit inte generellt skall omfattas av minerallagstiftningen.

Fältspat, glimmer, kvarts och kvartsit

Fältspat och kvarts är de vanligaste mineralerna i jordskorpan och de är huvudmineral i flertalet bergarter. Flera förekomster av kvarts och fältspat är kända i landet. De flesta av dessa är pegmatitförekomster, vilket innebär att de förutom fältspat och kvarts även i varierande omfattning innehåller glimmer. Fältspat, glimmer och kvarts för industriella ändamål har hittills i landet nära nog helt hämtats ur pegmatitförekomster. Härutöver finns det höga halter glimmer i restprodukterna från anrikningen av vissa sulfidmalmer. Boliden Mineral AB bedriver för närvarande ett intensivt forsknings- och utvecklingsarbete för att ur anrikningssanden i Aitik försöka framställa säljbara glimmerprodukter. Kvartsit, som är en bergart, bryts på några ställen i Dalsland för industriell användning. Kvarts och kvartsit bryts även i olika delar av landet för användning som ballastmaterial.

Av de nu berörda mineralerna och bergarterna övervägde FRIMO bara möjligheten att införa kvarts i GL. FRIMO kom härvid fram till att kvarts borde kvarstå som jordägarmineral, vilket remissinstanserna inte hade någon erinran mot. Våra experter är av samma uppfattning.

De här behandlade mineralerna är alla möjliga att eftersöka och påvisa utan egentlig prospektering och undersökning. Vi föreslår därför att fältspat, glimmer, kvarts och kvartsit inte generellt skall omfattas av minerallagstiftningen.

Några av de företag som utvinner kvarts- och kvartsitprodukter för kvalificerade industriella ändamål har uttryckt önskemål om att ren kvarts och kvartsit skall omfattas av minerallagstiftningen. Som motiv för detta framhålls att sådana fyndigheter är sällsynta och att det därför är av nationellt intresse att de kan utnyttjas. Flera av våra experter stödjer också i princip denna uppfattning. Det är dock förenat med vissa svårigheter att lösa denna fråga. Vi återkommer i det följande till detta.

Dolomit, kalksten och krita

Mineralen dolomit och kalksten är med hänsyn till bildningssättet besläktade och deras användningsområden sammanfaller också delvis. Huvuddelen av de kvantiteter dolomit och kalksten som bryts i landet utnyttjas för olika industriella ändamål, medan en mindre del avsätts för okvalificerad användning, främst som ballastmaterial.

De svenska förekomsterna av god dolomit är koncentrerade till ett fåtal områden. Kalksten av olika typer förekommer ganska rikligt på flera ställen i Sverige medan krita däremot uppträder mer sparsamt. Alla tre mineralen förekommer dock så rikligt att någon prospektering eller systematisk undersökning inte krävs för att påvisa dem. Det erfordras däremot systematisk undersökningsverksamhet för att påträffa och bedöma sådana förekomster som kan utnyttjas för kvalificerat industriellt ändamål. Sannolikheten anses vara stor för att ytterligare brytvärda förekomster av dolomit, kalksten och krita finns i landet. De kända tillgångarna av sådana dolomit-, kalkstens- och kritkvaliteter som nu bryts för olika användningar torde emellertid i stort sett vara tillräckliga för att täcka det inhemska behovet under förutsebar framtid. Detta innebär att prospekteringen efter dolomit, kalksten och krita i princip inte behöver stimuleras.

Vi föreslår att dolomit, kalksten och krita inte generellt görs tillståndspliktiga enligt minerallagstiftningen.

Industriellt intressanta kvaliteter

Som framgått ovan finns det vissa mineral, som inte uppfyller kriteriet att det skall erfordras systematisk letning och undersökning för att påvisa dessas förekomst. Det är också relativt enkelt för markägaren att tillgodogöra sig dessa mineral för okvalificerad användning om man har behov därav eller om avsättningsmöjligheter finns. Att föra in dessa mineral i lagen i alla förekommande former skulle i många fall undandra markägaren denna möjlighet. Detta har vi tagit avstånd ifrån eftersom en sådan åtgärd inte kan motiveras utifrån de mineralpolitiska målen.

Dessa mineral förekommer emellertid inom mycket begränsade områden i sådana kvaliteter som gör dem intressanta som råvaror i industriell verksamhet. För att påvisa sådana kvaliteter fordras systematisk letning och undersökning. Såväl prospekteringen som utvinningen är också förenad med sådana kostnader och ekonomiska risker att markägare inte normalt kan väntas undersöka och exploatera ämnet. Dessa kvaliteter är således inte lättare åtkomliga för markägaren än GLs eller MLs mineral.

På flera håll i Sverige förekommer brytning av sådana mineral för

kvalificerad användning. Ernström Mineral AB och dess dotterbolag bryter bl. a. dolomit i en underjordsgruva i Glanshammar, kalksten i Guldsmedshyttan, fältspat i Riddarhyttan och kvarts främst i Dalsland. Stråbruken AB bryter dolomit. Åtskilliga andra exempel finns. Ofta äger exploatören den mark, där mineralet bryts. I en del fall har verksamhetens fortbestånd därigenom säkrats för överskådlig tid. En del av våra experter och representanter för branschen, bl. a. Ernström Mineral AB, har emellertid framhållit att behovet av nya områden för brytning inte alltid kan tillgodoses. Främsta skälet är att ägare till närbelägna fastigheter som kan tänkas innehålla exploaterbara fyndigheter ställer orealistiskt höga krav på ersättning eller vägrar ge sitt medgivande. Följden blir att verksamheten äventyras och att lönsamma fyndigheter inte blir utnyttjade. Detta utgör enligt vår mening ett slöseri med naturresurser som inte är förenligt med samhällsintresset.

Som tidigare framhållits är det också av nationellt intresse att stimulera prospekteringen efter sällsynta kvaliteter eftersom detta bidrar till att uppfylla de mineralpolitiska målen. Detta faktum ändras inte av att mineralet kanske förekommer rikligt i andra former, som har okvalificerad användning och som är lätta att påvisa och exploatera.

För att uppmuntra och underlätta en för samhället önskvärd brytning av sådana högkvalitativa förekomster av industriella mineral eller bergarter som vi här talar om, måste man i lagstiftningen skilja ut de kvalificerade formerna av dessa mineral och göra bestämmelserna tillämpliga på dessa, samtidigt som andra former lämnas utanför.

Bedömningen av vilka ämnen och kvaliteter som skall falla under en sådan bestämmelse bör ske med utgångspunkt från det nationella intresset av att stimulera prospekteringen. Den begränsning som ligger i de tidigare använda kriterierna för urvalet ämnen i lagen bör gälla även i dessa fall. Kriterierna bör anges i lagen, liksom vilka ämnen som får omfattas av regeln. Därigenom utesluts sådana ämnen som endast kan användas som ballastmaterial. Även sådana kvaliteter av andra ämnen som är lätta att påvisa eller sannolikt inte förekommer i brytvärda mängder i Sverige utesluts. Att i lagen detaljerat ange vilka former eller kvaliteter av dessa ämnen som lagen skall tillämpas på är emellertid mindre lämpligt. Formernas fysikaliska och kemiska egenskaper blir avgörande. För att korrekt ange dessa måste det vetenskapliga språkbruket inom resp. område användas. Det kan inte vara meningsfullt att komplicera lagtexten med sådana beskrivningar.

Vi föreslår att diatomit, fältspat, glimmer, kvarts, kvartsit, dolomit, kalksten och krita skall omfattas av lagen. Lagen skall dock beträffande dessa ämnen tillämpas enligt vad regeringen närmare föreskriver endast när ämnena förekommer i sådana former att det behövs systematisk letning eller undersökning för att påvisa och analysera dem samt att de sannolikt kan påträffas i Sverige på sådant sätt att de kan tillgodosöras. Preciseringarna kan göras i form av verkställighetsföreskrifter. Vi har för att exemplifiera vilka former som kan komma i fråga inhämtat följande uppgifter från bl. a. SGU och NSG.

Egenskaper som utmärker bättre kvaliteter av kalksten, dolomit och krita är i första hand vithet och hög halt av vissa karbonater i förening

med låg halt av svavel och kiselsyra. I Glanshammar produceras t. ex. dolomit med en vithet av 94—95 procent i fraktionen 0—10 mikrometer. I Glanshammar produceras dessutom dolomit med en vithet av 87—90 procent i fraktionen 0—34 mikrometer.

Inom den metallurgiska industrin krävs minst 95 procent kalciumkarbonat (CaCO_3) och högst 0,1 procent svavel samt låg halt kiselsyra (SiO_2). Inom pappersindustrin krävs minst 95 procent CaCO_3 och högst en procent SiO_2 .

Även andra egenskaper kan kvalificera mineralen för industriell användning. Vi menar emellertid att de ovan nämnda uppgifterna kan ligga till grund för gränsvärden i tillämpningsbestämmelserna.

När det gäller kvarts och kvartsit används endast mineral med en minsta kiselsyrahalt av 96 procent. Denna bör ligga till grund för begränsningen av lagens tillämpning på kvarts och kvartsit.

De fältspatmineral som är aktuella är kalifältspat och natronfältspat. Kalifältspaten utgörs av mineralen mikroklin och ortoklas. Dessa karakteriseras av en dikaliumoxidhalt (K_2O) som kommersiellt bör uppgå till minst 10 procent. Natronfältspaten utgörs av mineralet albit, som utgör det natronrika ändledet i plagioklasgruppen. Kommersiellt krävs minst 7 procent dinatriumoxid (Na_2O) i den natriumrika fältspaten. Mest kritiskt för att erhålla en högvärdig produkt är dock att man kan hålla järnhalten låg. Fältspat som exporteras från Norge innehåller 0,2 procent dijärntrioxid (Fe_2O_3), vilket skulle kunna tillämpas som riktvärde för fältspat av hög kvalitet.

När det gäller glimmer är en mängd egenskaper av betydelse. Den högkvalitativa glimmerproduktionen sker endast från två glimmermineral, nämligen muskovit och flogoptit. Muskovit har sina främsta egenskaper i hög dielektrisk styrka, perfekt klyvbarhet, styrka och elasticitet, kemisk inerthet, termisk stabilitet upp till 500°C , transparens och silverglans. De tunnaste bladen är praktiskt taget färglösa. Flogoptit anses vara underlägsen muskovit i många avseenden, men då det gäller termisk stabilitet upp till $850\text{—}1000^\circ\text{C}$ är flogoptiten överlägsen, eftersom muskoviten sönderdelas vid sådana temperaturer.

För tillämpningar inom elektroindustrin där glimmer tjänstgör som isolering gäller att dielektricitetskonstanten bör ligga i intervallet 5,2—6,8 och specifika motståndet bör vara större än 10^{15} ohm cm, samt ytmotståndet 12^{12} ohm.

De nämnda egenskaperna bör kunna ligga till grund för att begränsa lagens tillämplighet på högkvalitativ glimmer.

Mald glimmer används också som filler. Egenskaper som har betydelse för användbarheten är kornstorleksfördelning och vithet. Även kemiska krav ställs. Dessa krav bör kunna användas som riktmärken för att bestämma vilka typer av glimmer som skall omfattas av lagen.

Kraven på diatomit är främst låg täthet, stor porositet och därmed förenad permeabilitet. Den kemiska sammansättningen måste vara sådan att man ur fyndigheten kan få fram en diatomitprodukt som innehåller mer än 80 procent SiO_2 .

4.9 Skyldighet att redovisa uppgifter om undersökningsarbeten införs

4.9.1 Vårt förslag

Den som innehar ett undersökningstillstånd och yrkesmässigt utför undersökningsarbeten skall lämna en skriftlig redogörelse för undersökningsarbetet. Redogörelsen skall lämnas till bergsstaten inom en månad från det undersökningstillståndet har upphört.

4.9.2 Sammanfattning av skälen

Enligt direktiven skall vi överväga att införa en skyldighet för prospektörer att redovisa undersökningsmaterial och resultat från prospekteringsarbeten, som inte leder till att bearbetningskoncession söks.

En uppgiftsskyldighet kan göras mer eller mindre långtgående. Den kan utformas så att den omfattar information inte bara om utförda undersökningsarbeten utan även om uppnådda resultat, såsom uppgifter om en påträffad mineralfyndighets storlek, sammansättning och ingående halter.

En uppgiftsskyldighet tar ekonomiska resurser i anspråk både från uppgiftslämnarna och den eller de myndigheter, som skall hantera uppgifterna. Kostnadernas storlek är beroende av uppgiftsskyldighetens omfattning. Ju mer omfattande och detaljerad information som skall lämnas och hanteras, desto större blir kostnaderna för företagen och det allmänna.

Det är emellertid inte endast kostnaderna som bör tas i betraktande när en uppgiftsskyldighets omfattning bestäms. Undersökningsmaterial från prospektering innehåller inte sällan företagshemligheter. Prospektörer och exploatörer i mineralbranschen arbetar under konkurrens. Om de utan ersättning skulle tvingas att lämna ifrån sig företagshemligheter, som fritt kunde utnyttjas av konkurrenter, skulle dessa företag kunna skadas i ekonomiskt hänseende. Vi anser att hänsyn måste tas till detta.

För att det skall vara meningsfullt med en uppgiftsskyldighet måste nyttan av denna vara så stor att den uppväger kostnaderna och övriga nackdelar. Med hänsyn till att det redan förekommer ett väl utvecklat samarbete mellan de prospekterande organisationerna när det gäller undersökningsresultat ifrågasätter vi nyttan med en uppgiftsskyldighet som omfattar just resultat. En mer begränsad uppgiftsskyldighet kan dock vara motiverad.

En fråga som också måste övervägas i sammanhanget, är i vad mån det finns möjligheter att kontrollera efterlevnaden av en bestämmelse om uppgiftsskyldighet. Enligt vår bedömning är dessa möjligheter mycket begränsade, bl. a. av resursskäl.

Vi menar sammanfattningsvis att uppgiftsskyldigheten enligt den nya minerallagen endast bör omfatta en redogörelse för utförda undersök-

ningsarbeten. En intressent skall alltså kunna få besked i fråga om t. ex. någon annan prospektör diamantborrat inom ett tilltänt område. En sådan redovisningsskyldighet kan inte medföra några olägenheter för prospektörerna men göra det möjligt för den intresserade att få reda på om undersökningar inom ett område har utförts och i så fall av vem och på vad sätt det skett.

Skyldigheten skall åvila endast den som yrkesmässigt utför undersökningsarbeten. Med hänsyn till att bergsstaten enligt vårt förslag skall vara registermyndighet är det lämpligt att uppgiftsskyldigheten fullgörs till bergsstaten och att denna myndighet får i uppgift att registrera och arkivera inkommet material.

4.9.3 Skälen för vårt förslag

Enligt direktiven skall vi överväga införande av en skyldighet att ställa undersökningsmaterial och undersökningsresultat till allmänt förfogande i det huvudsakliga syftet att främja prospekteringen. Detta skulle enligt direktiven komma såväl samhället som prospektörer till godo.

Frågan om redovisning av undersökningsresultat övervägdes redan av gruvrättsutredningen och i propositionen (1974:32) med förslag till ny gruvlag. Departementschefen anförde (s. 219), att han övervägt att införa skyldighet att redovisa resultat som erhållits vid regionalprospektering eller vid undersökningar inom inmutningar som inte lett till utmål men ansåg det tveksamt om nyttan av ett sådant arrangemang var så stor att den motsvarade kostnaderna. Han var därför inte beredd att då lägga fram något sådant förslag.

MPU föreslog i sitt slutbetänkande (SOU 1980:12 s. 250) Mineralpolitik att bergmästaren skulle ges lagreglerad möjlighet att inhämta information om resultat av prospekteringsarbete också i de fall inmutning inte leder till utmål samt om redan befintliga utmål. Departementschefen ansåg emellertid att han, i vart fall inte vid den då aktuella tidpunkten, kunde ansluta sig till förslaget. Skälet till detta var att sådan information kunde ha karaktär av affärshemlighet. Han ansåg därför att frågan behövde belysas ytterligare (prop. 1981/82:99 s. 119).

Det ligger i sakens natur att det är svårt att på förhand bedöma det praktiska värdet eller nyttan av en uppgiftsskyldighet. För att få en uppfattning om prospektörernas behov av att få tillgång till andras undersökningsmaterial och dito resultat har vårt sekreterariat intervjuat företrädare för Boliden Mineral AB och LKAB Prospektering AB, som är de två största företagen i branschen. Sekretariatet har därutöver haft kontakter i frågan med företrädare för NSG.

Det har vid intervjuerna visat sig att företagen är starkt kritiska mot att utge resultaten av genomförda undersökningar. Skälen härtill är flera. Ett är att det redan finns en väl fungerande marknad för undersökningsmaterial i Sverige. Aktörerna på denna marknad är bl. a. de prospekterande organisationerna inkl. NSG. Det är vanligast att man byter undersökningsmaterial, men även köp förekommer. Företrädare för LKAB Prospektering AB har exempelvis uppgivit att man i år köpt allt under-

sökningsmaterial som under årens lopp insamlats av de företag inom Johnsongruppen som ägnat sig åt prospektering. De tillfrågade prospektörerna anser således att de inte skulle ha någon nytta av att kunna ta del av undersökningsmaterial och resultat som har ställts till allmänt förfogande genom någon myndighet.

Att det förekommer ett väl utvecklat samarbete mellan våra prospekterande organisationer när det gäller utbyte av undersökningsresultat har bekräftats av de två experter som är knutna till SGU. Enligt dessa finns det inga klara exempel på att dubbelarbete och resursslöseri förekommit vid prospektering på grund av att undersökningsresultat inte redovisats offentligt. Experterna har pekat på den roll som prospekteringsrådet har haft i sammanhanget. Prospekteringsrådet som är knutet till SGU, är bl. a. ett organ för samråd mellan de prospekterande organisationerna. Rådet inrättades på förslag av MPU, som starkt underströk vikten av samarbete och samordning mellan de olika prospekteringsorganisationerna. Det synes alltså som om prospekteringsrådet haft betydelse för att de prospekterande organisationerna kommit att under senare år i ökad utsträckning utbyta undersökningsmaterial och resultat.

När behovsfrågan diskuteras bör även det s. k. georegistret uppmärksammas. Sedan budgetåret 1982/83 har ett datorbaserat indexregister byggts upp vid SGU. Registret skall innehålla uppgifter om vilket material som finns beträffande Sveriges geologi och var materialet finns. I registret kommer även uppgifter om borrhävar att ingå. Informationen som sådan skall inte ingå i registret utan endast dess "adress". En förfrågan i georegistret kan ge uppgift om vilka borrhävar som utförts i ett område, vilken information som finns bevarad rörande dessa samt var protokoll, rapporter, prover, borrhävar etc. finns lagrade. Avsikten är att de större prospekterande organisationerna skall delta i projektet genom att frivilligt leverera in information till systemet. Registret togs i reguljär drift vid årsskiftet 1985/86. Vi håller för troligt att georegistret kommer att förbättra förutsättningarna för och stimulera det frivilliga utbytet av undersökningsmaterial.

Det sägs i våra direktiv att även andra avnämare än prospektörer t. ex. kommunerna skulle ha nytta av en rapporteringsskyldighet. I sammanhanget bör också nämnas att vissa länsstyrelser kritiserat GL därför att lagen inte medger en öppnare redovisning av prospekteringsresultat. Länsstyrelserna i Norrbottens och Västerbottens län har den erfarenheten att man haft begränsade möjligheter att få tidig kännedom om undersökningsresultaten från pågående prospekteringsverksamhet och har därför krävt en större öppenhet i redovisningen av denna. Det anses att en mer öppen information i dessa frågor kan främja regionalpolitiken och ge bättre underlag för den fysiska planeringen.

När det gäller dessa andra avnämares behov vill vi påpeka att den i direktiven förutsatta uppgiftsskyldigheten avser endast undersökningsmaterial och resultat från arbeten som bedrivits med stöd av undersökningstillstånd och som inte gett positivt resultat. Vi har alltså inte något uppdrag att utreda möjligheterna att lagstifta om en skyldighet att ställa även material och resultat från undersökningsarbeten som har varit positiva i den meningen att tillståndshavaren antingen söker förlängt under-

sökningstillstånd eller bearbetningskoncession. Negativa resultat betyder inte betyda att det är uteslutet att något utvinningsbart ämne ändå kan påträffas i framtiden. Därför är inte negativa resultat av något påtagligt intresse som planeringsunderlag. Däremot är resultat som tyder på att man påträffat en för framtiden intressant fyndighet givetvis intressant i detta sammanhang. Vi ifrågasätter därför om de nu aktuella avnämarna har något större behov av att få del av just negativa resultat.

En svårighet hänför sig till avnämarnas möjlighet att tillgodogöra sig rapporter från prospektörerna. En förutsättning för att man skall ha någon nytta av en viss information är att man kan tolka denna. För att man skall kunna tillgodogöra sig undersökningsmaterial som insamlats vid mineralprospektering krävs specialkompetens i vart fall när det gäller material från borrhningar, blottningsarbeten och geofysiska mätningar. Sådant material har vidare knappast någon betydelse för andra ändamål än just mineralprospektering. De nu aktuella avnämarnas behov av resultat som framkommer vid geofysiska mätningar, borrhningar och blottningsarbeten måste på anförda skäl starkt ifrågasättas.

Däremot har geologiskt och geokemiskt undersökningsmaterial ett vidsträcktare användningsområde. Förutom att detta utgör ett underlag vid planering av prospekteringsarbete och vid kartering kan det vara av intresse för en rad samhällseliga aktiviteter. Geologiska kartor har t. ex. betydelse som underlag vid planering av bebyggelse och vägar och kan därför vara värdefulla inte bara för SGU utan även för planerande myndigheter såsom kommuner och länsstyrelser. Även geokemiska kartor har andra användningsområden än som underlag för prospektering och kartering. Dessa kan utgöra en viktig informationskälla för t. ex. miljövården och skogsbruket. De nu aktuella avnämarna kan alltså ha ett visst behov av att få tillgång till information som insamlats vid prospektering. Detta behov torde emellertid kunna tillgodoses på annat sätt än genom en allmän uppgiftsskyldighet för prospektörer.

I detta sammanhang bör nämnas att FRIMO i betänkandet (Ds I 1985:3) Ytterligare regionalisering av Sveriges geologiska undersökning samt behovet av förstärkning av bergsstaten föreslagit bl. a. att bergsstaten en gång per år skall sammanställa en allmän översikt över pågående eller avslutad prospekteringsverksamhet i resp. bergmästardistrikt. Betänkandet har remissbehandlats och i den här frågan mottagits positivt. Genom sådana sammanställningar skulle sannolikt länsstyrelsers och andra planerande organs behov av information om prospektering tillgodoses till stor del. I den mån de nu aktuella avnämarna behöver mer utförligt material, t. ex. geologiska kartor, bör de kunna vända sig direkt till prospektörerna och be att få köpa detta material.

Vi skall nu något beröra kostnaderna för en uppgiftsskyldighet.

Kostnaderna drabbar i första hand uppgiftslämnarna, dvs. företagen men även den eller de myndigheter som skall handha detta material. En lagreglerad uppgiftsskyldighet kan emellertid vara förenad med andra nackdelar än kostnader för företagen och det allmänna. Om företagen tvingas att lämna i från sig affärshemligheter som fritt kan utnyttjas av konkurrenter kan detta försämra företagets konkurrensförmåga. Även detta får betraktas som en kostnad. Dessa kostnader kan dock kanske

accepteras om de medför motsvarande nytta för företagen eller samhället.

Företrädarna för de tillfrågade företagen har vid intervjuerna framhållit att en uppgiftsskyldighet skulle skada företagen i ekonomiskt hänseende därför att man skulle tvingas att röja affärshemligheter. Bolidens företrädare har i sammanhanget hänvisat bl. a. till företagets djupprospektering i Skelleftefältet. För att åskådliggöra problematiken har man anfört i huvudsak följande.

För att kunna lokalisera djupt belägna malmkroppar måste man rekonstruera de malmbildande processerna. Detta förutsätter att man har tillgång till geologisk information från ett större område. Genom att utnyttja datatekniken kan man med denna geologiska information som underlag få fram simuleringsmodeller som visar hur berggrunden ser ut och var malmförande stråk drar fram. Med hjälp av sådana modeller kan man få ledtrådar när det gäller ansamlingar av intressanta mineral. Undersökningsresultat från områden som släpps kan således ge mycket viktig information om berggrund och strukturer inom dessa och angränsande områden eller inom ett större område, även om undersökningarna inom dessa inte lett till ansökan om utmål.

LKAB Prospektering ABs företrädare har framhållit att en alltför öppen redovisning av undersökningsresultat kan locka utländska prospektörer att i långt större utsträckning än för närvarande prospektera i Sverige. Han påpekar att dessa skulle få konkurrensfördelar på de etablerade prospektörernas bekostnad genom att de kostnadsfritt skulle kunna ta del av befintligt undersökningsmaterial och även resultat. Enligt honom kan även intresset för samarbete i samriskavtal s. k. joint-ventures både mellan svenska företag och mellan svenska och utländska företag komma att minska. Han hänvisar i sammanhanget till avtalet mellan LKAB och Svenska BP Mineral. Enligt detta fick BP betala för det undersökningsresultat som ställdes till BPs förfogande genom avtalet. En annan invändning som har framförts mot en långtgående uppgiftsskyldighet är att en sådan kan leda till felaktiga prioriteringar i prospekteringsverksamheten bl. a. på så sätt att vissheten om att material och resultat måste ställas till förfogande kan leda till att det blir svårare att släppa ett projekt som inte är framgångsrikt. Eftersom en prospekteringsbudget oftast är bestämd i kronor tar en sådan fastlåsning resurser från objekt som har större förutsättningar att lyckas.

De tillfrågade företagen uttrycker sammanfattningsvis starka farhågor för att en rapporteringsskyldighet som omfattar undersökningsresultat kan komma att skada dem i deras näringsutövning.

Frågan är då om det finns något fog för de farhågor som har uttryckts för att en uppgiftsskyldighet kan komma att skada prospekteringen. Svaret på denna fråga beror naturligtvis på hur en uppgiftsskyldighet utformas.

Även prospektering som inte leder till ett positivt resultat är ofta förenad med betydande kostnader, inte sällan miljontals kronor. Det är förståeligt att företagen vill ha täckning för dessa kostnader antingen genom att behålla det försteg i konkurrensen som kunskapen kan ge eller genom att sälja resultaten eller använda dessa som bytesobjekt. Om man

genom ett krav på fullständig redovisning av undersökningsmaterial och resultat tar ifrån prospektörerna dessa möjligheter att få täckning för nedlagda kostnader finns det i vart fall risk för att viljan att investera i mer förutsättningslös prospektering avtar. Resultatet skulle kunna bli att företagen i huvudsak prospekterar inom områden där man redan har bearbetningsrättigheter. Vi anser därför att även investeringar i prospektering som inte leder till bearbetningskoncession måste ges ett rimligt skydd. Om resultatet av sådana investeringar inte skulle kunna skyddas genom ett krav på helt öppen redovisning kan Sverige aldrig bli en marknad för rena prospekteringsföretag, dvs. företag som utför undersökningar endast i syfte att sälja resultaten. I detta sammanhang bör också nämnas att det finns lagliga möjligheter att sekretessbelägga den här typen av information när den inhämtas i andra syften än för det som här är aktuellt, t. ex. för tillsyn eller tillståndsgivning. Enligt 8 kap.6 § sekretesslagen gäller sekretess, i den utsträckning regeringen föreskriver det, i statlig myndighets verksamhet som består i utredning, planering, prisreglering, tillståndsgivning, tillsyn eller stödverksamhet med avseende på produktion, handel, transportverksamhet eller näringslivet i övrigt för uppgift om bl. a. enskilda affärs- eller driftsförhållanden, uppfinningar eller forskningsresultat, om det kan antas att den enskilde lider skada om uppgiften röjs. Såsom framgår av ordalydelsen ger paragrafen inte i och för sig upphov till sekretess, utan den förutsätter att regeringen meddelar föreskrifter därom. Så har också skett genom 2 § sekretessförordningen (1982:1107). I en till förordningen upptagen bilaga (punkten 58) anges bl. a. tillståndsgivning och tillsyn enligt GL och ML. Det är i 8 kap. 6 § sekretesslagen fråga om sekretess till skydd för "enskilda affärs- eller driftsförhållanden", dvs. sekretess som betingas av konkurrenshänsyn.

Om man i den nya mineralagen inför en bestämmelse som förutsätter en fullständig redovisning av undersökningsmaterial och resultat i de fall ett undersökningstillstånd släpps skulle denna bestämmelse helt kunna bryta igenom detta sekretesskydd till förmån för bl. a. konkurrenter, som sekretessen är avsedd att skydda den enskilde emot.

Slutligen måste också övervägas om det finns möjligheter att kontrollera efterlevnaden av en lagstiftning om uppgiftsskyldighet.

Prospektörer och exploatörer i mineralbranschen arbetar under konkurrens. Att på en sådan marknad införa ett allmänt tvång att avslöja sina företagshemligheter måste förutsätta att effektiva metoder finns för att genomdriva tvånget. Om man enbart förlitar sig på aktörernas goda vilja och önskan att följa föreskrifterna gynnar man mindre seriösa aktörer på bekostnad av de seriösa. Till de senare kan i första hand räknas de stora gruvbolagen. Det finns emellertid även ett antal mindre exploatörer som utvinner instrimineralt och som också måste räknas hit. Det är framför allt på dessa seriösa företags livskraft och konkurrensförmåga som den svenska mineralutvinningen skall leva i framtiden. Att gynna mindre seriösa företag på deras bekostnad kan inte vara förenligt med de mineralpolitiska målen. Frågan är då om vi förfogar över erforderliga tvångsmedel för att genomdriva en bestämmelse om att alla undersökningsresultat skall redovisas.

Årligen läggs för närvarande ett par hundra inmutningar. Antalet

undersökningstillstånd kan antas bli något större eftersom kretsen lagreglerade mineraliska ämnen utökas. Vi antar att omkring 250 undersökningstillstånd om året kommer att meddelas. Det säger sig självt att tillsynsmyndigheten, dvs. bergsstaten, inte med nuvarande resurser kan kontrollera efterlevnaden i en sådan mängd fall, särskilt som materialet i de flesta fall, där inmutningar släpps är till stor del obearbetat. Än mindre är någon annan myndighet skickad att utföra kontrollen. Att öka bergsstatens resurser i sådan utsträckning att kontroll vore möjlig skulle innebära avsevärda kostnader. En kontroll innebär nämligen att bergmästaren måste undersöka företagens arkiv under former som närmar sig husrannsakan.

Vi menar sammanfattningsvis att nackdelarna, dvs. kostnaderna för företagen och staten med att införa en skyldighet att utge undersökningsresultat, med god marginal överväger den begränsade fördel en sådan skyldighet skulle innebära. Däremot kan en mer begränsad rapporteringsskyldighet vara motiverad av just de skäl som anförs i direktiven.

Vi anser det tillräckligt att uppgiftsskyldigheten enligt den nya mineralagen får anknyta till de principer som georegistret bygger på. Skyldigheten bör således endast omfatta en redogörelse för utförda undersökningsarbeten. Till redogörelsen bör fogas en översiktlig karta över det undersökta området. Av denna bör framgå var arbetena utförts och vilken typ av arbeten som utförts. En intressent skall alltså kunna få besked i fråga om t. ex. någon annan prospektör utfört flygmätningar med viss metod, tagit tungmineralprover eller diamantborrat. Att ålägga prospektörer en redovisningsskyldighet enligt detta mönster kan inte medföra några olägenheter för prospektörerna men göra det möjligt för den intresserade att få reda på om undersökningar inom ett område har utförts och i så fall av vem samt när och på vad sätt det skett.

En något mer långtgående skyldighet som vi har övervägt innebär att prospektören skall i översiktlig form redovisa även de resultat som undersökningsarbetet lett till. Möjlighet skulle dock finnas att under en övergångstid på 5—10 år sekretessbelägga dessa i den mån ett röjande skulle skada uppgiftslämnaren. Detta förslag förutsätter emellertid ändringar i sekretesslagen. Mot att genom ändringar i sekretesslagen införa en möjlighet att sekretessbelägga undersökningsresultat kan i första hand anföras att sekretessen förringar nyttan av den diskuterade skyldigheten att lämna undersökningsresultat. Syftet med denna skyldighet är ju främst att materialet skall kunna bli offentligt och vara till nytta för bl. a. prospektörer. Ytterligare en nackdel med detta förslag är att det är svårt att ange när ett offentliggörande inte längre inkräktar på det skyddsvärda intresset. Vi har på anförda skäl och med hänsyn till att utbytet av resultat fungerar bra på frivillig väg inte ansett frågan så viktig att vi vill föreslå ändringar i sekretesslagen.

Vi övergår nu till att diskutera vilka som bör omfattas av en skyldighet att redovisa uppgifter om undersökningsarbeten. Flertalet enskilda mineralletare är amatörer med begränsade ekonomiska resurser. En obligatorisk rapporteringsskyldighet skulle av dessa personer kunna uppfattas som en belastning och därigenom verka avhållande på deras intresse för mineralletning. Dessutom förvärvas deras fynd som regel av någon av de

större prospekteringsorganisationerna. Undersökningsarbeten på dessa fyndigheter kommer därför i de intressanta fallen att omfattas av den rapporteringsskyldighet som vi föreslår. Vi anser med hänsyn härtill att endast den som yrkesmässigt utför undersökningsarbeten skall åläggas rapporteringsskyldighet. Av praktiska skäl föreslår vi att skyldigheten skall åvila tillståndshavaren, även om han har anlitat entreprenör för att utföra undersökningarna.

För att öka användningen av insamlat material bör rapporteringen ske enligt standardformulär. Det praktiska arbetet hos registermyndigheten torde också härigenom bli betydligt enklare. Det bör ankomma på SGU att utarbeta formulär och anvisningar. Fig. 1 visar hur vi anser att ett sådant formulär kan utformas. Fig. 2 illustrerar vilken omfattning vi anser att uppgiftsskyldigheten bör ha.

Enligt förordningen (1982:668) om statliga myndigheters inhämtande av uppgifter från näringsidkare och kommuner skall myndighet innan den beslutar om ett nytt formulär till blankett samråda med organisation eller annan som kan antas företräda de näringsidkare som skall lämna uppgifterna. Företagens Uppgiftslämnardelegation (FUD) är det näringslivsorgan som företräder näringsidkarna i frågor om uppgiftslämnande. För den uppgiftsskyldighet som här föreslås innebär detta att SGU har att samråda med FUD innan myndigheten utarbetar det formulär som nyss har berörts.

Den i direktiven förutsatta uppgiftsskyldigheten avser endast negativa undersökningsresultat, dvs. uppgifter och resultat från prospekteringsarbeten som inte leder till att bearbetningskoncession söks. Skyldigheten att lämna uppgifter bör med hänsyn härtill inträda tidigast i samband med att undersökningstillståndet löper ut. Företagen bör dock för att inte onödigt belastas av uppgiftsskyldigheten ha en viss tid på sig att inkomma med nu berörda uppgifter. Vi föreslår att denna frist bestäms till en månad efter det att undersökningstillståndet löpt ut.

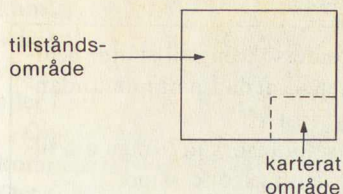
Slutligen skall vi behandla frågan om vilken myndighet som bör inhämta redovisningarna. Bergsstaten för register över inmutningar, utmål och koncessioner. Även enligt vårt förslag skall bergsstaten vara registermyndighet. De företag och personer, som letar efter mineral är i allmänhet väl förtrogna med bergsstatens verksamhet. Det är därför av praktiska skäl lämpligt att uppgiftsskyldigheten fullgörs till bergsstaten och att denna myndighet får i uppgift att registrera och arkivera inkommet material. Uppgifter om undersökningsverksamhet är av stort intresse för SGU i såväl dess vetenskapliga arbete som dess informationsverksamhet. Även SGU bör därför få del av inkommet material. Bergsstaten bör därför omedelbart när en redogörelse har kommit in, översända ett exemplar av denna till SGU. Information om redogörelsen bör också införas i SGUs georegister.

UPPGIFTER OM UNDERSÖKNINGSARBETEN enligt 14 kap. 3 § lagen (0000:000) om vissa mineraliska ämnen		För myndighetens anteckningar Tillståndets giltighetstid: Tidpunkt för inrapportering till SGUs georegister:
Tillståndshavare	Tillstånd nr
Utdelningsadress	Benämning
Postadress	Top. kartblad:
Telefon	Ekon. kartblad:
Entreprenör	Län
Utdelningsadress	Kommun
Postadress	Datum för utfärdande av undersökningstillstånd och eventuell förlängning
Telefon	
GENOMFÖRDA UNDERSÖKNINGAR		
☐ <u>Geologi</u>		☐ <u>Geofysik</u>
☐ Berggrund		☐ Flygmätning - metoder
☐ Jordarter		☐ Markmätning
☐ <u>Blockklotning</u>		☐ Magn. ☐ Grav. ☐ Seismik ☐ IP
		☐ Slingram ☐ Strålning
		☐ Övriga, nämligen
☐ <u>Geokemi</u> ☐ Översiktlig		☐ Sprängning
☐ <u>Detaljerad</u>		☐ Grävning
☐ Jordprov		☐ Ort drivningm
☐ Tungmineral		☐ Schaktsänkningm
☐ Bäcktorv		☐ Uttagen provkvantitetton.alt. m ³
☐ Övrigt		
☐ <u>Borring</u>	Antal hål	Antal m
☐ Jordborring		
☐ Kärnborring		
☐ Fullborring		
☐ Övrigt		
		☐ Borrhålmätningar, nämligen
Uppgiftslämnare		
Namnunderskrift		
Telefon		

Figur 1 Utkast till
standardformulär

GEOLOGI

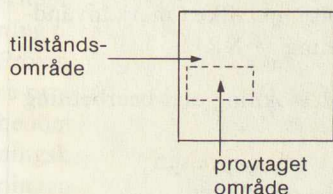
Plankarta över karterat område lämnas

Typ av geologi anges, t.ex. berggrunds- eller kvartärgeologi

GEOKEMI

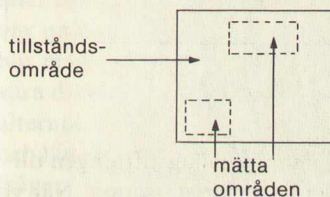
Plankarta över provtaget område lämnas

Typ av provtagning anges, t.ex. bäcktorv eller djupmoränprovtagning

GEOFYSIK

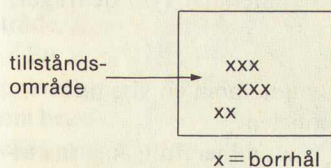
Plankarta över mätt område

Typ av mätning anges, t.ex. slingram eller magnetometer. Även mätriktning anges.

BORRNING OCH BLOTTNINGSARBETEN

Plankarta över utförda borrningar och blottningsarbeten lämnas

Förutom läge för borrhål och eventuella blottningar skall borrhåls längd och riktning anges

Figur 2 Utkast till geografisk redovisning av utförda undersökningsarbeten på plankartor i skala 1:10 000—50 000

4.10 Bergsstaten skall vara tillståndsmyndighet

4.10.1 Vårt förslag

Bergmästaren skall pröva ärenden om undersökningstillstånd, bearbetningskoncession och markanvisning med nedan nämnda undantag.

Länsstyrelsen skall vara obligatoriskt samrådsorgan i fråga om tillämpningen av NRL i ärenden om bearbetningskoncession.

Bergmästaren skall hänskjuta ärenden om bearbetningskoncession till regeringens prövning om

- ärendet är särskilt betydelsefullt från allmän synpunkt
- frågan gäller återkallelse av tillstånd eller koncession utan att innehavaren har åsidosatt sina skyldigheter
- länsstyrelsen och bergmästaren är oense om vilken markanvändning som skall prioriteras vid tillämpning av NRL.

Frågor om dispens från hinder mot undersökning och bearbetning skall prövas av

- bergmästaren i de fall som nu prövas av länsstyrelsen
- länsstyrelsen i de fall som nu prövas av regeringen.

Bergmästaren skall pröva om verksamhet kan tillåtas inom område med detaljplan eller områdesbestämmelser enligt PBL.

Bergmästaren skall bereda och yttra sig i ärenden om bearbetningskoncession som skall avgöras av regeringen.

Bergmästaren skall kunna anlita biträde av sakkunnig vid all tillståndsgivning.

4.10.2 Sammanfattning av skälen

Enligt våra direktiv bör den av oss föreslagna minerallagstiftningen tillämpas inom ramen för en oförändrad myndighetsorganisation. När vi nu föreslår ett enhetligt system anser vi att myndighetsuppgifterna bör läggas på endast en myndighet i varje instans. Detta gör systemet både lättare att överblicka och enklare att tillämpa.

Vi har vid våra överväganden beaktat statsmakternas strävan efter en allt mer decentraliserad myndighetsutövning.

Prövningen av en bearbetningskoncession innefattar fyra delfrågor, nämligen:

- 1) är fyndigheten ekonomiskt möjlig att utvinna inom en viss tid?
- 2) är sökanden lämplig att bedriva verksamheten?
- 3) är verksamheten förenlig med intresset av att mineraltillgångarna utforskas och tillvaratas på ett ändamålsenligt sätt?
- 4) finns det motstående intressen som är av sådan styrka att de inverkar på möjligheten eller lämpligheten av att exploatera fyndigheten?

För att bedöma den första frågan erfordras i första hand geologisk och

Den andra delfrågan förutsätter också den insikter i ekonomi och teknik samt förtrogenhet med branschen. Frågan enligt punkt tre ovan innefattar en mineralpolitisk bedömning och förutsätter följaktligen sådana kunskaper. Den fjärde delfrågan, dvs. att väga olika motstående intressen, kan innefatta en politisk bedömning. Det kan t. ex. vara aktuellt att väga behovet av sysselsättningstillfällen i en viss del av landet mot ett eller flera bevarandeintressen.

Om bergmästaren skall pröva ärenden om bearbetningskoncession kommer myndigheten att åläggas nya uppgifter i främst fyra avseenden. Det första är prövningen av om en sökande är lämplig att erhålla en bearbetningskoncession. Det andra är uppgiften att ta ställning till om verksamheten är förenlig med intresset av att mineraltillgångarna utforskas och tillvaratas på ett ändamålsenligt sätt, dvs. att beakta mineralpolitiska synpunkter. Det tredje är avvägningen mellan motstående intressen enligt bestämmelserna i NRL. Slutligen skall bergmästaren ta ställning till frågan för vilken tid en bearbetningskoncession skall meddelas. Prövningen i de båda första avseendena bör inte bereda bergsstaten några problem. Myndigheten är kompetent och även i övrigt väl lämpad att bedöma frågorna. Detsamma gäller frågan för vilken tid en bearbetningskoncession skall meddelas. Ett undantag utgör dock NRL-prövningen. Tillämpningen av NRL i ärenden om bearbetningskoncession innebär att en prioritering skall göras av markanvändningen på så sätt att företräde ges åt den markanvändning som medför en från allmän synpunkt god hushållning. Bergsstaten saknar kompetens att göra dessa samlade intresseavvägningar av politisk natur. Dessa bör i stället göras av ett politiskt sammansatt organ, t. ex. länsstyrelsen. Övervägande skäl talar emellertid för att bergsstaten som första instans skall pröva ärenden om undersökningstillstånd och bearbetningskoncession. Frågan är då hur man bäst skall behandla hushållningsfrågorna. Länsstyrelsen torde vara den bäst lämpade myndigheten för detta. Av i huvudsak tre möjliga alternativ, nämligen delning av tillståndsprövningen mellan bergsstaten och länsstyrelsen, förstärkning av bergsstaten med en specialist på dessa frågor eller någon form av behandling av ärendena där länsstyrelsen bereds inflytande i hushållningsfrågan, vill vi förordna det tredje alternativet. Detta sätt att samordna och samtidigt utnyttja två myndigheters kompetens är det bästa sättet att lösa vårt problem. Därför föreslår vi att bergsstaten skall pröva ärenden om bearbetningskoncession efter obligatoriskt samråd med länsstyrelsen. Om bergsstaten och länsstyrelsen har olika uppfattning i frågan om vilken markanvändning som skall ges företräde, skall frågan hänskjutas till regeringen.

Ett ärende kan dock vara av sådan betydelse ur allmän synpunkt att prövningen bör göras av regeringen. Detta kan vara fallet när en ansökan om bearbetningskoncession avser mineral som har betydelse ur försvars- eller utrikespolitisk synpunkt. Frågan om vem som skall få rätt att bearbeta sådana mineral är delvis av politisk natur och bör avgöras av regeringen.

Även en återkallelse av en koncession på grund av synnerliga skäl bör prövas av regeringen.

Enligt direktiven skall vi överväga möjligheterna och fördelarna med

ett system där fastighetsdomstol avgör frågan om anvisande av mark.

Vi föreslår att bestämmelserna om markanvisning förblir materiellt oförändrade i den nya minerallagstiftningen.

Frågan om att anvisa mark för gruvdrift eller annan mineralhantering innefattar en gruvteknisk bedömning och förutsätter sådan kompetens. Fastighetsdomstolarna saknar gruvteknisk expertis. Det är därför mindre lämpligt att dessa frågor prövas av fastighetsdomstol i första instans.

En annan fråga är om det finns skäl att ha kvar prövningen av ersättningsfrågorna hos bergmästaren.

Erfarenheterna visar att det hör till undantagen att tvistiga ersättningsfrågor kvarstår vid förrättningen, beroende på att parterna gör upp i godo. De ersättningsfrågor som kvarstår är i allmänhet av okomplicerad natur och ersättningarna förhållandevis låga. Vi kan med hänsyn härtill inte heller se några fördelar med fastighetsdomstol som första instans i dessa frågor.

Befogenheten att lämna medgivande till inmutning resp. undersökningsarbeten enligt ML inom områden med stadsplan eller byggnadsplan tillkommer för närvarande länsstyrelsen. För att nå enhetlighet i regleringen när det gäller samordningen mellan PBL och annan lagstiftning bör det åläggas beslutsmyndigheten, dvs. bergmästaren, att pröva om verksamhet kan tillåtas inom område med detaljplan eller områdesbestämmelser enligt PBL.

Även när det gäller övriga områden där hinder föreligger, bör bergmästaren bli prövningsmyndighet. Vi föreslår alltså att sådana frågor om tillstånd att bedriva undersökning och bearbetning inom skyddade områden, som nu prövas av länsstyrelsen, skall prövas av bergmästaren.

När det gäller sådana tillstånd som nu ges av regeringen, talar de synpunkter om decentralisering av den statliga förvaltningen som vi tidigare berört, för att dessa i stället får avgöras av länsstyrelsen. Vi föreslår därför detta.

4.10.3 Skälen för vårt förslag

Myndighetsuppgifterna enligt GL och ML åvilar för närvarande SGU och bergsstaten. En redogörelse för SGU och bergsstaten finns i FRI-MOs betänkande (Ds I 1985:3) Ytterligare regionalisering av SGU samt behovet av förstärkning av bergsstaten.

SGU är den centrala förvaltningsmyndigheten för frågor om landets geologiska beskaffenhet och mineralhantering utom såvitt avser förvaltning och upplåtelse av statens gruvegendom, som ankommer på NSG. SGU är chefsmyndighet för bergsstaten.

Bergsstaten är den lokala statliga organisationen för ärenden rörande landets bergshantering och därmed sammanhängande frågor. Bergsstaten är organiserad på ett nordligt och ett sydligt distrikt. Bergmästarämbetet i norra distriktet med expedition i Luleå omfattar Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. Det södra bergmästar-distriktet med expedition i Falun omfattar riket i övrigt. Chef för resp. distrikt är en bergmästare, som också leder arbetet på ämbetet.

berg- och mineralteknisk sakkunskap samt goda insikter i gruvekonomi.

Bergsstatens handläggningsuppgifter omfattar bl. a. att som tillståndsmyndighet pröva ansökningar om inmutningar och förlängning av inmutningsrätt samt utmål, dvs. undersöknings- och bearbetningstillstånd enligt GL. Hit hör även uppgiften att enligt GL och ML anvisa mark för gruvdrift. Därutöver har bergsstaten tillsynsverksamhet. Bergmästarämbetet är också bl. a. registermyndighet enligt GL och ML.

SGU prövar ärenden om undersökningskoncession utom när kommunen eller länsstyrelsen vid den obligatoriska remissbehandlingen avstyrkt bifall eller ärendet bedöms betydelsefullt från allmän synpunkt. I de senare fallen beslutar regeringen efter att SGU berett ärendet.

Bergsstaten har i stort sett samtliga myndighetsuppgifter enligt GL och GF. I ett fåtal ärenden enligt GL är emellertid SGU beslutande myndighet i första instans. Det gäller t. ex. i ärenden om dispens från förbudet mot ommutning och om förlängning av giltighetstiden för utmål.

Enligt våra direktiv bör den av oss föreslagna minerallagstiftningen tillämpas inom ramen för en i huvudsak oförändrad myndighetsorganisation. Vi skall dock överväga möjligheterna och fördelarna med ett system där fastighetsdomstolen avgör frågan om anvisande av mark. Våra förslag föranleder inte heller större organisatoriska förändringar. Vår huvuduppgift har varit att föreslå ett enhetligt regelsystem som kan ersätta inmutnings- och koncessionssystemen i GL och ML. Kritiken mot den nu gällande ordningen har bl. a. tagit fasta på att systemet med två lagar på mineralområdet gör detta komplicerat och svårt att överblicka. Olägenheterna blir inte mindre av att beslut i likartade ärenden fattas av olika mineralpolitiska organ utan egentliga sakliga skäl. Vi föreslår att myndighetsuppgifterna i princip läggs på endast en myndighet i varje instans. Detta gör systemet både lättare att överblicka och enklare att tillämpa. Det innebär emellertid vissa förändringar i fråga om arbetsfördelningen mellan de berörda myndigheterna.

Regeringen har till oss överlämnat FRIMOs betänkande om bl. a. en ytterligare regionalisering av SGU i de delar det berör vårt arbete. I betänkandet anför bl. a. att man bör sträva efter en så enhetlig tillämpning som möjligt av minerallagstiftningen och att detta kan uppnås genom att endast en myndighet beslutar i ärenden enligt denna i första instans. En av målsättningarna för utredningen har varit att förstärka bergsstatens ställning och funktion inom mineralområdet och att därvid studera möjligheterna att föra över uppgifter och motsvarande resurser från SGU. Enligt utredningens mening bör bergsstaten därför i första hand komma i fråga som beslutsmyndighet i ärenden enligt minerallagstiftningen.

Att beakta i detta sammanhang är även statsmakternas strävan efter en allt mer decentraliserad myndighetsutövning. Enligt kommittédirektiven (dir. 1984:5) skall kommittéerna i sina förslag generellt ta tillvara möjligheterna till delegering av beslutanderätt och annan decentralisering av den statliga förvaltningen. Denna strävan har också kommit till uttryck i de riktlinjer för regeringens befattning med besvärärenden som antogs av riksdagen våren 1984 (prop. 1983/84:120, KU 23, rskr. 250). Syftet med dessa är att åstadkomma kortare handläggningstider, enhetligare

instansordningar och färre besvärssärenden hos regeringen utan att rätts-säkerheten eller effektiviteten i förvaltningen minskar. Detta medför också besparingar. En av de metoder som man skall använda för att nå dessa mål är att decentralisera beslutanderätten så att man skapar utrymme för en besvärspövning under regeringsnivån. I sådana fall bör man skära av rätten att fullfölja talan till regeringen, om inte särskilda skäl talar mot det.

Det är ur flera synpunkter fördelaktigt om tillståndsärendena kan avgöras av bergsstaten i första instans. SGU avgör såsom tidigare har framgått vissa ärenden om undersökningskoncession enligt ML. I övrigt bereder SGU dessa ärenden och ärendena om bearbetningskoncession åt regeringen, som prövar dessa som första och enda instans. Vi kommer senare att diskutera bergsstatens förutsättningar att överta de aktuella arbetsuppgifterna från SGU resp. regeringen.

Ett flertal av de experter som uttalat sig i ämnet har framhållit att bergmästaren med någon form av förstärkning är lämpligast att pröva frågor om bearbetningskoncession. Några experter har dock framfört tvivel om att bergsstaten är lämpligt organ att pröva sådana ärenden och ifrågasatt om inte fastighetsdomstol eller länsstyrelse är bättre ägnad att pröva dessa. Som skäl har i huvudsak anförts att bergmästaren såsom första instans är för svag. Tyngdpunkten i prövningen bör ligga i första instans. Denna bör därför vara så sammansatt att det finns förutsättningar för en allsidig och säker prövning av ärendena. En annan ordning skulle leda till ett ökat antal överklagade ärenden, vilka skulle komma att onödigt belasta regeringen. Som argument för att fastighetsdomstolarna skulle vara lämpliga att pröva koncessionsärenden har de också hänvisat till vad som gäller beträffande prövningen av mål och ärenden enligt vattenlagen. Enligt huvudregeln i denna lag är vattendomstolarna prövningsmyndigheter. Inom dessa finns behövlig sakkunskap av ekonomisk och teknisk art representerad. Fastighetsdomstolarna bör i ärenden om bearbetningskoncession kunna ges en liknande sammansättning, varvid bergmästaren skulle kunna ingå som teknisk ledamot. Prövningen av dessa ärenden skulle kunna koncentreras till exempelvis två fastighetsdomstolar i landet. Om man i stället väljer länsstyrelsen som prövningsmyndighet skulle bergsstaten enligt dessa experter kunna biträda styrelsen med att sköta de tekniska frågorna.

Vi skall med anledning av vad som sålunda har framhållits först diskutera fastighetsdomstol såsom alternativ. De allmänna domstolarna i vårt land utgörs av tingsrätter, hovrätter och HD. En tingsrätt i varje län är fastighetsdomstol. Denna består av två lagfarna ledamöter, en teknisk ledamot och två nämndemän. Ytterligare en teknisk ledamot kan ingå i domstolen. En teknisk ledamot skall ha teknisk utbildning och erfarenhet av fastighetsbildning eller fastighetsvärdering. Om en fastighetsdomstol skall pröva ärenden om bearbetningskoncession kommer dessa att kunna överklagas till hovrätt och HD blir slutinstans. Fullföljdsrätten till HD är dock beroende av prövningstillstånd.

Vi delar uppfattningen att prövningen i första instans bör vara allsidig och säker. För att prövningen skall kunna uppfylla dessa krav måste prövningsmyndigheten ha en kompetens som är anpassad till de frågor

som den har att pröva. Som vi senare i detta avsnitt skall beröra innefattar provningen fyra delfrågor, nämligen

- 1) är fyndigheten ekonomiskt möjlig att utvinna inom en viss tid?
- 2) är sökanden lämplig att bedriva verksamheten?
- 3) är verksamheten förenlig med intresset av att mineraltillgångarna utforskas och tillvaratas på ett ändamålsenligt sätt?
- 4) finns det motstående intressen som är av sådan styrka att de inverkar på möjligheten eller lämpligheten av att exploatera fyndigheten?

Den första delfrågan, som också är den primära frågan, nämligen om det finns en fyndighet som i ett visst tidsperspektiv är möjlig att utvinna med ekonomiskt utbyte, innefattar i huvudsak två frågeställningar. Den första gäller fyndighetens volym. Den andra gäller fyndighetens kvalité, dvs. om de i fyndigheten ingående halterna är tillräckligt höga. I dessa frågeställningar uppkommer en mängd delfrågor. Vad som utgör exploaterbar halt och volym varierar nämligen i sin tur med flera andra förhållanden. Som exempel kan nämnas mineralsammansättning, föroreningar, fyndighetens utsträckning och djup, det kringliggande bergets hållfasthet och inte minst teknik och vetenskap. Avgörande för alltsammans är förstas marknaden, dvs. tillgång och efterfrågan på de ämnen som kan utvinnas ur fyndigheten och det därav betingade priset. För att bedöma dessa frågor erfordras geologisk, teknisk och ekonomisk sakkunskap. Med tanke på att flera variabler förändras över tiden, ibland nog så hastigt, fordras också fortlöpande kontakt med branschen.

Den andra delfrågan som prövningsmyndigheten skall ta ställning till, nämligen sökandens lämplighet för uppgiften, förutsätter också den insikter i ekonomi och teknik samt förtrogenhet med branschen.

Frågan enligt punkt 3 ovan om verksamheten är förenlig med intresset av att mineraltillgångarna utforskas och tillvaratas på ett ändamålsenligt sätt innefattar en mineralpolitisk bedömning och förutsätter följaktligen sådana kunskaper.

Om de tre nu berörda förutsättningarna är uppfyllda skall prövningsmyndigheten ta ställning till den fjärde delfrågan, dvs. väga olika motstående intressen enligt NRLs principer. Denna prövning innefattar en politisk bedömning. Det kan t. ex. vara aktuellt att väga behovet av sysselsättningstillfällen i en viss del av landet mot ett eller flera bevarandebestånd. I den mån sådana frågor föreligger är de ofta starkt kontroversiella och engagerar stora grupper människor, åtminstone lokalt.

De avvägningar som skall göras i ärenden om bearbetningskoncession grundas således till en stor del på geologiska, tekniska och ekonomiska synpunkter medan det inte finns behov av någon mer omfattande juridisk sakkunskap eller erfarenhet i domarvärv. Konsekvenserna av att förlägga provningen av ärendena om bearbetningskoncession till fastighetsdomstol med bergmästaren som teknisk ledamot skulle därför bli att domstolens lagfarna ledamöter och nämndemännen å ena sidan till stor del skulle få förlita sig på bergmästarens sakkunskap i de bedömningar som har betydelse för avgörandet, medan prövningsmyndigheten å andra sidan inte skulle ha någon nämnvärd nytta av sina starka juridiska kvalifikationer.

Den starkaste invändningen mot domstolsprövning är emellertid av principiell art. De flesta kontroversiella frågor som uppkommer vid koncessionsprövningen kräver politiska ställningstaganden. Domstolarnas främsta uppgift är att ägna sig åt rättsskipning och i denna verksamhet garantera rättssäkerheten. Något politiskt ansvar kan inte utkrävas av dem. Att lägga politiska uppgifter på organ av vilka något politiskt ansvar inte kan utkrävas är främmande för vårt rättsväsen och vårt politiska system.

Detta har emellertid förekommit i viss utsträckning i VL. Vad gäller jämförelsen med vattendomstolarna bör dock följande nämnas.

Vattendomstolarna ingår i tingsrättsorganisationen. Vattendomstolens avgöranden kan överklagas till Svea hovrätt i dess egenskap av en för hela landet gemensam vattenöverdomstol och därifrån till HD. En vattendomstol består av en ordförande, som skall vara lagfaren domare i tingsrätten, en teknisk ledamot och två nämndemän. Ytterligare en teknisk ledamot kan ingå i domstolen. Vattendomstolens sammansättning skiljer sig alltså från fastighetsdomstolens, vari alltid skall ingå två lagfarna ledamöter.

Prövningsmyndigheter enligt VL är normalt vattendomstolarna. Dessa myndigheter prövar alla frågor rörande ett ansökt vattenföretag — tillåtlighet, tillstånd, ersättningar och andra villkor.

Frågan om de organisatoriska formerna för tillståndsprövningen i vattenmål hörde till de mest omdiskuterade under förarbetena till VL. Vattenlagsutredningen som hade i uppgift att göra en allmän översyn av lagstiftningen lade, i enlighet med sina direktiv, fram förslag till en ändrad prövningsordning i förhållande till 1918 års vattenlag (SOU 1977:27) Revision av vattenlagen del 4. Förslag till ny vattenlag. Denna lags sammanhållna prövning vid vattendomstol skulle ersättas av en delad prövning. Sålunda skulle tillståndsprövningen ske i administrativ ordning, liknande miljöskyddslagens system. Prövningsmyndighet skulle vara bl. a. regeringen. Ersättningsfrågorna skulle enligt förslaget prövas av fastighetsdomstol.

I VL-propositionen stannade man, efter en ingående diskussion om olika prövningssystemers för- och nackdelar, emellertid för att behålla den gällande ordningen för prövningen av vattenmål. Vid vattendomstolarna skulle alltså prövas samtliga frågor om tillåtlighet, tillstånd, ersättningar och andra villkor med undantag för de tillåtlighetsfrågor som skulle prövas av regeringen.

Riksdagen biföll propositionens förslag i dessa delar. Viss tveksamhet yppades dock. Jordbruksutskottet uttalade att man skulle av vissa skäl föredra ett administrativt prövningssystem och att frågan om ett sådant system borde övervägas ytterligare av regeringen. Lagstiftningen borde dock genomföras utan hinder av sådana ytterligare överväganden (JoU 1982/83:30 s. 40).

Att vattendomstolarna behölls som prövningsorgan berodde således mer på faktorer som tradition och brist på bättre alternativ än på att vattendomstolarna ansågs särskilt ändamålsenliga för uppgiften. Dessutom är regeringen prövningsorgan i fråga om de större och mer ingripande vattenföretagen och har möjlighet att förbehålla sig prövningsrät-

ten även i andra ärenden. Detta innebär i praktiken att de företag som återstår att pröva för vattendomstolarna endast är de inte kontroversiella små och medelstora företagen, som sällan är av större vikt från plansynpunkt.

Att mot den angivna bakgrunden inrätta ett provningssystem för ärenden om bearbetningskoncession som för vattenmålens del varit starkt ifrågasatt och som efterhand blivit alltmer urholkat är olämpligt. Fastighetsdomstol är således inte något lämpligt forum för att pröva ärenden om bearbetningskoncession.

Vi skall nu diskutera den andra föreslagna lösningen nämligen att göra länsstyrelsen till tillståndsmyndighet i ärenden om bearbetningskoncession. Av det förut anförda framgår att vi anser att alla skäl talar för en administrativ tillståndsprovning. Att lägga provningen hos länsstyrelserna förutsätter att dessa tillförs en person med bergsingenjörsexamen eller med motsvarande kunskaper och den erfarenhet i övrigt som erfordras för att t. ex. bedöma malmbevisning. Med hänsyn till förhållandet mellan antalet länsstyrelser och det ringa antalet ärenden om bearbetningskoncession är det otänkbart att enbart för denna provning förse varje länsstyrelse med bergteknisk kompetens. Inte ens en person med sådan kompetens som biträder alla länsstyrelser skulle kunna tillnärmelsevis bereda full sysselsättning genom att delta i denna ärendeprovning. Det vore heller inte lämpligt att utse en tjänsteman att delta i sådana ärenden och därvid utöva ett avgörande inflytande utan kontakt med branschen i övrigt.

Ett bättre alternativ vore att bergsstaten med sin expertis fick biträda länsstyrelserna, t. ex. så att länsstyrelsen vid behov förordnar en av bergmästarna som sakkunnig. Även vid en sådan lösning kvarstår dock flera svagheter. Att dela upp det lilla antalet bearbetningskoncessioner som blir aktuella på ett antal länsstyrelser skulle leda till att varje enskild styrelse fick en alltför begränsad erfarenhet av de frågor som provningen aktualiserar. Det vore av värde om ärenden om bearbetningskoncession, som otvivelaktigt kräver en hög grad av specialisering, även i fortsättningen kunde koncentreras till få myndigheter, vars tjänstemän därmed får handlägga ett inte alltför ringa antal ärenden och på det sättet blir förtroga med de frågor som provningen gäller. Alternativet kan också diskuteras från principiell synpunkt. Som vi tidigare berört krävs av den som skall bedöma ärenden om bearbetningskoncession i första hand specialkunskaper i geologi, berg- och mineralteknik samt gruvekonomi. Därvidlag uppvisar länsstyrelsen samma svagheter som vi nyss funnit hos fastighetsdomstolen. Det vore betänkligt om provningsmyndigheten helt skulle sakna egen kompetens inom de specialområden som krävs för huvudfrågans bedömning och vara tvungen att förlita sig på utomstående expertis. Den ordningen att den huvudsakliga sakkunskapen ryms inom provningsmyndigheten bör i stället eftersträvas. Länsstyrelsens kompetens beträffande tillämpningen av NRL kan tillvaratas på annat sätt vid provningen av dessa ärenden. Vi återkommer strax till denna fråga. Att länsstyrelsen har sakkunskap i delfrågan om tillämpningen av NRL är därför inte av sådan betydelse att länsstyrelsen på den grunden bör göras till provningsmyndighet i stället för bergsstaten.

Ytterligare ett argument mot länsstyrelsen som prövningsmyndighet är att många länsstyrelser på olika sätt är engagerade i prospektering, företrädesvis som finansiärer, men i vissa fall också som delägare. Det kan starkt ifrågasättas om deltagande i prospektering är förenlig med tillståndsgivning.

Varken fastighetsdomstol eller länsstyrelse är således lämpligt forum för ärenden om bearbetningskoncession.

Vi skall nu diskutera bergsstatens möjligheter att fullgöra uppgiften som första instans i sådana ärenden.

Vi har i det föregående konstaterat att bergsstaten med sina nuvarande arbetsuppgifter är en väl fungerande myndighet. Vårt förslag innebär emellertid inte oväsentliga förändringar när det gäller de myndighetsuppgifter som följer av lagstiftningen. Frågan är om bergsstaten har förutsättningar att pröva ärenden enligt den nya lagen eller om tillämpningen fordrar bedömningar som denna myndighet inte har kompetens att göra eller av annat skäl inte lämpligen bör göra.

Vårt förslag innebär att bergsstaten åläggs nya uppgifter i främst fyra avseenden. Det första är prövningen av om en sökande är lämplig att erhålla en bearbetningskoncession. Det andra är uppgiften att ta ställning till om verksamheten är förenlig med intresset av att mineraltillgångarna utforskas och tillvaratas på ett ändamålsenligt sätt, dvs. att beakta mineralpolitiska synpunkter. Det tredje är avvägningen mellan motstående intressen enligt bestämmelserna i NRL. Slutligen skall bergsstaten ta ställning till frågan för vilken tid en bearbetningskoncession skall meddelas.

Frågan om sökandens lämplighet att erhålla bearbetningskoncession kan enligt vårt förslag komma att prövas antingen i samband med att sökanden begär s. k. förhandsbesked eller i ärendet om bearbetningskoncession. Avgörande för frågan om bergsstaten kan anses kompetent härtill är innebörden i begreppet lämplighet. Såsom har berörts i avsnittet om bearbetningskoncession har vi föreslagit att lämplighetsprövningen skall vara inskränkt till i huvudsak två moment.

Det ena momentet är sökandens tekniska och ekonomiska förutsättningar samt lämplighet i övrigt för uppgiften. Avsikten med prövning av lämpligheten i övrigt är att man skall undvika att koncessionen ges åt innehavare som inte avser att bearbeta fyndigheten eller som har visat sig benägen att på väsentliga punkter bryta mot koncessionsvillkor eller skyldigheter som följer av lagstiftningen. Bergsstaten har specialkompetens i berg- och mineraltekniskt hänseende och i fråga om gruvbrytningens ekonomi. Bergsstaten har också traditionellt en central roll inom svensk gruvhantering och därför en god överblick över och en stor samlad erfarenhet av näringen och dess förhållanden. Inte minst tillsynsfunktionen enligt GL och ML är i detta sammanhang av betydelse. Bergsstaten är således kompetent och även i övrigt väl lämpad att bedöma frågorna.

Det andra momentet i lämplighetsprövningen är att bedöma sökandens lämplighet med hänsyn till det sökta områdets belägenhet i förhållande till andra gruvrättigheter. En grundläggande förutsättning för en sådan bedömning är att tillgång finns till erforderlig dokumentation såsom register och kartmaterial.

Bergsstaten är registermyndighet enligt minerallagstiftningen. Vi föreslår ingen ändring därvidlag. Det innebär att bergmästaren skall föra register över bl. a. undersökningstillstånd och bearbetningskoncessioner. Dessa rättigheter förs också in på kartor. Bergsstatens förutsättningar att bedöma sökandens lämplighet ur arronderingssynpunkt är därför goda.

Vi anser inte heller att den mineralpolitiska bedömningen i regel bör vålla bergsstaten några problem.

Såsom tidigare framgått föreslår vi att en avvägning mellan utvinningsintresset och motstående intressen skall göras enligt bestämmelserna i NRL i ärenden om bearbetningskoncession. Vidare skall villkor kunna föreskrivas till skydd för motstående allmänna intressen. Vårt förslag i denna del innebär att ärenden om bearbetningskoncession alltid måste remissbehandlas. På det stadium då ansökan om bearbetningskoncession prövas kan endast en översiktlig och summarisk bedömning göras av motstående intressen. De hittills vunna erfarenheterna av MLs tillämpning visar att det sällan blir aktuellt med någon mer omfattande villkorsgivning. Ställningstaganden till villkor bör därför inte bereda bergsstaten några problem. Ett undantag utgör dock NRL-prövningen.

Vi har i avsnitt 4.7 föreslagit att NRLs bestämmelser skall tillämpas i ärenden om bearbetningskoncession. Beträffande syftet med NRL och innehållet i lagförslaget hänvisar vi till detta avsnitt.

Vi har tidigare konstaterat att det för prövningen av ärenden om bearbetningskoncession i första hand erfordras berg- och mineralteknisk samt gruvekonomisk sakkunskap och att sådan sakkunskap finns hos bergsstaten. Hos bergsstaten saknas emellertid kompetens att göra de samlade intresseavvägningar av politisk natur som tillämpningen av NRL kan komma att leda till. Enligt vår mening är ett politiskt sammansatt organ t. ex. länsstyrelsen bäst lämpat att göra dessa avvägningar. Övervägande skäl talar emellertid för att bergsstaten som första instans skall pröva ärenden om undersökningstillstånd och bearbetningskoncession. Som vi strax skall redovisa går detta väl att förena med en kompetent behandling av hushållningsfrågorna. Vi föreslår därför att bergsstaten skall utgöra första instans i dessa ärenden.

Frågan är då hur man bäst skall behandla hushållningsfrågorna. Som nyss framgått är länsstyrelsen den bäst lämpade myndigheten för detta. I huvudsak är tre alternativ möjliga, nämligen delning av tillståndsprövningen mellan bergsstaten och länsstyrelsen, förstärkning av bergsstaten med en specialist på dessa frågor eller någon form av behandling av ärendena där länsstyrelsen bereds inflytande i hushållningsfrågan. Att dela upp prövningen på två myndigheter är av bl. a. rationella skäl olämpligt. Förfarandet skulle bli mer utdraget i tiden. Fullföljdsfrågan skulle bli komplicerad att lösa. Möjligheten att relativt snabbt och säkert få ett avgörande skulle minska. Över huvud taget är det önskvärt att antalet tillstånd hålls nere. Denna lösning bör därför tillgripas endast om inga alternativ står till buds.

Frågan skulle kunna lösas genom att utöka bergsstaten med en tjänst för att göra de nu aktuella avvägningarna. Ett avgörande argument mot detta är dock att antalet ärenden om bearbetningskoncession är alldeles

för litet för att motivera en sådan tjänst. Endast några enstaka ansökningar om utmål resp. bearbetningskoncession görs varje år. Vårt förslag innebär en ökning av kretsen lagreglerade mineral. Antalet ärenden kan därmed komma att öka. Inte ens om detta tas med i beräkningen kommer dock ärendena att leda till arbetsuppgifter som motiverar en särskild tjänst.

Det är emellertid möjligt att tillföra provningen erforderlig kompetens i hushållningsfrågor på ett relativt enkelt sätt som tidigare har prövats i exempelvis väglagen. Enligt denna prövas fråga om byggande av väg av statens vägverk efter samråd med länsstyrelsen. Om vägverket och länsstyrelsen har olika uppfattning, hänskjuts frågan till regeringens prövning. Detta sätt att samordna och samtidigt utnyttja två myndigheters kompetens är enligt vår uppfattning det bästa sättet att lösa vårt problem. Därför föreslår vi att bergmästaren skall pröva ärenden om bearbetningskoncession efter obligatoriskt samråd med länsstyrelsen. Om bergmästaren och länsstyrelsen har olika uppfattning i frågan om vilken markanvändning som med tillämpning av NRL skall ges företräde skall frågan hänskjutas till regeringen.

Eftersom länsstyrelsen knappast kan tillföra ärendet något med avseende på de övriga provningsmomenten skall samrådet avse endast tillämpningen av NRL. Att länsstyrelsen har en annan uppfattning än bergmästaren i exempelvis frågan om sökandens lämplighet skall alltså inte kunna föranleda att ärendet hänskjuts. Å andra sidan får länsstyrelsen ett avgörande inflytande i frågan om vilken markanvändning som vid kolliderande intressen skall prioriteras enligt NRL. Förfarandet medför mycket begränsade organisatoriska konsekvenser och knappast något ökat personalbehov, varken hos bergsstaten eller länsstyrelsen och är därför gynnsamt ur kostnadssynpunkt. Det är också jämförelsevis enkelt och säkert för sökanden.

Enligt vårt förslag skall bearbetningskoncession ges för viss tid. Bedömningen av frågan för vilken tid en bearbetningskoncession skall meddelas inrymmer ungefär samma frågeställningar som uppkommer vid lämplighetsprovningen när det gäller bedömningen av sökandens tekniska och ekonomiska förutsättningar. Bergmästarens kompetens och branschkännedom gör det lämpligt att han avgör även denna fråga.

Bergmästaren har enligt GL och ML möjlighet att i samband med förrättning anlita biträde av sakkunnig. Även när det gäller provningen i övrigt anser vi att bergsstaten i vissa fall skulle kunna vara i behov av specialister på olika områden. Vi föreslår därför att bergmästaren får möjlighet att anlita sakkunnig vid all tillståndsgivning. Den sakkunnige skall fungera som opartisk rådgivare till myndigheten.

Ärenden om bearbetningskoncession kan i vissa fall vara av sådan betydelse ur allmän synpunkt att provningen bör göras av regeringen. Vi har i avsnittet om bearbetningskoncession angivit att en bedömning av lämpligheten bör ske även med beaktande på mineralen som sådana och som exempel nämnt det fallet att en ansökan om bearbetningskoncession avser mineral som har betydelse ur försvars- eller utrikespolitisk synpunkt. Frågan om vem som skall få rätt att bearbeta sådana mineral är delvis av politisk natur och bör avgöras av regeringen. Liksom för närva-

rande bör gälla att en koncession skall kunna återkallas utan att innehavaren har åsidosatt någon bestämmelse i lagen eller föreskrift i koncessionen. För sådan återkallelse bör liksom för närvarande är fallet krävas att synnerliga skäl föreligger. Fråga om återkallelse på denna grund bör prövas av regeringen.

Bergmästaren har goda förutsättningar att bedöma den tekniska och ekonomiska sidan av koncessionsprövningen. Vi föreslår därför att bergmästaren, när han inte själv skall avgöra ett ärende, med eget yttrande skall översända handlingarna till regeringen för avgörande.

Av det ovan sagda framgår att det i vissa situationer kan bli aktuellt för regeringen att pröva frågor om bearbetningskoncession. Med hänsyn till att SGU är centralt mineralpolitiskt ansvarigt verk är det lämpligt att regeringen i dessa fall utnyttjar denna myndighet som remissorgan. Enligt förslaget till NRL (prop. 1985/86:3) skall berörda centrala förvaltningsmyndigheter inom sina resp. ansvarsområden ställa samman underlag för tillämpningen av lagens bestämmelser. Detta innebär bl. a. att SGU som sektoransvarig myndighet inom geologi- och mineralområdet har att ta fram erforderligt underlag inom sitt verksamhetsområde. För att i ett ärende om bearbetningskoncession rätt kunna bedöma tyngden av mineralintresset bör det även av detta skäl vara värdefullt för regeringen att höra SGU.

Eftersom SGU enligt ML avgör de flesta ärendena om undersökningskoncession och i övrigt bereder dessa ärenden samt ärenden om bearbetningskoncession kommer vårt förslag att få vissa arbetsmässiga konsekvenser för SGU. Dessa är dock mycket begränsade på grund av att ärendevolymen är liten. Antalet undersökningskoncessioner är sällan fler än ungefär fem per år och antalet ärenden om bearbetningskoncessioner, som myndigheten alltså bereder åt regeringen, är ännu färre. Det kan vara fråga om något enstaka ärende per år. Eftersom antalet ärenden är så ringa är den arbetsbörda som SGU kommer att avlastas ganska marginell. Delegeringen av dessa ärenden till bergsstaten torde inte heller föranleda något behov av att öka antalet anställda vid den myndigheten.

Ett par av kommitténs experter har invänt mot vårt förslag att bergmästarna skall pröva vissa ärenden om bearbetningskoncession. Enligt dessa experter har SGU bättre förutsättningar att pröva dessa ärenden. Experterna i fråga menar att fördelningen av arbetsuppgifter mellan myndigheterna i stället bör ske enligt följande.

- 1) Ärenden om undersökningstillstånd handläggs och beslutas i normalfallet av bergsstaten. Ärenden som är av särskild betydelse bereds av bergsstaten som med eget yttrande lämnar över dessa till SGU för beslut.
- 2) Ärenden om bearbetningskoncession handläggs och beslutas i normalfallet av SGU. Ärenden av särskild betydelse bereds av SGU som med eget yttrande lämnar över dessa till regeringen för beslut.

Experterna har i huvudsak åberopat två argument till stöd för sin uppfattning att SGU är bättre lämpad att avgöra ärendena om bearbetningskoncession. Det ena är att bergmästarna i motsats till SGU inte har någon

erfarenhet av diskretionär prövning i tillståndsgivningen. De har vidare framhållit att eftersom bergsstaten består av två myndigheter finns det risk för att praxis inte blir enhetlig. Man har som exempel härpå hänvisat till att malmbevisningskravet vid utmåsläggning tillämpas olika i norra och södra bergmästardistriktet.

Vi har i det föregående ganska ingående diskuterat bergsmästarnas förutsättningar att överta beredningen och i vissa fall även tillståndsgivningen från SGU resp. regeringen. De flesta argumenten för att valet har fallit på bergmästarna har framgått där. Vi vill i detta sammanhang framhålla att vår ambition har varit att sträva efter en så enhetlig och klar ordning som möjligt. Att vi inte förordat en lösning i enlighet med de aktuella experternas förslag, som för övrigt bygger på nuvarande ordning med två lagar på mineralområdet, beror inte på att vi anser att SGU har sämre förutsättningar att pröva ärenden om bearbetningskoncession än bergmästarna. Avgörande har i stället varit att vi anser att deras förslag inte uppfyller de krav på enhetlighet och klarhet, som vi eftersträvat.

Vi anser i stort att de båda myndigheterna har samma förutsättningar att pröva de olika moment som ingår i bedömningen av en koncessionsansökan. Det torde dock vara så att det hos bergmästarna finns en större erfarenhet och rutin samt en större förtrogenhet med gruvdriftens ekonomiska förhållanden och villkor. Just förtrogenheten med de ekonomiska frågorna gör att bergmästarna måste anses något bättre lämpade än SGU att bedöma den första delfrågan i prövningen, nämligen om en fyndighet är ekonomiskt möjlig att utvinna inom en viss tid.

Vi vill när det gäller den andra delfrågan i prövningen, dvs. frågan om sökandens lämplighet, betona att det förhållandet att bergmästarna inte tidigare har haft diskretionära uppgifter i tillståndsgivningen inte säger någonting om deras förutsättningar att fullgöra sådana uppgifter. Vi vill också framhålla att det enligt vårt förslag inte är fråga om att göra en fullständigt fri diskretionär prövning, såsom är fallet enligt ML. Vad prövningsmyndigheten har att bedöma är i huvudsak om sökanden har de tekniska och ekonomiska förutsättningarna som fordras för att bearbeta fyndigheten och om han är lämplig att göra detta med hänsyn till det sökta områdets belägenhet i förhållande till andra gruvrättigheter. Såsom vi utvecklat tidigare i detta avsnitt anser vi att bergmästarna är kompetenta att bedöma dessa frågor. Uppfattningen att bergmästarna skulle ha sämre förutsättningar än SGU att pröva frågan om sökandens lämplighet anser vi på anförda skäl sakna fog.

När det gäller den tredje delfrågan i prövningen, nämligen att väga in mineralpolitiska synpunkter i ärendet, bör myndigheterna ha lika goda förutsättningar.

Den fjärde delfrågan som prövningsmyndigheten har att ta ställning till är avvägningen mellan utvinningsintresset och motstående intressen enligt bestämmelserna i NRL. Det torde knappast kunna hävdas att SGU har bättre förutsättningar än bergsstaten att göra denna avvägning. Både SGU och bergsstaten är sektormyndigheter på mineralområdet. Inte hos någon av myndigheterna finns expertis när det gäller motstående intressen, såsom t. ex. naturvård, miljövård eller rennärning. Med hänsyn till att länsstyrelsen skall medverka i denna prövning är det genom vårt förslag

väl sörjt för att hushållningsfrågan bedöms av en myndighet som har kompetens och även i övrigt är lämplig.

Vad så gäller risken för att praxis blir oenhetlig med två bergmästare, torde det ankomma på SGU som chefsmyndighet för bergsstaten att inte bara noga följa bergmästarnas praxis utan även vid behov, genom råd och anvisningar eller praxisdiskussioner, tillse att denna blir enhetlig.

Om samtliga tillstånd som erfordras för att börja en exploatering söks, så innebär den lösning på myndighetsfrågan som de aktuella experterna förordar i de flesta fallen följande. Bergmästarna fattar beslut i ärendet om undersökningstillstånd, SGU beslutar i koncessionsärendet och bergmästaren anvisar mark. Mellan de olika tillstånden finns ett starkt sakligt samband. Detta samband gör att det är processekonomiskt ofördelaktigt att välja den av experterna föreslagna lösningen. Det är enligt vår mening bättre att bergmästaren som redan genom att handlägga ärendet om undersökningstillstånd är väl insatt i frågeställningarna får pröva även ansökan om bearbetningskoncession.

Som tidigare nämnts skall vi överväga möjligheterna och fördelarna med ett system där fastighetsdomstol avgör frågan om anvisande av mark. Utmål och bearbetningskoncession ger rätt att utvinna och tillgodogöra sig mineral inom utmålet resp. koncessionsområdet. Denna rätt får emellertid inte utnyttjas förrän mark anvisats för ändamålet. Detta sker såväl enligt GL som ML vid en förrättning som bergmästaren håller. Anvisande av mark kan enligt GL ske redan vid utmålsförrättningen, men med hänsyn till att det vid denna tidpunkt som regel är svårt att överblicka markbehovet är det vanligare att anvisande av mark sker vid en senare s. k. markanvisningsförrättning. Förutom att den anvisade markens utsträckning bestäms vid förrättningen prövas också tvistiga frågor om ersättning till fastighetsägare och andra sakägare för det intrång som markanvisningen innebär.

Beslutet om markanvisning kan sägas innebära att dispositionsrätten till marken tas i anspråk genom en form av expropriation.

Talan mot bergmästarens beslut om ersättning för intrång till följd av att mark tas i anspråk förs hos fastighetsdomstol och därifrån vidare till hovrätt och HD. Talan skall väckas genom stämning. Talan mot själva markanvisningsbeslutet förs däremot hos SGU och vidare till kammarrätten resp. regeringsrätten.

Vi föreslår att bestämmelserna om markanvisning förblir materiellt oförändrade i den nya mineralagstiftningen.

Frågan om att anvisa mark för gruvdrift eller annan mineralhantering innefattar en gruvteknisk bedömning och förutsätter följaktligen sådan kompetens. Fastighetsdomstolarna saknar, som vi nyss har konstaterat, gruvteknisk expertis. Det är därför mindre lämpligt att dessa frågor prövas av fastighetsdomstol i första instans. Vi kan i vart fall inte se några fördelar med en sådan ordning utan anser att bergmästaren i första instans även fortsättningsvis bör besluta i frågor om rätt att ta mark i anspråk.

En annan fråga är om det finns skäl att ha kvar prövningen av ersättningsfrågorna hos bergmästaren. Anledningen till att prövningen av dessa har lagts på bergmästaren är att det är hans uppgift att pröva även

frågor om att ta mark i anspråk.

Erfarenheterna visar att parterna som regel redan före utmåls- eller markanvisningsförrättningen har kommit överens om intrångsersättningsansöknings storlek och att det sålunda hör till undantagen att tvistiga ersättningsfrågor kvarstår vid förrättningen. Endast i utomordentligt få fall förs bergmästarens beslut i ersättningsfrågor vidare till fastighetsdomstol.

Ersättningsfrågorna är i allmänhet av okomplicerad natur och ersättningsansökningarna förhållandevis låga. Detta hindrar naturligtvis inte att invecklade värderingsfrågor kan uppkomma. Om detta skulle inträffa och bergmästaren inte anser sig ha behövlig kompetens har han enligt gällande lagstiftning möjlighet att anlita biträde av särskilt sakkunnig på värderingsområdet (4 kap. 22 § GL och 29 § ML). Vi föreslår att denna möjlighet skall finnas kvar.

Vi finner sammanfattningsvis att den nuvarande ordningen med bergmästaren som prövar såväl markanvisningen som i anslutning därtill uppkommande tvistiga ersättningsfrågor fungerar bra och att denna handlägningsform är enkel, praktisk, snabb och billig. Att låta fastighetsdomstol vara första instans skulle inte bara vara mindre praktiskt utan även dyrare. Det är vidare genom möjligheten att anlita sakkunnig sörjt för att bergmästaren har tillgång till erforderlig kompetens. Rättssäkerhetsintresset är väl tillgodosett genom besvärsrätten. Vi kan därför inte se några fördelar med fastighetsdomstol som första instans i frågor om markanvisning eller intrångsersättning utan förordar att den nuvarande ordningen behålls oförändrad. Vi återkommer i ett särskilt avsnitt till fullföljdsfrågorna.

Enligt 2 kap. 4 § GL och 18 § ML gäller att inmutningsrätt inte får beviljas resp. att undersökningsarbeten inte får äga rum inom bl. a. ett område med stadsplan eller byggnadsplan, om inte länsstyrelsen medger det. Befogenheten att lämna sådana medgivanden tillkommer alltså för närvarande inte beslutsmyndigheten i ärenden om inmutning resp. undersökningskoncession, utan ligger i stället på länsstyrelsen.

Enligt de principer för samordning med annan lagstiftning som anges i prop. (1985/86:90) med förslag till följdlagstiftning till den nya plan- och bygglagen, lagen om exploateringssamverkan samt lagen om hushållning med naturresurser m. m. bör beslut enligt speciallagar inte få strida mot detaljplaner. Möjlighet bör dock finnas att göra vissa avvikelser från gällande planer, om de är förenliga med syftet med planen. Vi har förut redogjort för detta närmare under avsnitt 4.7. Enligt propositionen bör plantolkningen liksom rätten att besluta om mindre avvikelser från planen anförtros beslutsmyndigheten. Den nuvarande samordningen mellan GL resp. ML och byggnadslagstiftningen strider alltså mot de principer som anges för speciallagarnas samordning med PBL. Departementschefen har under förarbetet till PBLs följdlagstiftning uttalat att den nuvarande ordningen bör kunna godtas under en övergångstid till dess att en ny minerallagstiftning träder i kraft (prop. 1985/86:90 s. 90 och 128 ff).

För att nå enhetlighet i regleringen när det gäller samordningen mellan PBL och annan lagstiftning bör det åläggas bergmästaren att pröva om verksamhet kan tillåtas inom område med detaljplan eller områdesbe-

stämmelser enligt PBL. Detta stämmer också väl överens med vad vi tidigare har anfört om önskemålen att så långt möjligt decentralisera avgörandet av ärenden där regeringen är slutinstans. Vi föreslår därför att bergmästaren skall lämna sådant medgivande. Däremot är det inte möjligt att pröva frågan redan i samband med att undersökningstillståndet eller koncessionen ges. Man vet då som vi har framhållit i flera andra sammanhang alldeles för litet om verksamhetens art för att kunna bedöma om den innebär avvikelser från en plan.

Även när det gäller övriga områden, där hinder enligt 2 kap. 4 § GL föreligger mot inmutning och utmål bör i enlighet med vad vi tidigare sagt om decentralisering, bergmästaren bli prövningsmyndighet. I flertalet fall utgör bestämmelserna skydd för enskilt intresse och är därför dispositiva. Detta gäller t. ex. bostadsbyggnad och vissa större anläggningar. Dessutom skyddas område närmast allmän väg, järnväg och allmän flygplats. Inga hinder möter mot att överlåta åt bergmästaren att pröva dessa frågor.

Vi föreslår därför att sådana frågor om tillstånd att bedriva undersökning och bearbetning inom skyddade områden som nu prövas av länsstyrelsen skall prövas av bergmästaren.

När det gäller sådana tillstånd som nu ges av regeringen talar de synpunkter om delegation som vi tidigare anfört för att dessa i stället får avgöras av länsstyrelsen. Vi föreslår därför detta.

4.11 Bergsstatens tillsyn

4.11.1 Vårt förslag

Bergsstatens tillsyn med avseende på stora ras, hushållning och skydd för tredje mans egendom skall i de fall då täktstillstånd enligt 18 § naturvårdslagen föreligger omfatta även utvinningen av jordägarmineral i fast berg.

Hushållningsbestämmelserna utformas efter mönster av bestämmelserna i GL och ML.

Koncessionshavare och innehavare av tillstånd till bergtäkt skall vara skyldig att upprätta gruv- och borrhålskarta eller motsvarande. Verksamheten skall inte få läggas ned förrän alla grubarbeten eller motsvarande arbeten blivit inmätta och inlagda på karta.

Tillsynsmyndigheten skall ha rätt att få de upplysningar och handlingar som behövs för tillsynen och ha rätt till tillträde till gruvor och andra anläggningar för att kunna utöva tillsynen.

Innehavaren av ett undersökningstillstånd skall underrätta bergmästaren om när undersökningsarbete inleds.

4.11.2 Sammanfattning av skälen

Tillsynsbestämmelser motsvarande GLs och MLs saknas när det gäller undersökning och bearbetning av jordägarmineral. Vi har enligt våra

direktiv att utreda frågan om hur tillsynen skall regleras i fortsättningen. Vi skall därvid överväga även möjligheterna att från mineralpolitiska utgångspunkter erhålla tillsyn över utvinningen av jordägarmineral.

Med hänsyn till att den nuvarande regleringen av tillsynen fungerar tillfredsställande bör denna föras över till den nya mineralagstiftningen.

Utvinningen av jordägarmineral sker huvudsakligen i dagbrott. I några fall bryts dock mineralen i underjordsgruva. Sådan utvinning kräver endast täktstillstånd enligt naturvårdslagen. Det finns inte något skäl till att den som utvinner jordägarmineral inte skall vara underkastad restriktioner ur hushållningssynpunkt. Ett krav att inte misshushålla med mineraltillgångarna bör därför omfatta alla mineralråvaror som bryts i fast berg.

Risken för stora ras eller risk för skador på tredje mans egendom är lika stor oavsett vilket ämne som bearbetas. Även den som utvinner jordägarmineral i fast berg bör därför vara underkastad krav och tillsyn i dessa avseenden.

En nödvändig förutsättning för att kunna hushålla med en tillgång är att dess storlek är i möjligaste mån känd av exploatören. Fyndigheten måste därför karteras noggrant. Inte bara för hushållningen utan även för säkerheten är det av vikt att fyndighetens geologi och utsträckning dokumenteras. Skyldigheten i ML och GL att upprätta karta över fyndigheten, som vi föreslår skall överföras till den nya lagen, bör därför omfatta även bergtäkter enligt naturvårdslagen.

4.11.3 Skälen för vårt förslag

I GL och ML finns bestämmelser om vad som åligger inmutare och utmålshavare resp. koncessionshavare i samband med undersökning och bearbetning. En närmare redogörelse för bestämmelserna finns i *bilaga 6* till betänkandet. Enligt dessa bestämmelser utövar bergsstaten tillsyn över att innehavaren iakttar sina åligganden. För att kontrollera detta inspekterar bergmästaren regelbundet sådana områden där bearbetning bedrivs och vissa undersökningsområden. Under bearbetningsfasen är bergmästarens tillsynsuppgifter betydligt mer omfattande än under undersökningsfasen. Den fortsatta framställningen avser därför i huvudsak bearbetningsfasen. Bl. a. innebär tillsynen en kontroll av att tillgångarna inte exploateras på ett sätt som innebär misshushållning med dem. En annan viktig uppgift är att bedöma gruvarbetets tillåtlighet med avseende på risk för stora ras och sammanbrott. Tillsynsansvaret med avseende på risk för stenfall som endast har betydelse ur arbetarskyddssynpunkt åvilar yrkesinspektionen.

Bestämmelser om exploatörens åligganden finns i 6 kap. GL. I samma kapitel finns också bestämmelser om skyldighet att upprätta gruv- och borrhålskarta samt om att en gruva inte får läggas ned förrän alla gruvarbeten blir inmätta och inlagda på karta. I 30—34 §§ ML finns motsvarande bestämmelser, som har utformats efter GLs mönster. En skillnad är dock att bergmästaren enligt ML har att kontrollera inte bara att koncessionshavaren följer lagens bestämmelser utan även att denne rättar sig efter koncessionsvillkoren.

När det gäller undersökning och bearbetning av jordägarmineral är förhållandet ett annat. För att utnyttja en fyndighet med jordägarmineral krävs täktstillstånd enligt naturvårdslagen. 18 § naturvårdslagen föreskriver nämligen ett tillståndsvång för täkt av sten, grus, sand, lera eller jord, om inte täkten sker för markinnehavarens behov. Länsstyrelsen är tillstånds- och tillsynsmyndighet. Denna tillsyn omfattar dock inte frågor om hushållning med mineraltillgången som sådan och inte heller rasrisker utan tar endast sikte på att begränsa täktens skadeverkningar på naturmiljön. Här saknas således bestämmelser som motsvarar dem i GL och ML.

Vi har enligt våra direktiv att utreda frågan om hur tillsynen skall regleras i fortsättningen. Vi skall därvid överväga även möjligheterna att från mineralpolitiska utgångspunkter erhålla tillsyn över utvinningen av jordägarmineral. En annan fråga som vi skall behandla är vilka krav i fråga om hushållning som bör ställas på exploatörerna och den därmed sammanhängande frågan om det nuvarande förbudet mot att misshushålla med mineral som finns i både GL och ML är svårtolkat och därför behöver ändras.

Tillsynen över den verksamhet som bedrivs enligt GL och ML utövas som nyss sagts av bergsstaten. Någon kritik mot denna ordning har inte framförts. Inte heller har några önskemål om förändringar i det sätt varpå tillsynen har reglerats i lagstiftningen framkommit. Tillsynsuppgiften får sitt innehåll genom bestämmelserna om exploatörernas åligganden. Vi återkommer härtill i det följande. Vi noterar här att bergmästaren bör vara tillsynsmyndighet även i fortsättningen och att den nuvarande regleringen av tillsynen uppenbarligen fungerar tillfredsställande och således bör föras över till den nya minerallagstiftningen.

Den svenska produktionen av jordägarmineral omfattar bl. a. sand och grus, byggnads- och monumentsten, kalksten, kiselkalk, dolomit, fältspat, kvarts, kvartsit, kyanit, olivin och talk. Utvinningen av dessa sker huvudsakligen i dagbrott. I tre fall bryts dock mineralen i underjordsgruva. Ernström Mineral AB t. ex. bryter dolomit i en underjordsgruva i Glanshammar utanför Örebro. En stor del av denna verksamhet kommer att bli föremål för tillsyn till följd av att mineralen enligt vårt förslag införs i lagstiftningen. En del kommer dock alltjämt att falla utanför. FRIMO-utredningen har i sin rapport (Ds I 1985:3) Ytterligare regionalisering av Sveriges geologiska undersökning samt behovet av förstärkning av bergsstaten föreslagit att bergsstaten skall ges ett från mineralpolitiska utgångspunkter samlat ansvar för den tillsyn över mineralutvinning som sker i fast berg. Jordägarmineral kräver som nyss sagts endast täktstillstånd enligt naturvårdslagen. För sådant tillstånd kan inte ställas några villkor för att garantera att mineraltillgångarna utnyttjas på ett ändamålsenligt sätt.

De två viktigaste åliggandena som är direkt bestämda i lag är förbudet mot misshushållning och kravet på att brytningen inte bedrivs så att fara uppkommer för gruvans bestånd eller annans egendom. Ett tredje viktigt åliggande är skyldigheten att upprätta gruv- och borrhålskarta. FRIMOs förslag innebär också att hushållningsbestämmelserna i minerallagstiftningen skall bli tillämpliga på alla jordägarmineral med undantag för

lösa avlagringar som sand och grus. De skäl som har motiverat hushållningsbestämmelserna i GL och ML är alltså giltiga. Jordägarmineral i fast berg bearbetas vanligen på samma sätt som mineral i GL och ML. Det förhållandet att tillståndsgivningen regleras enligt olika system bör inte vara avgörande för om exploatören skall vara underkastad restriktioner ur hushållningssynpunkt eller inte. Ett krav motsvarande det i GL och ML att inte misshushålla med mineraltillgångarna bör därför omfatta alla mineralråvaror som bryts i fast berg.

GL och ML innehåller också ett krav på att mineralutvinning skall bedrivas så att det inte uppkommer risk för stora ras eller risk för skador på tredje mans egendom. Rasrisken har samband med faktorer såsom behållfasthet, brytningsmetod och sättningar i berggrunden orsakade av förändringar av grundvattennivån. Risken för stora ras som kan äventyra en gruvans fortsatta existens och annans egendom är lika stor oavsett vilket ämne som bearbetas. Även den som utvinner jordägarmineral bör därför vara underkastad krav och tillsyn i dessa avseenden.

En nödvändig förutsättning för att kunna hushålla med en tillgång är att dess storlek är i möjligaste mån känd av exploatören. Fyndigheten måste därför karteras noggrant. Inte bara för hushållningen utan även för säkerheten är det av vikt att fyndighetens geologi och utsträckning dokumenteras, i synnerhet vid underjordbrytning. Även vid dagbrottsbrytning är ett krav på dokumentation enligt vår mening fullt motiverat, även om behovet härav inte är lika påtagligt som vid underjordsdrift. Den dagbrottsbrytning som sker i vårt land av inmutningsbara mineral (t. ex. i Aitik och Enåsen) är inte undantagen från kravet att gruvkarta skall upprättas därför att brytningen sker i dagbrott. Skyldigheten att upprätta karta över fyndigheten bör således omfatta även bergtäkter enligt naturvårdslagen.

Vi föreslår således att bestämmelserna om hushållning med mineraltillgångar och krav på att brytningen inte bedrivs så att fara uppkommer för gruvans bestånd eller annans egendom samt kraven på att upprätta gruv- och borrhålskarta eller motsvarande skall göras tillämpliga på sådan utvinning av jordägarmineral i fast berg som sker med stöd av täkt-tillstånd enligt 18 § naturvårdslagen. Vi föreslår också att bergsstaten skall utöva tillsyn över att verksamheten bedrivs i enlighet med bestämmelserna i minerallagstiftningen.

Tillsynens innehåll bestäms som vi förut sagt — om vi bortser från undersökningsfasen — av lagens bestämmelser om exploatörens åligganden. Dessa kan enligt vårt förslag bestämmas antingen i koncessionsbeslutet genom villkor eller direkt i lag. Vi har i tidigare avsnitt behandlat frågan om vilka villkor som bör kunna ställas i koncessionerna. Här skall vi nu något beröra de skyldigheter som en exploatör har enligt bestämmelser som ges direkt i lag.

Hushållningsbestämmelserna i GL har följande lydelse:

6 kap. 4 §

Gruvarbetet får icke bedrivas på ett sådant sätt att gruvans framtida bestånd äventyras eller att tillgodogörandet av kvarlämnad tillgång på mineral som omfat-

tas av denna lag omöjliggörs eller i väsentlig mån försvåras eller så, att uppenbar misshushållning med sådant mineral på annat sätt äger rum.

Utfraktsvägar och orter som leder till gruvans obrutna delar skall hållas öppna. För igenläggning av sådan utfraktsväg eller ort krävs tillstånd av bergmästaren, även om rätten till utmålet icke längre består.

6 kap. 5 §

Bergmästaren får förelägga gruvinnehavaren att inom viss tid vidtaga åtgärd som behövs för att förekomma fara för gruvans bestånd eller annans egendom, trygga tillträdet till gruvans obrutna delar eller hindra uppenbar misshushållning med mineral som omfattas av denna lag. Efterkommes icke föreläggande kan bergmästaren låta utföra sådan åtgärd på gruvinnehavarens bekostnad eller förordna att gruvarbetet skall inställas till dess åtgärden vidtagits. Bergmästaren får i nämnda syfte meddela gruvinnehavaren andra föreskrifter i fråga om gruvarbetets bedrivande.

Bedrivs gruvarbetet på sådant sätt att uppenbar fara uppstår för gruvans bestånd eller annans egendom, får bergmästaren förbjuda arbetets fortsatta bedrivande.

Föreskrifter och förbud som avses i denna paragraf länder omedelbart till efterrättelse.

Hushållningsbestämmelserna i ML har liknande innehåll.

Terminologin i bestämmelsen har kritiserats av MPU som ansåg att begreppen "uppenbar" och "misshushållning" i 6 kap. 4 och 5 §§ kunde tolkas på olika sätt. Utredningen föreslog därför att gruvägarens skyldighet enligt 6 kap. 4 och 5 §§ att hushålla med mineraltillgångarna borde uttryckas så att han åläggs att iaktta en "god hushållning".

Som motiv angav MPU att ordet "uppenbar" kunde uppfattas som liktydigt med "grov", snarare än det av lagstiftaren åsyftade "tydlig, klarlagd". Begreppet "misshushållning" kunde enligt MPU ges olika tolkningar beroende på om uttolkaren använder sig av företagsekonomiska eller samhällsekonomiska utgångspunkter. MPU fann inte på någon av dessa punkter ledning i förarbetena beträffande den riktiga tolkningen. Enligt utredningens mening kunde det inte accepteras att förbudsbestämmelser kan tolkas så olika av de närmast berörda, särskilt inte som konsekvenserna av ett brott mot förbudet kan bli så allvarliga som beskrivs i 6 kap. 5 § GL. MPU ansåg att den föreslagna formuleringen skulle ge mindre utrymme för tveksamhet. Man angav därvid att "god hushållning" borde tolkas i ungefär samma anda som begreppet "god branschsed".

De föreslagna ändringarna ledde inte till något lagförslag. Flera remissinstanser var kritiska och departementschefen ansåg inte att förslaget borde genomföras, i vart fall inte då (prop. 1981/82:99 s. 119).

Det kan mot bakgrund av MPUs förslag vara av intresse att klarlägga hur bestämmelsen uppfattas i praxis.

I 6 kap. 5 § GL förekommer ordet "uppenbar" i begreppet "uppenbar fara". Innebörden härav kan inte vara någon annan än "tydlig, klarlagd fara". Inte den mest akuta livshotande fara torde i normalt språkbruk anses vara "grov". Över huvud taget torde användning av ordet "uppenbar" såsom synonym till "grov" vara relativt ovanligt i lagspråk. Det är särskilt mot denna bakgrund föga sannolikt att lagstiftaren i de nu berör-

da på varandra följande paragraferna använt ordet uppenbar i först dess vedertagna betydelse och därefter i betydelsen "grov". Det torde därför ligga närmast till hands att begreppet "uppenbar" i detta sammanhang är synonymt med "tydlig, klarlagd".

Hushållningsbestämmelsen infördes i 1938 års gruvlag efter förslag av gruvlagstiftningssakkunniga. Den överfördes utan sakliga ändringar till GL. 1938 års gruvlag var en renodlad sektorslag. Ett väsentligt syfte med lagen var därför att främja gruvnäringens intressen. En annan väsentlig synpunkt bakom lagen var att landets resurser av inmutningsbara mineral skulle utnyttjas väl, dvs. så fullständigt som möjligt. Båda dessa ändamål kommer till uttryck i hushållningsbestämmelsen.

Även om gruvlagstiftningssakkunniga inte använder sig av begreppen företagsekonomiska eller samhällsekonomiska utgångspunkter torde därför inte råda någon tvekan om att begreppet misshushållning skall tolkas med utgångspunkt från att verksamheten skall vara lönsam ur företagsekonomisk synpunkt. Att så är fallet framgår också av förarbetena till bestämmelsen. Gruvvägarens frihet att maximera sin vinst gjordes dock inte obegränsad. Tillsynsmyndigheten kan ingripa när verksamheten bedrivs på ett sätt som inte är försvarligt från samhällsekonomisk synpunkt. Ett av de exempel som anges direkt i lagtexten är att gruvarbetet inte får bedrivas så att gruvans fortsatta bestånd äventyras. Det andra exemplet som anges i lagtexten är att man inte får bedriva gruvarbetet så att det blir omöjligt att tillgodogöra sig kvarlämnad mineraltillgång eller att detta i väsentlig mån försvåras. Man får alltså inte äventyra en eventuell framtida brytning. Att bryta endast de rikaste eller lättast tillgängliga delarna av en fyndighet utan tanke på att bevara möjligheten att bryta även andra partier är alltså enligt lagens mening uppenbar misshushållning. Om gruvvägaren vidtar sådana åtgärder att fyndigheten även i framtiden kan utnyttjas så fullständigt som möjligt är däremot ett beslut att lägga ned gruvbrytningen i en gruva på grund av att driften inte längre är lönsam inte "uppenbar misshushållning" i lagens mening. Och detta gäller oavsett mängden kvarlämnad mineral. Bestämmelsen är alltså inget instrument för att tvinga en gruvvägare att fortsätta en drift som inte längre ger ett ekonomiskt godtagbart resultat.

Av 6 kap. 4 § GL och dess motsvarighet i ML framgår att uppenbar misshushållning kan föreligga även i andra fall än de nyss berörda. Att ange dessa fall är knappast möjligt. Situationerna är alltför skiftande. Detta beror bl. a. på att de tekniska förutsättningarna för verksamhet av den här typen hela tiden förändras. Tekniken förbättras successivt genom det forsknings- och utvecklingsarbete som bedrivs i fråga om brytnings- och anrikningsteknik. Bedömningen av vad som utgör uppenbar misshushållning varierar således från tid till annan.

Några exempel får illustrera det sagda.

Ett gruvföretag använder en brytningsmetod som jämfört med andra metoder leder till höga malmförluster. Denna brytning behöver trots de höga metodbundna malmförlusterna inte innebära en uppenbar misshushållning med malm. Malmvärdet kan vara så lågt att man använder en billigare och mer malmförlösande metod.

Ett annat exempel som hänför sig till anrikningen är följande.

Ett gruvföretag bröt för 25 år sedan en komplex sulfidmalm. Malmen anrikades med en metod som ledde till att 60 procent av den ingående metallmängden gick förlorad. Med den tidens anrikningsmetoder som utgångspunkt kunde den ganska höga metallförlusten inte bedömas som uppenbar misshushållning. Med de metoder som nu finns att ta tillvara de olika beståndsdelarna i en komplex sulfidmalm skulle däremot en så hög metallförlust inte vara försvarlig från samhällsekonomisk synpunkt. Detta kan illustreras av det faktum att man i dag i vissa fall använder restprodukter från tidigare gruvverksamhet som utgångsråvara för att med hjälp av dagens teknik utvinna värdemineral som tidigare inte kunnat tas ut.

Av förarbetena framgår således ganska klart att förbudet att misshushålla med mineral innebär en avvägning mellan vad gruvägaren finner företagsekonomiskt motiverat och ett samhälleligt eller kanske snarare samhällsekonomiskt intresse. Gruvägaren tillåts bryta i den takt och på det sätt som han finner företagsekonomiskt motiverat intill en gräns där brytningen från samhällsekonomiska utgångspunkter inte längre är acceptabel utan bör karaktäriseras som misshushållning.

Bestämmelsen ger utrymme för en anpassning efter utvecklingen och möjlighet till avgöranden från fall till fall. Såvitt vi har kunnat finna föreligger inte hos bergsstaten någon tveksamhet om hur bestämmelsen skall tolkas. De farhågor som MPU har fört fram förefaller därför överdrivna.

Ett skäl att ändra hushållningsbestämmelsens utformning skulle kunna föreligga om mineralpolitiken hade undergått sådana förändringar att bestämmelsen inte längre kunde anses utgöra ett tillräckligt instrument för att förverkliga denna.

Den mineralpolitik som riksdagen lade fast år 1982 och som utgör grunden för vårt förslag innehåller inte några sådana inslag. I sak förändrades inte mycket jämfört med vad som tidigare gällde. Den mest framträdande förändringen var att försörjningsaspekten, som tidigare hade utgjort det primära målet för mineralpolitiken, fick träda tillbaka för intresset att skapa förutsättningar för en livskraftig mineralindustri, som i stället anges vara det primära målet. Som ett av syftena med mineralpolitiken anges också att denna skall främja en god hushållning med mineralråvaror.

Den nuvarande bestämmelsen med förbud mot uppenbar misshushållning tillämpas i enlighet med dessa mål. Något skäl att frånga begreppet "uppenbar misshushållning" i en ny lag anser vi därför inte föreligga.

Tillsynsmyndigheten förfogar över ett antal medel mot misshushållning. Ingrepp kan på ett tidigt stadium göras genom föreskrifter rörande brytningen. Enligt vårt förslag skall också rättigheten kunna återkallas vid brott mot lagen eller koncessionsvillkor. När fråga om nedläggning av driften aktualiseras ligger det emellertid i huvudsak på den enskilde exploatören att göra avvägningen. Om nedläggningen är orsakad av föregående misshushållning eller annat oansvarigt handlande kan detta dock få konsekvenser för exploatören på längre sikt.

Vi föreslår att koncession skall ges endast till den som är lämplig att bearbeta fyndigheten. Härmed avses bl. a. att sökanden är seriös i mer

allmän bemärkelse, bl. a. att denne har en vilja att bearbeta fyndigheten ändamålsenligt. Om sökanden i tidigare verksamhet inte uppfyllt de krav som lagstiftningen ställer kan lämpligheten i detta hänseende komma att ifrågasättas. Detta innebär att en sökande som tidigare inte levt upp till lagens krav, t. ex. när det gäller hushållning med mineral, kan nekas en ny bearbetningskoncession.

En utökning av bergsstatens tillsynsverksamhet av här föreslagen omfattning kräver en viss förstärkning av bergsstaten. I södra bergmästar-distriktet finns en extra gruvingenjörstjänst, som är personlig. Enligt uppgift har tillkomsten av denna extra tjänst lett till att det finns en viss överkapacitet. Denna torde kunna utnyttjas för att tillgodose behovet av förstärkning i södra bergmästar-distriktet. När innehavaren av denna tjänst pensioneras eller anställningen upphör av något annat skäl bör denna tjänst permanentas. I norra bergmästar-distriktet finns inte någon överkapacitet. Vårt förslag förutsätter att en gruvingenjörstjänst inrättas där. Vi har i avsnittet om ekonomiska konsekvenser lämnat förslag till hur förstärkningen av bergsstaten bör finansieras.

4.12 Fullföljd av talan

4.12.1 Vårt förslag

Beslut om bearbetningskoncession och återkallelse av bearbetningskoncession får överklagas hos regeringen.

Bergmästarens beslut med undantag för beslut om markanvisning eller inträngsersättning får överklagas hos SGU om besvären rör lämplighetsfrågor och hos kammarrätten/regeringsrätten om besvären rör rättsfrågor. SGUs beslut i lämplighetsfrågor får inte överklagas.

Beslut av bergmästaren i ersättnings- och markanvisningsfrågor överprövas av fastighetsdomstol och därefter av hovrätt och HD.

Beslut av länsstyrelsen i fråga om hinder inom s. k. skyddade områden får överklagas hos regeringen. Beslut av bergmästaren i sådana frågor får överklagas hos länsstyrelsen. Mot beslut av länsstyrelsen i sådana fullföljda frågor, får talan inte föras.

Kommuner får överklaga beslut av bergmästaren som gäller område med detaljplan eller områdesbestämmelser.

4.12.2 Sammanfattning av skälen

De förändringar som vi föreslår i fråga om myndighetsorganisationen får vissa konsekvenser för instansordningen. Det finns emellertid skäl att därutöver överväga förändringar i denna.

Om vi bortser från ersättningsfrågorna och vissa ärendetyper i vilka länsstyrelsen är första instans, kan instansordningen enligt både GL och ML se ut på något av följande sätt, beroende på vilken fråga som prövas.

1. Bergmästaren — SGU — regeringen
2. Bergmästaren — SGU — kammarrätten — regeringsrätten
3. SGU — regeringen
4. SGU — kammarrätten — regeringsrätten

Principen är att frågor av övervägande rättslig karaktär överprövas av kammarrätten och regeringsrätten medan ärenden i vilka lämplighetsfrågor dominerar handläggs av regeringen i sista instans.

Mångfalden överprövningsvägar gör systemet krångligt och svåröver- skådligt för sökande och myndigheter. I några fall är instanskedjan onödigt lång. Ett ärende om inmutning kan t. ex. prövas i fyra instanser.

De av riksdagen antagna riktlinjerna för en systematisk översyn av reglerna om rätt att överklaga ärenden till regeringen och för utformningen av besvärregler i nya ärendegrupper (prop. 1983/84:120, KU 23, rskr. 250) innehåller bl. a. att regeringen inte bör vara besvärinstans annat än när det behövs en politisk styrning av praxis. I ärenden där en sådan styrning inte behövs, skall beslut av en regional eller lokal myndighet kunna överklagas till en central myndighet utan fullföljdsrätt däri- från till regeringen.

Enligt vårt förslag skall bergsstaten bli prövningsmyndighet i de flesta ärendena enligt den nya lagen. Förslaget innebär att instanskedjan som vi har beskrivit ovan i punkterna 3 och 4 försvinner. Redan detta bidrar till att systemet blir mer överblickbart.

Med hänsyn till innehållet i de ovan nämnda riktlinjerna faller det sig naturligt att diskutera om SGU i stället för regeringen skulle kunna vara slutinstans i vissa ärenden. Bland de frågor som kommer att kunna aktualiseras enligt den nya lagen anser vi att det endast i tre fall förhåller sig så att ett ställningstagande från regeringen som politiskt organ kan vara nödvändigt. Det ena fallet hänför sig till avvägningen mellan motstående intressen enligt bestämmelserna i NRL. Det andra avser den mineralpolitiska prövning som prövningsmyndigheten har att göra. De övriga momenten i prövningen av om förutsättningar finns för att meddela bearbetningskoncession är inte av den arten att ett ställningstagande från regeringen är nödvändigt. För att få enhetliga fullföljdsregler i ärenden om bearbetningskoncession föreslår vi emellertid att bergmästarens beslut i sådana ärenden får överklagas till regeringen, oavsett vilken grund som åberopas för besvären.

Även när det gäller beslut av bergmästaren om att återkalla en konces- sion anser vi att det är önskvärt att regeringen som politiskt organ kan styra utvecklingen i praxis.

Beträffande samtliga övriga ärenden som kan komma att bli aktuella enligt den nya lagen och i vilka lämplighetsbedömningar dominerar anser vi det tillräckligt med en tvåinstansordning med bergmästaren som första instans och SGU som andra och sista instans. Hit hör t. ex. ärenden om tillstånd att lägga igen utfraktsväg m. m., ärenden om företrädesrätt och ärenden om undersökningstillstånd och förlängning av sådant till- stånd.

De ärenden som följer instansordningen i punkt 2 ovan är av övervä- gande rättslig karaktär. Det är för motsvarande ärenden enligt den nya

lagen inte motiverat med en prövning i hela fyra instanser. Bergmästarens beslut i sådana frågor bör i stället få överklagas direkt till kammarrätten.

Enligt GL och ML får besvär i markanvisningsfrågan föras till SGU och därefter till kammarrätten och regeringsrätten. Den som är missnöjd med bergmästarens beslut i ersättningsfrågor, får inom viss tid väcka talan hos fastighetsdomstol. Denna domstols beslut överklagas till hovrätt och därefter till HD. Med hänsyn till det starka sakliga samband som finns mellan dessa frågor bör samma instans överpröva såväl markanvisnings- som ersättningsfrågan.

När det gäller val av instansordning anser vi med hänsyn till att frågor om intrångsersättning bör prövas av domstol att nuvarande ordning för prövning av ersättningsfrågor är lämpligare än prövningsordningen beträffande markanvisningsfrågan.

Vi har föreslagit att prövningen av frågor om hinder mot verksamheten inom s. k. skyddade områden skall decentraliseras. En av avsikterna med detta är att avlasta regeringen ärenden som inte har större politiskt intresse. När det gäller frågor som nu avgörs av länsstyrelsen och enligt förslaget skall ankomma på bergmästaren bör därför rätten att överklaga inskränkas till en instans. Vi föreslår därför att sådana frågor skall få överklagas till länsstyrelsen och att denna blir slutinstans. När det gäller frågor som i dag prövas av regeringen, bl. a. beträffande nationalparker, är det å andra sidan givet att talan måste kunna föras hos regeringen mot länsstyrelsens beslut.

Vi har övervägt att föreslå en besvärsrätt när det gäller allmänna intressen men valt att inte göra detta. Dock anser vi att kommuner bör ha rätt att föra talan mot beslut av bergmästaren som gäller område med detaljplan eller områdesbestämmelser.

4.12.3 Skälen för vårt förslag

De förändringar som vi föreslår i fråga om myndighetsorganisationen får vissa konsekvenser för instansordningen. Det finns emellertid skäl att därutöver överväga förändringar i denna. Som tidigare har framgått avslutar bergmästaren i första instans i flertalet ärenden enligt GL medan SGU och regeringen har motsvarande uppgift enligt ML. I vissa ärenden enligt GL är emellertid SGU beslutande myndighet i första instans. Detta är t. ex. fallet i ärenden om dispens från ommutningsförbundet i GL och i ärenden om förlängning av giltighetstiden för utmål. På samma sätt är bergmästaren första instans i vissa ärenden enligt ML.

Om vi bortser från ersättningsfrågorna och vissa ärendetyper i vilka länsstyrelsen är första instans kan instansordningen enligt båda lagarna se ut på någon av följande sätt, beroende på vilken fråga som prövas.

1. Bergmästaren — SGU — regeringen
2. Bergmästaren — SGU — kammarrätten — regeringsrätten
3. SGU — regeringen
4. SGU — kammarrätten — regeringsrätten

Härtill kommer att regeringen är enda prövningsinstans i ärenden om bearbetningskoncession och i vissa viktigare ärenden om undersökningskoncession enligt ML.

Besvär över SGUs beslut kan gå antingen till regeringen eller via kammarrätten till regeringsrätten. Principen är därvid att frågor av övervägande rättslig karaktär prövas av kammarrätten medan ärenden i vilka lämplighetsfrågor dominerar handläggs av regeringen.

Exempel på ett gruvlags- och minerallagsärende som överprövas enligt punkt 1 ovan är besvär över beslut i fråga som gäller tillstånd att lägga igen utfraktsväg m. m. enligt 6 kap. 4 § andra stycket GL resp. 33 § andra stycket ML.

Besvär över beslut om inmutning och utmål överklagas enligt punkt 2.

Fråga om dispens från ommutningsförbudet i 2 kap. 2 § GL är ett exempel på ett gruvlagsärende som följer punkten 3. Det vanligaste minerallagsärendet är tillstånd till undersökningskoncession.

Ett exempel på gruvlagsärende som följer instansordningen i punkten 4 slutligen är besvär över beslut i ärende om förlängning av giltighetstiden för utmål enligt 6 kap. 10 § andra stycket GL.

Mångfalden överprövningsvägar gör systemet krångligt och svåröverskådligt för såväl sökande som myndigheter. Det kan också leda till onödig tidsutdräkt, vilket kan vara ett allvarligt hinder i mineralbranschen, där lönsamheten ofta är utsatt för snabba fluktuationer. Det är även av processekonomiska skäl angeläget att onödigt långdragen prövning undviks. I några fall är instanskedjan onödigt lång. Så kan t. ex. ett ärende om inmutning prövas i fyra instanser. Att det slutliga avgörandet fördröjs är betänkligt också från rättssäkerhetssynpunkt.

I detta sammanhang bör nämnas att riksdagen har antagit riktlinjer för en systematisk översyn av reglerna om rätt att överklaga ärenden till regeringen och för utformningen av besvärregler i nya ärendegrupper (prop. 1983/84:120, KU 23, rskr. 250). Syftet är att översynen skall leda till kortare handläggningstider, enhetligare instansordningar och färre besvärärenden hos regeringen utan att rättssäkerheten eller effektiviteten i förvaltningen minskar. Syftet är också att öka regeringens möjligheter att styra utvecklingen i praxis på områden där det är ändamålsenligt. Till en del rör det sig om att ersätta den styrning av förvaltningsmyndigheternas verksamhet, som regeringen utövar som överinstans i besvärärenden, med styrning i annan form från regeringens sida.

Det är enligt riktlinjerna i propositionen vid det fortsatta översynsarbetet viktigt att beakta bl. a. följande.

Regeringen bör i allmänhet inte vara besvärinstans annat än när det behövs en politisk styrning av praxis. På områden där det är önskvärt att regeringen som politiskt organ styr andra myndigheters praxis bör man emellertid i ökad utsträckning låta föreskrifter om överlämnande av särskilt viktiga ärenden till regeringens prövning ersätta rätten att överklaga till regeringen. Ärenden som kan prövas i två eller flera instanser under regeringsnivån bör normalt inte få överklagas till regeringen.

I ärenden som regeringen för närvarande prövar som andra instans och som av hänsyn till rättssäkerheten behöver kunna överklagas också i fortsättningen bör beslutanderätten i första instans om möjligt flyttas ner

så att man skapar utrymme för en besvärsprövning under regeringsnivån. I den mån rätten att fullfölja talan till regeringen inte kan skäras av utan vidare eller genom att beslutanderätten flyttas ner, bör man utnyttja de möjligheter som finns att låta centrala myndigheter under regeringen överta regeringens uppgift som högsta instans.

Vid riksdagsbehandlingen godtog KU propositionen. Samtidigt gjorde utskottet vissa kompletterande uttalanden, bl. a. följande (KU 1983/84:23 s. 7):

Beträffande de närmare riktlinjerna för översynsarbetet vill utskottet betona vikten av att dessa präglas av en allmän strävan att uppnå ett enhetligare system för besvärsprövning än vi f. n. har. Det bör ankomma på statsrådsberedningen att i sitt samordningsarbete beakta detta. Utskottet vill härvid särskilt peka på de möjligheter som kan finnas att överföra besvärssärenden från regeringen till förvaltningsdomstol. På detta område torde det finnas utrymme för en större konsekvens än som f. n. gäller.

Som uttalas i propositionen är det enligt utskottet viktigt att regeringen kvarstår som besvärinstans när det behövs en politisk styrning av praxis. I begreppet politisk styrning lägger utskottet inte bara en regerings rätt att låta sin politiska inriktning påverka praxis i vissa grupper av förvaltningsärenden utan också den vikt från allmänna demokratiska utgångspunkter och för rättssäkerheten som kan tillmätas regeringens befattning med sådana ärenden. Detta gäller särskilt i ärenden där det skönsmässiga inslaget i bedömningen är betydande.

På utskottets hemställan antog riksdagen de riktlinjer som anges i propositionen och utskottsbetänkandet (rskr. 1983/84:250).

Enligt vårt förslag skall bergsstaten bli prövningsmyndighet i de flesta ärenden enligt den nya lagen. Förslaget innebär att instanskedjan som vi tidigare har beskrivit ovan i punkterna 3 och 4, dvs. de med SGU som första instans, försvinner. Redan detta bidrar till att systemet blir mer överblickbart.

Det återstår då att se om fullföljdsordningen i övrigt kan göras mer rationell. Vår utgångspunkt är därvid att den rådande principen att besvärssärenden där rättsfrågan är huvudsak skall gå till förvaltningsdomstol medan ärenden där lämplighetsbedömningar dominerar skall prövas i administrativ ordning skall bestå.

I den ovan nämnda propositionen om regeringens befattning med besvärssärenden förordas som huvudregel en tvåinstansordning med central myndighet som högsta instans. När det gäller prövningen enligt punkt 1 ovan faller det sig mot denna bakgrund naturligt att diskutera om SGU i stället för regeringen skulle kunna vara slutinstans i vissa ärenden.

För närvarande gäller att regeringen överprövar ett tiotal olika ärendetyper, i vilka lämplighetsfrågor anses dominera.

Vårt förslag innebär emellertid att vissa ärendetyper försvinner medan nya tillkommer. Exempel på ärenden som nu överprövas av regeringen men som inte kommer att finnas i den nya lagen är ärenden om dispens från ommutningsförbudet. Bland nyheterna märks att bergmästaren skall kunna meddela bearbetningskoncession i vissa fall och att den som söker eller innehar undersökningstillstånd skall kunna begära besked huruvida han framför annan sökande kan påräkna bearbetningskonces-

sion. Ett annat förhållande som inverkar på valet av överprövningsssystem är att prövningsgrunderna i några fall förändras.

Bland de frågor som kommer att kunna aktualiseras enligt den nya lagen anser vi att det endast i tre fall förhåller sig så att ett ställningstagande från regeringen som politiskt organ kan vara nödvändigt. Två av dessa hänförs till frågan om förutsättningar föreligger för att meddela bearbetningskoncession. Enligt vårt förslag skall prövningsmyndigheten i dessa ärenden göra en avvägning mellan motstående intressen enligt hushållningsbestämmelserna i NRL. Härtill kommer att prövningsmyndigheten har att göra en mineralpolitisk bedömning. Det är dessa avvägningar som vi anser vara av den arten att de kan kräva ett ställningstagande från regeringen som politiskt organ. Det förhåller sig också så att SGU inte är lämplig som andra instans när det gäller hushållningsfrågan. Skälet härför är att länsstyrelsens ställningstagande vid samrådet kan komma att innefatta en sammanvägning av flera allmänintressen som företräds av skilda centrala myndigheter. Det skulle vara mindre lämpligt att SGU som primärt endast har att bevaka mineralintresset överprövar ett sådant beslut. Detta utesluter naturligtvis inte att regeringen kan ha ett intresse av att genom en remiss informera sig om SGUs uppfattning i frågan. I egenskap av centralt mineralpolitiskt verk får SGU däremot anses vara väl lämpad att överpröva den mineralpolitiska bedömningen.

De återstående momenten i prövningen av om förutsättningar finns för att meddela bearbetningskoncession, nämligen om fyndigheten sannolikt kan tillgodogöras ekonomiskt inom viss tid och om sökanden är lämplig att bearbeta fyndigheten innefattar däremot i huvudsak endast ekonomiska och tekniska bedömningar som SGU är lämpad att bedöma och som inte kräver något ställningstagande från regeringen. SGU skulle därför kunna vara sista instans i dessa frågor.

Om de olika momenten i prövningen skall föras till myndigheter som har den sakliga kompetensen eller i övrigt framstår som mest lämpliga kommer vi alltså att få en delad överprövning av beslut om bearbetningskoncession. Besvär som grundar sig på att verksamheten strider mot hushållningsbestämmelserna i NRL skulle överklagas direkt till regeringen medan besvär som grundar sig på de övriga momenten i prövningen skulle överklagas till SGU som andra eller sista instans. Man uppnår med en sådan delad överprövning att regeringen befrias från sådana frågor som inte kräver ett ställningstagande från regeringen som politiskt organ. Det är emellertid tveksamt om den fördelen överväger nackdelarna.

Övervägande skäl talar i stället för att enhetliga regler om forum bör gälla vid fullföljd av talan mot bergmästarens beslut i ärenden om bearbetningskoncession. I detta sammanhang kan nämnas att besvär i fråga om malmbevisningskravet varit uppfyllt enligt GL hittills troligen aldrig förekommit. Och vad gäller kravet på sökandens lämplighet kan erinras om att utmål resp. bearbetningskoncession sedan GL och ML trädde i kraft förutom av staten söktes av i huvudsak företag som sedan lång tid är etablerade i branschen. Vi bedömer det därför som mindre sannolikt att de nu berörda prövningsmomenten kommer att leda till någon nämnvärd belastning för det överprövande organet. Det är i stället troligt att besvären i huvudsak kommer att hänföra sig till frågan vilken markan-

vändning som skall prioriteras i det enskilda fallet. Vi ser med hänsyn till vad nu anförts inget hinder mot att låta talan mot bergmästarens beslut i ärende om bearbetningskoncession fullföljas direkt till regeringen. Besväreren till regeringen kan naturligtvis komma att hänföra sig till något eller några av de andra momenten i prövningen. Om behov av att tillföra regeringen sakkunskap därvid skulle uppkomma kan regeringen inhämta yttrande från SGU. På anförda skäl föreslår vi att bergmästarens beslut i ärende om bearbetningskoncession får överklagas till regeringen oavsett vilken grund som åberopas för besväreren.

Enligt vårt förslag skall beslut om återkallelse av koncession utom när återkallelse sker utan att innehavaren har åsidosatt sina skyldigheter kunna fattas av bergmästaren. Även i detta fall anser vi att det är önskvärt att regeringen som politiskt organ kan styra utvecklingen i praxis. Med hänsyn till att ett beslut om att återkalla en koncession kan få mycket ingripande ekonomiska konsekvenser för ett enskilt intresse anser vi att det även av rättssäkerhetsskäl är önskvärt att regeringen är besvärinstans i dessa fall. På grund härav föreslår vi att ett beslut av bergmästaren om att återkalla en koncession får överklagas hos regeringen.

Det finns enligt den gällande minerallagstiftningen några ärendetyper som överprövas av regeringen och som kommer att få sin motsvarighet i den nya lagen. Hit hör följande ärenden:

- tillstånd att lägga igen utfraktsväg m. m.
- tillstånd att lägga ned gruva innan alla grubarbeten blivit inmätta och inlagda på karta
- fråga om förlängning av giltighetstiden för utmål enligt 6 kap. 10 § tredje stycket GL.

Det är mycket ovanligt att beslut i de uppräknade ärendetyperna överklagas. Dessa utgör därför i och för sig ingen belastning för regeringen. Trots detta finns det skäl att ifrågasätta om regeringen behöver kvarstå som besvärinstans. Samtliga uppräknade ärenden kommer enligt den nya lagen att kunna prövas i två instanser under regeringen. Ärendena torde inte vara av den arten att det kan anses finnas behov av en politisk styrning i praxis. Detta hindrar inte att mineralpolitiska bedömningar kan bli aktuella. Dessa bör emellertid i förekommande fall kunna göras av SGU. Denna myndighet, som är den centrala förvaltningsmyndigheten på mineralområdet, är ju ett av de instrument som regeringen förfogar över för att realisera de mineralpolitiska målen. SGU har en bred fackkunskap inom mineralområdet. Myndigheten har sedan den 1 juli 1982 prövat tillståndsärenden där lämplighetsfrågor har dominerat. Ingen anmärkning har riktats mot prövningen. Att överlåta avgöranden i de nu nämnda ärendena på SGU som sista instans bör därför inte möta något hinder.

Vi föreslår därför att ett beslut av SGU i någon av de uppräknade ärendetyperna inte får överklagas vidare.

Såsom framgått ovan anser vi att det i och för sig skulle vara tillräckligt med bergmästaren och SGU som första resp. andra och sista instans när

det gäller prövningen i bearbetningskoncessionsärenden av sökandens ekonomiska och tekniska förutsättningar.

Eftersom prövningen av om förhandsbesked skall ges utgår från samma förutsättningar som angivits ovan anser vi att SGU bör kunna vara andra och sista instans även i dessa ärenden.

Vi anser emellertid att ytterligare ärenden enligt den nya lagen bör kunna överklagas till SGU som sista instans. Hit hör ärenden om undersökningstillstånd och förlängning av sådant tillstånd.

Även de ärenden om förlängning av bearbetningskoncession som har sin motsvarighet i 6 kap. 10 § andra stycket GL och som enligt den lagen följer instansordningen i punkten 4 ovan hör hit.

Vi föreslår bl. a. att inmutning och undersökningskoncession ersätts av ett enda tillstånd som vi kallar undersökningstillstånd. Detta tillstånd företer visserligen störst likheter med inmutningen, som enligt GL överprövas via SGU till kammarrätten/regeringsrätten. Anledningen till att denna rättsliga överprövningsväg har valts är bl. a. att prövningen kan innefatta en tolkning av bestämmelserna om inmutningshinder. Hindersbestämmelserna i vårt förslag har emellertid utformats enligt dessa bestämmelser i ML. Detta innebär att ett enligt hindersbestämmelserna fredat område inte utan särskilt medgivande får tas i anspråk för undersökningsarbete. Det finns däremot inget hinder mot att låta undersökningstillståndet omfatta även sådana områden. Till följd av detta behöver hindersbestämmelserna inte tolkas vid tillståndsgivningen. Det inslag av rättstillämpning som härefter återstår synes inte vara av den arten att talan av den anledningen bör fullföljas till förvaltningsdomstol. Förutom en viss prövning av sökandens lämplighet har prövningsmyndigheten i stället i första hand att göra en geologisk bedömning. Något behov av att förvaltningsdomstol överprövar beslut i dessa ärenden anser vi inte föreligga. Detta gäller ännu mindre ärenden om undersökningstillstånd för olja och gas. Prövningen av sökandens lämplighet är i dessa fall som vi tidigare redovisat mer ingående än vid andra undersökningstillstånd. Inslaget av lämplighetsbedömning blir därför här mer framträdande.

Enligt vårt förslag skall ett undersökningstillstånd och en bearbetningskoncession kunna förlängas. Vi föreslår i materiellt hänseende endast mycket marginella förändringar i förhållande till vad som nu gäller enligt GL. Med ett undantag överprövas besvär i förlängningsfrågor enligt GL av kammarrätten och regeringsrätten. Undantaget utgörs av ärende om förlängning av giltighetstiden för utmål enligt 6 kap. 10 § tredje stycket GL. Instansordningen för besvär i denna fråga har vi behandlat tidigare i detta avsnitt. Det kan enligt vår mening diskuteras om det över huvud taget finns något utrymme för prövning av förvaltningsdomstol i dessa ärenden. Vad prövningsmyndigheten i huvudsak har att pröva i förlängningsfrågor är om undersökningstillstånds- eller koncessionshavaren har varit aktiv på visst sätt och därigenom kvalificerat sig för förlängning. Denna aktivitet kan när det gäller undersökningstillstånd bestå av ändamålsenligt undersökningsarbete och beträffande bearbetningskoncession av t. ex. omfattande tillredningsarbeten. För att konstatera om dessa förutsättningar är för handen torde i första hand krävas tekniska och geologiska kunskaper medan behovet av rättslig

kompetens inte är särskilt framträdande. Även om innehavaren av ett undersökningstillstånd inte varit aktiv skall han under vissa förutsättningar kunna få förlängning, nämligen om han har godtagbara skäl för sin passivitet och dessutom gör troligt att området kommer att undersökas under förlängningstiden.

Han kommer också att såsom för närvarande kunna få förlängning i en andra omgång om synnerliga skäl föreligger.

Inte heller bedömningen av om de nu nämnda förutsättningarna för förlängning föreligger kräver någon nämnvärd rättslig prövning utan torde i de flesta fallen få bedömas utifrån de geologiska förutsättningarna, varvid ändamåls- och lämplighetssynpunkter blir avgörande.

Vi anser alltså sammanfattningsvis att rättsfrågorna i dessa ärenden inte har sådan vikt att prövning av förvaltningsdomstol är motiverad. Något skäl för att prövningen bör ske i fler än två instanser anser vi inte heller föreligga.

Vi har tidigare i detta avsnitt tagit upp frågan vilken instansordning som bör väljas för sådan förlängning av giltighetstiden för bearbetningskoncession som motsvarar 6 kap. 10 § tredje stycket GL och därvid förorddat en tvåinstansordning med bergmästaren som första instans och SGU som andra och sista instans. Genom att denna instansordning får gälla även i de förlängningsärenden som har sin motsvarighet i 6 kap. 10 § andra stycket GL uppnås att samtliga förlängningsärenden kommer att kunna prövas enligt samma ordning. Detta är inte möjligt enligt GL. En utmålshavare kan inte i samma ärende till grund för sitt yrkande om förlängning av utmålstiden åberopa i första hand någon av de grunder som berättigar till förlängning enligt 6 kap. 10 § andra stycket GL och i andra hand den grund som kan berättiga till förlängning enligt 6 kap. 10 § tredje stycket GL. Detta beror på att förlängning enligt andra stycket prövas enligt instansordningen i punkten 4 och förlängning enligt tredje stycket enligt instansordningen i punkten 3.

Vi övergår nu till att diskutera frågan om instansordningen som angivits i punkt 2 ovan bör förändras. I denna ingår såsom tidigare har framgått bergmästaren, SGU, kammarrätten och regeringsrätten.

De ärenden som följer den överprövningsvägen är av övervägande rättslig karaktär. Hit hör t. ex. besvär över beviljande av inmutning och utmål samt frågor om anvisande av mark inom eller utom utmål. Härtill kommer ytterligare ett antal typer av ärenden. Det är fler ärendegrupper som följer den här instanskedjan än som via SGU överklagas till regeringen. Med undantag för de förändringar som vi diskuterat ovan anser vi att den nuvarande ordningen i huvudsak är ändamålsenlig. Vi föreslår dock ytterligare en förändring senare i detta avsnitt. Vilka ärenden som bör kunna överklagas till förvaltningsdomstol återkommer vi närmare till i specialmotiveringen.

Det kan övervägas att införa ett förbud mot fullföljd mot kammarrättsens beslut i de nu aktuella ärendena. Med hänsyn till att endast ett mycket ringa antal ärenden överklagas så långt som till regeringsrätten skulle med en sådan lösning vinsten dock sannolikt bli endast marginell. Ett sådant fullföljdsförbud motverkar en enhetlig rättstillämpning genom

att regeringsrätten då inte kan skapa prejudikat. Vi vill därför inte föreslå denna lösning.

Alternativt kan övervägas att låta besvär över bergmästarens beslut anföras direkt hos kammarrätten. Både bergmästaren och SGU är sektormyndigheter på mineralområdet och båda har en omfattande fackkunskap i mineralfrågor. Bergmästaren har bl. a. som följd av att myndigheten är tillsynsorgan enligt både GL och ML dessutom stor praktisk erfarenhet av gruv- och mineralfrågor. Det är utomordentligt ovanligt att SGU efter besvär ändrar på beslut som fattats av bergmästaren. Såvitt vi kan bedöma finns därför inte några egentliga skäl för att frågorna skall prövas av SGU. Vi föreslår därför att bergmästarens beslut i ärenden som väsentligen gäller rättsfrågor skall, med förbigående av SGU, få överklagas till kammarrätten och att regeringsrätten får överpröva kammarrättens beslut.

Vi föreslår att bergmästaren liksom nu skall pröva markanvisningsfrågan och andra frågor i samband därmed. Enligt GL och ML får besvär i markanvisningsfrågan föras till SGU och därefter till kammarrätten och regeringsrätten. Den som är missnöjd med bergmästarens beslut i ersättningsfrågor, får inom viss tid väcka talan hos fastighetsdomstol. Denna domstols beslut överklagas till hovrätt och därefter HD. Nuvarande ordning innebär således att sju instanser kan komma att pröva markanvisningsfrågans olika beståndsdelar. En rimlig strävan måste enligt vår mening vara att begränsa detta antal. De praktiska erfarenheterna av nuvarande system talar visserligen inte för att detta skulle vara förenat med några olägenheter. Detta torde emellertid bero på att bergmästarens beslut i dessa frågor nästan aldrig överklagas.

Vi ifrågasätter om inte en sammanhållen prövning vore att föredra. Enligt vår mening förutsätter kraven på effektivitet och snabbhet att prövningen sammanhålls i ett förfarande med så få beslutande myndigheter som möjligt. Nuvarande system innebär att laga kraftvunnet beslut i markanvisningsfrågan måste avvaktas innan ersättningsfrågan kan prövas av fastighetsdomstol. Vi föreslår dessutom att markanvisning och ersättning skall avgöras samtidigt av bergmästaren med en möjlighet att få förtida tillträde. Det ligger dock i sakens natur att det kan vara vanskligt att vidta dispositioner med marken, innan laga kraftgäande beslut föreligger. När frågorna nu emellertid avgörs samtidigt, finns desto större skäl att samordna även besvärspövningen. Därför bör samma beslutsinstans överpröva såväl markanvisnings- som ersättningsfrågan.

När det gäller val av instansordning anser vi att nuvarande ordning för prövning av ersättningsfrågor, nämligen fastighetsdomstol, hovrätt och HD är lämpligare än prövningsordningen beträffande markanvisningsfrågan, dvs. SGU, kammarrätt och regeringsrätt. Intrångsersättning bör prövas av domstol och inte av administrativ myndighet. SGU är därför inte lämplig instans att pröva denna fråga. Något principiellt hinder mot att fastighetsdomstol som andra instans prövar markanvisningsfrågan anser vi däremot inte föreligga. En förutsättning är dock att fastighetsdomstolen tillförs erforderlig teknisk sakkunskap. Såsom tidigare påpekats saknar fastighetsdomstolarna med nuvarande sammansättning

gruv- och mineralteknisk kompetens. Att ändra på reglerna om fastighetsdomstols sammansättning är dock för dessa få ärenden inte rimligt. Vi anser i stället att den tekniska sakkunskapen bör tillföras fastighetsdomstolen genom att yttrande inhämtas från SGU i dessa mål.

Med hänsyn till vad nu anförts föreslår vi att bergmästarens markanvisningsbeslut får överklagas till fastighetsdomstol. Talan mot fastighetsdomstolens dom skall kunna fullföljas till hovrätten och vidare till HD.

Vi har föreslagit att prövningen av frågor om hinder mot verksamheten inom s. k. skyddade områden skall decentraliseras. En av avsikterna med detta är att avlasta regeringen ärenden som inte har större politiskt intresse. När det gäller frågor som nu avgörs av länsstyrelsen och enligt förslaget skall ankomma på bergmästaren bör därför rätten att överklaga inskränkas till en instans. Vi föreslår därför att sådana frågor skall få överklagas till länsstyrelsen och att denna blir slutinstans. När det gäller frågor som idag prövas av regeringen, bl. a. beträffande nationalparker, är det å andra sidan givet att talan måste kunna föras hos regeringen mot länsstyrelsens beslut.

Länsstyrelsen har för närvarande rätt att föra talan mot beslut enligt GL för att tillvarata allmänna intressen (12 kap. 5 § GL). Som exempel på fall då länsstyrelsen kan ha anledning att väcka talan kan nämnas att inmutning beviljats i strid mot sådana hindringsbestämmelser i 2 kap. 2—4 §§ GL som avser att skydda samhällseliga intressen.

Enligt ML finns däremot inte något organ som har besvärsmätt när det gäller allmänna intressen. Skälet härtill torde vara att dessa intressen kommer till tals redan i koncessionsprövningen. Yttranden över en ansökan om koncession inhämtas nämligen från olika myndigheter. Bland sådana myndigheter nämns uttryckligen i MF bergmästaren, kommunen och länsstyrelsen. Utlåtanden kan även inhämtas från andra förvaltande myndigheter som var för sig har att tillvarata olika typer av allmänna intressen. Härigenom kan de myndigheter som har att bevaka olika allmänna intressen på ett tidigt stadium framföra sina synpunkter direkt till prövningsorganet. Detta måste sedan inom ramen för dess officialprövnings- och utredningsskyldighet beakta vad myndigheterna har anfört.

I sammanhanget bör erinras om att bestämmelser om besvärsmätt för det allmänna finns i andra lagar med ett administrativt prövningsförfarande. Exempel härpå finns i naturvårdslagen, miljöskyddslagen, VL och TL.

En svårighet som uppkommer om man vill införa en besvärsmätt för det allmänna är att bestämma vilken eller vilka myndigheter som i så fall skall tilläggas en sådan besvärsmätt. Fördelen med länsstyrelsen som besvärsmättigad är att denna myndighet har den bästa överblicken över de motstående intressen som kan beröras av en bearbetningskoncession. Någon annan myndighet med en sådan överblick finns inte. Det kan dock ifrågasättas om det är ändamålsenligt att länsstyrelsen får denna uppgift med hänsyn till länsstyrelsens nya uppgift som samrådsorgan vid prövningen av ärenden om bearbetningskoncession. Denna uppgift innebär att länsstyrelsen, även om myndigheten inte har någon beslutsfunktion, måste anses delaktig i koncessionsbeslut. Att mot denna bak-

grund tillägga länsstyrelsen besvärsmätt för allmänna intressen anser vi inte lämpligt.

En lösning är att låta företrädare för olika allmänna intressen, dvs. fackmyndigheterna fullfölja talan mot beslut enligt lagen. Mot en sådan lösning kan emellertid invändas att ytterligare myndigheter då engageras i handläggningen med ökad byråkrati och nya kostnader som följd. Vi vill därför inte förorda en sådan lösning.

En annan lösning är att på samma sätt som skett i t. ex. naturvårdslagen och miljöskyddslagen ge besvärsmätt till naturvårdsverket. Eftersom denna myndighet inte rimligen kan bevaka några andra allmänna intressen än de som berör myndighetens verksamhetsområde uppkommer dock genom en sådan ordning en obalans på det sättet att vissa motstående intressen får en starkare ställning än andra.

Det finns ytterligare argument mot att ge naturvårdsverket besvärsmätt. När det gäller inflytande i fråga om markanvändningen på det regionala planet utmärks den gällande ordningen av en decentralisering till olika regionala organ. Den regionala bevakningen av det allmänna intresse på naturvårdsverkens område tillkommer t. ex. länsstyrelsen eller den kommunala myndighet till vilken länsstyrelsen delegerat detta inflytande. Vidare är utvecklingen i samhället på väg mot en ytterligare decentralisering i detta avseende. Detta avspeglar sig särskilt i förslaget till PBL och i förslag till annan lagstiftning med anknytning till PBL. En ordning enligt vilken naturvårdsverket skulle ges besvärsmätt skulle i belysning av det nu sagda komma att verka i motsatt riktning i förhållande till den inflytandeordning som gäller i dag och till den pågående utvecklingen mot decentralisering. Detta finner vi inte lämpligt. Vi vill därför inte föreslå att naturvårdsverket ges besvärsmätt.

Ytterligare ett sätt att lösa frågan om en besvärsmätt såvitt rör allmänna intressen är att ge kommunen en sådan rätt. Vi har dock inte ansett att det finns tillräckliga motiv för detta. Vi vill i sammanhanget framhålla att vi utgår ifrån att uppkommande problem när det gäller allmänna intressen inom kommunen bör kunna lösas vid direkta förhandlingar mellan exploatören och kommunen. Vi tar också för givet att berörda kommuners synpunkter i de flesta fallen kommer att beaktas. Kommunen bör dock ha rätt att föra talan mot beslut av bergmästaren som gäller område med detaljplan eller områdesbestämmelser. Vi föreslår därför detta.

Slutsatsen av resonemanget ovan är att det inte finns någon bra lösning på myndighetsfrågan. Det kan också ifrågasättas om det finns några egentliga behov av en besvärsmätt för att tillvarata allmänna intressen. Genom vårt förslag kommer prövningsförfarandet såvitt gäller ärenden om bearbetningskoncession att anpassas till vad som nu gäller enligt ML. En ansökan om bearbetningskoncession kommer därmed alltid att remissbehandlas. Härtill kommer att bergmästaren alltid skall samråda med länsstyrelsen innan han avgör ett koncessionsärende. Det kommer alltså att finnas goda möjligheter för de organ som representerar olika allmänna intressen att tidigt göra sig hörda.

På anförda skäl avstår vi från att lägga fram något förslag om en besvärsmätt för att tillvarata allmänna intressen.

4.13 Kontrollåtgärder vid nedlagda gruvor

4.13.1 Vårt förslag

Vi föreslår att det införs en möjlighet att på statsverkets bekostnad utföra olika kontrollåtgärder vid nedlagda gruvor för att öka möjligheterna att kunna förutse ras och sättningar i dagen.

Föreskrifterna tas in i en förordning som även omfattar föreskrifter om stängsling. I samband därmed upphävs 1956 års ämbetskrivelse angående föreskrifter om anordnande i vissa fall av stängsel vid övergivna gruvhål m. m.

Kostnaderna för kontrollåtgärderna betalas från det under andra huvudtiteln uppförda anslaget B 8. Diverse utgifter.

4.13.2 Sammanfattning av skälen

Enligt Kungl. Maj:ts ämbetskrivelse den 13 januari 1956 finns möjligheter att på statsverkets bekostnad under vissa förutsättningar uppföra stängsel eller annan liknande skyddsanordning omkring övergivna gruvhål. I detta avsnitt föreslås att det på samma sätt som gäller för stängsling införs en möjlighet att på statsverkets bekostnad utföra olika kontrollåtgärder, t. ex. olika typer av kontrollmätningar, vid nedlagda gruvor.

Förslaget syftar till att förbättra möjligheterna att kunna förutse ras och sättningar i dagen. Länsstyrelsen föreslås bli huvudman för de aktuella kontrollåtgärderna. Kostnaderna för de stängslingsarbeten som utförs med stöd av 1956 års ämbetskrivelse betalas från det under andra huvudtiteln uppförda anslaget B 8. Diverse utgifter. Vi föreslår att kostnaderna för att utföra de ovan föreslagna kontrollåtgärderna betalas från samma anslag.

4.13.3 Skälen för vårt förslag

Regeringen har till kommittén överlämnat en skrivelse från länsstyrelsen i Västmanlands län om kontrollmätningar vid nedlagda gruvor. I skrivelsen hemställer länsstyrelsen om att regeringen utfärdar föreskrifter för länsstyrelsen att ombesörja och bekosta de kontrollmätningar som av säkerhetsskäl behövs vid nedlagda gruvor.

Bakgrunden till länsstyrelsens skrivelse är följande.

Inom några områden i Västmanlands län finns, som en följd av tidigare gruvdrift, under jord relativt stora öppna brytningsrum i nära anslutning till bl. a. allmän väg, järnväg och byggnader.

Enligt en bedömning som har gjorts av bergmästaren i södra distriktet kan risk för sättningar och ras inte uteslutas inom vissa områden som gränsar till dessa brytningsrum. Han har därför så länge rätten till utmälen bestod, förelagt utmälsHAVarna att hålla de kritiska områdena under observation. Detta har skett genom återkommande kontrollmätningar. Sedan utmälen inom dessa områden upphört att gälla har bergmästaren

inte längre någon laglig möjlighet att ålägga någon att utföra dessa mätningar. Bergmästaren har dock ansett det angeläget att kontrollen av områdena fortsätter. Han har påtalat detta behov hos länsstyrelsen i Västmanland och hävdade att länsstyrelsen skall ombesörja och bekosta mätningarna. Länsstyrelsen har emellertid inte delat denna uppfattning.

Olika typer av åtgärder kan behöva vidtas för att förebygga olycksrisker vid nedlagda gruvor. En sådan åtgärd är att stängsla gruvhål.

I en ämbetsskrivelse från år 1956 föreskrev Kungl. Maj:t att staten skall svara för stängsel och annan skyddsanordning omkring övergivna gruvhål om uppenbar fara föreligger för människor och husdjur. Länsstyrelsen är enligt skrivelsen huvudman för arbetena. Kostnaderna för dessa betalas numera från det under andra huvudtiteln uppförda anslaget B 8. Diverse utgifter.

1956 års ämbetsskrivelse anvisar endast stängsling eller liknande skyddsanordning för att förebygga olycksrisker vid övergivna gruvhål. De statliga medel som står till förfogande genom 1956 års ämbetsskrivelse torde därför inte kunna tas i anspråk för att bekosta de nu aktuella mätningarna och kontrollerna. Det finns inte heller något annat stöd för att utföra dessa kontrollåtgärder på statsverkets bekostnad.

De aktuella brytningsrummen är inte bara ytligt belägna utan de ligger också i några fall i nära anslutning till allmän väg och järnväg. Eftersom sättningar har särskilt stora möjligheter att utlösas genom dynamisk påverkan, t. ex. belastning av tung trafik, är det av största vikt att denna fråga får sin lösning tämligen omgående. Skador som kan få oförutsebara konsekvenser i ekonomiskt och även i andra hänseenden kan annars uppkomma.

Visserligen förhåller det sig så att vissa mätningar utförs på frivillig väg. Detta är t. ex. fallet i Norberg. Kommunen har där sedan år 1985 utfört kontrollmätningar inom utmål som tidigare ägts av Surahammars Bruk. Det förekommer också att den tidigare utmålshavaren utför mätningar trots att någon skyldighet att göra detta inte föreligger. Även bergmästaren hjälper till med dessa kontroller. Bergmästaren i södra distriktet kommer t. ex. att i fortsättningen kontrollera ett rasriskområde inom Ramhälls gruvområde i Uppsala kommun i samband med inspektion av Dannemoragruvan.

Ett sätt att lösa detta problem är att inhägna de latent rasriskområdena med stängsel. En sådan åtgärd skulle omfattas av 1956 års ämbetsskrivelse och alltså kunna utföras på statsverkets bekostnad. Detta är emellertid i de flesta fallen av flera skäl en dålig lösning. Dels har bergmästaren inte bedömt rasriskerna inom dessa områden som så stora att det funnits skäl att inhägna områdena. Kostnaderna för att stängsla är vidare avsevärt mycket högre än kostnaderna för kontrollmätningarna. Härtill kommer att en stängsling i vissa fall skulle kunna innebära att vägar och järnväg måste läggas om eller stängas av och att byggnader måste flyttas. En bättre lösning är att på samma sätt som gäller för stängsling införa en möjlighet att utföra sådana här kontroller på statsverkets bekostnad.

De metoder som används vid kontrollerna är ofta mycket enkla. Inte sällan mäts jord- och bergtäckningens tjocklek, dvs. avståndet från markytan till berggrummets tak, i borrhål. Mätningarna brukar ske i ett

eller flera borrhål och vid ett eller ett par tillfällen om året. Genom dessa mätningar kan man få besked om ras inträffat eller om berggrummets tak är intakt. Avvägningar ovan jord görs också ibland.

För att få en uppfattning om vilket behov som finns av att utföra dessa mätningar har sekretariatet i en enkät tillfrågat länsstyrelserna i de tio största gruvlänen. Härutöver har bergmästaren i södra distriktet inventerat behovet av kontrollmätningar i sitt distrikt. Åtta länsstyrelser har svarat på enkäten. Svaren tyder på att behov av att utföra dessa kontrollåtgärder finns endast inom södra bergmästardistriktet och då i huvudsak i Bergslagen. Enligt den nyss nämnda inventeringen föreligger för närvarande behov av kontrollåtgärder på ett tiotal ställen.

Enligt vad som inhämtats från södra bergmästardistriktet kan den sammanlagda årliga kostnaden för dessa åtgärder med det mätbehov som föreligger för närvarande uppskattas till 10 000 kronor. Som jämförelse kan nämnas att kostnaderna för den stängsling av oskyddade gruvhål som utförts inom Västmanlands län under åren 1982—1985 uppgår till 250 000 kronor, dvs. i genomsnitt 62 500 kronor per år.

Uppskattningen ovan om kostnaderna bygger på förutsättningen att borrhål finns från dagen och alltså inte behöver borraras för att man skall kunna utföra mätningarna. I undantagsfall kan det bli aktuellt att borra nya hål. Eftersom det är dyrt att borra — det kostar i dag omkring 400 kronor per meter för borrhål ned till 100 meter varefter kostnaden stiger på djupet — kan kostnaderna bli högre. Med hänsyn till att de aktuella brytningsrummen som regel ligger nära markytan bör det dock inte bli aktuellt att borra några längre hål.

Vi föreslår att det införs en möjlighet att på statsverkets bekostnad utföra olika kontrollåtgärder vid nedlagda gruvor för att öka möjligheterna att kunna förutse ras och sättningar i dagen. En förutsättning för att statliga medel skall få tas i anspråk för ändamålet är givetvis att utmålet eller koncessionen inte längre innehas av någon.

Med hänsyn till att länsstyrelsen har en långvarig erfarenhet av stängslingens arbeten är det lämpligt att denna myndighet, såsom också föreslås i framställningen från länsstyrelsen i Västmanland, får ansvaret även för de nu aktuella kontrollåtgärderna. Den mätningstekniska kompetens som finns inom den regionala eller kommunala myndighetsorganisationen bör kunna användas för att utföra de aktuella kontrollåtgärderna. Bergmästaren och kommunen bör vara remissorgan. Den kompetens som finns hos bergmästaren bör utnyttjas för att följa upp resultaten av kontrollerna. Mätresultat och annan information som insamlas bör därför översändas till den bergmästare som är berörd.

Föreskrifter om möjlighet att utföra kontrollåtgärder vid nedlagda gruvor på statsverkets bekostnad bör tas in i en förordning. Mest ändamålsenligt anser vi det vara att de föreskrifter som behövs om stängsling och kontroll samlas i en enda författning. 1956 års ämbetskrivelse om stängsling är onödigt detaljerad, svåröverskådlig och föråldrad i språkligt hänseende. Föreskrifterna i skrivelsen bör därför moderniseras och ges en mer ändamålsenlig utformning. Vi föreslår på anförda skäl att 1956 års ämbetskrivelse upphävs och ersätts av en förordning om stängsling och kontrollåtgärder.

Vi har tidigare nämnt att den stängsling som utförs med stöd av 1956 års ämbetskrivelse finansieras via ett statligt anslag under andra huvudtiteln, B 8. Detta är ett anslag som står till polisväsendets förfogande. Anslaget är för budgetåret 1986/87 totalt 4 321 000 kronor. Ur detta anslag skall kostnader för ett antal olika ändamål täckas. Kostnader för sådan polisverksamhet som inte skall betalas från annat anslag betalas t. ex. från detta anslag efter särskilda beslut av regeringen. Kostnaderna för stängsling av oskyddade gruvhål har dock hittills varit en liten utgiftspost. De flesta utförda säkerhetsåtgärderna vid övergivna gruvhål har i stället bekostats med beredskapsmedel. Det är troligt att en stor del av stängslingen även i framtiden kommer att utföras som beredskapsarbete. Belastningen på polismedlen bör härigenom minska i motsvarande mån. Kostnaderna för de nu aktuella kontrollåtgärderna bör med hänsyn härtill kunna betalas från dessa medel. Vi föreslår alltså att kostnaderna för att utföra de ovan föreslagna kontrollåtgärderna vid nedlagda gruvor skall betalas från det under andra huvudtiteln uppförda anslaget B 8. Diverse utgifter.

4.14 Lagen om kontinentalsockeln och 1982 års havsrättskonvention

4.14.1 Vårt förslag

Förutom redaktionella ändringar föreslår vi att de i KL nu tillämpade definitionerna av vad som i lagen förstås med kontinentalsockeln och dess naturtillgångar anpassas till 1982 års havsrättskonvention. Anpassningen bör dock inte genomföras förrän Sverige tillträder konventionen samt denna trätt eller träder i kraft.

I ärenden om utvinningstillstånd enligt KL skall hushållningsbestämmelserna i NRL tillämpas. Utvinningstillstånd skall vara bindande i hushållningsfrågor enligt NRL vid senare prövning enligt annan lagstiftning.

4.14.2 Sammanfattning av skälen

Enligt direktiven skall vi lämna sådana förslag till ändringar i den nuvarande lagstiftningen om kontinentalsockeln som kan erfordras för att nå en överensstämmelse med 1982 års havsrättskonvention. Vi har efter en genomgång av den nya konventionen och nämnda lagstiftning funnit att endast ett par ändringar av redaktionell karaktär behöver göras.

Ändringarna gäller de i KL nu tillämpade definitionerna av vad som i lagen förstås med kontinentalsockeln och dess naturtillgångar. Vi föreslår att dessa definitioner ansluts till artikel 76 resp. artikel 77 punkt 4 i havsrättskonventionen. Enligt vår uppfattning är bestämmelserna i

övrigt ändamålsenliga för att Sverige skall kunna tillämpa havsrättskonventionens regler och principer. Dessa ändringar bör enligt vår mening genomföras under förutsättning att Sverige tillträder konventionen samt att denna trätt eller träder i kraft.

En fråga som vi också har att överväga är anknytning av KL till NRL. Vad vi i det föregående har anfört om anknytning av en ny minerallag till NRL gäller i huvudsak även motsvarande anknytning till KL. Vi föreslår därför att KL anknyts till NRL. Av samma skäl som anförts i avsnitt 4.7 anser vi att hushållningsbestämmelserna i NRL skall tillämpas i ärende om utvinningstillstånd, men inte i fråga om undersökningstillstånd. Av skäl som också angetts i nämnda avsnitt föreslår vi att utvinningstillstånd skall vara bindande i hushållningsfrågor enligt NRL vid senare prövning enligt annan lagstiftning.

4.14.3 Skälen för vårt förslag

Enligt våra direktiv skall vi lämna sådana förslag till ändringar i den nuvarande lagstiftningen om kontinentalsockeln som kan erfordras för att nå en överensstämmelse med 1982 års havsrättskonvention. Vi har även i uppdrag att anpassa prövningen enligt denna lagstiftning till det system kommittén föreslår för minerallagstiftningen i övrigt.

Inom ramen för Förenta nationernas första konferens om havsrätten antogs i Genève år 1958 bl. a. en konvention om kontinentalsockeln. Genom denna tillerkändes strandstaterna suveräna rättigheter att utforska och tillgodogöra sockelområdet i huvudsak icke levande naturtillgångar utanför territorialgränsen. Med kontinentalsockeln avses enligt konventionen havsbotten och dess underlag närmast kusterna intill ett djup av 200 meter eller — där utanför — så långt som det är möjligt att utvinna de icke levande naturtillgångarna. Med hänsyn till konventionens regler och det förhållandevis ringa djupet i våra omgivande hav sträcker sig den svenska delen av kontinentalsockeln till mittlinjen i förhållande till motstående eller intilliggande staters kuster. Konventionen godkändes av riksdagen år 1964 (prop. 1964:197, UU 1964:12, rskr. 1964:400).

En anslutning för svensk del till konventionen krävde en intern reglering av villkoren för undersökning och bearbetning av de ifrågavarande naturtillgångarna inom den svenska delen av kontinentalsockeln. En sådan reglering kom till stånd genom KL. Sverige tillträdde konventionen år 1966 (SÖ 1966:24).

Förenta nationernas tredje havsrättskonferens slutförde under år 1982 sitt arbete med en ny och mer heltäckande konvention om havens utnyttjande, bl. a. vad avser mineralutvinning. Den nya konventionen skall mellan konventionsstaterna gälla i stället för tidigare konventioner rörande havsrätten, t. ex. 1958 års Genèvekonvention om kontinentalsockeln.

Enligt den nya havsrättskonventionen är största tillåtna bredd på territorialhavet 12 nautiska mil. Sverige utvidgade för sin del den 1 juli 1979 sitt territorialhav till denna bredd. En av de viktigaste reformerna är infö-

randet av en möjlighet för strandstaterna att inrätta en exklusiv ekonomisk zon. En sådan får enligt konventionen ha en bredd av högst 200 nautiska mil. Inom zonen har kuststaten ensamrätt till utforskning och exploatering av de ekonomiska resurserna, såväl levande som icke levande, i vattnet, på havsbotten och i dess underlag. Kuststaten är också suverän vad gäller bl. a. marinvetenskaplig forskning. Staterna skall främja och underlätta denna verksamhet. Konventionen innehåller dessutom ett allmänt regelsystem för skydd och bevarande av den marina miljön. Genom konventionen läggs havsbotten med dess mineraltillgångar utanför nationell jurisdiktion under en särskild internationell regim. Ingen stat kan göra anspråk på suveränitet över detta område och dess resurser.

Vad gäller kontinentalsockeln innebär den nya havsrättskonventionen främst en ändrad definition av sockelområdet. Enligt denna sträcker sig kontinentalsockeln ut till den punkt där den s. k. kontinentalsockelbranten går över i de stora djupområdena. Denna punkt skall närmare bestämmas på grundval av vissa komplicerade geologisk-oceanografiska kriterier. Man utgår härvid från kontinentalsockeln som ett geologiskt begrepp i stället för det tidigare s. k. utvinningskriteriet. Kuststaten har rätt till nämnda sockel eller till botten ut till 200 nautiska mil från kusten för det fall att kontinentalsockeln upphör närmare kusten. Gränsen för kuststatens sockel skall dock inte i något fall få dras längre ut än 350 nautiska mil från kusten alternativt 100 nautiska mil utanför djupkurvan för 2 500 meter. Denna definition av sockelns yttre gränser innebär emellertid i sak ingen förändring av det svenska sockelområdets utsträckning jämfört med 1958 års Genèvekonvention.

Sverige undertecknade i december 1982 den nya havsrättskonventionen. För att konventionen skall träda i kraft krävs att minst sextio stater ratificerar eller ansluter sig till denna. Ikraftträdandet sker 12 månader efter dagen för deponeringen av det sextionde ratifikations- eller anslutningsinstrumentet. Till hösten 1986 har ett drygt 30-tal stater tillträtt konventionen. Sverige tillhör de stater som ännu inte anslutit sig. För svensk del väljer man troligen att avvakta utvecklingen i ytterligare några år innan frågan om huruvida Sverige skall tillträda konventionen avgörs.

Vår uppgift är, som tidigare nämnts, att lämna förslag till de ändringar i den nuvarande lagstiftningen om kontinentalsockeln som erfordras för att nå en överensstämmelse med havsrättskonventionen. Vi har efter en genomgång av den nya konventionen och nämnda lagstiftning funnit att endast ett par ändringar av redaktionell karaktär behöver göras.

Ändringarna gäller de i KL nu tillämpade definitionerna av vad som i lagen förstås med kontinentalsockeln (1 § första stycket) och dess naturtillgångar (1 § andra stycket). Vi föreslår att dessa definitioner ansluts till artikel 76 resp. artikel 77 punkt 4 i havsrättskonventionen. Detta leder också till att en motsvarande ändring behöver göras i 1 § förordningen (1966:315) till KL. Enligt vår uppfattning är bestämmelserna i övrigt ändamålsenliga för att Sverige skall kunna tillämpa havsrättskonventionens regler och principer. De av oss föreslagna ändringarna bör enligt vår mening genomföras under förutsättning att Sverige tillträder konventionen samt denna trätt eller träder i kraft.

Enligt uppgift från bergsstaten finns det inte längre kvar några äldre gruvrätter som tillkommit med stöd av föregångarna till GL och som omfattar allmänt vattenområde. Vi föreslår därför att 15 § första stycket KL upphävs. I konsekvens härmed behöver även fjärde stycket i samma paragraf redaktionellt ändras. Även i 10 § bör en redaktionell ändring göras.

Vårt förslag till en ny minerallagstiftning föranleder inte några ändringar i den nuvarande lagstiftningen om kontinentalsockeln.

Vi skall nu ta upp frågan om en anknytning av KL till NRL. Under förarbetena till NRL (prop. 1985/86:3 s. 149—150) konstaterade departementschefen att det fanns starka skäl som talade för en sådan anknytning. Något förslag därom lades emellertid inte i propositionen. Departementschefen anförde i stället att denna fråga bör tas upp av oss.

En utvinning av mineraliska naturtillgångar på kontinentalsockeln påverkar möjligheten att använda de berörda vattenområdena för annat ändamål. Det kan härvid uppkomma motsättningar mellan olika anspråk på användningen. Vid tillståndsgivningen enligt KL skall en översiktlig avvägning göras mellan utvinningsintresset och motstående intressen. NRL har till syfte att tillgodose behovet av en för olika lagar gemensam grund för att avgöra konkurrensfrågor om mark- och vattenanvändningen. Vad vi i det föregående har anfört om anknytning av en ny minerallag till NRL gäller i huvudsak även motsvarande anknytning av KL.

Vi föreslår därför att KL anknyts till NRL. Av skäl som anförts förut (avsnitt 4.7) anser vi att hushållningsbestämmelserna i NRL skall tillämpas i ärende om utvinningstillstånd, men inte i fråga om undersökningsstillstånd. Av skäl som också angetts förut (avsnitt 4.7) föreslår vi att utvinningstillstånd skall vara bindande i hushållningsfrågor enligt NRL vid senare prövning enligt annan lagstiftning.

Hushållningsbestämmelserna i 2 och 3 kap. NRL utgör endast en utfyllnad av de prövningsgrunder som skall tillämpas när tillståndsfrågan avgörs. De riktar sig således endast till prövningsmyndigheten. De torde därför inte komma i konflikt med bestämmelserna i konventionen, även om de tillämpas på kontinentalsockeln utanför den svenska territorialgränsen. Någon inskränkning i detta hänseende torde därför inte behövas.

Slutligen vill vi erinra om de förslag till ändringar i lagstiftningen om kontinentalsockeln som statens industriverk lade fram i utredningen Grus och sand — på land och i hav (SIND 1980:1, sid 320—322, 330), rörande tillståndsgivningen till sand-, grus- och stentäkt. Enligt statsmakternas beslut (prop. 1981/82:99, NU 1981/82:40 och 60, rskr. 1981/82:430) skulle dessa förslag till ändringar anstå till den revision av lagstiftningen om kontinentalsockeln som föranleds av havsrättskonventionen. Vi föreslår att dessa frågor löses i samband med att regeringen ser över förordningen till KL.

4.15 Ikraftträdande m. m.

4.15.1 Vårt förslag

Lagen träder i kraft den 1 juli 1988. Äldre rättigheter enligt GL och ML fortsätter att gälla under återstående giltighetstid. Därvid skall med vissa undantag bestämmelser om undersökningstillstånd gälla äldre rättigheter till undersökning och bestämmelser om bearbetningskoncession gälla äldre rättigheter till bearbetning.

Inmutningar får förlängas med tillämpning av GLs bestämmelser. Bestämmelserna om överlåtelse och inmutningsförbud i GL skall gälla i stället för dem i nya lagen. Inmutning skall ge företrädesrätt till bearbetningskoncession enligt nya lagen.

Utmål får inte förlängas med tillämpning av bestämmelserna i GL. Den som innehar utmål blir i stället hänvisad att söka bearbetningskoncession enligt den nya lagen, om han önskar fortsätta verksamheten. Ansökan skall dock prövas enligt samma principer som gäller för förlängning av koncession enligt den nya lagen.

Bestämmelserna i GL om överlåtelse och verkan av att utmål upphör skall gälla i stället för dem i nya lagen. Detsamma skall gälla efterarbetena i fråga om anläggningar som har påbörjats efter ikraftträdandet.

Koncessioner enligt ML får inte förlängas. I stället får nytt tillstånd resp. koncession sökas enligt den nya lagen.

Undersökningskoncession med rätt till företrädare att bearbeta skall ge företrädesrätt till bearbetningskoncession enligt nya lagen.

Verksamhet som vid ikraftträdandet bedrivs med stöd av markägarens tillstånd och täktstillstånd enligt 18 § naturvårdslagen får fortsätta utan koncession fram till den 1 juli 1989. Har ansökan om koncession dessförinnan gjorts får verksamheten fortsätta till dess ansökan slutligt prövats. Den som bedriver verksamheten skall ha företrädare till koncessionen. Detsamma gäller verksamhet som bedrivs med stöd av bearbetningskoncession enligt ML när koncession söks enligt nya lagen.

4.15.2 Sammanfattning av skälen

Enligt vedertagna principer skall äldre rättigheter inte lida intrång genom ny lagstiftning. På de punkter som den nya lagen innebär skärpningar i materiellt hänseende föreslår vi därför att äldre rätt i princip får gälla. I övrigt bör den nya lagen tillämpas i så stor utsträckning som möjligt vid ikraftträdandet.

4.15.3 Skälen för vårt förslag

Vi har enligt direktiven att utreda hur äldre rättigheter och förhållanden skall inordnas i det nya regelsystemet. Därvid skall en utgångspunkt vara

att de nya reglerna efter införandet skall omfatta även gällande rättigheter. Härvid skall, sägs det, beaktas såväl vikten av att konkurrensneutralitet mellan nya och äldre rättigheter snarast etableras som de krav på rådrum som kan behövas under en övergångstid.

När den nya lagen träder i kraft kommer det att finnas ett stort antal äldre rättigheter enligt GL och ML i form av inmutningar, utmål, undersökningskoncessioner och bearbetningskoncessioner. Vidare kommer det att finnas ett antal fall där bearbetning av industrimineral bedrivs med stöd av täktillstånd enligt naturvårdslagen.

Rättigheterna kommer att variera starkt i ålder liksom beträffande gjorda investeringar. Å ena sidan kommer det att finnas nyligen beviljade inmutningar, å den andra utmål där gruvdrift pågår sedan lång tid tillbaka. Hänsyn måste tas till dessa vitt skiftande förutsättningar.

Enligt vedertagna principer skall äldre rättigheter inte lida intrång genom ny lagstiftning. På åtskilliga punkter innebär den nya lagstiftningen skärpningar. Det kan inte vara rimligt att i grunden rubba förutsättningarna för pågående verksamhet i vilken betydande belopp har investerats. Utgångspunkten måste därför vara att rätten till undersökning och bearbetning enligt gällande inmutningar, utmål och koncessioner skall bestå. Det är vidare så att den nya lagstiftningen innebär att framför allt rätten att bearbeta en fyndighet blir föremål för lämplighetsöverväganden av olika slag. Sålunda bedöms sökandens lämplighet för uppgiften, arronderingsfrågan och frågan om det mineralpolitiska intresset överväger andra intressen vid kollision mellan dem. Bedömningarna mynnar ut i ett beslut i koncessionsfrågan. Den översiktliga avvägningen gentemot motstående intressen som härvid sker ger exploatören i vissa avseenden trygghet mot att verksamheten vid efterföljande prövning enligt annan lagstiftning befinns vara otillåten. Någon motsvarande prövning har inte skett enligt äldre lagstiftning. Detta gäller i synnerhet tillstånd enligt GL. Det kan därför knappast komma i fråga att utan vidare transformera äldre rättigheter till koncessioner enligt den nya lagen. Dessa skäl talar för att låta äldre tillstånd enligt GL och ML bestå i huvudsak enligt bestämmelserna i dessa lagar tills rättigheterna upphör.

Det sagda hindrar inte att den nya lagen i åtskilliga avseenden görs tillämplig på äldre rättigheter i materiellt hänseende. I fråga om bestämmelser för förfarandet skall enligt allmänna principer ny lag gälla efter ikraftträdandet. Självfallet bör riktmärket vara att den nya lagen snarast skall gälla i så stor utsträckning som möjligt.

Huruvida äldre tillstånd skall anses som tillstånd enligt nya lagen med undantag för vissa bestämmelser eller tvärtom förbli tillstånd enligt äldre rätt på vilka vissa regler i den nya lagen tillämpas, är en teknisk fråga. De äldre tillstånden är relativt många och kommer att bestå under några år efter ikraftträdandet. Äldre lag kommer enligt förslaget att i många avseenden gälla dessa tillstånd. En regel som transformerar de äldre tillstånden till undersökningstillstånd resp. bearbetningskoncessioner enligt nya lagen kan komma att utgöra en källa till förväxlingar och andra missförstånd. Vi föreslår därför inte någon sådan bestämmelse, utan anser att de äldre beteckningarna enligt GL och ML bör finnas kvar. Den föreslagna regeln innebär således att de äldre tillstånden består men att

bestämmelserna om motsvarande tillstånd i nya lagen skall tillämpas på dem. Från denna huvudregel görs sedan de undantag som föranleds av de tidigare nämnda principerna.

Inmutningar

Vårt förslag till bestämmelser beträffande undersökningstillstånd överensstämmer i stort med vad som gäller för inmutningar enligt GL. Flertallet inmutningar löper ut efter den första treårsperioden. Enligt GL kan inmutningar förlängas med högst tre år och, om synnerliga skäl finns, ytterligare fyra år. Inmutningen kan sägas innefatta rätt till förlängning på de i GL fastställda grunderna, liksom undersökningstillstånd enligt vårt förslag kan sägas innefatta rätt till förlängning under vissa förutsättningar. Skillnaden är att vårt förslag innebär att det blir något svårare att erhålla förlängning. Innehavaren är således i en något sämre situation om frågan om förlängning skall prövas enligt vårt förslag. Av detta skäl bör äldre bestämmelser gälla när pågående inmutning skall förlängas. När förlängning söks andra gången gäller samma prövningsgrunder enligt GL och vårt förslag. Förlängning ges om synnerliga skäl föreligger. Ur innehavarens synpunkt är det därför likgiltigt om han får tillstånd enligt GL eller enligt ny lagstiftning. Det är emellertid av praktiska skäl lämpligt att inmutningen även i detta fall förlängs enligt GL. Bl. a. blir regleringen av övergången mellan inmutning och bearbetningskoncession därmed möjlig att reglera enhetligt för alla fall.

Vi föreslår därför att inmutningar får förlängas enligt GL till dess de upphör enligt GLs bestämmelser eller innehavaren söker bearbetningsrätt.

Inmutning är enligt GL förenad med rätt till bearbetning om malmbevisning kan företes. Ingen annan än inmutaren kan komma i fråga för rätten till bearbetning. Det skulle således innebära ett ingrepp i inmutarens rätt om bearbetningskoncession enligt vårt förslag skulle krävas för rätten att bearbeta ett fynd, som inmutaren har gjort. För att undvika en sådan rättsförlust för inmutare måste inmutningen ge företräde till bearbetning inom det inmutade området på samma sätt som förhandsbesked om företrädesrätt skall göra enligt vårt förslag. Även när det gäller överlåtelse och karenstid är bestämmelserna i vårt förslag hårdare mot innehavarna än bestämmelserna i GL. De senare bör därför gälla inmutningar.

Utmål

Vårt förslag beträffande erhållande och innehav av bearbetningskoncession innebär åtskilliga materiella ändringar i förhållande till vad som gäller för utmål enligt GL.

Beträffande giltighetstiden för äldre utmål har ifrågasatts om denna skulle kunna förkortas genom övergångsbestämmelser. Så skedde i övergångsbestämmelserna till GL, då utmålen som då gällde utan tidsbegränsning begränsades till 25 år från lagens ikraftträdande.

När det gäller gruvdrivande företag kan det av principiella skäl inte komma i fråga att utan ersättning göra denna tid kortare.

Möjligen skulle det kunna ske i fråga om sådana utmål som innehas av ej gruvdrivande företag eller enskilda fysiska personer för vilka utmålet måhända saknar värde. Sådana utmål utgjorde den 31 december 1985 omkring 830 eller omkring 25 procent av utmälen. Alla utmål som är lagda år 1974 eller senare innehas av gruvdrivande företag eller NSG. De här diskuterade utmälen är således alla lagda före år 1974 och upphör senast vid utgången av år 1999 om de inte förlängs vid prövning. Största ägaren var Johnsongruppen med knappt 370 utmål. Uddeholm AB, Fagersta AB, Norbergs Gruf AB och Surahammars Bruks AB ägde vardera ett mindre antal utmål. 200 utmål ägdes av mindre bolag. Enskilda personer ägde sammanlagt ca 80.

För att få underlag för en bedömning av dessa utmål har vi särskilt tillfrågat innehavarna av dessa utmål om utvecklingen under de senaste åren och deras planer när det gäller att utnyttja utmälen. När det gäller ej gruvdrivande företag som innehar ett större utmålsbestånd, tyder svaren på att en viss sanering av utmålsbeståndet pågår. Johnsongruppen, som är den största ej gruvdrivande utmålsHAVAREN, har meddelat att undersökningar pågår med sikte på att avyttra eventuellt värdefulla utmål och söna resten inom de närmaste åren. Även andra än gruvdrivande företag har emellertid anfört skäl för att behålla utmål. Uddeholms AB hänvisar till att bolaget genom helägda dotterbolaget Uddeholms Tooling AB är verksamt inom specialstålbranschen och därför har ett intresse av att bevara möjligheten att självt utvinna järnmalm och legeringsmetaller. Bolaget uppger sig därför preliminärt inte vara intresserat av att avveckla utmälen, inte ens om försvarsavgiften skulle höjas kraftigt. Inte heller Norbergs Gruf AB har aktualiserat sönande eller överlåtelse av sina utmål.

När det gäller bolag och enskilda som innehar ett mindre antal utmål är de undersökningar som redovisas företrädesvis av äldre datum. Huvudsakligen anges flygmätning, geofysiska och geokemiska mätningar, elektrisk och magnetisk markmätning, sprängnings- samt blottningsarbeten.

När det gäller planerna för framtiden hänvisar två ägare till pågående samråd med NSG. Sju uppger att de har planer på att överlåta eller arrendera ut utmälen. Bland dessa finns Stripa Mine Service AB, Bäckegrube AB och Förvaltnings AB Kinnevik samt Baroniet Adelsvärd AB. Stripa Mine Service AB som har 16 utmål avser att försvara utmälen under pågående forskningsperiod i Stripagruvan fram till år 1991, varefter utmälen enligt överenskommelse övergår till Boliden Mineral AB. Bäckegrube AB och Förvaltnings AB Kinnevik som tillsammans har tio utmål uppger att de framtida planerna är beroende av utfallet av pågående undersökningar, som utförs av prospekteringsföretag. Om dessa undersökningar visar positivt resultat har man planer på att överlåta eller arrendera ut utmälen, i annat fall kan det bli aktuellt att söna dem.

Baroniet Adelsvärd AB (16 utmål) planerar att överlåta eller arrendera ut utmälen, som innehåller koppar, till Vieille Montagne. Bergslagens Lastbilscentral ekonomisk förening som innehar 25 utmål uppger sig ha förvärvat utmälen för att komma åt den på utmälen liggande varpen. Sandvik AB innehar ett utmål som uppges innehålla volfram. Från bola-

gets sida uppges att utmålet innehas som reserv för en eventuell framtida brytning.

Det förefaller rimligt att sådana utmål som är föremål för undersökningar och överläggningar om överlåtelse till gruvdrivande företag behandlas på samma sätt som gruvbolagens utmål. Även företag, som av beredskapsskäl behåller utmål torde vara i behov av rådrum för att kunna möta en situation där dessa rättigheter upphör. Härtill kommer att en inte ringa sanering sedan år 1983 har påbörjats bland utmålshavare, som inte driver gruvverksamhet.

De utmål som innehas av enskilda är av äldre datum och sannolikt inte mer intressanta ur mineralsynpunkt än vilka områden som helst i landet. Kraven på malmbevisning var, som vi tidigare sagt, betydligt lägre innan GL trädde i kraft. Det skulle därför knappast innebära några mineralpolitiska vinster att särbehandla dessa utmål i övergångshänseende. En kraftig ökning av försvarsavgiften skulle för övrigt sannolikt ha samma effekt. En sådan kan också administreras lättare och innebär inte ökat krångel eller ökade kostnader för det allmänna. Det är därför inte motiverat att överväga en särskild övergångsbestämmelse, som skulle göra den nya lagen tillämplig på dessa utmål tidigare än på övriga. Vi återkommer till avgiftsfrågan.

Vi föreslår således att utmål får gälla enligt GL under första giltighetstiden. De bör dock ej kunna förlängas enligt den lagen. Det skulle i så fall gå alltför lång tid innan den nya lagen får fullt genomslag i praktiken.

Om en utmålshavare önskar fortsätta verksamheten när utmålets giltighetstid löper ut bör han alltså vara hänvisad att söka koncession enligt den nya lagen. Vid prövningen bör emellertid hänsyn tas till pågående verksamhet. Enligt GL har utmålshavaren i vissa fall obligatorisk rätt till förlängning av utmåls giltighet. Detta gäller om

1. bearbetning pågår,
2. tillredningsarbeten eller andra förberedelser för bearbetning pågår eller
3. omfattande undersökningar pågår.

Utmålshavaren kan få förhandsbesked huruvida ett visst arbete är sådant som avses i punkt 3 och därmed försäkra sig om att han kommer att få förlängning.

Att vägra utmålshavaren koncession i de fall som sägs i punkt 1 och 2 vore ett avsevärt ingrepp i hans rätt och bör av detta skäl inte komma i fråga. En möjlighet att kunna ställa villkor i koncessionen skulle också innebära ett stort ingrepp. I dessa fall bör koncession regelmässigt beviljas på samma sätt som vid förlängning av en bearbetningskoncession enligt den nya lagen. Det innebär att prövningen inte innefattar prövning av om fyndigheten kan ekonomiskt tillgodogöras, lämplighetsprövning, mineralpolitisk prövning eller avvägning gentemot motstående intressen. Detta står inte i motsättning till de överväganden som ligger bakom de nya bestämmelserna. I de fall där bearbetning pågår eller tillredning eller andra förberedelser pågår för drift har förhållandet till mer betydande motstående intressen prövats i tillståndsärendet enligt miljö-

skyddslagen eller VL eller annan lagstiftning, enligt vilken tillstånd för verksamheten krävs. Denna bedömning ersätter motsvarande prövningsmoment i koncessionsprövningen. Det förhållandet att verksamhet pågår eller förberedelser därför har påbörjats utesluter behovet av malmbevisning. Att pröva sökandens lämplighet eller företagets mineralpolitiska lämplighet på detta stadium framstår heller inte som meningsfullt.

Detsamma torde gälla beträffande prövning av om fyndigheten kan ekonomiskt tillgodogöras samt lämplighetsprövning och mineralpolitisk prövning när arbeten enligt punkt 3 pågår. Beträffande förhållandet till motstående intressen får man här — liksom i de fall där någon verksamhet inte pågår — pröva ansökan på samma sätt som ny koncession. En sådan förlängning kan nämligen inte bli bindande i hushållningsfrågorna enligt NRL för kommande prövningar enligt annan lagstiftning så som vi föreslår i normalfallet.

När det gäller överlåtelse och verkan av att utmål upphör är vårt förslag strängare mot innehavaren än GLs bestämmelser. De senare bör därför gälla äldre rättigheter. I fråga om skyldighet att vidta efterarbete kan nya lagen dock tillämpas på anläggningar som har påbörjats efter ikraftträdandet. Även i vissa andra fall bör äldre bestämmelser gälla. Vi återkommer till detta i specialmotiveringen.

Koncessioner enligt ML

Som inledningsvis anförts föreslår vi att undersöknings- och bearbetningskoncessioner får gälla till dess de löper ut. Därvid gäller vad som har föreskrivits i koncessionsbeslutet om villkor för verksamheten. Sådana villkor gäller bl. a. statlig andel, efterarbete, m. m. Bestämmelserna om kronoandel och gemensam förvaltning av koncessionsrätt i nya lagen skall därför gälla för äldre koncessioner. Beträffande överlåtelse krävs redan i dag tillstånd. Den nya lagen kan därför gälla om överlåtelse.

I ML finns inga bestämmelser om förlängning av koncessioner. Under förarbetena uttalades dock att inget hinder avses möta mot att förlängning ges (prop. 1974:146 s. 83). I förarbetena talas om en förutsättningslös prövning av förlängningsansökan. Där sägs att det är lämpligt att det allmänna efter en tids förlopp får möjlighet att pröva om en koncession bör fortsätta att gälla och i så fall på vilka villkor det skall få ske. Ansökan om förlängning skall i princip behandlas på samma sätt som ansökan om ny koncession (nämnda prop. s. 81 f). Således innefattar inte koncessionsinnehavet någon rätt till fortsatt koncession efter koncessionstidens utgång. Det innebär därför ingen rättsförlust att innehavaren av koncession enligt ML får söka undersökningstillstånd eller bearbetningskoncession enligt ML för söka verksamheten skall fortsätta. En annan sak är att prövningen bör ske med beaktande av att förutsättningarna för pågående verksamhet i princip inte skall ändras.

En undersökningskoncession kan förenas med rätt till företräde att erhålla bearbetningskoncession. Detta institut liknar i hög grad den företrädesrätt till koncession som vi har föreslagit. Det har också i stort sett samma rättsverkan. Det vore en stor nackdel för innehavaren att inte kunna åberopa företrädesrätten. Vi föreslår därför att företrädesrätt till

bearbetning i undersökningskoncession enligt ML skall gälla som företrädesrätt enligt nya lagen vid ansökan om bearbetningskoncession.

När det gäller verkan av att bearbetningskoncession upphör är den nya lagens bestämmelser hårdare än MLs. Liksom i fråga om utmålen bör äldre rätt tillämpas på sådana anläggningar som påbörjats före ikraftträdandet.

Täktillstånd

När lagen träder i kraft kommer det att finnas ett antal fall, där bearbetning av fyndigheter som enligt vårt förslag skall omfattas av lagen bedrivs enbart med stöd av täktillstånd enligt 18 § naturvårdslagen. Enligt de nya bestämmelserna kommer koncession att krävas. Det är skäligt att verksamheten på dessa fyndigheter får pågå som förut under det att ansökan förbereds och koncessionsärendet prövas. En tidsfrist på ett år från ikraftträdandet är rimlig för att förbereda och inge ansökan om koncession. Det ligger i linje med de mineralpolitiska målen att förutsättningarna för pågående verksamhet inte skall ändras till följd av denna prövning. Principen bör således vara att ansökan om koncession avseende verksamhet som bedrivs när lagen träder i kraft skall bifallas om inte synnerliga skäl talar mot det samt att villkoren för koncessionen skall bestämmas så att de ekonomiska förutsättningarna för verksamheten inte rubbas. Självfallet bör någon konkurrens om koncessionen inte få förekomma. Den som bedriver verksamheten skall därför ha företräde. Samma resonemang kan föras när markägaren har gjort investeringar för att ta upp utvinning. Det skall dock beaktas att ersättningsbestämmelserna ger markägaren rätt till ersättning även för s. k. rörelseskada. Han kan således hållas ekonomiskt skadelös om en koncessionshavares verksamhet innebär sådan skada för honom. Det måste avgöras från fall till fall vilken lösning som framstår som mest skälig när markägaren inte har påbörjat verksamheten. Ju längre förberedelserna har gått och ju mer pengar som har lagts ner på dessa desto starkare skäl talar för att markägaren skall erhålla koncessionen vid konkurrens.

Försvarsavgifter

För såväl inmutningar som utmål och koncessioner tar staten ut en avgift som är beroende av områdets yta. När det gäller utmål brukar denna avgift kallas försvarsavgift. När det gäller undersökningsstadiet har vi tidigare konstaterat att avgifterna även framgent fyller ett syfte, nämligen att påverka prospektörerna att släppa områden som bedömts som ointressanta. Dessutom har dessa avgifter en viss aktivitetsskapande funktion.

Avgifter såsom instrument att bereda det allmänna möjlighet till del av det ekonomiska utbytet av verksamheten behövs däremot inte, eftersom staten alltid har rätt till kronoandel. Detta har vi tidigare konstaterat i avsnitt 4.6.3.

En annan fråga är hur de utmål som är kvar när lagen träder i kraft skall behandlas i detta avseende. Utmål som är lagda enligt GL innehas

regelmässigt av etablerade gruvbolag eller prospektörer och bör, som vi ovan sagt bestå utan inskränkningar. Som vi tidigare konstaterat finns emellertid ett antal äldre utmål som inte är närmare kända och som innehas av ej gruvdrivande företag eller privatpersoner. Dessa är lagda enligt äldre lagstiftning och upphör år 1999. Det kan inte uteslutas att något av de områden som dessa avser i vart fall på sikt har ett visst intresse för de gruvdrivande företagen. Vi har tidigare konstaterat att någon särbehandling av dessa utmålshavare inte är påkallad men att avgiftsinstrumentet skulle kunna användas för att få dem att överväga en avveckling av utmålsinnehavet innan giltighetstiden går ut. Frågan är hur avgiftssystemet skall konstrueras så, att det inte missgynnar de aktiva gruvbolagen, som ju har ett stort antal utmål och i regel ett legitimt intresse av att behålla dem. Det bästa sättet att lösa frågan är enligt vår mening att höja arealavgifterna kraftigt och samtidigt medge ett avdrag som står i proportion till innehavarens prospekteringsvolym. En sådan ordning skulle föra med sig att aktiva prospektörer inte behöver erlægga någon avgift. En arealavgift av denna storleksordning skulle däremot sannolikt innebära att passiva innehavare av utmål antingen sönade dessa eller började undersöka dem eller andra områden. Hur avgiftssystemet skall utformas bör bestämmas i förordning.

4.16 Specialmotivering

4.16.1 Förslag till lag om vissa mineraliska ämnen

I enlighet med direktiven föreslår vi ett enhetligt rättsligt system som skall ersätta GL och ML. Som har framgått av den allmänna motiveringen innebär förslaget också i förhållande till dessa lagar omfattande materiella och processuella förändringar. Många bestämmelser har dock en direkt motsvarighet i GL och ML. I vissa fall finns motsvarande bestämmelser i annan lagstiftning såsom VL och fastighetsbildningslagen (1970:988, FBL).

I förslaget följs den terminologi som används i propositionen med förslag till ML. Med mineraliska ämnen avses således alla i jorden naturligt förekommande material utom levande organismer och av människan framställda produkter. Som mineraliska ämnen räknas alltså såväl de stora grupper av geologiska bildningar som omfattar fossila bränslen, jordarter och bergarter, som de enskilda kemiska substanser varav dessa bildningar består. Med mineral avses de olika, fasta och homogena organiska substanser, som — vanligen i form av kristaller — utgör beståndsdelar i bergarter och jordarter. Det bör anmärkas, att i vissa sammansättningar, såsom mineralfyndighet, mineralhushållning och minerallagstiftning, prefixet mineral används i betydelsen mineraliska ämnen (prop. 1974:146 s. 25).

Lagförslaget uppstår med särskilda mellanrubriker 17 kapitel. Första kapitlet innehåller inledande bestämmelser om tillämpningsområdet, tillståndsskyldighet och lagens förhållande till bestämmelser i annan lag-

stiftning. I andra kapitlet behandlas förutsättningarna för undersökningstillstånd samt dess giltighetstid och villkor i samband med tillståndet.

Tredje kapitlet behandlar undersökningsarbetets bedrivande och hinder däremot. Så följer i fjärde kapitlet bestämmelser om förutsättningarna för beviljande av bearbetningskoncession och villkor i koncessionen, giltighetstid och förlängning. I femte kapitlet finns bestämmelser för hur mark får tas i anspråk för bearbetningen, innehavarens rätt till mark och till utvunnet mineraliskt ämne, hur verksamheten får bedrivas och hinder mot bearbetning. Sjätte kapitlet behandlar överlåtelse, frånträdande, återkallelse och ändring av tillstånd och koncession. I sjunde kapitlet finns bestämmelser om ersättning till sakägare för skada och intrång och till koncessionshavare i vissa fall vid villkorsändring.

Därefter följer processuella bestämmelser. I åttonde kapitlet behandlas prövningen av tillstånd och koncession samt frågor i samband därmed, markanvisning och vissa frågor om ersättningen. I ett särskilt nionde kapitel regleras förrättningsförfarandet vid markanvisning. Bestämmelser om betalning av ersättning finns i tionde kapitlet.

Bestämmelser om uppkomst av kronoandel upptar elfte kapitlet, medan gemensam förvaltning av koncessionsrätt med flera delägare finns i tolfte kapitlet.

I trettonde kapitlet regleras förhållandena när en bearbetningskoncession upphör. Fjortonde kapitlet handlar om avgifter och andra skyldigheter för koncessionshavaren medan femtonde kapitlet behandlar frågor om tillsyn, handräckning, vite och ansvar.

I sextonde kapitlet behandlas besvärssystemet. I sjuttonde kapitlet slutligen följer särskilda bestämmelser. I dessa ges vissa regler om godkännande av säkerhet m. m.

1 kap. Inledande bestämmelser

Lagens tillämpningsområde

1 § Denna lag tillämpas om inte annat sägs på undersökning och bearbetning av fyndigheter av följande mineraliska ämnen:

1. litium, rubidium, cesium, beryllium, strontium, sällsynta jordartsmetaller (skandium, yttrium, lantan och lantanider), torium, uran, titan, zirkonium, vanadin, niob, tantal, krom, molybden, volfram, mangan, järn som förekommer i berggrunden, kobolt, nickel, platinagruppernas metaller (rutenium, rodium, palladium, osmium, iridium och platina), koppar, silver, guld, zink, arsenik, antimon, vismut, tenn och bly,
2. alunskiffer, andalusit, apatit, brucit, diamant, eldfasta och klinkrande leror, grafit, flusspat, kyanit, magnesit, magnetkis, nefelinsyenit, olivin, sillimanit, stenkols, stensalt eller annat salt som förekommer på liknande sätt, svavelkis, talk, tungspat och wollastonit,
3. olja och gasformiga kolväten

2 § Lagen tillämpas också på diatomit, fältspat, glimmer, kvarts, kvartsit, dolomit, kalksten och krita.

I fråga om dessa ämnen tillämpas lagen enligt vad regeringen närmare föreskriver, dock endast när ämnena förekommer i sådana former

1. att det behövs systematisk letning eller undersökning för att påvisa och analysera dem och
2. att de sannolikt kan påträffas i Sverige på sådant sätt att de kan tillgodogöras.

3 § Lagen tillämpas inte inom allmänt vattenområde i havet.

I paragraferna bestäms lagens tillämpningsområde. 1 § 1 upptar grundämnena. Dessa är ordnade efter periodiska systemets grupper med undantag för platinagruppens metaller, som samlats på den plats platina skulle ha haft.

1 § 2 innehåller mineral och en bergart, nefelinsyenit. Dessa har grupperats i bokstavsordning. 1 § 3 upptar olja och gasformiga kolväten vilka båda är av betydelse för energiförsörjningen och ofta torde komma att utvinnas samtidigt. Andra typer av gasformiga ämnen, exempelvis helium, som kan förekomma tillsammans med gasformiga kolväten kan tillgodogöras med stöd av 5 kap. 7 § första stycket.

Bestämmelser som gäller alla mineraliska ämnen finns i 3 kap. 3 § andra stycket, 5 kap. 5 § andra stycket och 7 §. En reservation härför har gjorts i paragrafen.

Genom 2 § görs lagen tillämplig på bl. a. kvarts, dolomit och kalksten. Av paragrafen följer dock den begränsningen att lagen gäller bara när ämnena förekommer i särskilt sällsynta och ekonomiskt intressanta kvaliteter. Som anförts i den allmänna motiveringen (avsnitt 4.8) finns vissa mineral som endast när de förekommer i vissa former uppfyller de kriterier som vi har ställt upp för att ett mineral skall införas i lagen. Kraven är att det skall fordras systematisk letning eller undersökning för att finna brytvärda mängder av mineralet. Dessutom krävs att det är sannolikt att ämnet i just den formen förekommer i brytvärda mängder i Sverige. Båda dessa kriterier anges i andra stycket. Med systematisk letning avses ett målinriktat sökande med vetenskapliga metoder. Att med ledning av bestämmelsen närmare i vetenskapliga termer precisera vilka former som faller under lagen är en verkställighetsfråga. Vi har ansett det lämpligt att regeringen genom föreskrifter bestämmer vilka former av dessa mineral som uppfyller lagens krav. I paragrafen har upptagits en hänvisning till verkställighetsföreskrifterna.

I 3 § föreskrivs undantag för sådana ämnen som finns inom allmänt vattenområde i havet. Denna regel är hämtad från 1 kap. 10 § GL och 14 § ML. Inom de undantagna områdena gäller i stället KL. Däremot gäller lagen inom enskilt vatten i havet, liksom inom allmänt vatten i insjöar.

Definitioner

- 4 § Med undersökning avses i lagen arbete för att söka påvisa en fyndighet av ett mineraliskt ämne samt att utröna fyndighetens sannolika ekonomiska värde och beskaffenhet i övrigt.

Med bearbetning avses utvinning och tillgodogörande av ämnet.

I bestämmelsen definieras begreppen undersökning och bearbetning.

Rätten att undersöka eller bearbeta en fyndighet

5 § För undersökning fordras undersökningstillstånd och för bearbetning bearbetningskoncession, om inte annat sägs i lagen.

Tillstånd och koncessioner kan avse enstaka ämnen, grupp av ämnen eller samtliga ämnen enligt denna lag.

Paragrafen innehåller den grundläggande bestämmelsen att särskilt tillstånd krävs för såväl undersökning som bearbetning. I ML kallas båda slagen av tillstånd för koncession. Denna term brukar reserveras för tillstånd som ges efter diskretionär prövning, där myndigheten helt förfogar över det som tillståndet avser. Så är fallet i fråga om undersökningskoncession enligt ML. Enligt vårt förslag skall emellertid — i enlighet med direktiven — inmutningsrättsliga principer överväga när det gäller undersökningsfasen. Undersökningsrätten föregås därför inte av någon diskretionär prövning. Vi kallar därför rättigheten för undersökningstillstånd. För bearbetning krävs emellertid en prövning som ligger betydligt närmare den som görs enligt ML. Bearbetningsrätten kallas därför bearbetningskoncession. Detta innebär också att vi i den fortsatta texten kan använda de kortare benämningarna tillstånd och koncession när missförstånd inte kan uppstå.

För tydlighetens skull anges i andra stycket att tillstånd och koncessioner kan avse valfritt antal ämnen. I 2 kap. 1 § finns bestämmelser om förutsättningar för undersökningstillstånd. Enligt dessa skall en viss bevisning förebringas i fråga om sannolikheten för att det inom området förekommer ett eller flera koncessionspliktiga ämnen. Inmutning enligt GL omfattar alla mineral i lagen, även om sökanden endast anger ett som grund för sin ansökan. Koncessioner enligt ML ges för ett eller ett fåtal ämnen. Ofta förekommer flera ämnen tillsammans inom samma fyndighet. Det är inte möjligt att på förhand veta vilka som kan komma att bli intressanta. Ett exempel är komplexa sulfidmalmer, dvs. sådana som innehåller två eller flera utvinningsbara mineraliska ämnen. Som framgår av avsnitt 4.8 är även industrimineral ofta komplexa. Dessutom torde den, som har påvisat ett ämne ligga närmast till hands att undersöka de flesta övriga inom området. Enligt vårt förslag skall ingen annan än den som har tillstånd att undersöka ett visst ämne kunna få tillstånd att undersöka ett annat ämne inom området utan särskilda skäl. Det framstår därför som mer rationellt att sökanden kan ges tillstånd beträffande en större grupp av ämnen om han uppfyller beviskraven beträffande ett av dem. Uppdelningen av ämnena i 1 § 1 och 2 har gjorts med ledning av ämnenas egenskap av grundämnen resp. mineral och är således rent teoretisk. Något skäl att begränsa ett tillstånd till just den ena av dessa grupper föreligger därför sällan. Normalt bör således undersökningstillstånd kunna ges för alla ämnen i 1 § 1 och 2 om sökanden är en etablerad organisation inom branschen, t. ex. ett gruvföretag. Enstaka ämnen, t. ex. uran eller diamant, kan därvid undantas.

Vad som sagts ovan om undersökningstillstånd kan göras gällande även beträffande bearbetningskoncession. Sådan koncession föregås emellertid enligt vårt förslag, liksom enligt ML, av en prövning som innefattar bl. a. en avvägning mellan olika samhällsintressen och bedömning av sökandens lämplighet. Därvid är fyndighetens beskaffenhet av betydelse. Därför bör koncession normalt inte ges för andra ämnen än dem som ingår i beräkningen av om fyndigheten är ekonomiskt utvinningsbar. Skulle senare ytterligare ämnen upptäckas, får frågan om koncession för dem prövas för sig. Prövningen blir därvid naturligen summarisk i flera avseenden om koncessionshavaren är sökande även beträffande det nyupptäckta ämnet. Det kan dock inte uteslutas att koncession i några fall kan vägras eller att nya villkor måste bestämmas.

6 § Rätt att undersöka en fyndighet utan tillstånd har

1. fastighetsägaren eller hans rättshavare i fall som sägs i 3 kap. 1 § andra stycket,
2. innehavare av tillstånd att undersöka en fyndighet av annat ämne än som avses i tillståndet i fall som sägs i 3 kap. 2 § första stycket,
3. koncessionshavaren i fall som sägs i 5 kap. 4 §.

7 § Rätt att bearbeta en fyndighet utan koncession har

1. fastighetsägaren i fall som sägs i 5 kap. 8 §,
2. innehavaren av tillstånd att undersöka fyndigheten i fall som sägs i 3 kap. 3 §,
3. innehavaren av koncession för en annan fyndighet i fall som sägs i 5 kap. 4 §.

Paragraferna innehåller en erinran om undantag från 5 §. De anges genom en kort beskrivning och hänvisning till de paragrafer, där undantagen beskrivs närmare.

8 § Den som söker eller innehar undersökningstillstånd kan begära besked, huruvida han framför annan sökande kommer att få bearbetningskoncession för sådana ämnen som påträffas vid undersökningen. Om han får en sådan företrädesrätt är den bindande vid prövning enligt 4 kap. 3 § första stycket, om koncessionsansökningen har kommit in innan undersökningstillståndet för samma område har upphört att gälla.

Sådan företrädesrätt får meddelas endast om kraven i 4 kap. 1 § 2 är uppfyllda eller sökanden gör sannolikt att de kommer att uppfyllas vid utgången av undersökningstiden.

Som framgått av den allmänna motiveringen (avsnitt 4.5.3) behöver propektören ett besked om företrädesrätt innan han lägger ned några större kostnader på att närmare undersöka ett område. Detta kan han uppnå genom att begära förhandsbesked om att han har företräde framför annan till bearbetning. Beskedets rättsverkan behandlas i 4 kap. 3 §. I andra meningen bestäms beskedets begränsning i tiden. För att beskedet skall vara bindande måste ansökan om koncession ha kommit in innan det undersökningstillstånd som ligger till grund för beskedet upphört att

gälla. Detta innebär att beskedet inte gäller t. ex. den som har sökt nytt tillstånd för samma område under karenstiden enligt 2 kap. 8 § andra stycket.

Vid prövningen skall en bedömning av sökandens lämplighet göras. Om han uppfyller vissa minimikrav därvidlag skall förhandsbesked om rätt till företräde ges. Angående lämplighetsprövningens innebörd hänvisas till den allmänna motiveringen (avsnitt 4.6). Avsikten är inte att exploitören själv måste besitta de kunskaper och resurser som krävs. Det räcker att han genom avtal eller på annat sätt kan skaffa sig dessa. Exempelvis kan han genom lån skaffa sig nödvändiga ekonomiska resurser eller genom entreprenörer skaffa sig de tekniska kunskaper och färdigheter som behövs. Därför anges i bestämmelsen att det är möjligt att få förhandsbesked även när sökanden endast gör troligt att han kommer att uppfylla lämplighetskraven vid tidpunkten för bearbetningskoncession. Han måste dock ha för avsikt att själv delta i verksamheten. Att han t. ex. visar sig ha köpare till en eventuell bearbetningskoncession är inte tillräckligt även om denne är lämplig i och för sig.

9 § Undersökningstillstånd och bearbetningskoncessioner skall avse bestämda områden.

Paragrafen har sin motsvarighet i 4 § andra stycket ML, 11 § första stycket TL och 4 kap. 1 § första stycket GL. Det får anses självklart att gränserna är lodräta på djupet. Någon särskild bestämmelse om detta krävs därför inte. I de särskilda fall, där äldre rättigheter följer fyndighetens utsträckning enligt äldre lagstiftning, regleras förhållandena genom övergångsbestämmelserna.

10 § Staten har rätt att delta med hälften i den med koncessionen avsedda verksamheten (kronoandel) enligt vad som sägs i 11 kap.

Som framgår av den allmänna motiveringen (avsnitt 4.6) skall statens inflytande i huvudsak utövas genom bestämmelsen om kronoandel. Kronoandelen ger också möjlighet för det allmänna att få del av verksamhetens ekonomiska resultat. Förslaget bygger på att exploitören och den statliga förvaltningsmyndigheten skall träffa avtal om hur rättigheten skall utnyttjas på samma sätt som nu sker med utmälen. Detta innebär i praktiken ingen skillnad i förhållande till vad som gäller enligt ML. Bearbetningskoncessioner innehåller nämligen regelmässigt en bestämmelse om hälftenandel för staten. I 12 kap. finns bestämmelser om gemensam förvaltning. Dessa reglerar bl. a. vad som skall gälla om något avtal inte träffas mellan staten och koncessionshavaren.

Bestämmelser i annan lagstiftning

11 § I fråga om verksamhet som avses i denna lag skall även iakttas tillämpliga föreskrifter i plan- och bygglagen (0000:000), miljöskyddslagen (1969:387) och andra författningar.

Bestämmelser om rätt att förvärva och inneha eller på annat sätt ta befattning med kärnämne eller mineral med halt av sådant ämne finns även i lagen (1984:3) om kärnteknisk verksamhet.

Bestämmelser om rätt i övrigt att bedriva radiologiskt arbete finns i strålskyddslagen (1958:110).

Bestämmelser som i vissa avseenden begränsar rätten att erhålla eller i övrigt förvärva undersökningstillstånd eller koncession finns i lagen (1982:618) om utländska förvärv av fast egendom m. m.

I paragrafen har samlats de hänvisningar till annan lagstiftning som finns i 3 § andra meningen och 13 § ML samt I kap. 8 § GL. Dessutom har en hänvisning till strålskyddslagen införts, eftersom tillståndsplikt enligt den lagen torde kunna bli aktuell i fråga om hantering av andra radioaktiva mineraliska ämnen än kärnämnen. Enligt lagen om kärnteknisk verksamhet krävs tillstånd för att ta befattning med kärnämnen som sägs i 2 § den lagen. Kärnämnen är bl. a. uran och torium. Det är därför inte nödvändigt att särbehandla dessa ämnen i minerallagstiftningen genom exempelvis särskild prövning av undersökningsrätten.

I fråga om utländska förvärv av mineralrätter hänvisas i GL till lagen om utländska förvärv av fast egendom m. m. medan man vid förarbetena till ML förutsatte att saken skulle prövas i koncessionsärendet. Vi föreslår att bergmästaren skall pröva frågan om tillstånd och koncession. I ärenden enligt ML är, beroende på ärendets art, SGU eller regeringen prövningsmyndighet. Bergmästaren saknar kompetens att pröva frågan, som är i huvudsak av ekonomisk och politisk natur. Hänvisningen i fjärde stycket förenas med ett förslag till ändring i lagen om utländska förvärv av fast egendom m. m. som innebär att frågan skall prövas i den ordning som för närvarande gäller enligt GL.

12 § Har regeringen enligt 4 kap. lagen (0000:000) om hushållning med naturresurser m. m. prövat frågan om tillstånd till en viss anläggning eller åtgärd, är beslutet bindande vid prövning enligt denna lag.

Enligt förslaget till NRL skall regeringen — liksom för närvarande är fallet enligt 136 a § byggnadslagen — pröva tillåtligheten av vissa anläggningar. Denna prövning innebär att regeringen avgör frågan om markanvändningen med beaktande av alla inblandade intressen. Avgörandet förutsätts bli bindande vid senare prövning enligt annan lagstiftning. Paragrafen innehåller en bestämmelse om detta.

2 kap. Undersökningstillstånd

Som anförts under den allmänna motiveringen skall i huvudsak inmutningsrättsliga principer ligga till grund för bestämmelserna om undersökning. Detta leder till att vårt förslag därvidlag i stor utsträckning bygger på GLs bestämmelser. Kapitlet innehåller främst tre nyheter. Den ena är att prövningen för erhållande och förlängning av undersökningstillstånd skärps något i förhållande till vad som gäller för inmutning. Den andra är att bestämmelserna om ommutningsförbud ändras. Den tredje är att det införs en möjlighet att föreskriva villkor beträffande vissa mineral.

Som vi tidigare nämnt innebär inte längre rätten till undersökning automatisk rätt till bearbetning, utan en möjlighet ges i stället att efter

särskild prövning få förhandsbesked om att tillståndshavaren har företräde framför andra till sådan rätt.

Förutsättningar för undersökningstillstånd

1 § Ansökan om undersökningstillstånd skall bifallas om det kan antas att undersökning av området leder till fynd av koncessionspliktigt mineraliskt ämne och sökanden inte uppenbarligen saknar möjlighet eller avsikt att få tillstånd ändamålsenligt undersökningsarbete.

Den som vill undersöka en fyndighet av olja, gasformiga kolväten eller diamant skall visa att han är lämplig att undersöka fyndigheten för att få tillstånd till detta.

Har två eller flera ansökt om tillstånd för samma område, har den företräde som först kommit in med ansökan. Har ansökningarna kommit in samma dag, har sökandena lika rätt inom det gemensamma området. Motsvarande gäller om tillstånd har sökts enligt denna lag och enligt lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter.

Det ankommer i första hand på sökanden att förete sådan utredning som leder till antagandet att koncessionspliktigt ämne kan finnas inom området. Om sådant antagande kan göras med stöd av material som myndigheten har omedelbar kännedom om, kan detta dock vara tillräckligt, även om ansökan brister i detta hänseende. När sökanden har haft tillstånd tidigare men under någon tid avstått därifrån och nu söker på nytt, bör det ofta vara nog att återropa det tidigare insända materialet. Avsikten är emellertid inte att myndigheten skall utreda frågan eller kontrollera sökandens uppgifter genom egna undersökningar, syn eller liknande. Beviskravet är heller inte så högt att det inte kan uppfyllas vid avgörande på handlingarna. Som framhållits i den allmänna motiveringen kan underlaget för ansökan bestå av blockfynd, vid flygning påvisad anomali eller annat undersökningsresultat men även av ett rent teoretiskt resonemang som grundar sig på geologiska teorier. Det avgörande är att det framstår som åtminstone i någon grad sannolikt att undersökning av området skulle kunna leda till fynd av något koncessionspliktigt mineral. När det gäller sådana ämnen som enligt 1 kap. 2 § omfattas av lagen i särskilda former innefattar beviskravet även att det i fyndigheten ingår just dessa former.

Som framgår av den allmänna motiveringen skall ansökan kunna avslås på grund av sökandens olämplighet i uppenbara fall. Detsamma gäller när det framgår av omständigheterna att sökanden har andra avsikter med sin ansökan än att bereda sig själv eller annan möjligheter till undersökning för att finna mineraliska ämnen. Liksom är fallet i fråga om bearbetning behöver avsikten inte vara att sökanden själv skall utföra undersökningen. Anlitande av konsulter samt "joint-venture" och andra samarbetsformer skall godtas. Även om sökandens avsikt är att överlåta rättigheten till ett gruvbolag när hans resurser att driva undersökningen vidare är uttömda bör han kunna beviljas undersökningstillstånd. Vi har tidigare i den allmänna motiveringen framhållit att bestämmelsen inte är avsedd att förhindra amatörprospektering. Därför har inte någon ingående lämplighetsprövning föreskrivits. Endast i uppenbara fall skall till-

stånd vägras. Deltagarna i organiserad amatörprospektering kan som regel inte sägas vara uppenbart olämpliga i detta hänseende. Fynd som görs exempelvis inom ramen för den organiserade mineraljakten skall således regelmässigt kunna leda till att upphittaren får undersökningstillstånd om han föredrar att söka sådant framför att genast överlåta fyndet på något etablerat företag i branschen eller någon annan exploatör.

Beträffande olja och gas är redan undersökningsarbetena så riskfyllda eller omfattande att en särskild prövning av sökandens lämplighet är motiverad. Ämnena förekommer ofta under stort tryck i berggrunden. Tekniska säkerhetsanordningar måste därför inrättas för att hindra okontrollerad utströmning, s. k. blow-out, vid borring. I samband med undersökningskoncessioner enligt ML ges också regelmässigt noggranna föreskrifter om utrustningens beskaffenhet och tillvägagångssättet vid undersökningen. Så måste ske även i fortsättningen. Därför måste myndigheten också förvissa sig om att prospektören har tekniska och ekonomiska resurser för att utföra undersökningen korrekt och att han är seriös i mer allmän bemärkelse. Prövningen påminner om den som skall göras i fråga om bearbetningskoncession.

I avsnitt 4.8 har vi föreslagit att diamant skall tas med i lagstiftningen. Undersökning av diamantfyndigheter kräver omfattande ekonomiska och tekniska resurser hos prospektören. Liksom när det gäller olja och gas ställer detta krav på denne som påminner om dem som i andra sammanhang uppkommer först vid bearbetning. På grund härav finns i andra stycket en bestämmelse om att den som vill undersöka de angivna mineralen skall vara lämplig för detta.

I tredje stycket finns bestämmelser om att den som först kommer in med ansökan har företräde. Denna bestämmelse, som saknar motsvarighet i ML och TL, motsvarar 1 kap. 6 § första stycket och andra stycket första meningen GL. För att bestämmelsen skall kunna tillämpas krävs en viss samordning mellan de tillståndsprövande myndigheterna. Denna samordning bör regleras i förordning.

2 § Om någon innehar undersökningstillstånd eller bearbetningskoncession för ett område, får inte någon annan beviljas undersökningstillstånd för samma ämne eller ämnen inom området. Endast om det finns särskilda skäl får någon annan beviljas undersökningstillstånd för annat eller andra ämnen inom området. Motsvarande gäller inom ett område där någon har koncession enligt lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter.

Paragrafen motsvarar 7 § första och andra stycket ML, 2 kap. 2 § första stycket och 3 § första stycket 5 GL samt 8—9 §§ TL.

Enligt bestämmelserna skall särskilda skäl fordras för att tillstånd eller koncession skall meddelas annan än den som redan har en mineralrättighet avseende området. Detta är ett uttryck för tanken att det i allmänhet är mest lämpligt att låta innehavaren av den först uppkomna rättigheten erhålla tillståndet eller koncessionen, bl. a. med hänsyn till de praktiska svårigheter som kan uppkomma när två exploatörer skall samsas inom ett område. I vissa fall kan dock mineralen utvinnas oberoende av varandra. Särskilda skäl finns om vart och ett av mineralen kan tillgodogö-

ras utan skada för utvinningen av det andra. Detta torde ofta vara fallet när den första koncessionen avser olja eller gas, som ofta gäller stora områden, och där verksamheten är begränsad till ett mindre område på markytan. Det förekommer också att ett ämne kan utvinnas under jord, samtidigt som ett annat ämne inom samma område utvinns i dagbrott. Sådana skäl kan vidare vara t. ex. att innehavaren av den äldre rättigheter lämnat sitt medgivande eller inte utnyttjat sin rättighet under lång tid. Liksom är fallet enligt GL skall ansökningen avslås om hinder enligt paragrafen föreligger när ansökningen kommer in till myndigheten.

3 § Tillstånd får inte meddelas för större område än sökanden kan antas ha möjlighet att undersöka på ett ändamålsenligt sätt.

Bestämmelsen ger myndigheten möjlighet att anpassa områdets storlek till sökandens förmåga. En liknande bestämmelse finns i 2 kap. 1 § första stycket GL. Även ML och TL medger en sådan anpassning.

För att prövningen skall kunna göras fordras att bergsstaten kan kräva att ansökan innehåller bl. a. uppgifter om sökandens planer för området. Detta bör dock inte regleras i lag utan genom förordning.

Undersökningstillståndets giltighetstid

4 § Undersökningstillstånd gäller i tre år från dagen för beslutet om inte giltighetstiden förlängs enligt 5 eller 6 § eller innehavaren dessförinnan frånträder sin rätt enligt 6 kap. 2 § första stycket.

Första undersökningsperioden är på tre år. Detta står i överensstämmelse med bestämmelsen i 3 kap. 5 § första stycket GL utom så till vida att en möjlighet att avstå från tillståndet under löpande undersökningstid införs. Skälen till detta finns i den allmänna motiveringen (avsnitt 4.3).

5 § Undersökningstillståndets giltighetstid skall på ansökan av innehavaren förlängas med sammanlagt högst tre år, om ändamålsenlig undersökning har utförts inom området. Detsamma gäller om sökanden har godtagbara skäl till att undersökning inte har skett och dessutom gör sannolikt att området kommer att undersökas under den tid som ansökan avser.

Paragrafen anger förutsättningar för en första förlängning av tillståndet i en period om sammanlagt högst tre år. Denna bestämmelse har sin motsvarighet i 3 kap. 5 § första stycket GL. Som vi anfört i den allmänna motiveringen är avsikten att aktivitetskravet skall skärpas något i förhållande till motsvarande bestämmelser i GL. Vad som är ändamålsenlig undersökning får avgöras från fall till fall av prövningsmyndigheten. Godtagbart skäl till att undersökning inte har skett kan t. ex. vara att området skall undersökas som en del i ett större planerat projekt som sträcker sig över en längre tid än tre år eller att arbetena har blivit försenade av någon anledning som prospektören inte råder över. Som undersökningsarbete skall också betraktas sådant forsknings- och utvecklingsarbete som bedrivs för att göra fyndigheten möjlig att exploatera med lönsamhet. Ett annat godtagbart skäl kan vara att rättigheten har överlåtits och nye

innehavaren ännu inte har haft tid att påbörja arbeten beträffande myndigheten.

För att bedöma frågorna vid prövningen måste myndigheten kunna ställa vissa krav på innehållet i ansökan om förlängning. Lika lite som vid prövning av undersökningstillståndet bör myndigheten dock själv utreda eller på platsen kontrollera riktigheten av lämnade uppgifter. Det måste vara tillräckligt att även frågan om förlängning avgörs på handlingarna i det övervägande antalet fall. Beträffande kraven på ansökan och utredning m. m. bör bestämmelser ges i förordning.

6 § Om giltighetstiden för tillstånd har förlängts enligt 5 §, skall den på ansökan av innehavaren förlängas i ytterligare sammanlagt högst fyra år, om det finns synnerliga skäl.

Paragrafen motsvarar 3 kap. 5 § andra stycket GL.

7 § Ansökan om förlängning skall för att kunna tas upp till prövning ha kommit in under den löpande undersökningstiden. Har tillståndshavaren ansökt om förlängning inom den angivna tiden eller har han inom samma tid ansökt om bearbetningskoncession, gäller tillståndet till dess ansökan har prövats slutligt.

Paragrafen motsvarar 3 kap. 6 § första stycket andra meningen och 3 kap. 7 § första meningen GL.

Karenstid

8 § När ett undersökningstillstånd eller en bearbetningskoncession har upphört att gälla, får samme innehavare inte förvärva nytt undersökningstillstånd för mark inom samma område förrän tre år har gått.

Om han inte har utnyttjat hela tillståndstiden enligt 4, 5 eller 6 §, har han dock rätt att få tillstånd till undersökning under den tid som återstår, även om inte tre år har gått.

Bestämmelserna i paragrafen ersätter bestämmelsen om ommutningsförbud i 2 kap. 2 § andra stycket GL. Som anförts i den allmänna motiveringen anser vi den föreslagna regeln mer ändamålsenlig när det gäller att genomdriva intentionerna bakom regleringen av undersökningstid och förlängning.

Förevarande bestämmelse medger att prospektören utnyttjar undersökningstiden i etapper med mellanliggande perioder, under vilka han inte vidmakthåller tillståndet. Exempelvis skall han kunna ha undersökningstillstånd i två år, avstå från tillståndet under någon tid och därefter få tillstånd för det år som återstår. Om förutsättningar för förlängning då finns, skall han kunna få sådan. Om tillståndet därefter upphör efter det att två år har gått av förlängningstiden, skall han senare kunna erhålla tillstånd under återstående tid. Har han varit utan tillståndet under tre år i följd kan han söka tillstånd för en ny första treårsperiod.

Liksom är förhållandet enligt GL bör tidpunkten då ansökan ges in till myndigheten vara avgörande för om hinder föreligger eller ej.

Villkor i undersökningstillstånd

9 § Tillstånd att undersöka fyndigheter av olja och gasformiga kolväten skall förenas med de villkor som behövs för att skydda allmänna intressen eller enskild rätt.

Som vi anfört i den allmänna motiveringen (avsnitt 4.3) anser vi det inte behövt att ta in särskilda villkor i undersökningstillståndet annat än för de i paragrafen angivna mineralen. Undersökningskoncessioner enligt ML beträffande olja och gas innehåller alltid bestämmelser om verksamhetens bedrivande. Paragrafen medger att motsvarande undersökningstillstånd förenas med sådana föreskrifter. I 1 § andra stycket ställs krav på sökandens kompetens av samma skäl. Som vi har anfört där påminner den prövning av sökandens lämplighet som föreskrivs om den prövning som görs vid bearbetningskoncession. Detsamma gäller villkorsprövningen enligt denna paragraf.

3 kap. Undersökningsarbete

Kapitlet innehåller bestämmelser om vad som skall iakttas vid undersökningsarbetets bedrivande, tillståndshavarens rätt till utvunnet ämne och hinder mot undersökning. Det motsvarande 3 kap. i GL och 16—25 §§ i ML innehåller bestämmelser om undersökningstid, förlängning, ersättning, tillsyn m. m. Dessa bestämmelser har i vårt förslag samlats på annat håll, exempelvis finns ersättningsbestämmelserna i 7 kap., tillsynsbestämmelserna i 15 kap. och bestämmelser om undersökningstid och förlängning i 2 kap. I förhållande till ML skiljer sig dispositionen. För över-skådlighetens skull har vi samlat bestämmelserna om arbetets bedrivande under en särskild rubrik och bestämmelserna om hinder — som i ML finns i 17—19 §§ och i 7 § andra stycket — under en annan.

Hur undersökningsarbetet får bedrivas

1 § Den som innehar undersökningstillstånd får inom tillståndsområdet utföra undersökningsarbete i den utsträckning och under de förutsättningar som sägs i 2—8 §§.

Om det kan ske utan intrång i nyttjanderätt eller servitut får fastighetsägaren utan tillstånd undersöka fyndigheter av alla ämnen som lagen gäller utom olja, gasformiga kolväten och diamant inom områden där inte någon annan har tillstånd eller koncession enligt denna lag. Fastighetsägarens rätt till undersökning får överlåtas. Bestämmelserna i 2 § tredje stycket samt 3—7 §§ gäller i tillämpliga delar även sådant undersökningsarbete.

I 1 § anges vem som har rätt till undersökning och i följande paragrafer anges närmare innebörden i denna rätt. 1 § första stycket motsvarar tillsammans med 2 § delvis 8 § samt 16 och 22 §§ ML samt 1 kap. 4 § och 3 kap. 2 § GL.

I 1 § andra stycket anges att fastighetsägaren utan tillstånd får undersöka sin mark för att finna annat än olja, gasformiga kolväten eller diamant, dock under förutsättning att det kan ske utan intrång i annans nyttjanderätt eller servitut. När det gäller jordägarmineral — utom dia-

mant — och inmutningsbara mineral enligt GL innebär detta ingen förändring i förhållande till vad som nu gäller. Enligt ML får markägaren undersöka fyndigheter som regleras i lagen med undantag för olja, gas, stensalt eller salt som förekommer på liknande sätt och alunskiffer. Som vi tidigare har anfört bör man i frågor om prospektering efter olja och gasformiga kolväten samt diamant ställa särskilda krav. I paragrafen görs därför undantag för dessa ämnen. I fråga om salter torde undantaget i ML hänga samman med att dessa ingår i samma grupp ämnen som olja och gas enligt lagen. Alunskiffer torde inte numera vara av sådant intresse att det motiverar undantag från huvudregeln. Bestämmelserna om undersökningsarbete är i huvudsak tillämpliga även på sådan undersökning som bedrivs av ägaren eller med hans medgivande. Avsikten är att markägaren utan tillstånd skall kunna undersöka fyndigheten så långt hans befogenhet som markägare räcker. Däremot avses som nyss sagts inte att han skall få göra intrång i annans rätt. Inte heller medför regeln att han skall ha rätt att göra intrång på annans mark genom att exempelvis ta eller bygga väg.

2 § Undersökningsarbete får bedrivas endast för att visa att sådant ämne som anges i tillståndet finns inom området och för att ta närmare reda på fyndighetens brytvärdhet och beskaffenhet. I den mån ingen annan har tillstånd eller koncession enligt denna lag får undersökningen avse även andra ämnen som lagen är tillämplig på, dock ej olja, gasformiga kolväten eller diamant.

Tillståndshavaren får uppföra byggnader som är oundgängligen nödvändiga för undersökningsarbetet. I den mån det behövs får han också bygga väg inom området eller använda väg till och inom området. Efter tillstånd av prövningsmyndigheten får han också bygga nödvändig väg till området. Om markens ägare och innehavare av nyttjanderätt eller servitut medger det, får han också uppföra byggnader och använda eller bygga väg i andra fall.

Arbetet skall utföras så att minsta skada och intrång vållas.

I 2 § finns bestämmelser om vilka ämnen undersökningen får omfatta och vilka åtgärder som får vidtas. Bestämmelserna överensstämmer materiellt med vad som gäller enligt de nyss nämnda bestämmelserna i GL och ML.

3 § Tillståndshavaren får använda ämnen som han har utvunnit under undersökningsarbetet för att undersöka deras beskaffenhet och lämplighet för teknisk bearbetning. Han får också tillgodogöra sig de produkter som han därvid framställer eller utvinner. På samma sätt får tillståndshavaren utnyttja mineraliskt ämne som tidigare har utvunnits, i den mån ej annat följer av 13 kap. 1 § andra stycket.

Tillståndshavaren får bearbeta eller utvinna mineraliska ämnen som inte omfattas av denna lag endast om det behövs för att undersökningsarbetet skall kunna bedrivas på ett ändamålsenligt sätt.

Paragrafen motsvarar 23 § ML och 3 kap. 3 § GL. Den innehåller bestämmelser om vad tillståndshavaren får tillgodogöra sig. Dessa bestämmelser överensstämmer materiellt med bestämmelserna i GL och ML.

4 § Minst två veckor innan undersökningsarbetet påbörjas skall tillståndshavaren underrätta bergmästaren, ägaren till den mark där arbetet skall bedrivas och innehavarna av nyttjanderätt eller servitut. Kan arbetena antas komma att beröra annan särskild rätt skall även innehavaren av denna underrättas.

Underrättelser till andra än bergmästaren skall delges. Underrättelse till innehavare av renskötselrätt får delges den sameby som innehavarna tillhör.

Innan arbetet påbörjas skall tillståndshavaren ställa säkerhet för ersättning enligt 7 kap. 1 §, om inte den som är berättigad till ersättning medger annat.

Paragrafen motsvarar i stort 20 § ML och 3 kap. 1 § GL. Kretsen personer som skall underrättas har dock utökats. Som vi anfört under den allmänna motiveringen (avsnitt 4.3) bör innehavaren av annan särskild rätt till marken än nyttjanderätt och servitut i vissa fall underrättas. Särskilt gäller detta innehavare av renskötselrätt. Det torde dock vara alltför betungande om prospektören skulle behöva underrätta samtliga renskötselberättigade inom området. Samebyn får anses representera dessa och är därigenom den naturlige mottagaren av en sådan underrättelse.

Bergmästaren bör underrättas för att kunna utöva sin tillsynsverksamhet.

Hinder mot undersökningsarbete

5 § Undersökningsarbete får inte utan medgivande av länsstyrelsen äga rum inom

1. nationalpark och område som statlig myndighet hos regeringen har begärt skall avsättas till nationalpark,
2. befästningsområde och sådant område utanför detta som regeringen bestämmer,
3. kyrkogård och annan begravningsplats.

6 § Undersökningsarbete får inte utan särskilt medgivande av bergmästaren äga rum inom

1. område inom trettio meter från allmän väg eller sådan vägs sträckning enligt fastställd arbetsplan, trettio meter från sådan järnväg eller kanal som är upplåten för allmän trafik eller trettio meter från allmän flygplats,
2. område inom ett hundra meter från byggnad som är avsedd att stadigvarande användas till bostad, eller ett hundra meter från tomtplats eller trädgård vid sådan byggnad,
3. område med kyrka, annan samlingslokal, undervisningsanstalt, hotell eller pensionat eller område med vårdanstalt, elevhem eller därmed jämförlig inrättning, om den är avsedd för mer än femtio personer,
4. område med elektrisk kraftstation eller industriell anläggning,
5. område med detaljplan eller områdesbestämmelser enligt plan- och bygglagen (0000:000).

I fall som sägs i första stycket 5 får tillstånd inte meddelas i strid

med planen eller områdesbestämmelserna. Om syftet med planen eller bestämmelserna inte motverkas får dock mindre avvikelser göras.

Utän hinder av vad som föreskrivs i första stycket 2—4 får undersökning ske om medgivande har lämnats av den som berörs av arbetet. I fall som sägs i 2 skall medgivandet lämnas av ägaren till byggnaden, tomtplatsen eller trädgården och den som har nyttjanderätt till den. I fall som sägs i 3 och 4 skall medgivandet lämnas av ägare och nyttjanderättshavare.

7 § I andra fall än som avses i 5 och 6 §§ kan regeringen besluta att undersökningsarbete inte får utföras inom ett visst område utan medgivande av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer. Sådana beslut får meddelas endast om arbetet kan antas hindra eller avsevärt försvåra sådan pågående eller planerad användning av marken som är av väsentlig betydelse från allmän synpunkt.

Paragraferna motsvarar 17—19 §§ ML. I GL finns liknande bestämmelser i 2 kap. 3—5 §§. Dessa stadgar emellertid förbud mot inmutning medan motsvarande bestämmelser i ML — liksom i vårt förslag — i stället föreskriver förbud mot verksamheten som sådan. Detta innebär praktiska fördelar. Myndigheten behöver inte göra sig underrättad i detalj om vilka hinder som kan föreligga inom olika delar av området utan det åligger undersökaren att skaffa sig erforderlig dispens om det blir aktuellt att undersöka ett område som skyddas av bestämmelserna. Som vi har anfört under den allmänna motiveringen (avsnitt 4.10) har prövningen decentraliserats. Bestämmelsen i 6 § 5 har anpassats till förslaget till PBL.

Liksom är fallet enligt GL och ML bör särskilt tillstånd krävas endast om hindret förelåg redan vid den tidpunkt när undersökningstillståndet beviljades.

8 § Gäller för samma område flera tillstånd eller koncessioner enligt denna lag eller enligt lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter, får arbete som utförs med stöd av en rättighet som tillkommit först inte hindras eller uppehållas av arbete med stöd av en rättighet som tillkommit senare.

Paragrafen motsvarar 7 § tredje stycket ML. Tvist i frågan prövas av bergmästaren enligt 8 kap. 3 § första stycket. Bergmästaren kan också ex officio ta upp frågan med stöd av tillsynsbestämmelserna i 15 kap.

4 kap. Bearbetningskoncession

Förutsättningar för bearbetningskoncession

1 § Koncession skall meddelas om

1. en fyndighet som sannolikt kan ekonomiskt tillgodogöras blivit påträffad,

2. sökanden är lämplig att bedriva bearbetning av fyndigheten och dennas belägenhet inte gör det olämpligt att han erhåller koncessionen,
3. verksamheten inte är olämplig med hänsyn till intresset av att mineraltillgångarna utforskas och tillvaratas på ett ändamålsenligt sätt och
4. bestämmelserna i 2 och 3 kap. lagen (0000:000) om hushållning med naturresurser m. m. inte hindrar det.

Som vi har anfört under den allmänna motiveringen skall koncessionsansökan prövas i de hänseenden som anges i paragrafen (avsnitt 4.6 och 4.7).

I första punkten återfinns motsvarigheten till den s. k. malmbevisningen i 1 kap. 5 § första stycket GL och dess motsvarighet i 5 § tredje stycket ML. I praxis ges utmål enligt GL om lönsamhet sannolikt kommer att uppnås under utmålens giltighetstid, dvs. 25 år. Enligt vad vi har inhämtat från SGU tillämpas bestämmelsen på samma sätt i fråga om bearbetningskoncessioner enligt ML. Bestämmelsen i förslaget är avsedd att tillämpas i enlighet med denna praxis. Vid beräkningen skall hänsyn tas till alla de i fyndigheten ingående koncessionsmineral som bedöms exploaterbara men även sådant som kan beräknas bli utnyttjat med tillämpning av bestämmelsen i 5 kap. 7 § första stycket.

Bestämmelsen om prövningen av sökandens lämplighet som finns i andra punkten har behandlats på flera ställen i det föregående. I första hand hänvisas till avsnitt 4.6.

Som vi har anfört i den allmänna motiveringen är ett av skälen till att införa ett koncessionssystem att ge möjlighet för staten att utöva mineralpolitiskt inflytande vid tillståndsgivningen. I tredje punkten finns därför en bestämmelse om att verksamheten inte får vara olämplig med hänsyn till ett ändamålsenligt utforskande och tillvaratagande av mineraltillgångarna.

I fjärde punkten sägs att koncessionsbeslut inte skall ges om hinder möter med hänsyn till hushållningsbestämmelserna i NRL. Beträffande motiven härtill hänvisar vi till den allmänna motiveringen (avsnitt 4.7). Att bestämmelserna i 4 kap. NRL är bindande vid beslut enligt lagen framgår av 1 kap. 12 §.

2 § Om någon innehar undersökningstillstånd eller bearbetningskoncession för ett område, får inte någon annan beviljas koncession för samma ämne eller ämnen inom området. Endast om det finns särskilda skäl får någon annan beviljas koncession för annat eller andra ämnen inom området. Motsvarande gäller inom ett område där någon har koncession enligt lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter.

Paragrafen motsvarar delvis 7 § ML och 4 kap. 2 § GL. Motsvarande bestämmelse om undersökning finns i 2 kap. 2 §.

Företräde vid konkurrens

3 § Om två eller flera har ansökt om koncession för samma område och fler än en kan komma i fråga enligt 1 §, äger den företräde som har företrädesrätt enligt 1 kap. 8 §.

Saknas sådan företrädesrätt, skall prövningsmyndigheten avgöra vem av de sökande som bör få företräde. Därvid skall särskilt beaktas om någon av sökandena har utfört ändamålsenligt undersökningsarbete inom området.

Första stycket ger företräde åt den som har bindande rätt därtill enligt 1 kap. 8 §. Som framgår av denna paragraf är beslutet bindande endast om ansökan ges in före utgången av undersökningstillståndets giltighetstid. Detta innebär bl. a. att den som låter ett tillstånd upphöra och efter någon tid söker och erhåller nytt tillstånd inte kan återropa ett besked om företrädesrätt som han givits i samband med det första tillståndet, utan måste begära nytt sådant besked.

För att över huvud taget komma i fråga för koncession fordras att kraven i 1 § är uppfyllda. Även om en sökande har företrädesrätt måste han således uppfylla de minimikrav på lämplighet som ställs med stöd av 1 § 2.

Har ingen företrädesrätt skall enligt andra stycket prövningsmyndigheten avgöra vem av flera konkurrenter som skall ha koncessionen. Därvid är mineralpolitiska överväganden avgörande. Den som ur allmän synpunkt är lämpligast att få koncessionen skall ha den. En omständighet som är av särskild vikt vid bedömningen är om någon av de sökande har utfört undersökning av området. Det säger sig självt att det oftast innebär en vinst i tid och pengar om koncessionshavaren har omedelbar tillgång till undersökningsresultatet och dessutom annan kännedom om området. Den ur nationalekonomisk synpunkt bästa hushållningen med resurser är därför oftast att den som har utfört arbete på området också får koncessionen. Därför sägs i andra stycket att sådant arbete skall särskilt beaktas. Regeln är också ägnad att minska risken för sådana prospektörer som av en eller annan anledning inte har fått företrädesrätt eller som har kommit in med sin ansökan för sent för att beskedet skall vara bindande.

Villkor i bearbetningskoncession

4 § En koncession skall förenas med de villkor som behövs för att skydda allmänna intressen eller enskild rätt eller som behövs för att naturtillgångarna skall utforskas och tillvaratas på ett ändamålsenligt sätt.

Bestämmelsen motsvarar 10 § första stycket ML. Eftersom NRL skall beaktas i tillåtlighetsfrågan skall också villkor kunna ställas för att tillgodose syftet med bestämmelserna i NRL. Vid konflikt bör i första hand undersökas om den kan lösas med hjälp av villkor i koncessionen. I formuleringen att villkoret skall skydda allmänna intressen eller enskild rätt ligger att det endast är sådana villkor som rör den planerade verksamhetens inverkan på de motstående intressena som skall kunna ställas.

Villkoren får inte ta sikte på annat än att motverka och kompensera menlig inverkan på motstående intressen av den planerade verksamheten.

5 § Meddelas koncession för någon annan än fastighetsägaren inom ett område där denne utvinner mineraliskt ämne för sitt husbehov, skall koncessionen förenas med villkor som gör det möjligt för fastighetsägaren att på skäligena villkor få del av ämnet för sitt husbehov även i fortsättningen, om det inte finns särskilda skäl till något annat.

Som vi anfört under 3 kap. 1 § andra stycket har fastighetsägaren hittills beträffande de flesta mineraliska ämnena i vårt förslag haft rätt att undersöka fyndigheten utan tillstånd. När det gäller rätten att ta ut vad han behöver för sitt husbehov gäller detsamma dock endast beträffande jordägarmineralen och några mineral i ML. Som kommer att framgå i det följande under 5 kap. 8 § föreslår vi som princip att fastighetsägaren skall utan koncession kunna utnyttja en fyndighet för sitt husbehov. Sådan utvinning torde förekomma endast i ringa omfattning. Markägaren kan kompenseras för förlorad husbehovsutvinning genom intrångsersättning. Det är dock många gånger svårt att uppskatta storleken av detta intrång. Inte sällan torde meningarna om intrånget gå starkt isär. Det torde därför i de flesta fall vara mest ändamålsenligt att tillgodose markägaren genom fortsatt rätt att ta ämnet för sitt husbehov. Därför föreslår vi denna bestämmelse till skydd för husbehovsutvinningen. Förebilden är 12 § tredje stycket TL.

6 § Koncessionshavaren skall åläggas att ställa säkerhet för att villkor till skydd för allmänna intressen eller enskild rätt skall uppfyllas, om det inte finns särskilda skäl till något annat. Visar sig säkerheten otillräcklig, får prövningsmyndigheten bestämma att ytterligare säkerhet skall ställas.

Paragrafen motsvaras delvis av 18 § andra stycket naturvårdslagen och 13 § TL. Det är rimligt att dessa intressen skyddas mot exploatörens insolvens.

Giltighetstid, förlängning m. m.

7 § En bearbetningskoncession skall ges för viss tid, minst tio år. Om sökanden begär det får kortare tid bestämmas. Koncessionstiden kan förlängas med stöd av 8 och 9 §§.

Förändring av villkoren får ske endast med stöd av 6 kap. 4 eller 5 §.

Paragrafen innehåller den grundläggande bestämmelsen om giltighetstid som vi har berört närmare i avsnitt 4.6.

Första stycket innehåller bestämmelser om tidsbegränsning och förlängning av koncessionen. Som vi har anfört i den allmänna motiveringen bör kortare tid än tio år inte ges utan att sökanden begär det.

Vi har också i den allmänna motiveringen påpekat att det är nödvändigt med stabilitet i de normer som styr mineralutvinningen. Osäkerheten är ändå stor när det gäller verksamhetens lönsamhet på sikt. I de fall

verksamhet pågår vid förlängningsprövningen måste denna därför inskränka sig till det som är syftet med prövningen, nämligen att bedöma om den aktivitet som pågår är tillräcklig ur mineralpolitisk synpunkt. Någon prövning av villkoren eller av koncessionen ur andra synpunkter skall således inte ske. Därav följer också att en förlängd koncession skall bestå på oförändrade villkor, om inte sådana förhållanden föreligger som gör att villkoren får ändras oavsett om frågan om förlängning är uppe eller ej. Denna regel finns i andra stycket.

8 § Om regelbunden bearbetning pågår när koncessionstiden går ut, skall prövningsmyndigheten utan särskild ansökan förlänga tiden med tio år i sänder. Om koncessionshavaren begär det, får kortare tid bestämmas.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om automatisk förlängning av koncessionen i de fall, då den verksamhet som avses med denna pågår regelbundet. Detsamma gäller i stort sett enligt bestämmelserna i 6 kap. 10 § andra stycket första meningen GL om förlängning av utmål. Bestämmelserna i GL reglerar dock ytterligare tre fall av förlängning. Dessa finns i vårt förslag i stället i en egen paragraf. Vi förutsätter också att myndigheten skall kunna pröva saken utan ansökan i de fall som regleras här. Bergsstaten har ju genom sin tillsynsverksamhet kännedom om bearbetningen. Förlängningen kan därför ges efter en bedömning på det material som redan finns hos myndigheten. Därefter kan myndigheten sända ett meddelande om förlängningen till innehavaren. Detta förfarande är enkelt och billigt för både det allmänna och tillståndshavaren. Som vi har anfört i avsnitt 4.6 bör förlängningen i detta fall ges på tio år. Om koncessionshavaren vill ha förlängning för kortare tid bör han kunna få det. Han bör i så fall ansöka därom. I paragrafen har intagits en bestämmelse i detta hänseende.

9 § Koncessionshavaren har efter ansökan rätt till förlängning om verksamhet inom koncessionsområdet pågår i form av

1. tillredningsarbete eller anläggningsarbete för upptagande av bearbetning, eller
2. undersökningsarbete av större omfattning.

Om sådan verksamhet inte pågår, skall frågan om förlängning prövas särskilt med hänsyn till det allmännas intresse av att mineraltillgångarna utnyttjas på ett ändamålsenligt sätt.

Koncessionshavaren har rätt till förhandsbesked om huruvida planerat arbete har en sådan omfattning som sägs i första stycket 2.

Förlängning enligt denna paragraf skall ges för minst fem år, om inte koncessionshavaren begär kortare tid.

Första och andra styckena motsvarar vad som gäller vid förlängning av utmål enligt 6 kap. 10 § andra stycket andra meningen och tredje stycket GL. Tredje stycket motsvarar 6 kap. 12 § GL.

I fjärde stycket finns en bestämmelse om minimitid. Skälen för denna har redovisats i den allmänna motiveringen.

10 § Ansökan om förlängning enligt 9 § skall göras senast sex månader

före koncessionstidens utgång. Har koncessionshavaren ansökt om förlängning inom den angivna tiden, gäller koncessionen till dess att ansökan har prövats slutligt.

Paragrafen motsvarar 6 kap. 11 § andra stycket andra meningen och tredje stycket GL.

5 kap. Bearbetning

Under rubriken Bearbetning finns i 1—3 §§ bestämmelser om förutsättningar för att marken skall få tas i anspråk för sådan verksamhet. Därefter preciseras i 4—7 §§ närmare vilka ämnen som koncessionshavaren får undersöka, bearbeta eller i övrigt tillgodogöra sig inom koncessionsområdet. Av 8 § följer att fastighetsägaren under vissa förutsättningar får utan koncession utnyttja en fyndighet för sitt husbehov. I 9—11 §§ finns bestämmelser om vilken typ av arbeten som får utföras inom olika områden samt hur dessa skall bedrivas. 12 § innehåller en bestämmelse om stängsling. I 13 och 14 §§ tas hinder mot verksamheten upp.

Förutsättningar för att få ta mark i anspråk

- 1 § Koncessionshavaren får inte börja bearbetning eller därmed sammanhängande verksamhet utan att mark för ändamålet har anvisats enligt 2 § och marken får tillträdas enligt 3 §.
- 2 § Tillståndsmyndigheten skall anvisa mark för verksamheten, om koncessionshavaren begär det. Är koncessionshavaren överens med markägaren och innehavarna av särskild rätt till marken, skall mark anvisas i enlighet med överenskommelsen. I den mån överenskommelse inte har träffats, skall myndigheten anvisa den mark som behövs inom eller utanför koncessionsområdet. Om inte sökanden begär annat skall mark anvisas tills vidare.

Anvisning får inte ske i strid med bestämmelserna i 13 §.

Bestämmelsen om anvisande av mark överensstämmer i stort med vad som gäller enligt 26 § ML och 4 kap. 3 § GL. Har överenskommelse inte träffats skall myndigheten göra en behovsprövning. Enligt bestämmelserna i GL och ML skall den mark som sökanden begär anvisas inom utmålet resp. koncessionsområdet. Utanför dessa områden skall den mark som behövs anvisas. Denna skillnad har ingen motsvarighet i förslaget. En nyhet är också att det direkt sägs i lagen att överenskommelser mellan parterna i markanvisningsfrågan skall iakttas. Behovsprövningen är med andra ord dispositiv och inte som nu föremål för officialprövning. Markanvisningen är dock liksom nu obligatorisk enligt vårt förslag. Mark anvisas liksom enligt GL och ML vid förrättning enligt bestämmelserna i 9 kap. Prövningsmyndighet är bergsstaten. Avgörandet kan ske på handlingarna om stridiga intressen inte föreligger, 9 kap. 10 § första stycket.

I princip innebär behovsprövningen att mark bör anvisas för så lång tid som behövs. Enligt vårt förslag skall koncessionen gälla relativt kort tid med möjlighet till förlängning. Att anvisa mark för varje period på nytt kan inte vara särskilt praktiskt. Därför har sökanden givits möjlighet att få marken anvisad tills vidare. Ersättningen blir då baserad på detta

och därmed oftast högre. Detta pris torde dock sökanden ofta vara villig att betala mot att slippa återkommande markanvisningsförrättningar med åtföljande rättegångskostnader. Också för markägaren ter sig bestämmelsen fördelaktig.

Enligt andra stycket får mark inte anvisas i strid med 13 §. Om mark som får användas endast efter dispens av bergmästaren behöver tas i anspråk, bör frågan om sådan i allmänhet kunna avgöras i samband med markanvisningen. Behövs länsstyrelsens tillstånd måste detta finnas innan markanvisning sker.

3 § Har koncessionshavaren ställt säkerhet för den ersättningskyldighet som avses i 7 kap. 2 §, får den anvisade marken tillträdas genast, om inte prövningsmyndigheten bestämmer annat.

Om säkerhet har ställts, kan prövningsmyndigheten bestämma att mark får tas i anspråk i avvaktan på att frågan om markanvisning och ersättning slutligt avgörs.

Enligt 4 kap. 32 § tredje stycket GL och 29 § ML får anvisad mark genast tillträdas, om inte annat sägs. Bestämmelsen i GL innebär vidare att mark kan anvisas enligt 4 kap. 3 § GL innan t. ex. frågan om ersättning har avgjorts genom laga kraftägande beslut. Sakägarna kan således bli utan säkerhet för sin ersättning.

I 26 § andra stycket TL föreskrivs däremot att säkerhet skall ställas innan marken får tas i anspråk. Vi anser det otillfredsställande att sakägare kanske under lång tid skall behöva finna sig i intrång i sin rätt utan att ha säkerhet för ersättning. Förslaget innebär därför en skyldighet för koncessionshavaren att ställa säkerhet innan mark får tas i anspråk. För att tillgodose eventuella behov av att genast kunna starta verksamheten föreskrivs att myndigheten skall kunna meddela ett preliminärt markanvisningsbeslut. Liknande bestämmelser finns i 5 kap. 17 § första och fjärde styckena expropriationslagen (1972:719) om s. k. enkelt förhandstillträde och ställande av säkerhet.

Koncessionshavarens rätt

Dessa bestämmelser skiljer sig inte materiellt sett från motsvarande bestämmelser i ML och GL.

Avsnittet avser att precisera vilka ämnen koncessionshavaren får undersöka, bearbeta och annars tillgodogöra sig.

4 § Koncessionshavaren får inom koncessionsområdet undersöka, bearbeta och tillgodogöra sig sådant ämne som omfattas av koncessionen och i den utsträckning som sägs i 5, 6 och 7 §§ även andra ämnen.

I paragrafen anges vad koncessionshavaren får göra beträffande ämnen som avses i koncessionen och, genom en hänvisning till de följande paragraferna, den rätt han har till andra ämnen.

5 § I den mån ingen annan har tillstånd eller koncession får koncessionshavaren undersöka fyndigheter av andra mineraliska ämnen

enligt denna lag än dem som avses i koncessionen. Endast den som har bearbetningskoncession avseende olja, gasformiga kolväten eller diamant får dock undersöka fyndigheter av dessa ämnen.

Koncessionshavaren får inom koncessionsområdet utvinna annat mineraliskt ämne än sådant som omfattas av koncessionen i den mån det behövs för att arbetet skall kunna bedrivas på ett ändamålsenligt sätt. Av detta får koncessionshavaren använda vad som behövs för bearbetningen.

Andra stycket gäller även sådana ämnen som inte i övrigt omfattas av denna lag.

Första stycket motsvarar delvis 8 § ML. Andra stycket motsvarar 31 § första stycket och delvis andra stycket ML samt 6 kap. 2 § första stycket och delvis andra stycket GL.

6 § Koncessionshavaren får tillgodogöra sig förut utvunnet mineraliskt ämne som omfattas av koncessionen, om inte annat följer av 13 kap. 1 § andra stycket.

Paragrafen motsvarar 30 § andra stycket ML och delvis 6 kap. 2 § andra stycket GL. Möjligheten att utnyttja förut brutet mineraliskt ämne, som också hämtats från GL och ML, förutsätter att inte en tidigare koncessionshavare har rätt till detta enligt 13 kap. 1 § andra stycket. Där sägs att denne har två år på sig att frakta bort ämnet. Gör han inte det, tillfaller ämnet antingen den nye koncessionshavaren eller — om ingen har undersökningstillstånd eller koncession — fastighetsägaren enligt 13 kap. 1 § tredje stycket.

7 § Koncessionshavaren får tillgodogöra sig sådana mineraliska ämnen som inte förrän vid anrikning eller därmed likställt förfarande kan avskiljas från det eller de ämnen som avses med koncessionen.

Koncessionshavaren får även i övrigt tillgodogöra sig annat utvunnet mineraliskt ämne, om markägaren inte inom sex månader efter tillsägelse avhämtar det och ersätter de kostnader som lagts ned på ämnet.

Vad som sägs i denna paragraf gäller även ämnen som inte i övrigt omfattas av lagen.

Paragrafen motsvarar delvis 31 § andra stycket ML och delvis 6 kap. 2 § andra stycket GL. Som vi påpekat under 1 kap. 1 § avses även gasformiga ämnen.

Utvinning för husbehov

8 § Fastighetsägaren får utan koncession för sitt husbehov utnyttja fyndigheter av mineraliska ämnen som omfattas av lagen i den mån han behöver ämnena och ingen annan har tillstånd eller koncession inom området.

Fastighetsägaren är oförhindrad att utan särskilt tillstånd utnyttja ett flertal av de ämnen som förslaget reglerar. I fråga om de inmutningsbara mineralen torde dock fastighetsägaren även för husbehovsutvinning vara hänvisad till att söka inmutning och utmål. Behov av sådan utvin-

ning torde vara mycket sällsynt och beträffande flertalet mineral över huvud taget inte förekomma. Vi har inte funnit några skäl till att inskränka ägarens rätt att för sitt husbehov utnyttja fyndigheter av de mineraliska ämnen som förslaget omfattar. Bestämmelsen ger fastighetsägaren rätt till husbehovsutvinning under förutsättning att ingen annan har tillstånd eller koncession. Enligt 4 kap. 5 § skall dock fastighetsägarens intresse som regel beaktas även i koncessioner.

Vad som är husbehov får avgöras från fall till fall. Begreppet torde innefatta vad som är nödvändigt för markägarens privata bruk och i fråga om jordbruksfastighet hans rörelse. Utvinning för mer lyxbetonade varor exempelvis av ädelmetall eller ädelsten kan dock inte sägas ske för husbehov. Även omfattningen på utvinningen är av betydelse för bedömningen. Att utvinna energiråvaror eller andra råvaror till förbrukning i en större industri kan t. ex. inte anses vara husbehov, även om det är fastighetsägaren som driver rörelsen.

Hur arbetet får bedrivas

9 § Koncessionsområdet i dagen får användas endast för undersökningsändamål och de ändamål som bestäms vid markanvisningen.

Under jord får området användas för undersökning, bearbetning och därmed sammanhängande verksamhet.

Mark utanför koncessionsområdet får användas för ändamål som bestäms vid markanvisningen.

I fråga om undersökningsarbete i dagen på ej anvisad mark skall 3 kap. 1—4 §§ tillämpas.

Första till tredje stycket i denna paragraf reglerar i överensstämmelse med bestämmelserna i 32 § första och andra styckena ML och 6 kap. 3 § första och andra styckena GL för vilka ändamål koncessionshavaren får använda olika områden inom och i anslutning till koncessionsområdet.

I fjärde stycket hänvisas till bestämmelserna i 3 kap. om undersökningsarbete. Stycket motsvarar 32 § fjärde stycket och delvis 34 § ML.

10 § Bearbetning får inte ske på sådant sätt att framtida utvinning av något mineraliskt ämne äventyras eller att det blir omöjligt eller väsentligt svårare att utvinna kvarlämnad känd tillgång av sådant ämne. Fyndigheter får inte heller bearbetas så, att uppenbar misshushållning med mineraliskt ämne äger rum på annat sätt.

Paragrafen motsvaras av 33 § första stycket ML och 6 kap. 4 § första stycket GL. Den är i materiellt avseende oförändrad i förhållande till vad som gäller enligt dessa bestämmelser.

Som vi har anfört i den allmänna motiveringen (avsnitt 4.11) innebär bestämmelsen om förbud mot misshushållning att en avvägning skall göras mellan företagsekonomiska och nationalekonomiska intressen. Vi hänvisar till vad vi i övrigt har anfört i avsnitt 4.11.

11 § Utfraktsvägar och orter som leder till en gruvans obrutna delar skall hållas öppna. Borrhål till olje-, gas- eller saltfyndigheter skall vara försedda med mynningskydd. För igenläggning av sådana utfrakts-

vägar, orter eller borrhål krävs särskilt tillstånd, även om koncessionen inte längre gäller.

Paragrafen motsvarar 33 § andra stycket ML och 6 kap. 4 § andra stycket GL.

12 § Koncessionshavaren skall sätta upp och underhålla behövt stängsel på mark som har tagits i anspråk för bearbetning eller därmed sammanhängande verksamhet.

Paragrafen motsvarar delvis 32 § tredje stycket ML och 6 kap. 3 § tredje stycket GL. Föreskriften om materialets varaktighet i dessa bestämmelser, som har till syfte att förbättra säkerheten efter det att koncessionen resp. utmålet upphört, har inte fått någon motsvarighet här. Med tanke på den långa tiden mellan verksamhetens början och slut är det oftast utan betydelse för denna säkerhet av vilket material stängslet är uppfört när arbetet tar sin början. Skyldigheten i paragrafen innebär att koncessionshavaren skall underhålla stängslet så länge koncessionen består. I den mån bestämmelser om anläggningens kvalitet skall tillgodose säkerhetskrav för tiden därefter bör dessa hänföra sig till tidpunkten då rättigheten upphör. Då bör anläggningen lämnas i sådant skick, att allmänheten så långt möjligt inte utsätts för fara. Detta är emellertid inte en fråga om endast stängsel utan bör generellt gälla kvarlämnade anläggningar. Vi återkommer därför under 13 kap. till frågan om bestämmelser i detta hänseende, bl. a. om stängsels varaktighet.

Hinder mot verksamheten

13 § Bestämmelserna i 3 kap. 5 och 6 §§ om hinder mot undersökning skall tillämpas även på bearbetning och därmed sammanhängande verksamhet, om hindret uppstod innan koncessionen beviljades.

Sådant beslut som sägs i 3 kap. 7 § får meddelas också för bearbetning och därmed sammanhängande verksamhet. Beslut får dock inte meddelas sedan koncession har beviljats.

Finns flera rättigheter inom samma område skall 3 kap. 8 § tillämpas.

14 § I fråga om undersökningsarbete i dagen på ej anvisad mark och under jord skall 3 kap. 5—8 §§ om hinder mot verksamheten tillämpas. Sådant förhållande som sägs i 3 kap. 5 och 6 §§ utgör hinder endast om det uppstod innan koncessionen meddelades. Beslut enligt 3 kap. 7 § får inte meddelas sedan koncessionen har beviljats.

Bestämmelserna om hinder överensstämmer med motsvarande bestämmelser i ML. 13 § motsvarar bestämmelsen i 32 § andra stycket och delvis 34 § ML beträffande bearbetning och 14 § motsvarar 32 § andra och fjärde styckena ML beträffande undersökning i dagen på ej anvisad mark och under jord.

I 13 § tredje stycket bestäms genom en hänvisning till 3 kap. 8 § hur arbetet skall bedrivas när flera har rättigheter inom samma område. Bestämmelsen överensstämmer med 7 § tredje stycket ML.

Motsvarande bestämmelser om hinder finns i 4 kap. 2 § GL.

6 kap. Överlåtelse, frånträdande, återkallelse och ändring av undersökningstillstånd och koncession

Överlåtelse

1 § Undersökningstillstånd och bearbetningskoncessioner får inte överlätas utan tillstånd av prövningsmyndigheten.

Överlåtelse av mineralrättigheter är tillåten enligt såväl ML som GL. Medan ML inte föreskriver skriftlig form men väl tillstånd från koncessionsmyndigheten för överlåtelse av koncession, innehåller GL ett krav på skriftlig form för överlåtelse av inmutning och utmål. Sådana överlåtelser får å andra sidan ske utan prövning av myndighet.

Frågan om överlåtelse bör avgöras med utgångspunkt från de krav som ställs för att förvärva rättigheten. Endast den som är lämplig att erhålla tillstånd eller koncession bör kunna förvärva den genom överlåtelse. Därför innebär vårt förslag att överlåtelse kräver myndighets tillstånd. Därvid skall förvärvarens lämplighet prövas. I det fallet att ett undersökningstillstånd inte har förlängts, är dock prövningen endast summarisk och syftar till att avgöra endast om sökanden är uppenbart olämplig eller om tillståndsområdet är för stort för att han skall kunna utföra ändamålsenlig undersökning. Detta torde sällan vara fallet. Överlåtelse sker huvudsakligen mellan gruvbolag eller större prospektörer inbördes eller från enskilda fysiska personer och mindre prospektörer till gruvbolag. Närmare bestämmelser om hur prövningen skall gå till får meddelas genom förordning. Därvid kan bl. a. regleras formerna för erhållande av tillstånd som avser kommande överlåtelse.

Frånträdande

2 § Om en innehavare av undersökningstillstånd anmäler att han frånträder sin rätt, upphör tillståndet att gälla en månad efter det att anmälan kom in till prövningsmyndigheten. Motsvarande gäller när en del av tillståndsområdet frånträds.

Om en koncessionshavare anmäler att han frånträder sin rätt, upphör denna sex månader efter det att anmälan kom in till tillståndsmyndigheten.

Ansöker koncessionshavaren om att få frånträda sin rätt bara för en viss del av koncessionsområdet, prövas ansökan på samma sätt som gäller för att erhålla koncession.

Paragrafen innebär en rätt att frånträda tillstånd och koncession innan giltighetstiden har gått ut. Motsvarande bestämmelser finns i 12 § första och andra styckena ML.

Återkallelse

3 § En koncession kan återkallas, om innehavaren inte fullgör sina skyldigheter enligt denna lag eller enligt villkor i koncessionen eller om synnerliga skäl föreligger. Detsamma gäller undersökningstillstånd för olja, gasformiga kolväten och diamant.

Paragrafen motsvarar 12 § tredje stycket första meningen ML. Bestämmelser om ersättning till koncessionshavaren finns i 7 kap. 5 §.

Ändring

4 § Om verksamheten ger upphov till betydande olägenhet som inte förutsågs när koncessionen meddelades, får prövningsmyndigheten bestämma de villkor för den fortsatta verksamheten som behövs för att förebygga eller minska olägenheten. Detsamma gäller undersökningstillstånd för olja, gasformiga kolväten och diamant.

Bestämmelsen saknar motsvarighet i ML. Det är emellertid otillfredsställande att inte ens när betydande olägenhet uppkommer kunna ändra villkoren för att tillgodose andra allmänna intressen. En liknande bestämmelse finns också i 14 § TL, 18 § fjärde stycket naturvårdslagen och i 25 § miljöskyddslagen, vilka har tjänat som förebild för den föreslagna bestämmelsen. Liksom i andra sammanhang har undersökning av vissa ämnen jämförts med bearbetning.

5 § Annan ändring av tillstånd eller koncession än som sägs i 4 § får göras om sökanden begär eller medger det. Därvid gäller i tillämpliga delar vad som sägs om beviljande av tillstånd eller koncession.

Paragrafen gör det möjligt att ändra tillstånd och koncession även i andra fall än de som tidigare har nämnts i kapitlet. För detta krävs innehavarens medgivande.

7 kap. Ersättning

Ersättning till sakägare

1 § Skada eller intrång som föranleds av undersökningsarbete skall ersättas av den som har undersökningstillstånd eller koncession med vars stöd verksamheten bedrivs.

Paragrafen motsvarar 24 § första stycket första meningen ML och 3 kap. 8 § första meningen GL.

2 § Skada eller intrång som föranleds av att mark tas i anspråk för bearbetning eller därmed sammanhängande verksamhet skall ersättas av koncessionshavaren.

Om det uppstår synnerligt men för någon fastighet eller del därav på grund av att mark tas i anspråk, skall koncessionshavaren lösa den fastighet eller fastighetsdel som lider sådant men, om ägaren begär det.

Första stycket i paragrafen motsvarar 27 § första stycket ML och 4 kap. 4 § första stycket GL.

Motsvarighet till andra stycket finns i bl. a. 3 kap. 8 § expropriationslagen och 28 § TL men saknas i ML och GL. Under arbetet på förslaget till TL framfördes till oss från olika håll att det i synnerhet beträffande jordbruks- och skogsfastigheter kunde uppkomma sådant men som avses i paragrafen till följd av att mark tas i anspråk för bearbetning av en

torvfyndighet. Vi föreslår en utvidgning av lagens tillämpningsområde till att avse ett flertal ämnen som ofta bryts i dagbrott. Sådana ämnen förekommer i stor utsträckning också utanför de traditionella gruvlänen och konflikter med skogs- och jordbrukares intressen kan förväntas öka i antal. Med hänsyn särskilt härtill anser vi det motiverat att även här ta in en bestämmelse om inlösen.

Bestämmelsen innebär att sökanden skall lösa hela fastigheten om det till följd av att mark tas i anspråk uppstår synnerligt men för denna. Om fastigheten utgörs av flera skilda områden eller skiften och det uppstår men endast för en av delarna, behöver endast den delen lösas. I uppenbara fall bör myndigheten kunna redan i koncessionen med stöd av 4 kap. 4 § föreskriva villkor om att fastighet eller viss del därav skall förvärvas av koncessionshavaren med äganderätt.

3 § Beträffande ersättning och löseskilling enligt 2 § gäller 4 kap. och 5 kap. 23 §, 24 § och 27 § första stycket första meningen expropriationslagen (1972:719) i tillämpliga delar. Vad som sägs i 4 kap. 3 § samma lag skall härvid tillämpas i fråga om värdeökning som ägt rum under tiden från dagen tio år före det talan om ersättning eller markanvisning väcktes.

Paragrafen motsvarar 27 § andra stycket ML och 4 kap. 4 § andra stycket GL.

4 § I fråga om ersättning för skada eller intrång som uppstår efter markanvisningen och som inte kunde förutses vid denna är lagen inte tillämplig.

Paragrafen motsvarar 28 § ML och 4 kap. 5 § GL.

Ersättning vid återkallelse

5 § Återkallas ett undersökningstillstånd eller en koncession utan att innehavaren har åsidosatt bestämmelserna i denna lag eller villkor i tillståndet eller koncessionen, är han berättigad att av staten erhålla ersättning för den förlust han därigenom lider.

Paragrafen motsvaras av 12 § tredje stycket sista meningen ML. Som framhållits under förarbetena till denna (prop. 1974:146 s. 90) bör ersättningen bestämmas så, att koncessionshavaren inte kommer i en sämre ekonomisk situation än om han inte haft koncession. Däremot skall han inte kompenseras för utebliven vinst.

8 kap. Prövningen m. m.

I detta kapitel finns bestämmelser om vilken myndighet som skall pröva bl. a. tillståndsfrågor, markanvisning och ersättningsfrågor. För prövningen gäller förvaltningslagen (1986:223) om inget annat sägs. Bestämmelser om ansökningshandlingar m. m. bör ges av regeringen genom en förordning. Där bör också regleras bl. a. hur ansökan om bearbetningskoncession skall kungöras.

Undersökningstillstånd och bearbetningskoncession

1 § Ansökningar om undersökningstillstånd och bearbetningskoncession prövas av bergmästaren i det distrikt där tillstånds- eller koncessionsområdet eller huvuddelen därav ligger, om inte annat följer av 2 §.

Bergmästaren får avgöra ärenden om beviljande av undersökningstillstånd utan att annan än sökanden har haft tillfälle att yttra sig.

Ansökningar om koncession skall prövas efter samråd med länsstyrelsen i det eller de län där koncessionsområdet ligger.

2 § Ansökningar om koncession skall hänskjutas till regeringens prövning, om

1. bergmästaren anser att frågan om koncession är särskilt betydelsefull ur allmän synpunkt eller

2. länsstyrelsen eller en av flera berörda länsstyrelser anser att koncessionsansökan bör avslås till följd av 2 eller 3 kap. lagen (0000:000) om hushållning med naturresurser m. m. och bergmästaren är av annan uppfattning.

3 § Frågor i övrigt om undersökningstillstånd och bearbetningskoncession och innehavarens skyldigheter och rättigheter vid undersökning eller bearbetning prövas av bergmästaren i det distrikt där tillståndet eller koncessionen har meddelats.

Frågor om återkallelse av undersökningstillstånd eller bearbetningskoncession utan att innehavaren har åsidosatt bestämmelserna i denna lag eller villkor i tillståndet eller koncessionen skall dock hänskjutas till regeringens prövning.

1 § andra stycket motsvarar 2 kap. 12 § GL. Någon risk för att sakägare tillfogas rättsförlust eller ekonomisk skada om de inte får tillfälle att yttra sig över ansökan föreligger i de flesta fall inte. I de fall en sådan risk föreligger skall naturligtvis kommunikation ske. Exempel på sådana fall är ansökningar som avser olja, gasformiga kolväten eller diamant.

Beträffande motiveringen till bestämmelsernas innehåll i övrigt hänvisas till den allmänna motiveringen (avsnitt 4.10).

I 3 § avses bl. a. ärenden som anhängiggörs genom ansökan eller anmälan, exempelvis överlåtelse av tillstånd eller koncession, frågor om förhandsbesked och tvist om visst ämne får undersökas, bearbetas eller tillgodogöras med stöd av tillståndet eller koncessionen.

Sådana frågor som bergmästaren skall ta upp som tillsynsmyndighet regleras i 15 kap. Vissa frågor kan dock komma upp även genom ansökan, t. ex. tvist om i vilken ordning verksamhet skall bedrivas när flera har tillstånd eller koncession.

4 § Bergmästaren skall bereda och yttra sig i ärenden som hänskjuts till regeringens prövning.

Som vi har anfört i den allmänna motiveringen (avsnitt 4.10) bör bergmästaren bereda ärendena och yttra sig i dessa när regeringen är prövningsmyndighet.

5 § Bergmästaren får anlita sakkunniga för att utreda frågor som kräver särskild fackkunskap. Den som står i sådant förhållande till saken eller till sakägare att hans tillförlitlighet kan ifrågasättas får inte anlitas som sakkunnig.

Ersättning till sakkunniga bestäms av bergmästaren. Myndigheter eller anställda i allmän tjänst får ersättning bara om det finns särskilda föreskrifter om detta. Sökanden skall betala kostnaderna för ersättning till sakkunniga.

6 § Bergmästaren får företa undersökning på platsen om det behövs. Sakägarna skall på lämpligt sätt underrättas om tid och plats för undersökningen. Sökanden skall betala kostnaderna för undersökningen.

Som vi har anfört i den allmänna motiveringen (avsnitt 4.10) bör prövningsmyndigheten kunna anlita sakkunnig. Eftersom vi anser att ärendena i stor utsträckning kan avgöras på handlingarna bör myndigheten också kunna företa undersökning på platsen. Paragraferna innehåller bl. a. bestämmelser om detta. Motsvarande bestämmelser i fråga om markanvisningsförrättning finns i 9 kap. 7, 10 och 18 §§.

Markanvisning

7 § Ärenden om anvisande av mark för bearbetning och därmed sammanhängande verksamhet skall prövas vid markanvisningsförrättning enligt bestämmelserna i 9 kap.

Liksom enligt ML och GL skall markanvisning ske vid förrättning. Särskilda bestämmelser om denna meddelas i 9 kap. Förrättningen skall hållas av bergmästaren. Som framgår av 9 kap. 10 § behöver sammanträde inte alltid hållas.

Ersättning m. m.

8 § Tvist om ersättning enligt 7 kap. 1 § prövas av bergmästaren. Om sådan tvist föreligger när markanvisningsförrättningen hålls, prövas frågan vid förrättningen.

9 § Tvist i frågor som avses i 7 kap. 2 § prövas av bergmästaren vid markanvisningsförrättningen.

10 § Bergmästarens beslut enligt 8 och 9 §§ får verkställas.

11 § Tvist om ersättning enligt 5 kap. 7 § andra stycket, 7 kap. 5 §, 10 kap. 3 §, 11 kap. 2 § och 12 kap. 7 § samt tvist om kostnad enligt 10 kap. 7 § andra stycket prövas av den fastighetsdomstol inom vars område koncessionsområdet eller större delen därav ligger. Detsamma gäller tvist i frågor som avses i 12 kap. 5 § andra stycket.

Bestämmelserna överensstämmer med vad som gäller enligt ML och GL. Motsvarande bestämmelser finns i 24 § andra stycket, 27 § tredje stycket och 31 § andra stycket ML.

9 kap. Hur markanvisningsförrättningen går till

Bestämmelserna om markanvisningsförrättning motsvarar huvudsakligen bestämmelserna om utmålsförrättning i 4 kap. 11—31 §§ GL. Kapitel har dock disponerats med ledning av motsvarande bestämmelser i 12 kap. VL om förrättning vid prövning av markavvattningsföretag. Dessa har också fått tjäna som språklig förebild. Även från bestämmelserna i 4 kap. FBL om fastighetsbildningsförrättning har i vissa fall hämtats vägledning.

Förrättningsmyndigheten m. m.

1 § Markanvisningsförrättning hålls av bergmästaren i det distrikt där koncessionen har meddelats.

Två gode män skall delta i förrättningen om bergmästaren finner att det behövs eller när någon sakägare begär det och det inte medför oskäligt dröjsmål.

Paragrafen motsvarar 4 kap. 11 § GL. Andra stycket har sin förebild i 12 kap. 2 § VL.

2 § Bergmästaren skall utse gode männen bland dem som i orten är valda till gode män vid fastighetsbildningsförrättning.

Paragrafen motsvarar 4 kap. 12 § första stycket GL (jämför 12 kap. 3 § VL).

3 § Om en god man är hindrad att tjänstgöra på grund av jäv eller om han uteblir och någon annan god man inte utan dröjsmål kan infinna sig, får bergmästaren kalla någon som är valbar till god man vid fastighetsbildningsförrättning.

Paragrafen har utformats efter 12 kap. 4 § andra stycket VL och motsvarar 4 kap. 12 § andra stycket GL.

4 § Bestämmelsen i 4 kap. 12 § rättegångsbalken om hinder för närstående att samtidigt tjänstgöra som domare gäller också förrättningsmän.

5 § För förrättningsmän gäller samma jäv som mot domare.

6 § Om en sakägare vill anföra jäv mot en förrättningsman skall han göra detta första gången han för talan i ärendet sedan han fick veta att förrättningsmannen tjänstgör och att jävsanledning föreligger. Gör han inte det, har han inte längre rätt att anföra jäv.

Har jäv anförts mot en förrättningsman, får denne endast vidta sådana åtgärder som inte kan skjutas upp utan synnerlig olägenhet och som inte innebär att en för förrättningen betydelsefull fråga avgörs. Sådana åtgärder får dock vidtas av bergmästaren, även om han förklarats jävig.

Att en förrättningsman har förklarats jävig påverkar inte beslut eller åtgärder som har tillkommit innan frågan om jäv uppkom.

Paragraferna motsvarar 4 kap. 13—15 §§ GL och har 12 kap. 5—7 §§ VL till förebild.

7 § Förrättningsmännen får anlita sakkunniga för att utreda frågor som kräver särskild fackkunskap. Den som står i sådant förhållande till saken eller till sakägare att hans tillförlitlighet kan ifrågasättas får inte anlitas som sakkunnig.

Bestämmelsen motsvarar 4 kap. 22 § GL (jämför 12 kap. 8 § VL).

Ansökan om markanvisning

Här har efter mönster i VL samlats bestämmelser om ansökan, komplettering och avvisning. Materiellt motsvarar bestämmelserna dem i GL, som tillämpas även i ärenden om markanvisning enligt ML. Till skillnad från GL saknas en regel om att dispens eller medgivande beträffande s. k. fredade områden skall bifogas ansökningen. Enligt 5 kap. 2 § får anvisning inte ske i strid med hinderbestämmelserna. Detta innebär att sökanden utan särskild lagbestämmelse är skyldig att visa att han har dispens eller medgivande. Om han inte gör det kan myndigheten förelägga honom att komplettera handlingarna i detta hänseende. Inte heller för detta krävs någon särskild bestämmelse. Därför finns ingen särskild regel om att dispens eller medgivande skall inväntas innan förrättning hålls.

8 § Ansökning om markanvisning skall vara skriftlig och innehålla

1. beskrivning av det område som sökanden önskar ta i anspråk,
2. uppgift om de fastigheter som berörs av ansökningen samt namn och adress på fastighetsägarna och de övriga sakägarna,
3. uppgift om tvist som enligt 8 kap. 8 § skall prövas vid förrättningen.

Sökanden skall erlægga förskott på kostnader som avses i 19 §, om bergmästaren begär det.

Paragrafen motsvarar 4 kap. 8 § första stycket 1, 2 och 4 samt tredje stycket GL. Bestämmelsen i 4 kap. 8 § första stycket 3 GL om underlag för malmbevisning har utelämnats.

9 § Om ansökningen inte uppfyller föreskrifterna i 8 § första stycket eller den i övrigt är ofullständig eller sökanden inte har erlagt föreskriven ansökningsavgift eller förskott enligt 8 § andra stycket, får bergmästaren förelägga sökanden att inom viss tid avhjälpa bristen.

Om bristen inte avhjälpes får ansökningen avvisas. Detta skall framgå av föreläggandet.

Paragrafen motsvarar delvis 2 kap. 9 § GL som handlar om inmutningsansökan men som enligt 4 kap. 9 § GL också skall tillämpas på utmålsansökan.

Andra stycket har närmast utformats efter mönster av 12 kap. 10 § andra stycket VL.

Sammanträde med sakägarna m. m.

10 § Vid förrättningen skall sammanträde hållas med sakägarna. Sammanträdet skall inte hållas förrän koncessionsbeslutet vunnit laga kraft. Sammanträde behövs inte om stridiga intressen inte förekommer.

Mer än ett sammanträde får hållas om en viss fråga inte kan avgöras utan ytterligare utredning eller om det av något annat skäl är oundgängligen nödvändigt.

Myndigheten får företa undersökning på platsen om det behövs. Sakägarna skall på lämpligt sätt underrättas om tid och plats för undersökningen.

Första och andra stycket motsvarar delvis 4 kap. 16 § GL.

Varken i FBL eller i VL föreskrivs obligatoriskt sammanträde. Vi anser inte heller att sådant alltid är nödvändigt enligt den lag som vi föreslår. När parterna är eniga om såväl markens ianspråktagande som i ersättningsfrågor eller om alla sakägare medger ansökan efter delgivning, bör avgörandet kunna ske på handlingarna. En bestämmelse om detta har införts i första stycket. Den har utformats i överensstämmelse med motsvarande bestämmelse i 4 kap. 14 § FBL. Även om sammanträde inte hålls bör myndigheten vid behov kunna besöka platsen för att exempelvis granska kartors och andra beskrivningars riktighet. En bestämmelse om detta finns i tredje stycket. Sakägarna skall beredas tillfälle att yttra sig över uppgifter som tillförs ärendet genom sådan utredningsverksamhet från myndighetens sida. En förutsättning för detta krav är dock att uppgifterna berör sakägarens rätt.

Rätten att ta mark i anspråk grundar sig på innehavet av koncessionen. Frågan om detta bör därför vara slutligt avgjord innan marken anvisas. Av praktiska och processekonomiska skäl bör koncessionsbeslutet således ha vunnit laga kraft innan förrättningssammanträde för markanvisning hålls. Detta föreskrivs därför i första stycket. Ingenting hindrar dock att ansökan ges in och handläggningen påbörjas i de fall, där det är angeläget att markanvisningen följer snarast på koncessionsbeslutet. Det får ankomma på myndigheten att bedöma hur långt handläggningen kan föras innan koncessionen har vunnit laga kraft. Sökandens önskemål bör därvid vara vägledande.

11 § Samtliga kända sakägare skall kallas till sammanträde. Om det är uppenbart obehövt att kalla en viss sakägare behöver denne dock inte kallas. Kallelsen skall delges i god tid före sammanträdet. Den som i föreskriven ordning har kallats till ett sammanträde får vid detta kallas till nytt sammanträde genom att tid och plats för det kommande sammanträdet tillkännages.

Kallelsen skall innehålla en kortfattad redogörelse för ansökningens innehåll, uppgift om var kopia av ansökningshandlingarna finns tillgänglig enligt 13 § och upplysning om innehållet i 14 §.

Paragrafen motsvarar 4 kap. 17 § GL. Av 15 § andra stycket framgår motsättningsvis att nytt sammanträde inte behöver hållas om sakägaren kommer dit fastän han inte delgivits kallelse. Sådan kan därför vara

uppenbart obehövlig om man är säker på att han ändå kommer till sammanträdet.

12 § Om fastighetsägaren eller dennes ställföreträdare stadigvarande vistas utom riket och delgivning inte kan ske med ombud, får delgivning i stället ske genom att handlingen lämnas till den som förvaltar eller brukar fastigheten.

Den som fått handlingen delgiven skall om möjligt snarast sända den vidare till fastighetsägaren eller dennes ställföreträdare. Han skall upplysas om detta när handlingen lämnas till honom.

Är den söktes uppehållsort känd, skall bergmästaren omedelbart med posten sända honom meddelande om delgivningen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om surrogatdelgivning. Den motsvarar 4 kap. 18 § GL och har sina förebilder i 4 kap. 21 § FBL och 12 kap. 16 § VL.

13 § Om det behövs skall bergmästaren sända kopia av ansökningshandlingarna till en lämplig person på platsen. Denne skall hålla handlingarna tillgängliga för sakägarna.

Bestämmelsen om aktförvarare motsvarar 4 kap. 19 § GL. Den har bildats efter mönster i 12 kap. 18 § VL. Ersättning till aktförvarare betalas, liksom andra förrättningskostnader, av sökanden enligt 18 § tredje stycket.

14 § Den som äger fastigheter som berörs av ansökningshandlingarna skall för bergmästaren uppges de sakägare i fråga om fastigheterna som är kända för honom. Den fastighetsägare som inte gör det, skall ersätta sakägarna för skada som har föranletts av underlåtenheten. Om fastighetsägaren har giltigt skäl för sin underlåtenhet är han dock inte ersättningskyldig.

Bestämmelsen motsvarar 4 kap. 20 § GL. Liknande bestämmelser finns i 12 kap. 19 § VL och 5 kap. 7 § expropriationslagen.

15 § Om sökanden uteblir utan att ha anmält laga förfall från det första sammanträde som han kallats till på föreskrivet sätt skall sammanträdet ställas in. Nytt sammanträde skall sättas ut om han inom tre veckor gör framställning om detta. Gör han inte det, skall ärendet avskrivas.

Om någon av de andra sakägarna uteblir från ett sammanträde och han inte har kallats till detta på föreskrivet sätt, skall nytt sammanträde hållas innan förrättningen slutförs.

Nytt sammanträde behövs inte om den uteblivne sakägaren har biträtt ansökan eller annars medgett att förrättningen ändå slutförs.

Utän hinder av andra stycket får sådana förrättningsåtgärder vidtas som inte i någon nämnvärd mån inverkar på sakägarens rätt.

Paragrafen reglerar verkan av att någon sakägare uteblir från sammanträde. Den motsvarar 4 kap. 21 § GL.

Om en sakägare har biträtt ansökan får han presumeras ha medgett att ärendet får avgöras i hans utelämnande. I tredje stycket föreskrivs därför att så får ske.

16 § Bergmästaren skall föra protokoll över förrättningen. Protokollet och övriga handlingar som ges in eller upprättas i förrättningsärendet skall föras samman till en akt.

Första meningen motsvarar 4 kap. 25 § GL. Bestämmelsen om aktbildning har överförts från 28 § GF och 24 § MF för att nå överensstämmelse med 12 kap. 30 § VL och 4 kap. 16 § FBL.

Omröstning

17 § Om förrättningsmännen har olika mening, gäller som beslut vad två av dem säger. Om varje förrättningsman har sin mening, gäller bergmästarens mening. I fråga om pengar eller annat som utgör viss mängd skall dock den mening gälla som avser den näst största mängden.

Bestämmelsen uttrycker att omröstning skall ske enligt den s. k. kollegiala metoden. Detta innebär ett avsteg från vad som gäller i förvaltningsärenden enligt förvaltningslagen, som innebär att den s. k. kollektiva metoden skall användas. Förevarande paragraf överensstämmer med 4 kap. 23 § GL. Även enligt 12 kap. 23 § VL och 4 kap. 17 § FBL skall den kollegiala metoden användas. När det gäller bestämmelser i övrigt om omröstning skall — liksom tidigare — rättegångsbalkens bestämmelser tillämpas analogt.

Förrättningskostnader

18 § Till bergmästaren och gode männen utgår ersättning för inställelse vid förrättningen och vid undersökning på platsen enligt föreskrifter som regeringen meddelar.

Ersättning till sakkunniga bestäms av förrättningsmännen. Mynigheter eller anställda i allmän tjänst får ersättning bara om det finns särskilda föreskrifter om detta.

Sökanden skall betala kostnaderna för förrättningen.

19 § Sökanden skall svara för sina egna kostnader i ärendet och ersätta andra sakägare för deras kostnader för att bevaka sin rätt vid förrättningen. Detta gäller dock ej om annat följer vid en motsvarande tillämpning av 18 kap. 6 eller 8 § rättegångsbalken.

Bestämmelserna motsvarar 4 kap. 30 och 31 §§ GL och har samma materiella innehåll som dessa.

Markanvisningsbeslutets innehåll

20 § Beslut om markanvisning skall ange de anvisade områdenas läge, omfattning och ändamål samt innehålla avgörande i frågor om ersättning enligt 7 kap. 1 § eller om inlösen eller ersättning enligt 7 kap. 2 §. Därutöver skall beslutet innehålla avgörande i frågor om

förrättningskostnader enligt 18 och 19 §§ och deras fördelning.

Om löseskilling eller intrångsersättning bestäms, skall det i beslutet också anges om belopp skall deponeras enligt 10 kap. 2 § samt var depositionen skall ske.

I GL behövs av praktiska skäl den äldre ordningen att beslut skulle kunna fattas i olika frågor allteftersom de behandlats vid förrättningen. Därvid ansågs sannolikt i huvudsak att frågan om utmåtets beviljande, som hade med malmbevisningen att göra, skulle kunna prövas tidigare än frågorna om markanvisning och ersättning. När nu koncessionsprövningen skall avgöras i annan ordning än markanvisningen saknas detta skäl att möjliggöra successiva beslut. Enligt GL kan bergmästarens beslut om ersättning inte överklagas, utan den som är missnöjd med detta har att väcka särskild talan om ersättningen vid domstol. GLs ordning medger att mark anvisas och tas i anspråk även om sådan talan har väckts. Lång tid kan förflyta innan en tvistig fråga om ersättning är avgjord. Detta är enligt vår mening otillfredsställande. Enligt vårt förslag skall därför bergmästarens beslut i ersättningsfrågan utgöra en del av markanvisningsbeslutet och liksom övriga frågor i detta kunna överklagas till fastighetsdomstol. Det behov som finns av att meddela interimistiskt beslut tillgodoses genom en särskild bestämmelse i 5 kap. 3 § andra stycket i vårt förslag. När förrättningsmyndigheten bestämmer tid för meddelande av beslutet enligt 23 § kan den ta hänsyn till vilken tid som behövs för myndighetens överväganden. Efter mönster i bl. a. 16 kap. 3 § VL föreslås också att beslutet skall ange i vad mån deposition skall ske och var denna skall äga rum.

Genom markanvisningsbeslutet är således de frågor som skall prövas vid förrättningen avgjorda och förrättningen avslutad.

21 § Gränserna för mark som anvisas skall utstakas och utmärkas i behövlig omfattning. Karta skall upprättas över marken. Den skall göras så noggrann som ändamålet kräver. Kan förrättningen genomföras och förrättningsresultatet åskådliggöras utan karta, behöver en sådan dock inte upprättas.

Bestämmelsen motsvarar 4 kap. 27 § GL. Den har utformats efter förebild i 4 kap. 28 § första stycket FBL. Ofta är det inte nödvändigt att staka ut gränserna. Det bör exempelvis inte förekomma när exploatören äger marken eller mark anvisas efter överenskommelse, om inte sökanden särskilt begär det. I första hand bör fastighetsgränserna användas för att beskriva området. Även i andra fall är det som regel obehövt att staka och märka ut områdena på marken om inte tvist råder om deras utsträckning. Skulle en sådan tvist uppstå senare, kan utstakning ske då.

22 § Överenskommelse om ersättning som avses i 7 kap. 1 och 2 §§ skall fastställas i markanvisningsbeslutet, om någon av parterna begär det. Ersättningen får inte bestämmas annorlunda än som parterna har kommit överens.

Första meningen motsvarar 4 kap. 28 § GL. Bestämmelsen i andra meningen har hämtats från 12 kap. 32 § första stycket VL. Den innebär att

om parterna är eniga i någon ersättningsfråga, t. ex. genom att sökanden har medgett ett yrkande om ersättning, förrättningsmännen har utgå från detta. De kan alltså inte avvika från vad parterna har enats om i den frågan, även om utredningen skulle ha motiverat en annan ersättning.

23 § Markanvisningsbeslutet skall meddelas vid sammanträde eller på tid och plats som förrättningsmyndigheten ger tillkänna för sakägare och andra som har rätt att överklaga beslutet. Ett sådant tillkännagivande skall lämnas vid sammanträde eller genom skriftligt meddelande.

Förrättningen bör avslutas genom ett beslut där förrättningsmännen tar ställning till de materiella frågorna samtidigt. Detta leder till större klarhet och stringens i förfarandet. Därmed behövs heller inget särskilt avslutningsbeslut. Däremot saknas skäl att föreskriva att förrättningen skall avslutas vid sammanträdet. En fortsatt förrättning på handlingarna kan tvärtom vara motiverad och möter inga principiella betänkligheter, om bara förvaltningslagens regler om kommunikation följs. Därför föreslås i bestämmelsen i överensstämmelse med 4 kap. 29 § FBL att beslutet får meddelas på tid och plats som förrättningsmyndigheten bestämmer. Bestämmelsen ger möjlighet för myndigheten att skaffa sig den tid som behövs för överväganden och eventuell överläggning mellan förrättningsmännen. Dock skall bestämmelsen om snabbast möjliga handläggning iakttas även när tid för avgörandet bestäms. Som sagts ovan pågår förrättningen till dess att beslutet har meddelats. Möjligheter finns således att, om skäl uppkommer, ändra på vad som har bestämts om tidpunkten för beslutet och fortsätta handläggningen och eventuellt sätta ut nytt sammanträde. En omständighet som kan föranleda detta är att en ny sakägare, som tidigare varit okänd eller förbisetts av någon fastighetsägare, ger sig tillkänna.

Beslutet kan meddelas antingen genom att avkunnas eller genom att hållas tillgängligt för läsning.

10 kap. Hur olika ersättningar skall betalas

1 § Ersättning som har bestämts vid markanvisningsförrättning skall betalas inom en månad från det att markanvisningsbeslutet vunnit laga kraft. På ersättningen utgår ränta från dagen för beslutet eller, om marken dessförinnan har tillträtts, från tillträdesdagen.

Ränta beräknas enligt 5 § räntelagen (1975:635) för tiden till dess betalning skall ske och enligt 6 § räntelagen för tiden därefter.

Enligt 4 kap. 33 § GL skall betalning av ersättning som fastställts vid förrättningen erläggas inom tre månader från det att avslutningsbeslut meddelades. Vi anser det dock lämpligare att betalningsfristen börjar löpa vid det tillfälle då markanvisningsbeslutet vinner laga kraft. Efter markanvisningen har koncessionshavaren rätt att ta marken i anspråk. Detta medför ett intrång i markägarens rätt. Ersättningen bör därför erläggas så snart som möjligt efter det att beslutet vunnit laga kraft. Ofta torde marken redan ha tillträtts vid detta tillfälle. En månad bör därför

vara en tillräcklig tid inom vilken ersättning skall erläggas. Detta gäller antingen den skall deponeras eller betalas ut direkt till sakägaren. Ränta skall erläggas från dagen för tillträdet i överensstämmelse med 4 kap. 33 § GL.

2 § Ersättning som inte gäller personlig skada skall deponeras hos länsstyrelsen i det län där marken ligger, om fastigheten har minskat i värde så mycket att den kan antas inte utgöra full säkerhet för de borgenärer som hade panträtt i fastigheten när rätten till ersättning uppkom.

Om ersättningen gäller mark i olika län, skall den deponeras där prövningsmyndigheten bestämmer.

Ersättning som inte skall deponeras betalas till den som är berättigad till ersättningen.

Paragrafen anger när betalning skall ske genom deposition resp. genom att utges till den som är berättigad till ersättningen. Bestämmelser med motsvarande innehåll finns i 4 kap. 34 § första stycket GL, 30 § TL och 16 kap. 1, 2 och 4 §§ VL.

3 § Om en borgenär som avses i 2 § lider förlust därför att deposition inte har skett, har han rätt till ersättning av koncessionshavaren mot avskrivning på fordringshandlingen. Detsamma gäller om borgenären gör förlust genom att ersättning som inte har prövats av förrättningsmän eller domstol har blivit för lågt beräknad.

Paragrafen har sin förebild i 31 § första stycket TL. Andra meningen motsvarar 4 kap. 34 § andra stycket GL.

4 § Vid deposition skall den ersättningskyldige till länsstyrelsen ge in utdrag av protokollet över markanvisningsförrättningen och gravationsbevis i fråga om fastigheter som berörs. Gör han inte det, skall länsstyrelsen skaffa handlingarna på den ersättningskyldiges bekostnad.

Paragrafen motsvarar 4 kap. 35 § GL.

5 § Om den ersättningskyldige inte betalar eller deponerar ersättning inom föreskriven tid, skall länsstyrelsen på begäran av den som är berättigad till ersättningen söka verkställighet av ersättningsbeslutet. Länsstyrelsen kan också efter att ha hört bergmästaren förordna att arbetet skall ställas in till dess ersättningen har betalats eller tagits ut.

Paragrafen motsvarar 4 kap. 36 § första stycket GL.

6 § Om ersättning har deponerats hos länsstyrelsen eller om länsstyrelsen har tagit ut ersättning skall länsstyrelsen så snart som möjligt sätta in den på bank mot ränta.

Paragrafen motsvarar 4 kap. 37 § GL (jämför 16 kap. 13 § VL).

7 § Ersättning och upplupen ränta skall länsstyrelsen betala ut till den som har rätt till ersättningen. Därvid tillämpas bestämmelserna i 6 kap. 18 § andra och tredje styckena samt 19 § expropriationslagen (1972:719).

Den ersättningskyldige skall svara för kostnaderna vid fördelning av ersättningen, om inte annat följer vid en motsvarande tillämpning av 18 kap. 6 eller 8 § rättegångsbalken.

Paragrafen motsvarar 4 kap. 38 § GL.

11 kap. Kronoandel

1 § Staten får sin kronoandel om inte staten avstår från den innan frågan om bearbetningskoncession avgörs. Om staten avstår skall detta anmälas skriftligen till bergmästaren. Denne skall genast sända meddelande till sökanden om en sådan anmälan.

2 § Har staten inte avstått från kronoandelen, skall staten betala koncessionshavaren hälften av dennes utgifter för ersättning till sakägare, handläggning av ansökningarna om bearbetningskoncession och markanvisning samt för fördelning av ersättning. Om mark som tillhör koncessionshavaren anvisats, skall staten i förhållande till sin andel ersätta denne för marken enligt de grunder som anges i 7 kap. 3 §.

3 § Kronoandel får helt eller till viss del överlåtas eller upplåtas.

4 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får besluta i frågor om kronoandel.

Bestämmelserna motsvarar med endast redaktionella ändringar 5 kap. GL.

12 kap. Gemensam förvaltning av koncessionsrätt

Som anförts under den allmänna motiveringen är ett skäl till att kronoandelen behålls, att staten genom en motsvarighet till bestämmelserna om brytningsvitsord skall kunna få till stånd önskvärd verksamhet. Bestämmelserna i detta kapitel motsvarar huvudsakligen dem i 8 kap. GL om samäganderätt i utmål. Liksom beträffande bestämmelserna i GL förutsätts att avtal om hur rätten skall förvaltas i regel träffas och träder i stället för lagens bestämmelser. Om kronoandelen eller annan andel har upplåtits gäller bestämmelserna mellan koncessionshavaren och den som nyttjar andelen.

Föreståndare för verksamheten

1 § Delägarna skall välja en föreståndare för verksamheten. Denne skall vara svensk medborgare och bosatt i Sverige.

Val av föreståndare skall anmälas till bergmästaren. Sker inte sådan anmälan eller har någon utsetts som inte är behörig, ansvarar varje delägare som om han var föreståndare.

Bestämmelserna i 3—8 §§ skall gälla i den mån inte annat är avtalat.

- 2 § Föreståndaren ansvarar för att verksamheten bedrivs enligt bestämmelserna i denna lag. Han får från delägarna fordra in de bidrag som behövs för detta och för betalning av avgifter.

Bestämmelserna motsvarar 8 kap. 1 § andra stycket samt 2 och 3 §§ GL.

Sammanträde (stämma) med delägarna

- 3 § Stämma skall hållas med delägarna när delägare som tillsammans äger minst en fjärdedel av koncessionen begär det eller föreståndaren anser det nödvändigt. På stämman behandlas frågor om hur verksamheten skall bedrivas och andra gemensamma angelägenheter.

Föreståndaren skall kalla till stämma. Om det inte finns någon föreståndare, kan var och en av delägarna kalla till stämma.

Delägarna skall kallas till stämma genom rekommenderade brev.

Enligt 8 kap. 4 § GL skall stämma hållas årligen. Därvid skall gruvföreståndare obligatoriskt väljas. Antalet delägare torde mera sällan uppgå till fler än två. Skälet till att över huvud taget utse en föreståndare är att det av praktiska skäl är angeläget att en viss person har ansvar för verksamheten och företräder delägarna inför myndigheter och sakägare. Att välja en sådan årligen kan dock inte vara nödvändigt. Det kan heller inte vara nödvändigt att föreskriva årlig stämma. Delägarna kontakter naturligtvis varandra eller föreståndaren när behov finns och lämnar i övrigt åt föreståndaren att sköta rörelsen i den mån de inte gemensamt anordnar någon annan förvaltning. För den händelse oenighet skulle uppkomma som inte kan lösas på annat sätt bör dock stämma kunna hållas. Föreståndaren bör få väljas på sådan stämma.

Paragrafen motsvarar i övrigt i stort 8 kap. 4 § GL.

- 4 § Ordförande på stämman är den som delägarna utser.

Delägarna har rösträtt efter sin andel i koncessionen. Förekommer skilda meningar, gäller som stämmans beslut den mening som fått flest röster. Vid lika röstetal sker val genom lottning. I andra frågor än val gäller om inte annat följer av 5 § den mening som föreståndaren biträder. Lån får dock inte tas upp utan att alla delägarna samtycker till det.

Paragrafen motsvarar 8 kap. 5 § GL.

Undersökning och bearbetning

- 5 § Vill delägare som innehar minst hälften av koncessionen utföra undersökning eller bearbetning i större omfattning än de andra, skall det större arbetet utföras. Detsamma gäller när fråga är om ett visst arbete skall utföras eller ej.

Den som har begärt att arbetet skall utföras svarar för kostnaden

för detta och tillgodoräknas den ytterligare kvantitet av ämnet som utvinns genom arbetet.

Paragrafen motsvarar 8 kap. 6 § GL.

6 § Delägare som har utfört undersökningsarbete inom koncessionsområdet skall på begäran tillhandahålla andra delägare resultatet av undersökningen.

Paragrafen motsvarar 8 kap. 7 § GL.

7 § En delägare som inte har deltagit i ett visst arbete får ansluta sig till detta efter anmälan på stämma eller skriftlig anmälan hos föreståndaren. I sådant fall skall delägaren i förhållande till sin andel i koncessionen ersätta följande slag av kostnader som föranletts av arbetet:

1. kostnader för sådana byggnader och andra anläggningar, maskiner, redskap, inventarier och förråd som är nödvändiga eller nyttiga för fortsatt undersökning eller bearbetning, efter det värde egendomen har när delägaren ansluter sig till arbetet,

2. kostnader för ersättning eller inlösen enligt 7 kap. 2 § samt kostnader för markanvisningsförrättning och fördelning av ersättning,

3. kostnader för sådana undersöknings- och tillredningsarbeten som utförts efter markanvisningsförrättningen och som är nödvändiga eller nyttiga för fortsatt undersökning eller bearbetning.

Har mark som tillhör en delägare tagits i anspråk för arbetet, skall den delägare som ansluter sig betala ersättning för detta i förhållande till sin andel enligt de grunder som anges i 7 kap. 3 §.

Paragrafen motsvarar 8 kap. 8 § GL.

Förverkande av andel i koncessionen

8 § Om en delägare inte senast två månader efter anmodan betalar vad han är skyldig att bidra med enligt 2 § eller nödvändiga kostnader för undersökningsarbete eller bearbetning, är hans andel i koncessionen med vad som hör till denna förverkad till de andra delägarna.

Paragrafen motsvarar 8 kap. 10 § GL.

13 kap. Verkan av att bearbetningskoncession upphör

1 § När en koncession upphör, förlorar koncessionshavaren rätten till de ämnen som koncessionen avser och som har brutits eller på annat sätt utvunnits men inte uppfodrats.

Ämnen som har uppfodrats får finnas kvar för koncessionshavarens räkning under högst två år efter det att koncessionen upphört att gälla. Koncessionshavaren förlorar rätten till det som inte tagits bort under denna tid.

Ämnen som koncessionshavaren har förlorat sin rätt till enligt denna paragraf tillfaller fastighetsägaren i den mån de inte tillfaller

någon ny innehavare av undersökningstillstånd eller bearbetningskoncession enligt 3 kap. 3 § första stycket eller 5 kap. 6 §.

Paragrafen motsvarar 35 § ML och 7 kap. 2 § GL. Enligt 30 § andra stycket ML och 6 kap. 1 § andra stycket GL får ny koncessionshavare resp. gruvinnehavare tillgodogöra sig förut utvunnet ämne som inte uppfodrats eller som ligger kvar inom området. Därmed avses att nye innehavaren skall ta över sådan kvarlämnad egendom som markägaren har fått rätten till efter föregående koncessionshavare eller gruvinnehavare men som inte har uppfodrats eller tagits bort när den nya koncessionen meddelas (prop. 1974:196 s. 100). Vi har ansett att det bör framgå av lagtexten vem av markägaren eller den nye koncessionshavaren som äger egendomen. Detsamma gäller sådan egendom som enligt 3 kap. 3 § får utnyttjas av den som har undersökningstillstånd. I tredje stycket görs undantag för markägarens äganderätt i de fall som avses i 3 kap. 3 § och 5 kap. 6 §.

2 § Koncessionshavaren förlorar rätten till sådana byggnader som gjorts för anläggningarnas styrka och varaktighet samt inklädnad av borrhål och stängsel som innehavaren varit skyldig att hålla. Sådana anläggningar skall lämnas kvar på platsen. Om någon annan beviljas koncession inom området, övertar denne anläggningarna.

Paragrafen motsvarar 36 § första stycket ML och 7 kap. 3 § första stycket GL.

3 § Koncessionshavaren skall ta bort andra anläggningar än som sägs i 2 § och utföra det efterarbete som i övrigt är motiverat från allmän eller enskild synpunkt.

Anläggningar som lämnas kvar skall vara i sådant skick att det inte uppkommer fara för allmänheten. Sådant stängsel som sägs i 2 § skall vara utfört så, att det består varaktigt efter det att koncessionen har upphört.

När koncessionen upphör, förlorar innehavaren den rätt till marken som han har på grund av markanvisningen.

Någon bestämmelse som motsvarar 36 § andra stycket ML och 7 kap. 3 § andra stycket GL föreslås inte. I dessa regleras äganderätten till kvarstående byggnader. I två år får de stå för koncessionshavarens eller gruvinnehavarens räkning, därefter tillfaller de markägaren. Kvarstående anläggningar kan emellertid för markägaren lika väl vara en belastning som en förmån. Han kan i egenskap av ägare bli skyldig att riva anläggningen eller vidta andra åtgärder. På samma sätt som i 34 § första stycket TL har därför bestämmelsen om äganderätt ersatts med en skyldighet för koncessionshavaren att ta bort anläggningar som finns kvar. En sådan skyldighet öppnar även möjlighet att avtalsvägen lösa frågan om äganderätten mellan markägaren och koncessionshavaren. Vid prövningen skall beaktas vad som är motiverat ur allmän eller enskild synpunkt. Bestämmelser om efterarbete kan ges redan i koncessionsbeslutet. Annars skall frågan enligt 4 § prövas när koncessionen upphör.

Även andra stycket saknar motsvarighet i gällande minerallagstift-

ning. Beträffande stängsel sägs dock i 32 § tredje stycket ML och 6 kap. 3 § tredje stycket GL att det skall utföras i varaktigt material. I andra stycket finns en liknande bestämmelse. Som vi anfört under 5 kap. 12 § är säkerheten för allmänheten inom ett koncessionsområde, där anläggningarna lämnats kvar, inte enbart beroende av stängsels varaktighet. Även andra anläggningar måste vara utförda så, att de uppfyller rimliga krav på säkerhet. Bedömningen härav får göras i den ordning som sägs i 4 §.

4 § I den mån koncessionshavarens skyldigheter enligt 3 § inte har bestämts genom villkor i koncessionen, skall frågan prövas i samband med att koncessionen upphör.

Paragrafen är en följd av de tidigare bestämmelserna i detta kapitel. Den saknar motsvarighet i ML och GL och har utformats efter mönster av 34 § andra stycket TL. Prövningsmyndighet är bergsstaten enligt 8 kap. 3 §. Paragrafen hindrar inte att koncessionshavaren i frågor som rör enskilt intresse träffar avtal om äganderätt till anläggningar m. m. i frågor enligt 3 §.

5 § Statens rätt enligt bestämmelserna om kronoandel upphör samtidigt med koncessionen. Därvid gäller vad som sagts i 1 — 3 §§ om koncessionshavare även för staten.

Paragrafen saknar motsvarighet i ML och GL. Den uttrycker kronoandelens accessoriska karaktär. Skyldigheterna i detta kapitel gäller alla delägarna.

14 kap. Avgifter och andra särskilda skyldigheter

Avgifter

1 § Sökande i ärenden enligt denna lag skall betala ansökningsavgift i enlighet med vad regeringen föreskriver.

Motsvarande bestämmelser finns i 2 kap. 8 § fjärde stycket GL och 2 § ML.

2 § Innehavare av undersökningstillstånd skall betala avgift till staten. Avgiften skall bestämmas med beaktande av undersökningsområdets storlek enligt vad regeringen närmare bestämmer.

Motsvarande bestämmelse finns i 2 kap. 6 § GL. Möjlighet att föreskriva motsvarande avgift ges också i 10 § tredje stycket ML. Som vi anfört i den allmänna motiveringen (avsnitt 4.6) har förslaget ingen motsvarighet till avgifterna på utmål och bearbetningskoncessioner.

Redovisning över utförda undersökningsarbeten

3 § När ett undersökningstillstånd har upphört, skall innehavaren senast inom en månad till bergmästaren avge redovisning över utförda undersökningsarbeten. Av redovisningen skall framgå

1. vem som har utfört undersökningen,
2. vilken typ av undersökningsarbeten som har utförts,
3. hur omfattande undersökningen har varit samt
4. vem som förvarar undersökningsresultaten.

Bestämmelsen saknar motsvarighet i GL. Möjlighet att föreskriva motsvarande skyldighet i koncession finns enligt 10 § första stycket ML. Beträffande skälen till förslaget i denna del hänvisas till den allmänna motiveringen (avsnitt 4.9).

Skyldighet att upprätta karta och föra journal m. m.

4 § Över gruvor och motsvarande anläggningar som är under arbete skall koncessionshavaren upprätta karta. På kartan skall redovisas de borrhål inom koncessionsområdet som är av bestående värde. I fråga om koncessionsområden där ingen bearbetning pågår skall sådana borrhål i stället läggas in på borrhålskarta. Kartorna skall förvaras av koncessionshavaren och fortlöpande kompletteras av denne. Utdrag skall sändas till den myndighet som regeringen bestämmer.

Gruvor eller motsvarande anläggningar får inte utan tillstånd läggas ned förrän alla grubarbeten har blivit inmätta och inlagda på karta.

Bestämmelsen motsvaras av 38 § ML och 6 kap. 6 och 7 §§ GL. Med grubarbeten avses såväl underjordsarbeten som arbeten i dagbrott samt borrhål, ur vilka olja eller gas har utvunnits.

5 § Koncessionshavaren skall föra journal över undersökningsarbete och bearbetning samt till den myndighet som regeringen bestämmer redovisa prover och avge rapporter.

Sveriges geologiska undersökning skall på begäran få följa koncessionshavarens arbete i geologiskt avseende och ta del av de geologiska resultaten av arbetet. Regeringen kan besluta att andra myndigheter får göra detsamma.

Paragrafen motsvarar 39 § ML men avser endast arbeten som utförs med stöd av bearbetningskoncession. Beträffande undersökningsarbeten i övrigt torde det vara tillräckligt med uppgiftsskyldighet enligt 3 §. Om koncessionshavaren inte fullgör sina förpliktelser kan han föreläggas vite enligt 15 kap. 5 § första stycket.

15 kap. Tillsyn, handräckning, vite och ansvar

1 § Tillsynen över efterlevnaden av denna lag och av villkor eller föreskrifter som meddelats med stöd av lagen utövas av bergmästaren.

2 § Den som har tillstånd eller koncession eller på annat sätt utövar verksamhet enligt denna lag skall på begäran av bergmästaren

1. lämna bergmästaren de upplysningar och tillhandahålla de handlingar som behövs för tillsynens utövande, och

2. ge bergmästaren tillträde till anläggningar eller platser där verksamhet som omfattas av denna lag bedrivs.

3 § Bergmästaren får besluta om de åtgärder som behövs för att trygga efterlevnaden av denna lag eller av villkor eller föreskrifter som uppställts med stöd av lagen.

Bestämmelserna i 1—3 §§ överensstämmer i sak med 40 § ML. De har dock redaktionellt utformats efter förebild av tillsynsbestämmelserna i lagen (1984:3) om kärnteknisk verksamhet. Bestämmelsen i 41 § ML om tvist mellan rättigheter som samtidigt gäller inom samma område har ingen motsvarighet i detta kapitel. Detta regleras i stället i 8 kap. 3 §. Bergmästaren kan också ingripa ex officio om han i tillsynsverksamheten finner att konkurrerande arbeten bedrivs i olämplig ordning.

4 § Om undersökningsarbete påbörjas utan att säkerhet har ställts enligt 3 kap. 4 § tredje stycket eller 5 kap. 9 § fjärde stycket eller om anläggning utförs i strid med 3 kap. 2 § andra stycket eller 5 kap. 9 § fjärde stycket får tingsrätten på ansökan av den som äger eller innehar marken förordna att arbetet skall ställas in eller att anläggningen skall tas bort på undersökarens bekostnad. Beträffande sådan åtgärd finns bestämmelser i 17 § handräckningslagen (1981:847).

Paragrafen motsvarar 42 § första stycket ML och delvis 11 kap. 2 § första stycket GL. I förhållande till 42 § första stycket ML har endast språkliga ändringar gjorts.

5 § Om en koncessionshavare inte iakttar villkor som förenats med koncessionen eller om han eller någon annan inte följer vad som föreskrivs eller begärs med stöd av 13 kap. 3 §, 14 kap. 3 §, 4 § första stycket eller 5 § eller 2 § detta kapitel, kan bergmästaren förelägga honom att fullgöra sina skyldigheter vid vite. Sådant föreläggande skall delges.

Om arbete bedrivs på sådant sätt att det uppkommer uppenbar fara för allmänt eller enskilt intresse, får bergmästaren förbjuda arbetet. Förbudet skall gälla omedelbart.

Om ett sådant förbud åsidosätts, får tingsrätten på ansökan av bergmästaren meddela handräckning för att åstadkomma rättelse. Beträffande handräckning finns bestämmelser i 17 § handräckningslagen (1981:847).

Första stycket överensstämmer delvis med 43 § ML första stycket. Enligt paragrafen får bergmästaren i vissa fall använda vitesföreläggande för att förmå koncessionshavaren eller annan att iaktta vad som åligger honom. En nyhet i förhållande till 43 § ML är att bergmästaren kan tillgripa vite för att förmå koncessionshavaren att vidta återställningsarbeten i samband med att en bearbetningskoncession upphör.

Enligt andra stycket har bergmästaren möjlighet att förbjuda att visst arbete bedrivs. Bestämmelsen motsvarar 43 § andra stycket första meningen ML. En liknande bestämmelse finns även i 6 kap. 5 § andra stycket GL.

Tredje stycket motsvaras av 42 § andra och tredje styckena ML och 11 kap. 2 § andra och tredje styckena GL.

6 § Till böter eller fängelse i högst sex månader skall den dömas som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. påbörjar undersökningsarbete utan att iaktta vad som föreskrivs i 3 kap. 4 § eller 5 kap. 9 § fjärde stycket om underrättelse och ställande av säkerhet,
2. bearbetar ämne utan att ha erhållit bearbetningskoncession om sådan krävs,
3. utan tillstånd enligt 5 kap. 11 § lägger igen utfraktsväg, ort eller borrhål som sägs där,
4. utan tillstånd enligt 14 kap. 4 § andra stycket lägger ned gruva eller motsvarande anläggning innan alla grubarbeten blivit inmätta och inlagda på karta.

Till böter eller fängelse i högst sex månader döms också den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet lämnar oriktig uppgift när han fullgör uppgiftsskyldighet enligt koncessionsvillkor eller enligt 2 § 1.

I fall som sägs i första stycket 2 kan ämne som utvunnits förklaras förverkat.

Om brott som avses i första stycket 1 berör enbart enskilds rätt, får åklagare väcka åtal endast om målsäganden anger brottet till åtal.

Paragrafen motsvarar delvis 44 § ML och delvis 11 kap. 4 § GL. Liksom enligt ML kan påföljd som regel inte ådömas i sådana fall, då bergmästaren kan åläggas innehavaren vid vite att vidta rättelse.

16 kap. Hur beslut får överklagas

Som har framgått under den allmänna motiveringen (avsnitt 4.12) och i motiven till 8 kap. innebär förslaget en ganska omfattande reform av processen i ärenden om mineralrätter. Delvis ligger detta i sakens natur — ett koncessionssystem kräver andra prövningsformer än inmutnings-systemet. Förslaget motiveras emellertid också av önskemålen om att delegera prövningen så långt som möjligt utan att rättssäkerheten efter-sätts. Vägledande har dessutom varit kraven på prövningssystemets enkelhet och snabbhet.

Vi har efter överväganden i dessa hänseenden stannat för ett prövningssystem där tyngdpunkten ligger hos en myndighet, nämligen bergsstaten. Därmed kan också fullföljdsbestämmelserna förenklas och antalet prövningsvägar minskas. Förslaget innebär att talan skall kunna fullföljas i huvudsak på två vägar. Den ena — som gäller tillstånds- och koncessionsbeslut med villkor och vad därtill hör, omprövning och innehavarens skyldigheter med anledning av tillståndet eller koncessionen — skall fullföljas till SGU och i förekommande fall till regeringen. Däremot skall frågor om markanvisning och ersättning fullföljas till allmän domstol. Beträffande de närmare skälen härför hänvisar vi till avsnitt 4.12.

1 § Beslut om markanvisning får överklagas hos den fastighetsdomstol inom vars område den mark saken gäller eller större delen av denna ligger. Överklagande sker genom besvär som skall ges in till fastighetsdomstolen inom tre veckor från beslutet.

Beslut under markanvisningsförrättningen får överklagas särskilt, om prövningsmyndigheten har

1. ogillat jäv mot förrättningsman,
2. beslutat angående ersättning till sakkunnig eller tolk, eller
3. beslutat enligt 5 kap. 3 § andra stycket angående ianspråktagande av mark i avvaktan på slutligt avgörande i ärendet.

Överklagande sker genom besvär som skall ges in till fastighetsdomstolen inom tre veckor från den dag då klaganden fick del av beslutet.

Den som menar att markanvisningsförrättning onödigt uppehålls genom ett beslut vid förrättningen får överklaga beslutet genom besvär hos fastighetsdomstolen. Denna rätt att överklaga är inte inskränkt till någon viss tid.

Besvär mot markanvisningsbeslut sker enligt första stycket tre veckor från beslutet. Eftersom beslutet enligt 9 kap. 23 § meddelas på beslutsdagen på sådant sätt att det måste anses ha kommit till de besvärberättigades kännedom börjar besvärstiden löpa den dagen.

Andra och tredje styckena saknar motsvarighet i GL och ML. De är bildade efter mönster av motsvarande bestämmelser i 12 kap. 37 § VL. Eftersom förslaget innebär att saken skall prövas materiellt i ett beslut och att möjlighet till interimistisk markanvisning finns, är det motiverat med en möjlighet att föra särskild talan. Även frågan om jäv och vissa frågor om ersättning bör kunna prövas särskilt. Även frågan om en förrättning onödigt uppehålls bör här liksom vid andra processer kunna prövas.

2 § Bergmästarens beslut i fråga om bearbetningskoncessioner och om återkallelser av sådana koncessioner får överklagas hos regeringen.

Bergmästarens beslut får överklagas hos Sveriges geologiska undersökning, om beslutet avser frågor om

1. undersökningstillstånd,
2. företrädesrätt enligt 1 kap. 8 §,
3. förlängning av giltighetstiden för bearbetningskoncession,
4. förhandsbesked enligt 4 kap. 9 § tredje stycket,
5. tillstånd att lägga igen utfraktsväg m. m. enligt 5 kap. 11 §,
6. tillstånd att lägga ned gruvor eller motsvarande anläggningar innan alla grubarbeten blivit inmätta och inlagda på karta enligt 14 kap. 4 § andra stycket.

Beslut av Sveriges geologiska undersökning i ärenden enligt andra stycket får inte överklagas.

Beträffande motiveringen hänvisar vi till avsnitt 4.12.

3 § Bergmästarens beslut enligt 3 kap. 6 § och 5 kap. 13 § första stycket får överklagas hos länsstyrelsen. Länsstyrelsens beslut i ett sådant ärende får inte överklagas.

Om beslutet gäller område med detaljplan eller områdesbestämmelser får det överklagas även av kommunen.

Som tidigare framgått föreslår vi att bergmästaren skall pröva frågor om medgivande till undersökning eller bearbetning inom områden som avses i 3 kap. 6 § och 5 kap. 13 och 14 §§. Med hänsyn till att något behov av regeringsprövning knappast kan anses föreligga i sådana frågor föreslår vi att länsstyrelsen får i uppgift att som andra och sista instans pröva besvär över bergmästarens beslut i dessa ärenden. Som vi också har anfört i den allmänna motiveringen bör kommunen ha besvärsmätt i fråga om avvikelser från detaljplan och områdesbestämmelser.

4 § Bergmästarens beslut i andra frågor än som avses i 1—3 §§ får överklagas hos kammarrätten genom besvär.

Som vi anfört under den allmänna motiveringen bör avgöranden som huvudsakligen avser rättsfrågor överklagas till domstol. Hit hör t. ex. avvisande av ansökan, jäv, ersättning till sakkunnig i ärende om undersökningstillstånd och bearbetningskoncession samt föreskrifter i samband med tillsynsverksamheten.

5 § Länsstyrelsens beslut i fråga om ställd säkerhet får överklagas hos kammarrätten genom besvär.

Länsstyrelsens beslut enligt 3 kap. 5 § och 5 kap. 13 § första stycket i fråga om områden som avses i 3 kap. 5 § får överklagas hos regeringen.

Paragrafen motsvaras delvis av 12 kap. 4 § GL. Frågorna i 3 kap. 5 § är undantag från hinder mot undersökning och — genom hänvisningen i 5 kap. 12 § — bearbetning bl. a. inom nationalpark. Dessa frågor handläggs enligt GL och ML av regeringen. Frågorna kan ibland ha riksintresse. Därför bör möjlighet att klaga till regeringen finnas. Beslut om ställd säkerhet bör överklagas till kammarrätten.

17 kap. Särskilda bestämmelser

1 § Med särskild rätt till fastighet menas i denna lag nyttjanderätt, servitut, renskötselrätt och rätt till elektrisk kraft samt liknande rätt.

Bestämmelserna i denna lag om sakägare gäller inte innehavare av fordran för vilken fastigheten svarar.

Paragrafen motsvarar 51 § ML och 13 kap. 1 § GL.

2 § Om säkerhet som skall ställas enligt denna lag inte har godkänts av den till vars förmån den ställs, skall säkerheten prövas av länsstyrelsen.

Borgen får godkännas av länsstyrelsen endast om borgensmannen svarar som för egen skuld och, om flera har tecknat borgen, de svarar solidariskt.

Staten, kommuner, landstingskommuner och kommunalförbund behöver inte ställa säkerhet.

Paragrafen innehåller vissa bestämmelser om ställande av säkerhet. Den motsvarar 52 § ML och 13 kap. 3 § GL. Några smärre redaktionella ändringar har dock gjorts. Bestämmelser om skyldighet att ställa säkerhet finns i 3 kap. 4 § tredje stycket och 5 kap. 3 §.

Länsstyrelsens beslut enligt denna paragraf får enligt 16 kap. 5 § första stycket överklagas hos kammarrätten.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988 då gruvlagen (1974:342), lagen (1974:890) om vissa mineralfyndigheter och lagen (1949:658) om inlösen i vissa fall av rätt till gruva m. m. skall upphöra att gälla.

Förekommer i lag eller annan författning någon hänvisning till föreskrift som har ersatts genom bestämmelse i nya lagen, skall i stället den nya bestämmelsen tillämpas.

Om inte annat framgår av 4—6 skall nya lagen tillämpas även på rättigheter enligt äldre lag. Därvid skall bestämmelser om undersökningstillstånd gälla äldre rättigheter till undersökning och bestämmelser om bearbetningskoncession gälla äldre rättigheter till bearbetning.

Lagen föreslås träda i kraft den 1 juli 1988. Därvid upphävs GL och ML. I lagen (1949:658) om inlösen i vissa fall av rätt till gruva m. m. finns bestämmelser om rätt för staten att lösa in sådana gruvrättigheter som ägs av kontrollsubjekt enligt lagen (1982:618) om utländska förvärv av fast egendom. För inlösen i sådana fall krävs att synnerliga skäl föreligger att säkerställa svenskt inflytande över gruvföretaget. Enligt vårt förslag skall bearbetningskoncession kunna återkallas om synnerliga skäl finns för det. Denna bestämmelse kan användas även när det är påkallat av sådana skäl som avses i lagen om inlösen av rätt till gruva. Denna kan därmed upphävas. Dock bör den gälla inmutningar och utmål, så länge dessa finns kvar. Detta föreskrivs i punkt 3.

I tredje stycket föreskrivs att nya lagen skall tillämpas på äldre rättigheter. Betydande inskränkningar är dock nödvändiga. Till dessa, som finns i punkterna 4—6, hänvisas i tredje stycket.

2. Vad som enligt nya lagen gäller om ägare av fastighet skall tillämpas även på den som innehar fastighet med ständig besittningsrätt eller fideikommissrätt. Detsamma gäller den som enligt beslut vid allmän avvittring innehar ströäng.

Bestämmelserna i denna lag om fordran för vilken panträtt har upplåtits i fastighet skall tillämpas på rätt till avkomst eller förmån som avses i 8 § lagen (1970:995) om införande av nya jordabalken, om rättigheten inte är att anse som särskild rätt till fastighet.

Andra punkten överensstämmer med motsvarande bestämmelser i GL och ML.

3. I mål och ärenden som har anhängiggjorts innan nya lagen träder i kraft skall äldre bestämmelser tillämpas.

14 kap. 3 § gäller inte inmutning och undersökningskoncession som upphör före den 1 juli 1989.

Om ersättning som har beslutats enligt äldre lag inte har betalats ut när denna lag träder i kraft, tillämpas 4 kap. 33—38 §§ gruvlagen (1974:342) i stället för 10 kap. nya lagen.

Lagen (1949:658) om inlösen i vissa fall av rätt till gruva m. m. skall alltså tillämpas på inmutningar och utmål.

Första stycket innehåller en bestämmelse om ärenden som finns hos prövningsmyndigheten när lagen träder i kraft. Dessa ärenden kan ha anhängiggjorts långt innan ikraftträdandet. Såväl myndigheten som parterna har anpassat sig efter äldre bestämmelser. Det är därför inte rimligt att nya lagen skall tillämpas på dessa.

Enligt 14 kap. 3 § skall innehavare av undersökningstillstånd avge redovisning över utförda undersökningsarbeten. Redovisningsskyldigheten är relativt lätt att uppfylla och bör kunna fullgöras utan besvär. Därför menar vi att den kan avse även inmutningar och undersökningskoncessioner om innehavaren ges skäligt rådrum för att anpassa sina rutiner till bestämmelsen. Därför föreskrivs i andra stycket att bestämmelsen inte gäller inmutning och undersökningskoncession som upphör under det första året efter ikraftträdandet.

I tredje stycket föreskrivs att, när ersättning har beslutats enligt en äldre lag, bestämmelserna i den lagen om betalning av ersättningen skall gälla.

I fjärde stycket finns den tidigare nämnda bestämmelsen om att lagen (1949:658) om inlösen i vissa fall av rätt till gruva m. m. skall gälla beträffande inmutningar och utmål.

4. Beträffande inmutningar gäller nya lagen med följande begränsningar.
 - a. Inmutaren får inom det område som anges i mutsedeln utföra undersökning av sådana mineral som var inmutningsbara enligt gruvlagen (1974:342), när den upphörde att gälla. Medgivande enligt 2 kap. 3—5 §§ gruvlagen skall anses som medgivande till undersökningsarbete enligt 3 kap. 5—7 §§ nya lagen.
 - b. I fråga om undersökningstid och förlängning av denna tillämpas 3 kap. 5 § första och andra stycket samt 6 och 7 §§ gruvlagen i stället för 2 kap. 4—7 §§ nya lagen.
 - c. Bestämmelserna i 6 kap. nya lagen skall inte tillämpas på inmutningar. I fråga om övergång av rätt till inmutning tillämpas i stället 9 kap. gruvlagen.
 - d. När en inmutning upphör att gälla skall inte bestämmelserna i 2 kap. 8 § nya lagen om karenstid tillämpas på mark som har omfattats av inmutningen. I stället skall gälla att ansökningar om undersökningstillstånd för sådan mark, som ges in inom ett år från det att inmutningen upphörde att gälla, får beviljas endast efter medgivande av den myndighet som regeringen föreskriver.

- e. Inmutaren har företräde till bearbetningskoncession enligt bestämmelserna i 4 kap. 3 § första stycket nya lagen.

I punkt 4 anges beträffande inmutningar undantagen från huvudregeln om att nya lagen skall tillämpas.

Vi föreslår att ett antal mineraliska ämnen som förut har varit jordägar- eller koncessionsmineral skall omfattas av nya lagen. Enligt denna lag skall en prövning äga rum när tillstånd ges till undersökning. Inmutningar som erhållits utan sådan prövning bör därför endast omfatta sådana ämnen som ursprungligen avsetts. Detta sägs i första meningen under a.

Enligt 3 kap. 5—7 §§ GL föreligger inmutningsförbud inom vissa områden. Detta innebär att prövningsmyndigheten i beslutet om inmutning skall undanta sådana områden, om inte särskilt tillstånd till inmutningen finns beträffande dem. Enligt 3 kap. 5—7 §§ nya lagen skall i stället tillståndet omfatta även sådana områden där förbud gäller mot att utföra undersökningsarbete utan särskilt tillstånd. Andra meningen under punkt a innebär att den, som efter att ha fått inmutning på ett område där hinder har förelegat, inte skall behöva söka tillstånd ännu en gång enligt nya lagen.

Bestämmelserna i b—d innebär att äldre bestämmelser om inmutnings giltighetstid, förlängning, karenstid och överlåtelse skall tillämpas i stället för bestämmelserna i nya lagen. Beträffande motiveringen till detta hänvisar vi till den allmänna motiveringen, avsnitt 4.15.

Inmutaren har enligt GL bl. a. ensamrätt att erhålla utmål, dvs. rätt att bearbeta en fyndighet som påträffas under undersökningsarbetet. Som vi har anfört i den allmänna motiveringen bör denna rätt vara kvar. Punkten e innehåller därför en bestämmelse om att inmutaren skall ha rätt till företräde i enlighet med bestämmelserna i den nya lagen. Även han måste dock uppfylla minimikraven i 4 kap. 1 § 2 beträffande lämplighet för att kunna göra företrädesrätten gällande.

5. Beträffande utmål som har beviljats enligt gruvlagen (1974:342) eller motsvarande äldre lagstiftning gäller nya lagen med följande begränsningar.
 - a. Beträffande utmål som har tillkommit enligt äldre lagstiftning tillämpas 14 kap. 6 § första stycket och 7 § gruvlagen så länge utmålet består.
 - b. Utmålshavaren får under den tid utmålet består utföra undersökning och bearbetning av sådana mineral som var inmutningsbara enligt gruvlagen, när den upphörde att gälla. Mark som har anvisats enligt äldre lag skall anses som anvisad enligt nya lagen. Om ny mark behöver anvisas, tillämpas nya lagen. Medgivande att erhålla utmål utan hinder av 2 kap. 3—5 §§ gruvlagen skall vid tillämpning av 5 kap. 13 och 14 §§ nya lagen anses som medgivande enligt 3 kap. 5—7 §§ nya lagen.
 - c. Innehavaren skall betala försvarsavgift enligt 6 kap. 8 och 9 §§ gruvlagen så länge utmålet består.

- d. I fråga om giltighetstiden för utmål tillämpas 6 kap. 10 § första stycket gruvlagen. Bestämmelserna i 6 kap. nya lagen skall inte tillämpas på utmål. I fråga om frånträdande tillämpas 6 kap. 13 § gruvlagen och i fråga om övergång av rätt till utmål 9 kap. gruvlagen. Bestämmelserna om inlösen av rätt till utmål i 10 kap. gruvlagen skall fortfarande tillämpas.
- e. I fråga om utmål tillämpas bestämmelserna i 8 kap. gruvlagen om samäganderätt i utmål i stället för dem i 12 kap. nya lagen om gemensam förvaltning av koncessionsrätt.
- f. Om en utmålshavare senast ett år före utgången av utmålets giltighetstid ansöker om bearbetningskoncession inom utmålet för sådana mineral som var inmutningsbara enligt gruvlagen när den upphörde att gälla, skall prövningen ske med iakttagande av följande.
Om regelbunden bearbetning eller tillredningsarbete eller anläggningsarbete för upptagande av bearbetning pågår skall 4 kap. 1—6 §§ nya lagen inte tillämpas.
Om undersökningsarbete av större omfattning pågår skall 4 kap. 1 § 1—3 nya lagen inte tillämpas.
- g. När utmålet upphör tillämpas 7 kap. 3 § andra stycket gruvlagen i stället för 13 kap. 3 och 4 §§ nya lagen beträffande anläggningar som har påbörjats före ikraftträdandet. I fråga om rätt till nytt undersökningstillstånd för mark som har omfattats av utmålet skall inte 2 kap. 8 § nya lagen tillämpas. I stället skall gälla att ansökningar om sådant tillstånd, som ges in inom ett år från det att utmålet upphörde, får beviljas endast efter medgivande av den myndighet som regeringen bestämmer.

I punkt a behandlas utmål som har tillkommit före GL. Beträffande dessa skall alltså de äldre övergångsbestämmelserna i GL gälla.

Av samma skäl som vi har anfört under punkt 4 a skall utmål endast omfatta mineralen i GL. Detta föreskrivs i punkten 5 b.

För tydlighetens skull har angivits att nya lagen gäller i fråga om anvisad mark och anvisande av ny mark.

Som vi har anfört under 4 a skall medgivande om undantag från hinderbestämmelserna enligt GL anses som medgivande att utföra undersökning enligt nya lagen. Detsamma gäller bearbetning.

Försvarsavgiften i GL saknar motsvarighet i den nya lagen. På utmål skall den dock fortsätta att tas ut enligt bestämmelsen i 5 c. Vi har också i den allmänna motiveringen föreslagit att den skall höjas i första hand för att aktivera innehavarna.

Som vi har föreslagit i avsnitt 4.15 skall den rätt utmålet ger bestå till dess utmålet upphör enligt äldre bestämmelser. Därför föreskrivs i 5 d att GLs bestämmelser skall gälla om utmålets giltighetstid, frånträdande av utmål och övergång av rätt till utmål. Den nya lagen innehåller ingen motsvarighet till GLs inlöseninstitut, eftersom situationer motsvarande den där inlösen kan bli aktuell i stället kan mötas med vägrad förlängning av koncessionen. För att möjliggöra inlösen av utmål under en övergångstid föreskrivs att 10 kap. GL skall gälla.

Reglerna om gemensam förvaltning av koncessionsrätt i nya lagen avviker i viss utsträckning från reglerna om samäganderätt i utmål enligt GL. Bl. a. föreskrivs inte längre obligatoriskt årlig stämma. För att inte reglerna om samägande skall ändras under pågående verksamhet föreskrivs i 5 e att GLs bestämmelser om samäganderätt i utmål skall gälla i stället för motsvarande bestämmelser i nya lagen.

En utmålshavare har enligt GL rätt till förlängning av utmålet på i stort sett samma grunder som en innehavare av bearbetningskoncession har rätt till förlängning av koncessionen. Av skäl som vi har utvecklat i den allmänna motiveringen bör denna rätt till förlängning i stället avse rätt att erhålla bearbetningskoncession enligt nya lagen när regelbunden bearbetning, tillredning för utvinning eller anläggningsarbete i samma syfte pågår. Denna bestämmelse finns i 5 f. När utmål skall efterföljas av en koncession bör ansökan alltid göras. Bestämmelsen om detta motsvarar 6 kap. 11 § andra stycket GL.

Enligt 4 kap. 9 § första stycket 2 nya lagen har innehavaren rätt till förlängning om undersökningsarbete av större omfattning pågår inom området. Nya lagen förutsätter därvid att bearbetningens lämplighet ur hushållningssynpunkt har beaktats med stöd av NRL och annan lagstiftning.

De nyss nämnda aspekterna har dock sannolikt inte beaktats på detta stadium när undersökningen görs med stöd av GL, eftersom prövning enligt miljöskydds-, vatten- och byggnadslagstiftning sannolikt inte har skett och utmålsprövningen i sig inte innefattar några sådana överväganden. Därför avslutas punkten 5 f med en bestämmelse om att endast bevisningen om fyndighetens ekonomiska brytbarhet, lämplighetsprövningen och den mineralpolitiska prövningen skall förbigås i dessa fall. Därmed blir en prövning enligt hushållningsbestämmelserna i NRL möjlig på samma sätt som vid prövningen av en ny koncession. Likaså blir det möjligt att ställa villkor i koncessionen.

Enligt 13 kap. 3 och 4 §§ nya lagen åläggs koncessionshavaren längre gående skyldigheter om vad som åligger en utmålshavare enligt GL vad gäller åtgärder sedan rättigheten upphört att gälla. Beträffande sådan prövning som har påbörjats före lagens ikraftträdande bör en sådan skärpning inte ske. Därför föreskrivs i 5 g att GLs bestämmelser skall gälla beträffande sådana anläggningar. I punkten finns också en bestämmelse om karenstid motsvarande den som finns i punkt 4 d.

6. Beträffande koncessioner och motsvarande tillstånd, som har beviljats enligt lagen (1974:890) om vissa mineralfyndigheter eller motsvarande äldre lagstiftning gäller nya lagen med följande begränsningar.
 - a. Beträffande tillstånd som har tillkommit enligt äldre lagstiftning tillämpas punkt 5 i övergångsbestämmelserna till lagen om vissa mineralfyndigheter så länge tillståndet består.
 - b. Innehavaren får under den tid tillståndet består utföra undersökning eller bearbetning enligt de villkor som har angetts i beslutet. Mark som har anvisats enligt äldre lag skall anses anvisad enligt nya

lagen. Om ny mark behöver anvisas tillämpas nya lagen. Medgivande enligt 17—19 §§ lagen om vissa mineralfyndigheter skall anses som motsvarande medgivande enligt 3 kap. 5—7 §§ nya lagen.

- c. Den nya lagens bestämmelser om kronoandel i 1 kap. 10 §, undersökningstillståndets giltighetstid i 2 kap. 4—7 §§, ändring av tillstånd eller koncession i 6 kap. 4 § och gemensam förvaltning av koncessionsrätt i 12 kap. skall inte tillämpas på tillstånd som avses här.
- d. När en koncession upphör tillämpas 36 § lagen om vissa mineralfyndigheter i stället för 13 kap. 3 och 4 §§ nya lagen beträffande anläggningar som har påbörjats före ikraftträdandet.
- e. För tillstånd till förberedande undersökning enligt 15 § lagen om vissa mineralfyndigheter som gäller vid ikraftträdandet tillämpas den lagen så länge tillståndet består.

Punkten a behandlar rättigheter som har tillkommit före ML. Dessa skall alltså gälla.

Bestämmelsen i första meningen 6 b anger att koncessioner enligt ML fortsätter att gälla på oförändrade villkor. Bestämmelsen om markanvisning överensstämmer med motsvarande bestämmelser i 5 b. Medgivande att undersöka eller bearbeta en fyndighet inom områden där hinder anses föreligga skall gälla även efter nya lagens ikraftträdande.

Kronoandel förekommer inte enligt ML. I koncessioner har i stället med stöd av 10 § tredje stycket ML föreskrivits att staten skall ha rätt till andel med hälften. För dessa andelar är inte bestämmelserna i GL om gemensam förvaltning tillämpliga. För koncessioner enligt ML skall därför inte 1 kap. 10 § eller 12 kap. nya lagen tillämpas. Detta sägs i 6 c. Som vi har anfört under den allmänna motiveringen skall koncessioner inte kunna förlängas. Därför görs här också undantag för bestämmelserna om giltighetstid i 2 kap. 4—7 §§ nya lagen. Någon möjlighet att ändra en koncession mot innehavarens vilja finns inte. Någon sådan möjlighet bör heller inte införas. Även från 6 kap. 4 § nya lagen görs därför undantag för koncessioner enligt ML.

Bestämmelsen i 6 d motsvarar den i 5 g. Beträffande motiveringen hänvisas dit.

Enligt 15 § ML kan tillstånd till undersökning ges som förberedelse för ansökan om undersökningskoncession. Vi föreslår ingen motsvarighet till detta. Gällande tillstånd bör dock få bestå till dess de löper ut. I 6 e finns därför en föreskrift om detta.

- 7. Den som vid utgången av juni 1988 bedriver undersökning eller bearbetning för vilken tillstånd eller koncession därefter behövs enligt denna lag får, under förutsättning att ansökan om koncession görs före den 1 juli 1989, fortsätta verksamhet för samma ändamål utan koncession till dess ansökan slutligt prövats. Den som bedriver bearbetning vid utgången av juni 1988 skall ha företräde till bearbetningskoncession som om han fått företrädesrätt enligt 1 kap. 8 § nya lagen.

Som vi har motiverat närmare i avsnitt 4.15 skall den som bedriver bearbetning ha företräde till koncession. En regel om detta finns i denna punkt. Dessutom bör den som bedriver verksamhet när lagen träder i kraft få fortsätta med detta medan ansökning om tillstånd eller bearbetning prövas. Han bör också ha skäligt rådrum med att upprätta och ge in ansökan. Vi anser att ett år är en rimlig tid för detta. Oftast bedrivs verksamheten på exploatörens egen mark. I vissa fall arrenderar exploatören dock marken. Därvid överstiger som regel arrendet vad som skulle ha utgått till följd av bestämmelserna om ersättning enligt nya lagen. Sådana arrendeavtal gäller mellan parterna även efter lagens ikraftträdande.

4.16.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter

9 § Inom ett område som omfattas av undersökningstillstånd eller bearbetningskoncession enligt lagen (0000:000) om vissa mineraliska ämnen får någon annan än koncessionshavaren inte utan särskilda skäl beviljas koncession enligt denna lag.

37 § Vid tvist angående fråga som avses i 25 § tillämpas 8 kap. 3 § första stycket lagen (0000:000) om vissa mineraliska ämnen.

Förslaget innebär att TL anpassas redaktionellt till nya lagen.

4.16.3 Förslag till lag om ändring i naturvårdslagen (1964:822)

18 § Tåkt av sten, grus, lera, jord, torv eller andra jordarter för annat ändamål än markinnehavarens husbehov får ej ske utan länsstyrelsens tillstånd. Vad nu sagts avser dock ej tåkt i vattenområde vartill tillstånd lämnats enligt vattenlagen (1983:291) eller fordras enligt lagen (1966:314) om kontinentalsockeln eller tåkt vartill tillstånd fordras enligt lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter eller lagen (0000:000) om vissa mineraliska ämnen.

Länsstyrelsen får förelägga den som söker tåkttillstånd att, vid äventyr att ansökningen avvisas, lägga fram utredning som belyser behovet av tåkten samt en tåktplan av erforderlig omfattning. Tillståndet skall förenas med de villkor som behövs för att begränsa eller motverka företagets menliga inverkan på naturmiljön. Om ej särskilda skäl föranleder annat, skall tillstånd för sin giltighet göras beroende av att säkerhet ställs för sålunda föreskrivna villkor. Visar sig sådan säkerhet otillräcklig, får länsstyrelsen föreskriva att tillståndet skall gälla endast om ytterligare säkerhet ställs.

Om fullgörandet av föreskriven åtgärd ankommer på annan än markens innehavare, är innehavaren skyldig tåla att åtgärden vidtages.

Har tio år förflutit från det tåkttillstånd har vunnit laga kraft, får länsstyrelsen upphäva tillståndet helt eller delvis eller förena till-

ståndet med ändrade villkor. Visar det sig att föreskrivna villkor inte i den utsträckning som behövs begränsar eller motverkar företgets menliga inverkan på naturmiljön, får länsstyrelsen före utgången av den angivna tiden förena tillståndet med de ytterligare villkor som behövs.

18 § har ändrats endast beträffande första stycket. Genom vårt förslag blir det möjligt att göra en mer detaljerad prövning av hur verksamheten bör drivas för att inte orsaka otillbörliga ingrepp i naturmiljön. Sålunda skall frågor om bearbetningskoncession alltid avgöras under medverkan från länsstyrelsen. Myndigheterna bör ges möjlighet att kräva in täktplan och annan utredning som är vanlig i ett ärende enligt 18 § naturvårdslagen. Villkor kan också ställas i koncession som fyller samma funktion som dem i ett täkttillstånd. Hushållningsbestämmelserna i NRL skall tillämpas vid prövningen. Om verksamheten strider mot intresset av att bevara naturmiljön kan således koncession vägras. När det gäller sådan gruvverksamhet som hittills har varit prövningspliktig enligt miljöskyddslagstiftningen krävs ingen prövning enligt 18 § naturvårdslagen. Om det anses nödvändigt kan denna prövningsplikt utökas så, att den omfattar även större täkter enligt minerallagstiftningen. Vi återkommer här till under förslaget till ändring i miljöskyddslagen. Vi vill också peka på att täkt av torv för energiändamål, som kan vara lika ingripande i naturmiljön som mindre och medelstora täkter enligt minerallagstiftningen, inte prövas enligt 18 § naturvårdslagen. Mestadels torde således en prövning i mineralärendet vara tillräcklig.

18 a § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om skyldighet för den som driver täktverksamhet eller stenkrossrörelse att lämna de uppgifter om verksamheten som behövs som underlag för planering av naturvården.

I fråga om tillsyn över arbetets bedrivande och hushållningen med fyndigheter i fast berg gäller 5 kap. 10 § och 15 kap. 1—3 §§ samt 5 § andra och tredje stycket lagen (0000:000) om vissa mineraliska ämnen i tillämpliga delar.

Vi föreslår i avsnitt 4.11 att bergmästaren skall ha tillsyn över utvinningen av jordägarmineral i fast berg. Genom ändringen i 18 a § andra stycket införs en sådan bestämmelse.

4.16.4 Förslag till lag om ändring i vattenlagen (1983:291)

3 kap.

6 § Bestämmelserna i 1, 2 och 4 §§ gäller inte

1. vattenföretag som vid prövning av en viss anläggning eller åtgärd enligt 4 kap. lagen (0000:000) om hushållning med naturresurser m. m. har angetts som ett villkor för anläggningens eller åtgärdens utförande,
2. broar eller andra vattenföretag för väg, järnväg, tunnelbana eller spårväg, vars anläggande har prövats i särskild ordning,

3. rörledningar i vatten, vartill koncession har meddelats enligt lagen (1978:160) om vissa rörledningar,
4. verksamhet, vartill bearbetningskoncession har meddelats enligt lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter eller lagen (0000:000) om vissa mineraliska ämnen,
5. verksamhet vartill utvinningstillstånd har meddelats enligt lagen (1966:314) om kontinentalsockeln.

Vårt förslag innebär att mineralbearbetningens lämplighet ur allmänna plansynpunkter kommer att prövas i ärendet om bearbetningskoncession. Frågan om bl. a. dess förenlighet med hushållningsreglerna i NRL skall därvid bedömas. Genom villkor i koncessionen kan allmänna plansynpunkter beaktas även när prövningen leder till att koncession ges. Som vi har utvecklat under avsnitt 4.7 och 4.14 bör sådana bedömningar endast göras i ett ärende. Frågan om verksamhetens förenlighet med detaljplan och områdesbestämmelser prövas på samma sätt. Dessutom råder inom vissa områden förbud mot bearbetning utan särskilt tillstånd. Därför görs undantag från prövning av bearbetningsföretaget enligt bestämmelserna i 3 kap. 1 och 2 §§ VL. Även den ekonomiska bedömningen, som kräver specialkännedom om mineralmarknaden, bör göras i koncessionsärendet. Därför har undantag gjorts även för 3 kap. 4 § VL.

Lagtexten under punkt 1 har hämtats ur prop. (1985/86:90) Följdlagstiftning till den nya plan- och bygglagen, lagen om exploateringsansvar samt lagen om hushållning med naturresurser m. m.

22 kap.

1 § Lagens bestämmelser om fastighet gäller också områden där bearbetning av mineraliska ämnen pågår med stöd av bearbetningskoncession enligt lagen (0000:000) om vissa mineraliska ämnen. Vad som nu sagts gäller dock inte i fall som avses i 5 kap. 2 § tredje stycket.

Bestämmelserna i 22 kap. 1 § VL har redaktionellt anpassats till vårt förslag.

4.16.5 Förslag till lag om ändring i miljöskyddslagen (1969:387)

2 § Utöver bestämmelserna i denna lag gäller om miljöfarlig verksamhet vad som föreskrivs i hälsoskydds-, byggnads- och naturvårdslagstiftning eller i annan lagstiftning. I fråga om viss miljöfarlig verksamhet gäller särskilda bestämmelser enligt lagen (1971:850) med anledning av gränsöverskridningen d. 16 sept. 1971 mellan Sverige och Finland.

Har regeringen enligt 4 kap. lagen (0000:000) om hushållning med naturresurser m. m. prövat frågan om tillstånd till en viss anläggning eller åtgärd eller enligt lagen (1978:160) om vissa rörledningar prö-

vat frågan om framdragande eller begagnande av sådan ledning är beslutet bindande vid prövning enligt denna lag.

Beslut om bearbetningskoncession enligt lagen (0000:000) om vissa mineraliska ämnen är bindande vid prövning enligt denna lag såvitt avser tillämpning av 2 och 3 kap. lagen (0000:000) om hushållning med naturresurser m. m. Detsamma gäller beslut om tillstånd till utvinning enligt lagen (1966:314) om kontinentalsockeln.

Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer äger meddela särskilda bestämmelser till förebyggande av vattenförorening genom fast avfall.

Som vi har utvecklat i den allmänna motiveringen bör hushållningsfrågan enligt NRL anses löst i och med beslutet om bearbetningskoncession. I paragrafen införs därför en bestämmelse om att koncessionsbeslutet är bindande i detta hänseende.

Enligt 10 § 1 miljöskyddslagen kan regeringen föreskriva att vissa slag av fabriker eller andra inrättningar inte får anläggas utan tillstånd enligt lagen. I 2 § 1 miljöskyddsförordningen (1981:574) och bilaga A till denna föreskrivs att detta skall gälla bl. a. gruva. Vårt förslag innebär en utökning av kretsen lagreglerade mineral. En del av dessa kan knappast sägas vara föremål för gruvidrift. Detta gör att formuleringen kan komma att leda till missförstånd, i synnerhet som den föreslagna nya lagen inte innehåller benämningen gruva. Härtill kommer, som vi anfört under förslaget till ändring i naturvårdslagen, att det i många fall torde vara tillräckligt om avvägningen mellan bearbetningsintresset och intresset att bevara naturmiljön görs i ärendet om bearbetningskoncession. Miljöskyddslagen bör därför inte vara tillämplig på all verksamhet som bedrivs med stöd av sådan koncession. Vi förordar därför att miljöskyddsförordningen ändras så, att tillämpningen inskränks till traditionell gruvidrift och därmed jämförlig verksamhet. Om det därutöver föreligger skäl att utöka tillämpningen till även större täkter, bör detta närmare preciseras i förordningen.

Lagtexten i andra stycket har hämtats från prop. (1985/86:90) Följdlagstiftning till den nya plan- och bygglagen, lagen om exploaterings-samverkan samt lagen om hushållning med naturresurser m. m.

4.16.6 Förslag till lag om ändring i lagen (1982:618) om utländska förvärv av fast egendom m. m.

2 kap.

1 § Kontrollsubjekt enligt lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m. m. får inte utan tillstånd (förvärvstillstånd) för varje särskilt fall här i landet erhålla eller i övrigt förvärva undersökningstillstånd eller bearbetningskoncession enligt lagen (0000:000) om vissa mineraliska ämnen.

Vad som i denna lag sägs om rätt till bearbetningskoncession skall gälla även nyttjanderätt till sådan koncession.

3 kap.

5 § Rätt enligt undersökningstillstånd eller bearbetningskoncession som meddelats enligt lagen (0000:000) om vissa mineraliska ämnen och som har förvärvats genom inrop på exekutiv auktion under sådana förhållanden att förvärvstillstånd skulle ha krävts vid ett vanligt förvärv, skall åter avyttras inom ett år efter det att auktionen har vunnit laga kraft, om inte dessförinnan dessa förhållanden har upphört eller inroparen har fått tillstånd att behålla rättigheten. Regeringen får på ansökan av inroparen medge skäligt anstånd med avyttrandet.

I fråga om tillstånd att behålla rättigheter enligt första stycket gäller i tillämpliga delar bestämmelserna i denna lag om förvärv av sådana rättigheter.

Avyttras inte rättigheten inom föreskriven tid, är den förverkad.

Bestämmelserna har redaktionellt anpassats till vårt förslag. Därvid har vi valt den prövningsmetod som för närvarande gäller enligt GL, dvs. att ett kontrollsubjekts förvärv av en mineralrättighet skall prövas i särskild ordning och inte ingå som ett led i koncessionsprövningen. Om vårt förslag genomförs bör också rubriken till 2 kap. ändras.

4.16.7 Förslag till lag om ändring i lagen (1966:314) om kontinentalsockeln

Vad gäller lagens anpassning till 1982 års havsrättskonvention har vi föreslagit vissa ändringar i den allmänna motiveringen. Dessa ändringar förutsätter dock att Sverige tillträder konventionen och att denna trätt eller träder i kraft.

3 § Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer äger meddela tillstånd för annan än staten att genom geofysiska mätningar, borring eller på annat sätt utforska kontinentalsockeln och att utvinna naturtillgångar från denna.

Tillstånd skall avse bestämt område och viss tid.

Regeringen äger föreskriva att visst slag av verksamhet som avses i första stycket får äga rum utan tillstånd.

Vid prövning av tillstånd till utvinning enligt denna lag skall 2 och 3 kap. lagen (0000:000) om hushållning med naturresurser m. m. tillämpas.

Ändringen innebär att NRL görs tillämplig på prövning enligt lagen i samma utsträckning som beträffande nya minerallagen. Vi hänvisar till motiveringen i avsnitt 4.14.

10 § Inom anläggning av säkerhetszon utanför territorialgränsen tillämpas svensk lag med undantag av bestämmelserna i lagen (0000:000) om vissa mineraliska ämnen, vattenlagen (1983:291) och lagstiftningen angående jakt och fiske. Därvid anses anläggningen och zonen belägna inom närmaste del av Sveriges sjöterritorium.

Produkt som frambringats utanför territorialgränsen anses utvunnen i Sverige.

Paragrafen har redaktionellt anpassats till nya lagen.

15 § Mot beslut av Sveriges geologiska undersökning i ärende, som avses i 7 §, och mot tillsynsmyndighetens beslut enligt 12 § föres talan hos kammarrätten genom besvär.

Mot annat beslut av myndighet enligt denna lag föres talan genom besvär hos regeringen.

Beslut gäller utan hinder av förd talan, om ej annorlunda förordnas.

Som vi har anfört i den allmänna motiveringen finns inte längre behov av bestämmelsen i 15 § första stycket. Denna har därför föreslagits utgå. Redaktionella följdändringar har gjorts i andra och tredje styckena.

Särskilda yttranden

Särskilt yttrande av ledamöterna Björzén och Widmark

Utredningsuppdraget och kommitténs direktiv botten enligt vår uppfattning i hög grad i en kritik av GL och inmutningssystemet som vi ansett vara obefogad.

Genom 1974 års lag (GL) fattades efter en ingående prövning beslut om en rad förändringar i förhållande till 1938 års gruvlag. Därigenom eliminerades i huvudsak tidigare nackdelar och brister, varjämte möjligheterna till statlig styrning avsevärt förstärktes.

Enligt uppgift från bergsstaten har utmål enligt GL hittills endast meddelats LKAB, Boliden Mineral AB och NSG. Troligen har marknadsutvecklingen varit den viktigaste orsaken härtill, men det kan inte uteslutas, att även lagstiftningen medverkat till ett bortfall av prospektörer och minskat intresse för prospektering. Om så är fallet, kan det ses som ett tecken på att lagstiftarna genom 1974 års lag misslyckades med att nå den avsedda balansen mellan stimulans och styrning. Därför bör enligt vår mening stor försiktighet iakttagas med införande av nya styrningsmöjligheter, medan behovet av stimulansåtgärder bör noga beaktas.

Enligt vår uppfattning har GL i övrigt i huvudsak fungerat tillfredsställande. Önskvärda förändringar borde därför ha kunnat genomföras i form av smärre justeringar i nu gällande lagar. Särskilt sedan kommittén lämnat förslag till och riksdagen antagit den nya särskilda lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter (TL), har behovet av en ny gemensam lag som ersättning för GL och ML blivit tämligen obetydligt, därför att antalet ärenden att handlägga enligt ML blivit kraftigt reducerat.

Att vi trots denna grundläggande uppfattning ändå anser oss kunna biträda kommitténs förslag beror i hög grad på att kommittén lyckats enas om förhållandevis enkla och praktiska förslag, som på flera punkter innebär avsevärda förenklingar jämfört med nu gällande regler.

Särskilt yttrande av ledamoten Björzén

Mineralnäringens ställning har totalt sett avsevärt försvagats under senare tid. Bestämmelserna i föreliggande förslag till naturresurslag (NRL)

torde utan tvekan innebära en ytterligare försvagning av de intressen, som mineralpolitiken avser att uppmuntra. Av den anledningen men även av flera andra skäl har jag i olika sammanhang avstyrkt förslaget till NRL liksom förslaget till plan- och bygglag (PBL).

När jag nu biträder minerallagskommitténs förslag, innebär det ingen ändrad uppfattning om NRL och PBL utan bara en anpassning till verkligheten. Det har nämligen på flera sätt blivit uppenbart, att det numera allmänt förutsätts att riksdagen kommer att fatta beslut om NRL och PBL i huvudsak i överensstämmelse med föreliggande regeringsförslag.

Minerallagskommitténs förslag omfattar anknytning till och tillämpning av NRL och PBL men är enligt min uppfattning i huvudsak tillämpliga även om förslagen till NRL och PBL skulle falla.

Minerallagstiftning i vårt land har ursprungligen syftat till att möjliggöra och stimulera mineralutvinning och reglera förhållandet mellan markägare och exploatörer. Steg för steg har markägarnas rättigheter begränsats till förmån för i första hand statliga intressen. Numera kvarstår för jordägarna i princip endast rätt till vissa s. k. jordägarmineral samt rätt till ersättning för skada och intrång enligt regler överensstämmande med dem som gäller vid expropriation.

I kommitténs förslag bibehålls de ersättningsregler som nu gäller enligt GL och ML. Jordägarens ställning kan ändå sägas bli ytterligare försvagad genom att kretsen av lagreglerade mineral föreslås bli utökad. Å andra sidan torde den föreslagna enkla handläggningen av ersättningsfrågor kunna innebära vissa fördelar för markägarna.

Kommittén har inte närmare övervägt några förslag till ändring av nu gällande ersättningsbestämmelser eller någon form av kompensation för att jordägarna av mineralpolitiska skäl föreslås få acceptera en utökning av kretsen av lagreglerade mineral. Enligt min mening kunde det dock finnas skäl att överväga en viss förbättring av jordägarnas villkor. En något generösare inställning härvidlag från lagstiftarnas sida i stället för en fortgående successiv urholkning av äganderätten kan tänkas medverka till bibehållande av den viktiga balansen i minerallagstiftningen mellan stimulans och styrning.

Statens offentliga utredningar 1986

Kronologisk förteckning

1. Översyn av rättegångsbalken 2. Högsta domstolen och rättsbildningen. Ju.
 2. En treårig yrkesutbildning — riktlinjer. U.
 3. En treårig yrkesutbildning — beskrivningar, förslag. U.
 4. Bostadskommitténs slutbetänkande. Sammanfattning. Bo.
 5. Bostadskommitténs slutbetänkande. Del 1. Bo.
 6. Bostadskommitténs slutbetänkande. Del 2. Bo.
 7. Militära skyddsområden. Fö.
 8. Soliditet och skälighet i försäkringsverksamheten. Fi.
 9. Ny lönegarantilag. A.
 10. Enklare skolförfattningar. Del 1. Sammanfattning, författningsförslag. U.
 11. Enklare skolförfattningar. Del 2. Motiv m.m. U.
 12. Datorer, sårbarhet, säkerhet. Fö.
 13. Påföljd för brott 1. Lagtext och sammanfattning. Ju.
 14. Påföljd för brott 2. Motiv. Ju.
 15. Påföljd för brott 3. Bilagor. Ju.
 16. Vägar till effektiv energianvändning. I.
 17. Framtid i samverkan. Del 1. C.
 18. Framtid i samverkan. Del 2. C.
 19. Aktuella socialtjänstfrågor. S.
 20. Barns behov och föräldrars rätt. S.
 21. Barns behov och föräldrars rätt. Sammanfattning. S.
 22. Riksbanken och riksgäldsfullmäktige. Fi.
 23. Aktiers röstvärde. Ju.
 24. Integritetsskydd i informationssamhället. Ju.
 25. Kontroll av livsmedel. Jo.
 26. Åklagarväsendets lokala organisation m.m. Ju.
 27. Folkets främsta företrädare. Ju.
 28. Folkstyrelsen under krig och krigsfara. Ju.
 29. Fastighetsbildning 4. Förrättningsförfarande och boendeinflytande m.m. Ju.
 30. Vapenfriutbildningen i framtiden. Fö.
 31. EFU 87.1
 32. EFU 87. Bilagedel. 1.
 33. Framtid, huvudbetänkande. Ju.
 34. Framtid, bilagedel. Ju.
 35. Handel med teknisk sprit m.m. S.
 36. Samernas folkrättsliga ställning. Ju.
 37. Reavinst, aktier och obligationer. Fi.
 38. Förvärv av nya småhus. Ju.
 39. Skatteutredningar. Fi.
 40. Utgiftsskatt. Teknik och effekter. Fi.
 41. Utgiftsskatt. *Ej utk.* Fi.
 42. Bränsle- och drivmedelsberedskapen under kriser och i krig. I.
 43. Befrielse från värnpliktstjänstgöring. Fö.
 44. Staketmetod för beskattning av handelsbolag. Fi.
 45. Bibeln — Tillägg till gamla testamentet. C.
 46. Integritetsskyddet i informationssamhället 2. Ju.
 47. Deltidspension. S.
 48. Rättssäkerheten vid direktavvisningar. A.
 49. Målsägandebiträde. Ju.
 50. God man och förvaltare. Ju.
 51. Alkoholer som motorbränsle. I.
 52. Friköpsutredningen. J.
 53. Ny minerallag. Huvudbetänkande. I.
 54. Ny minerallag. Bilagedel. I.
-

Statens offentliga utredningar 1986

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Översyn av rättegångsbalken 2. Högsta domstolen och rättsbildningen. [1]
Påföljd för brott 1. Lagtext och sammanfattning. [13]
Påföljd för brott 2. Motiv. [14]
Påföljd för brott 3. Bilagor. [15]
Aktiers röstvärde. [23]
Integritetsskydd i informationssamhället. [24]
Åklagarväsendets lokala organisation m.m. [26]
Folkets främsta företrädare. [27]
Folkstyrelsen under krig och krigsfara. [28]
Fastighetsbildning 4. Förrättningsförfarande och boendeinflytande m.m. [29]
Framtid, huvudbetänkande. [33]
Framtid, bilagedel. [34]
Samernas folkrättsliga ställning. [36]
Förvärv av nya småhus. [38]
Integritetsskyddet i informationssamhället 2. [46]
Målsägandebiträde. [49]
God man och förvaltare. [50]
Friköpsutredningen. [52]

Försvarsdepartementet

Militära skyddsområden. [7]
Datorer, sårbarhet, säkerhet. [12]
Vapenfrutbildningen i framtiden. [30]
Befrielse från värnplikstjänstgöring. [43]

Socialdepartementet

Allmänna socialtjänstfrågor. [19]
Barns behov och föräldrars rätt. [20]
Barns behov och föräldrars rätt — sammanfattning. [21]
Handel med teknisk sprit m. m. [35]
Deltidspension [47]

Finansdepartementet

Soliditet och skälighet i försäkringsverksamheten. [8]
Riksbanken och riksgäldsfullmäktige. [22]
Reavinst aktier och obligationer. [37]
Skatteutredningar. [39]
Utgiftsskatt. Teknik och effekter. [40]
Utgiftsskatt. *Ej utk.* [41]
Staketmetod för beskattning av handelsbolag. [44]

Utbildningsdepartementet

En treårig yrkesutbildning — riktlinjer. [2]
En treårig yrkesutbildning — beskrivningar, förslag. [3]
Enklare skolförfattningar. Del 1. Sammanfattning, författningsförslag. [10]
Enklare skolförfattningar. Del 2. Motiv m.m. [11]

Jordbruksdepartementet

Kontroll av livsmedel. [25]

Arbetsmarknadsdepartementet

Ny lönegarantilag. [9]

Bostadsdepartementet

Bostadskommitténs slutbetänkande. Sammanfattning. [4]
Bostadskommitténs slutbetänkande. Del 1. [5]
Bostadskommitténs slutbetänkande. Del 2. [6]

Industridepartementet

Vägar till effektiv energianvändning. [16]
EFU 87. [31]
EFU 87. Bilagedel. [32]
Bränsle och drivmedelsberedskapen under kriser och i krig. [42]
Alkoholer som motorbränsle. [51]
Ny minerallag. Huvudbetänkande. [53]
Ny minerallag. Bilagedel. [54]

Civildepartementet

Framtid i samverkan. Del 1. [17]
Framtid i samverkan. Del 2. [18]
Bibeln — Tillägg till gamla testamentet. [45]

